

A VARGYASI
DANIEL CSALÁD
EREDETE

ÉS TAGJAINAK RÖVID ÉLETRAJZA.

★

AZ EREDETI CSALÁDI OKMÁNYOK ÉS MÁS HITELES ADATOK UTÁN

IRTA

VARGYASI id. DANIEL GÁBOR.

FŐRENDHÁZI TAG STB.

BUDAPEST.

1896.

ELŐSZÓ.

Az ötvenes években, midőn az akkori abszolút rendszerben a családi életen kívül csekély elszóródásom volt, mert az elterjedt kémrendszer miatt a társadalom tagjai inkább a magányt, mintsem a társaságot keresték. Tehát nekem is kellett a családi boldog körön kívül némű foglalkozást keresnem, főkép azon időszakokban, midőn a gazdasággal nem voltam elfoglalva. Kezdettem tehát családi irattárunkba kutatni és kiválasztani a történelmi érdekekkel biró okmányokat, melyek után az egyes családi tagokról szólókra is kiterjesztém figyelmemet. Ezen kutatás felkeltette bennem az érdekeltséget, sőt mind mélyebben merültem abba.

A 60-as években Thaly Kálmán erdélyi útjában engemet is Vargyason felkeresvén, közöltem vele kutatásom eredményét. Ő az érdekesebb történelmi okmányok egy részét magához vévén, azokat együtt közöltük a «Történelmi kalászkok» czímű műben, melyért én 100 forint tiszteletdíjat kapván a könyvkiadó-vállalkozótól, azt a vargyasi népiskolában levő «Széchenyi-alap» javára adtam; ez összeg a legnagyobb részben általam adományozott és gyűjtött összeggel 500 frtra emelkedvén, kamatjából egy a vargyasi népiskolát szorgalommal végzett oly székekly fiúsegélyeztetik, ki gimnáziumba megy tanulását folytatni. Ezen alap eszméje a nagy

Széchenyi István halála alkalmával Vargyason tartott gyászünnepélykor született, reményem eddig növekedett és tekintve a célt, ezután is növekedni fog.

Kutatásomnak habár csekély, de mégis valami kis eredményét látva és sarkalva Thaly Kálmán kedves barátomtól, ki az általam kiszemelt okmányok közül a II. Rákóczi Ferenczről szólókat kedvelte meg leginkább — lett azután a Rákóczi korszaknak legalaposabb buvára és ismertetője — folytattam éveken keresztül kutatásomat és időközönként kiválasztottam a családomra vonatkozó érdekesebb leveleket. Egyes családi tagokról a történelmi munkákban megjelent közleményeket kiírtam, kutattam különböző köz- és magánlevéltárakban, szóval sok fáradság után úgy a család nemzedék-rendjére, valamint annak egyes tagjaira vonatkozó adatokat összegyűjtven, nagyrészt magam lemásoltam, többeket mások által lemásoltattam. Minekután a már az anyag együtt volt, a több ugyanazon nevű családi tagok miatt nem kis utánjárásba került azokból az egyes tagokra vonatkozókat beosztani, melyet főképp úgy értem el, hogy tekintetbe vettem az okmány keltét és azon időt, melyben az illető családtag élt. Bármennyire is figyeltem, erre nézve még sem igazodhattam teljesen el, kivált olyanoknál, kik vagy nem voltak nők vagy nejeik neveinek nyomára nem jöhettem; főképp megakadtam a Péterekkel és Ferenczekkel, ezeknél munkámban is fordulhatnak elő tévedések.

Főispáni teendőm 27 év alatt annyira igénybe vett, mikép csak olykor, gyakori és tartós félbeszakítással foglalkozhattam az adatok rendbeszedésével. De a menynyire időm engedte, egyénenként kiválasztottam az okmányokat és selejteztam is, melyeknek feldolgozását

az irodalomba jártasabb egyénekre bízta. Azonban közbejövén nyugdíjba lépésem, Sz.-Udvarhelyről Budapestre tévén át lakásam, a távolság miatt nem adhattam volna meg a gyakori felvilágosításokat, pedig a nélkül a munka hiányos lett volna. Mert rajtam kívül — ki éveken át foglalkoztam a családi levelek tanulmányozásával — senki sem ismerte azokat.

Ezért a felvállalt egész munkát, mely nemcsak «a vargyasi Daniel-család közpályán és magán életben» című és dr. Vajda Emil főreáliskolai tanár által szerkesztett műből, hanem az egyes családi tagok rövid életrajzából is kellett volna állani, nem írhatták volna meg. Az említett cím alatt megjelent mű tulajdonkép ezen munkám okmánytára és a második kötete lett volna. De időközben oly körülmények merültek fel, a melyek miatt annak kinyomatását halasztani nem lehetett.

Az említett körülmények nyomása alatt határoztam el magam megírni azt, mit a család eredetéről és annak egyes tagjairól felfedeztem. Kerülni fogok minden dicsőítést és nagyzást. Amugy is mindenkit cselekedetei megdicsérnek, avagy meggyaláznak. A mellett minden esemény és egyeseknél előforduló adatoknál hivatkozom azon forrásra, honnét azt merítettem. Hol ezek hiányoznak, régi családi tagok feljegyzései vagy genealogiai táblákra. Szóval ezen munkám adatokra van alapítva és az eddig több helyt hibásan közölt adatokat okmányokkal igyekeztem megegyeztetni.

Minthogy a már nyomtatásban megjelent okmánytárban az okmányok nagy részben a családi levéltárból közöltettek a regestrumra való hivatkozással meg kell emlékeznem a családi irattárról is.

A legrégibb levelek a háborúságos idők miatt nagyrészen elpusztultak.

Báró Daniel István kezdeményezte a megmaradtaknak rendbeszedését és a családi levéltár megalapítását, melynek folytatását koronként az utódai eszközölték. A fiat illető birtokokról szólók az idősebb férfi családi tag gondozása alá helyeztettek. De e mellett az egyes családi tagról szólók annak legközelebbi atyafiánál, gyakran leányainál maradtak, melyek gondatlan kezek alatt elhányattak vagy a leány-ágon lévő utódoknál maradtak. Legjobb esetben kevés került a levéltár gondozó atyafi kezéhez.

A családi levéltár gondozója B. Daniel István után I. Daniel Imre, Daniel Lajos generalis, II. Daniel Elek voltak; ez utóbbi Vargyason helyezte el, kinek halála után III. Daniel Elek vette át és Maros-Vásárhelyt tartotta, kinek 1848-ban bekövetkezett halála után én Dicső-Szent-Mártonba vitettem. Elhelyeztettem a felső kamarába és ott véletlenül a forradalom alatt sem lett bántódása. Minden ládát sértetlenül bevittem Vargyasra, minthogy a regestrumok szerint legérdekesebbeknek találtam a Vargyas és ahoz tartozó fiú-jószágokról szólókat. Azokra fordítottam nagyobb figyelmet legtöbb adat lévén ezek közt a családi tagok köz- és magán szerepléseikről is.

Tehát ezúttal mellőzve a fiat és leányt egyenlőleg illető birtokokról szóló regestrumokat és levelek ismeretetését, csak a Vargyasi családi levelek regestrumairól emlékszem meg, melyek legnagyobb részben ezen munkám forrásait képezik. Meg kívánom jegyezni, hogy a vargyasi fiú-ág az olasztelki fiú-ág kihalása után a leány-ággal perben állván, az olasztelki ág levelei b. Ranberek

és Bónis Samu utódainál lévén, azokat csak a közelebbi években vehettem kezemhez. A Bónis-féléket főképp özvegy Bónis Sámuelné Darvas Erzsébet többszöri szíves közbejárására, kinek ez alkalommal is forró köszönetemet nyilvánítam. Ezek között sok oly érdekes okmányokat találtam, melyek a közpályán működött olasz-
telki családi tagokról szólnak és igazolják azon fennebbi állításomat, hogy gyakran a leány-örökösöknél maradtak tulajdonkép fiút illető levelek.

A legrégibb vagy 1-ső regestrum 1731-ben kelt, midőn II. vagy báró Daniel István igen érdekes és az okmánytárban olvasható bevezetés után saját maga rendezte a családi leveleket. A csomagok száma XXIII, melyek fasciculus névvel jelezvék. Az egyes levelek ezekben folyó számokkal vannak ellátva, melyeket I. Daniel Imre vezetett rájuk 1792-ben.

A 2-dik regestrumot 1775-ben Daniel Lajos generális készítette, a csomagokat nem csak számmal, hanem betűkkel is jelezvén.

A 3-dik regestrum 1781-ben készült, alkalmasint a VIII. Daniel Péter halála után, ki fiú-utódot nem hagyott hátra. Ezen regestrumat folytatta I. Daniel Imre, ki, mint sajátkezüleg feljegyezte, 1790-ben karácson havában Kolozsvárt lévén, II. Leopold részére a hűség esküt letenni. Ez alkalommal gróf Mikes Anna, báró Daniel István özvegye magához hivatván, kérte, hogy az ott levő leveles ládákból választaná ki a Daniel fiú-ágat illető leveleket a báró vesselényieket illetők közül. Ő ezt teljesítette is, és azokat az országgyűlés után magához vitte N.-Szebenbe. Ott átolvasta és külön csomagokba helyezte, melyeket arabs számokkal látott el. 1800-ban azonban II. Daniel Elek az ő kívánságára Vargyasra

szállíttatta és újabb keletű levelekkel és okmányakkal szaporította. És így ezen két rendbeli levelek 29 csomagot képeznek.

A 4-dik regestrum magában foglalja az olasztelki ágat illető levelek egy részét. Készült 1785-ben. Ezek csomagai külön nem számoztattak, csak az egyes levelek vannak ellátva folyószámmal, 1-től 773-ig, és így külön-külön csomagolva.

Az 5-dik regestrum szintén az olasztelki ág leveleit foglalja magába, melyeket II. Daniel Elek a báró Daniel Samu halála után vett 1801-ben magához és Vargyason helyezett el. Rendbeszedetvén vargyasi Szolga Miklós és kis-borosnyói Tompa János által az év szeptember 6-ikán. Ezek tartalmaznak 10 csomagot ily felírással: Fasciculus 1-us sub. Lit. et stb. A csomagokban lévő levelek folyó számokkal vannak ellátva.

A 6-ik Regestrubeli leveleket 1810 május 8-án Hosszúaszón Daniel Julianna, Ugron László özvegye elhunytá után P. Horváth Miklós, mint ezek gyermekeinek gyámja, két csomagba rendezett. Ugyanezen regestruban vannak 16 csomagba foglalva a VII. Daniel Ferencz özvegye Pálfi Julianna halálával kezén volt levelek.

Ezen regestrumakban foglalt leveleken kívül Bíró Sámuelnétől jött át néhány családi levél. Úgy I. Daniel Imre halálával az ev. ref. főconsistorium leveles ládájában 1804 okt. 8-án elhelyezett 20 darab levél. Reg. 1804. szerint. Továbbá mindazon családi levelek, melyek II. Daniel Samu halála után leány-örökösseire szállottak, melyeket, mint említém, Bónis Samu utódaitól vettem kezemhez.

Nem érdektelen ezen, úgy más fiat és leányt illető

birtokokról kelt levelek, melyek inkább azon birtokokról szólnak, melyek a Danielekre házasság útján jutottak, vagy melyeket mint anyai birtokokat a leányok férjhez menetele alkalmával részükbe kaptak vagy elidegenítettek vagy csak zálogban bírván, kiváltattak.

Nem mellőzhetem tehát úgy a fiat külön, valamint a leányokkal közösen illetett birtokokat felsorolni, melyből kitűnik, hogy Erdély csaknem minden részében bírtak a Danielek nagyobb és kisebb birtokokat, melyek, a családi levelek szerint a következő községekben voltak, u. m.: Árkos, Homorod-Almás, Alsó-Siménfalva, Balavására, Bardocz, Baroth, Balázstelke, Kis-Bacson, Borsa, Bot-háza, Belényes, Bikal, Buzd, Csomafája, Czikmántor, Doboi prædium, Derzs, Dicső-Szent-Márton, Dátos, Datk, Étfalva, Egerbegy, Egeres, Füle, Felső-Rákos, Fejérd, Farkadin, Farnas, Felső-Füld, Füzes-Szent-Péter, Fodorháza, M.-Földvár, Gidofalva, Gezse, Homorod-Szent-Péter, Homorod-Szent-Pál, Hétúr, Hagymás, Ilyefalva, Jobbágyfalva, Ilye, Komolo, Széplak, Kutyfalva, Kolozsvár, Kund, Köpecz, Lábfalva, Lona, Ludas, Nádas, Nagy-Szeben, Nagy-Ajta, Magyar-Hermány, Magyar-Fráta, Muszka, Máko, M.-Valko, M.-Szent-Márton, Oklánd, Oláh-Udvarhely, Olasztelek, Oláh-Solymos, Ramocsai prædium, Száldobos, Sepsi-Szent-Iván, Székely-Udvarhely, Súlyomkö, Somkerék, Somogyom, Sövényfalva, Szopor, Somosd, Szénaverős, Szőkefalva, Sáros, Székely-Földvár, Szamosfalva, Szász-Martontfalva, Szunyogszeg, Uzon, Újfalu, Ugrócz, Vargyas, Válaszút, Váralya, Veszős.

Végre tájékozás végett megjegyzem, hogy ezen munkámban «A vargyasi Daniel-család közpályán és magánéletben» című kiadványra való hivatkozás *«okmány-*

tár» elnevezés alatt rövidítve így fordul Okt. lap helyett l. a családi levéltári adatok pedig, melyek az okmánytárban nincsenek felvéve; regestrum helyett reg.; fasciculus helyett fasc.; szám vagy numerus helyett sz. vagy no., ha pedig oly okmányra hivatkozom, mely nincs regestrumban, vagy megnevezem az irattári jegyét, vagy csak hivatkozom arra, hogy az eredetije a családi levéltárban van, például rövidítve er. cs. lt. vagy hiteles másolat h. m. A Bónistól átszármazott eredeti levelekre való hivatkozások rövidítve B. l. k. sz. . . . (Bonis levelek közül szám . . .)

ELSŐ RÉSZ.

A vargyasi Daniel család eredetéről és egyes tagjairól.

A vargyasi Daniel családat székely eredetűnek írja Benkő József, úgy Kállay, meg többen, de minő kútfők után, arról említés nincs; különben nem egyes családak eredete, de magáé a székely nemzeté is, régi okmányok hiányában, vitás. Különböző vélemények között főkép a hagyományok után állítjuk, hogy a székelyek Attila utódai, tehát hunnok. A mi a Daniel család eredetét illeti, meg kell említenem némely rendelkezésemre álló adatokat, azok között Benedek János nemesség-bebizonyítás iránti perében Columbán János által 1775-ből sub H. Nr. 13. beadott okmányt, melynek czime ez: «Fejedelem id. Apaffi Mihály parancsolatjából 1661 e protocollo ac Lustris siculicalis sedis Udvarhely kidolgozott olaszteleki Columbán család genealogiája és eredete», melyet származtat Colom-tól, ki mint kitünő férfi, midőn a székelyek megtelepedtek, bánjuk volt Krisztus születése után 567-ben, innen az Árpád honfoglalásáig, mely megszüntette a báni állást, az után csak kis bánnak czimezték. I. Béla király idejében Columbán Orbánnak két testvére volt: Daniel és Endre. Danielről ki Vargyason maradott, származik a vargyasi Daniel család. Endréről — ki Olasztelekre telepedett — a Columbán család. Itt következik a Columbán Endréről való leszármazás, melyet nem jegyeztem ki, mert nem érdekelt.

Apafi korában régibb lustralis könyvek voltak bizo-

nyára feltalálhatók, mint a közelebbi időben, mert ezek legrégebbike Bethlen Gábor idejéből 1614-ből való, de a mi a székely bánokra vonatkozik ezen okmányban, azt alig hihető, hogy valamely okmány alapján állították volna ki, úgy az sem, a mi Danielre és Endréről szól, tehát a Daniel család eredetét ezen okmányban sem találjuk fel, mint történelmileg bizonyost.

Meg kívánom különben jegyezni, hogy ezen Benedek János nemesség bebizonyításáért indított per, melyet productionalis pernek szoktak nevezni, nekem volt az előadó által, kivonatolás végett, Bécsben 1846-ban, mint az erdélyi udvari cancellarianál szolgált gyakornoknak kiadva és a mellékelt jegyzetet magam irtam ki annak 1775-beli, ha nem csalódom, hitelesített másolatjából.

Később kerestem ezen pert, mert óhajtottam volna az egészet lemásolni, azonban a m.-vásárhelyi akkor erdélyi kir. tábla jegyzőkönyvéből csak annyit tudhattam meg, hogy az bővebb bizonyítás illetőleg kiegészítés végett, 1848 előtt a félnek visszaadatott, de aztán nyomát a sok Benedek között nem leltem fel.

Báró Mikola László «*Historia Genealogica Transylvaniæ*» czimű, 1731. megjelent művében *Caput XXVIII* «*De Danieliana Familia*»-t régi erdélyi családnak mondja, elhallgatva eredetét, megemlíti több előkelő családokkal való vérségi egybeköttetését, czímerét és tagjainak tekintélyes állásukat, többeket felsorolva.

Gróf Kemény József genealogiai gyűjteménye III. kötet XI. táblája (lásd az erdélyi muzeumban) a vargyasi Daniel családról szól, elősorolván több tagot, a család eredetéről ezt írja: «A Daniel familia vette eredetét a magyaroknak Szithiából való kijövedelek idejéből egy Daniel nevezetű embertől, ki a kereszteleškor Danielnek nevezte-

tett és maradékai a Daniel nevet családi névnek megtartották».

A turóczi convent 1739 okt. 14-én a Daniel és más erdélyi családok eredetéről és leszármazásáról kelt kiadványa szerint:¹ «A régiséggel és nagyrendű állapotokkal tündöklő Daniel familia eredetét veszi a Magyaroknak másodszori Scithiaból kijött idejüktől, kik is minekutánna sok ideig dicséretesen, számosan kiterjedtenek volna, akada meg egy Daniel Lukács nevű nevezetes uri emberen, kinek fia Sigmond a nagy emlékezetű Báthory István erdélyi fejedelemnek és azután Lengyelország királyának udvari főkapitánya volt.»

Ezen, báró Révai Lőrincz turóczmegyei főispán által bemutatott, a Daniel és több erdélyi család leszármazásáról szóló irat minden aláírás nélkül kelvén, másfelől okmányokra sem hivatkozván, csak annyi hitelességgel bírhat, mint egy egyszerű genealogica tabella.

IV. Daniel István báró halálakor 1788 febr. 24-én kiadott családi leszármazás és életrajz szerint² vette eredetét «amaz igen híres vargyasi Daniel familiából, mely ezelőtt sok száz esztendőkkal lefolyt homályos időktől fogva mind ekkoráig az országbeli legszebb házakkal egyaránt ragyogtatta a maga érdemeivel szerzett fényes méltóságát. Származtanak ugyanis ebből az Istent igaz buzgósággal tisztelő, a királyt hasznos tanácsokkal éltető és a hazát tántorithatatlan vitézséggel és hűséggel oltalmazó nagylelkű férfiak, igazán szent és bölts nevezetét érdemlett Danielek. Már a 14-dik Seculumnak fogyta felé szépen virágoznak vala a Mélt. Daniel familiában, vargyasi Daniel *Balás*, *Péter* és *Lukács*, kik is az akkori felséges uralkodó előtt, olyan érdemet szerzének jeles cselekedeteikkel magoknak, hogy 1400-ban minden székelyföldi fiuágot illető jószágaiknak

¹ Okt. l. 741. ² u. o. l. 774.

birására Jus Regiummal különös királyi donatiokkal, — mely a székely törvények szerint rendkívül való ritka példa — megajándékoztatnának».

Ezen 1400-beli donatiora hivatkozik Benkő — Transylvania II. k. 609-ik lapján — úgy Kállay Ferencz — «Historia értekezés a ns. székely nemzet eredetéről» kiadott művének 243-ik lapján — szintén gr. Kemény József már említett genealogiai táblájában.

Azonban ezen donatiónak a családi irattárban nyomára nem akadtam, de különben is az ellenkezett volna azon időben érvényben álló székely törvényekkel, melyek az 1562-ben Segesvárott tartott országgyűlésig épségben tartattak. Ekkor mondatott ki a székely földre a jus regium alkalmazhatósága.

A családi levelek régi időben sokat hanyódtak és ki voltak téve az elenyészésnek. Ugyanis I. Daniel Ferencz vargyasi udvarházát már 1580-ik év előtt a törökök, az erdélyi meg moldovai oláhok elégették.¹ II. Daniel István báró vargyasi udvarházát, minthogy II. Rákóczi Ferencz pártjára állott, a császárpártiak lerombolták, mint maga önéletleírásában is említi; úgy felhozza 1731-ben kelt azon emlékiratában, mely szerint idősbb testvére III. Mihálynak a Kolozsvár melletti harczban lett elesése után a családi levelek ennek özvegyéhez kerülven, ki később Bernád Jánoshoz ment férjhez, kitől csak egy tarisznya levelet kaphatott meg.² Ezen kívül a régi családi levelekről említetik több helyt, hogy azok egy időben a mirkvásári falnagynál tétettek le megőrzés végett, más helyt meg azt olvastam, hogy II. Mihály vejei, Kendeffi Mihály és Gábor, szász-mar-

¹ Okt. 1. 23. ² u. o. 1. 493.

tonfalvi udvarban széthányták a szobákban a leveleket, ezeken kívül még a leányok kezén is hányódhattak el levelek, midőn valamely Danielnek fiága kihalt. Szóval a régi háborúságos időben, különösen Székelyföldön, nem egyszer voltak veszélynek kitéve a családi levelek.

A melyek megmaradtak, II. Daniel István báró által 1731-ben szedettek rendbe. Ezen évből van tehát az első regestrum, mely magában foglalja a legrégibb azon leveleket, melyek 1731-ben léteztek.

Mindezek lehetővé teszik az előbbi korbeli levelek elenyésztét. Tehát az említett 1400-beli donationak nyoma nincs.* Felemlítém, mert több helyt fordul elé.

A család eredetéről felhozott eltérő nézetek mellett is a vargyasi Daniel családat székely eredetűnek állítom.

Eredetileg a székelyek egyenlők voltak. Adót nem fizettek. Kötelesek voltak a haza védelmére felkelni. Kezdetben csak két rend, primipillus — ló fő — és pixidarius — gyalog vagy darabont — volt, később fejlődött ki a primori vagy főnemesi rend.

Primor pedig az volt, ki több lovassal állott ki a harctérre. Ha a lustrakor csak egy lóval azaz magára jelent meg, degradáltatott lófővé, viszont ezen minősítés szerint lehetett egyik rendből a másra előlépni.

Családunk tagjai a primori rendhez kötött minősítésnek minden alkalommal megfelelően, az udvarhely-megyei levéltárban 1614 óta lévő lustralis könyvekben a koronkint élt családi tagok mint primorok vagy főnemesek fordulnak elő.

A primori rend — mágnási osztály Erdélyben az

* Az erdélyi muzeumban létező, gr. Kemény József-féle nagy gyűjteményben sem volt feltalálható.

osztrák ház uralkodása előtt nem létezvén — a főnemesekkel egyenlőnek tekintetett.

Tehát a Daniel család székely főnemesi család.

A legrégebb levelek közül az 1499-ik évi vargyasi nemes Daniel Lukácsról szól,¹ az 1500-beli ugyan vargyasi nemes Daniel Lukács és Miklósról a néhai vargyasi Daniel Péter fiait említi fel;² 1525-ben nemes vargyasi Daniel (az eredetiben alkalmasint csak hibából Dane-nak van írva) Péter a h.-sz.-páli tóbeli részét zálogba adja; 1551-ben fordul elé Daniel *Ferencz* és *Balázs*,³ perlekednek a rákosi birtok felett a Mihácz Mihály özvegyével.

Ezen és újabb levelek szerint nemcsak Vargyaszon, hanem Rákoson is birtokosok voltak a Danielek, kiknek előnevek Vargyasról iratott és már azon időben nemesek, még pedig eredeti székely nemesek voltak.

A felhozottak után határozottan állíthatom, hogy a vargyasi birtok székely örökség, úgy azt is, hogy a felső rákosi birtok egy részét — mert más részét a Jánosiaktól cserélték — mint ősi foglalatást birjuk.

Családi irataink között nem találhatik ezen két birtokról királyi adomány, mert az 1621-ik évi új adomány által Bethlen Gábor fejedelem, I. Daniel Mihály kívánságára csak az örökösödési rendet változtatja meg a székely örökösödési törvénytől eltérőleg, a mennyiben a leányág csak a fiúág kihalása után örökösödhetik a vargyasi és ahhoz tartozó birtokokban, oda értve a felső rákosit is.⁴

A székely törvény szerint ha két fitestvér közül az egyiknek csak leánya van, ez örököl fiú-leány czím alatt, nem pedig az oldalágbeli, a leánynyal első izben lévő fiú.

¹ Okt. l. 1. ² u. o. l. 703. ³ u. o. l. 7. ⁴ u. o. l. 95.

Nemes vagy címeres levél sem lévén irattárunkban, kétséget nem szenved, hogy nemességünk székely eredetű.

De mégis van címerünk, egy hattyú nyakán átlőtt nyíllal, ezt feltaláljuk ezerhatszáz elejétől, a Bethlen Gábor fejedelem korától kezdve leveleinken, épületeinken stb.

I. Daniel Mihály Bethlen Gábornak kedves embere lévén, neki megengedte ezen címer használatát vagy ha szabad azt mondanom, megosztotta vele az ő saját címerét, mennyiben az ő címere két hattyú, melyeknek nyakuk egy nyíllal van átlöve.

Azonban erről semmi okmány nem található már fel. Ezen címert századok óta használjuk *és az két alkalommal lett elismerve* mint ősi címer és kibővítve. Először VI. Károly osztrák császár és magyar király által, midőn 1737 decz. 5-én II. Daniel Istvánnak a báróságot adományozza¹ és viszont Mária Terézia által, ki II. Daniel Lőrinczet szintén bárósággal jutalmazza.²

Minekutánna 1500-beli okmányban Lukács és Miklós a már akkor nem élt Péter fiaiként említettnek, tehát Lukácsot a család törzsének nem fogadhatom el, úgy ezen Pétert sem, ki mint apa előbb élt; úgy annál kevésbbé az 1551-beli okmányban említett Ferenczet és Balázst, hanem a több családi leszármazási táblában említett azon Balázst, kiről Benkő és más történészek is írják, hogy 1396-ban a nikápolyi csatában harczolt.

Minthogy a családi leszármazást hiteles okmányak alapján fogom összeállítani, okmányszerűleg azon Balázs, szerintem II-ikat veszem hiteles törzsnek, kiről egy 1590-beli okmányban van szó. Ezen Balázsnak fiai Bálint

¹ Okt. I. 736. ² u. o. I. 755.

és Péter, Péternek fia szintén Péter és ennek újból Péter, tehát itt három Pétert egymásután találunk, a nagyapát, fiát és unokáját. Bálintnak leánya Ilona, az első leány név, melylyel találkozunk.*

Ezen okmányt, mint perben ki nem fogásoltat, hitelesnek véve, használok fel az okmányok alapján összeállítandó leszármazási táblánál.

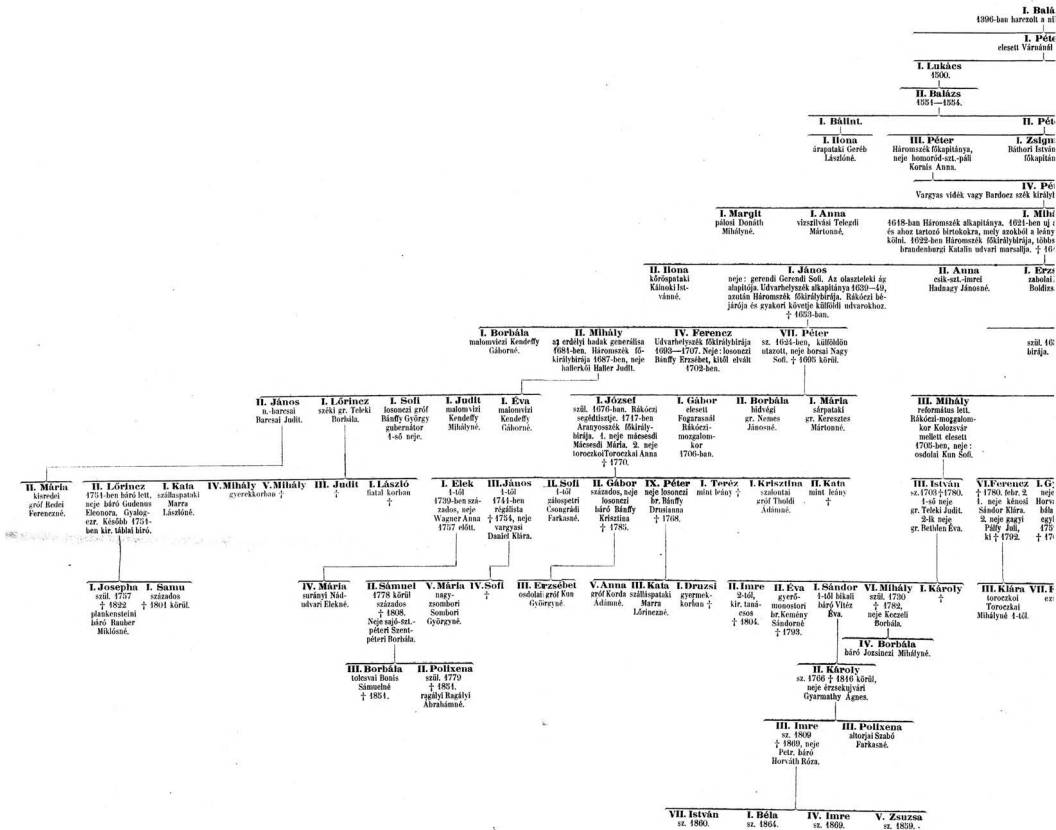
Szükségesnek tartom már most röviden megemlíteni a leszármazásra nézve, hogy I. Mihálynak két fia, III. Ferencz és I. János, osztoznak 1642-ben a vargyasi, olaszteleki, baróthi, f.-rákosi és ahhoz tartozó birtokokban. I. János Olasztelekre megy lakni és alapítja az olaszteleki ágat, minden családi tag megtartva a vargyasi előnevet. III. Ferencz marad Vargyason, alapítja a vargyasi ágat. Az olaszteleki ág két főágra oszlik. II. Mihályról jön le a báró Lőrincz ága, mely fiakban kihalván, képezé báró Daniel Jozefa után a báró Rauber ágat.

VII. Péter a II. Mihály fivére és Nagy Zsófiáról jön le a II. Samu ága, kinek két leánya volt, Poli Ragályi Abrahámné, ki magtalanul halt el, ennek nővére Borbála tolesvai Bónis Samunéről jön le a Bónis ág.

A vargyasi ág I. István és Kemény Zsófiról négy ágra szakad a négy fiáról, ú. m.: II. Mihályról jön le a III. Imre ága. V. Ferenczről a Gáborok ága. VIII. Péter és Sárosi Ilonának csak leánya lévén, fiakban kihalt. II. István ágáról jönnek le az István bárók, kik kihalván, báró Daniel Polixena után, tehát leányágon báró Wesselényi István illetőleg a Wesselényi Miklósok.

* Okt. I. 38.

A VARGYASI DANIEL-CSALÁD LES

VIII. István sz. 1803 + 1896.	V. Gábor szül. 1854. december 2-án, telecsai Károlyi Mihály vette néül 1880-ban, Országgyűlési Elnök.	IV. Lajos szül. 1808. január 2-án, gályi Pálffy Miklós vette néül 1841-ben, ki + 1895. decz. 4.	III. Elek szül. 1807. február 13-án.
VI. Gábor sz. 1880. december 19-án.	VII. Anna sz. 1883. május 31-én.	V. Lajos sz. 1895. január 4-én.	IX. Ferencz sz. 1887. március 3-án.
			II. Margit sz. 1880. február 24-án.
			V. János sz. 1880. február 24-án. + 1900. május 2-án.

I. Balázs.

Ezt teszem a vargyasi Daniel család törzséül; nem azért, mintha ezt okmányilag meg tudnám okolni, hanem mert a leszármazási táblákban annak van felvéve, úgy gr. Kemény József, valamint mások által is.

Benkő — Trans. II. k. 609. l. — szerint a Daniel család 1400 előtt már virágozván, őt felemlíti.

Kiről az van feljegyezve, hogy a nikápolyi csatában 1396-ban harczolt volna.

I. Lukács.

Ez 1499 ápr. 18-án Jánosi Györgyöt és Jánost megidézi a Fehérmegyében fekvő rákosi birtokrészért a vajda törvényszéke elé.¹

Szintén ezen I. Lukács és I. Miklós, a néhai I. Péter fiai, a néhai Jánosi Imre fiai György és Mihály ellen Rákosért folyt perben 1500-ban ügyvédi visszahívással élnek,² melyre személyesen megjelenve, Kacczay Antal ügyvédjük azon eljárásának ellenmondanak, mely szerint ő néhai Jánosi Imrével az irt birtok iránt tudtok és akaratok nélkül, mint ügyvédjük megegyezett.

I. Péter.

Minekutánna ez a fennebbiek szerint már 1500-ban nem élt, másfelől az I. Lukács apjának iratik, kétségkívül I. Lukácsnál előbb kellett élnie és alkalmasint ez

¹ Okt. l. 2. ² u. o. l. 703.

lesz, ki a családi leszármazási táblában, Várnánál 1444-ben elesettnek iratik.

Tehát valósággal ez első a családban, kinek neve okmányilag igazolható.

I. Miklós.

Ennek neve előfordúl az 1500-beli említett okmányban, mint az I. Lukács testvére és az akkor már nem élt I. Péter fia, azután a Rédei elleni perben transmissio l. 159., szerint fia I. Ferencz lett volna.

I. Ferencz.

A fennebbiek szerint I. Miklós fia, ki 1551-ben Balázsszal, szerintem a II-ikkal, jön elé, kiknek részére Mikola László Izabellának és fiának erdélyi helytartója és albirája meghagyja Apor Imre és társainak, hogy miután vargyasi Daniel Ferencz és Balázsnak néhai Mihác Mihály özvegye ellen a rákosi birtokra nézve tett előterjesztésüket igazságosnak látja, admoníálják nevezett özvegyet, hogy a figyelmeztetéstől számított 15-ik napon új ítéletre jelenjen meg;¹ a választott bírák szentpáli Kornis Zsigmond és társai a felső rákosi rész-birtokot Daniel Ferencz és Balázs részére, kik jogokat előttük oklevelekkel igazolták, aldobolyi Mihác Mihály özvegyétől, Annától és István és Ferencz fiaitól kiitélik 1554 jun. 12-én.²

I. Ferencz II. János választott magyar királynak nemcsak híve volt, hanem hadakozásaiban magát kitün-

¹ Okt. l. 7. ² u. o. l. 8.

tetvén, megparancsolja Losonczy Bánfi Pál a hat székelyszék kapitányának, hogy neki és itt megnevezetteknek Maros-, Gyergyó-, Csik- és Udvarhelyszék nevezett falvaiban a megírt számú jobbágytelket bocsássa kezökbe, ezen bevezetéssel: «Miért hogy mi az mi hiveinket az székely főnépeket Ország könyörgésére és az ő szolgálatjokat megtekintvén, melyet az elmúlt hadakozásunkban vérek hullásával is megmutattak, jobbágyos jószággal ilyenképpen mint következik, meglátogattuk kegyelmesen.»

Itt következnek a megjutalmazottak nevei ezek között: «Udvarhelyben, Kis-Bacsonban nyolcz ház jobbágyot Daniel Ferencznek.»¹

Báthori Kristóf, erdélyi vajda és székelyek grófja, 1577 febr. 25-én meghagyja bardóczfalvi Jánosi Péter és társainak, hogy Daniel Ferenczet, ki a magyar királynak és az ő testvérének a lengyel királynak, úgy néki is egész lélekkel és odaadással állhatatos szolgálatokat tett, azon 13 jobbágytelkekbe, melyek közül 8 Bardóczon, 5 pedig Kis-Bacsonban van és melyeknek Daniel Ferencz békés birtokában is van, ünnepélyesen iktassák be, melynek irt év márczius 17-én minden ellenmondás nélküli véghezviteléről a beiktatók jelentést tesznek.²

Minő minőségben tette Daniel Ferencz azon kitünő szolgálatokat, melyekért II. János király nemcsak Kis-Bacsonban, de Bardóczon is jobbágy-örökségekkel jutalmazta, nem tudhatjuk, annál kevésbbé, mert a bardóczi adományról csak ezen beiktató parancsban van szó, de kétségtelen, hogy mint főnemes katonai szolgálataiért jutalmaztatott, az akkori hadjáratban vitézségével tün-
tetvén ki magát.

¹ Okt. 1. 10. ² u. o. 1. 11.

Bethlen Farkas az 1782-ben kiadott történelmében, I. k. l. 416, írja, hogy 1543-ban Péter moldovai fejedelem török csapatokat véve fel, a bodzai szorosnál Erdélybe betört, úgyszintén Eliás Moldva fejedelme 1552-ben Erdélybe berontván, nagy pusztításokat vittek véghez — ugyanott lap 539 — lehet ez utóbbiak égették fel az I. Ferencz vargyasi curiáját és rabolták ki.

I. Ferencz 1579-ben — *feria secunda proxima post dominicam jubilate* — Székely-Vásárhelyt Báthori Kristóf erdélyi vajda előtt személyesen megjelenvén, előadja, hogy ezelőtt néhány évvel a törökök, moldovai és havasalföldi oláhok a vargyasi curiáját felégették és kirabolták, minden felkelhetőitől annyira megfosztották, hogy csak két lovat és négy borjut hagytak meg, továbbá Daczo Annával lett egybekelése után Mihác Izván a felső-rákosi birtokát elfoglalta, a vargyasi, derzsi és Ramocsa prädiumbeli birtokait pedig perrel támadván meg, melynek négy évi folytatása, úgy kirablása annyira kiérdemítették, hogy nejjének aranyos övét, arany gyűrűit, párnáit, szőnyegeit és más ékszereit kényszerült eladogatni 200 frtéért s e mellett még feleségével szerzett 400 forintját is ráfizetni, míg a pert megnyerheté; továbbá — mivel ő köszvénybajával ágyhoz lévén szeggezve — neje vezette a gazdaságát: mindazon ingatlan javakat, melyeket Felső-Rákoson, Derzsben, Vargyason és a ramocsa prädiumban bir, 800 forintért feleségére kívánja oly módon iratni, hogy testvérei csak úgy és akkor vehessék át azokat, ha és mikor feleségének az említett összeget lefizetik. Ezen kívül feleségének hagyja mindazon ingatlan és ingó javait, melyeket ő Vargyason szerzett.

Ezen rendelkezést Daczo Anna, I. Daniel Ferencz özvegye, bemutatván eredetileg Báthori Kristófnak, ez 1580 aug. 20-kán, hivatkozással annak az előtti általa történt megerősítésére, újból kiadja.¹ És 1579 október 27-én ugyan Báthori Kristóf megrendeli Daczo Annát, Daniel Ferencz özvegyét, az irt birtokokba beiktatni, mely rendeletre 1580 május 26-án a beiktatás megtörtént, melynek Daniel Péter ellenmondván, az attól számított 15-ik napra megidézíki ellenmondásának megokolására.² Daczo Annát és néhai Boyér Balázs (kinek neje a Daczo Anna testvére volt) fiait, Györgyöt és Balázst, a Kolozsmegyében fekvő Domb és Thuson, úgy a Tordamegyében lévő Pagocha és gerebenesi birtokokba és csere folytán Vargyason szerzett húsz jobbágybirtokba — melyek névszerint felsoroltatnak — Báthori Kristóf 1580 ápril 26-án kelt parancsára, irt év május 23-án minden ellenmondás nélkül beiktatják.³

I. Ferencznek, kinek halála 1579-ben történhetett, gyermeke nem lévén, özvegye sok kellemetlenséget okozott azzal, hogy a vargyasi és hihetőleg ahhoz tartozó ösi ügy szerzemény-birtokokat a Boyérok kezére adta.

Különben Daczo Annáról, mint I. Ferencz özvegyéről, okmányaink utolsója 1601 nov. 20-ikáról szól, midőn IV. Péternek és fiának II. Ferencznek a vargyasi szerzeményét Boér Györgynével és ennek Gábor nevű fiával eladják,⁴ melyről bővebben tesztek említést IV. Péternél.

¹ Okt. l. 23. ² u. o. l. 20. ³ u. o. l. 16. ⁴ u. o. l. 51.

II. Balázs.

Neve előfordúl I. Ferenczczel 1551 és az 1554-ik évekről, midőn Mihácza Mihály özvegye a rákosi birtok részének kiadásáért perbe idézi, de a választott birák elutasítják és a két Danielnek adnak igazat. Ezen okmányokban I. Ferencznel már tettem említést és minthogy ezekben nem mint testvérek említettnek, hihetőleg nem is voltak azok.¹

1590-ben Mihács Mihály leánya a rákosi birtokrészért perbe idézi egyik Daniel Pétert — szerintem a IV-iket — a családi leszármazás ezen perbe idézésnél ez: néhai Balásznak fia Péter és Bálint, ennek leánya Ilona, néhai árapataki Geréb László felesége, kinek leánya aldobolyi néhai Mihács Mihályné, Geréb Anna, kinek leánya Mihács Ilona kökösi Tamás György özvegye a perbe idéző, fenn irt Péternek, a néhai Balázs fiának fia szintén Péter, ennek újból Péter, kit megidéztt Tamás György özvegye. Minthogy ezen perbefogás lényege a vérségi egybeköttetés, ezt minden kétségen kívül teljesen hitelesnek elfogadom. Úgy azt is, hogy az itt említett három Péter közül az irt időben csak az általam IV-iknek jelölt lehetett életben.²

Minthogy Balázs már 1551-ben nagykorú lehetett, annak fia úgy hasonló nevű unokája rövid életűek lehettek, ellenben a IV. Péter hosszú életű, mint ezt a Pétereknél ki fogom mutatni.

Több adat hiányában már végzek II. Balázsszal.

¹ Okt. 1. 7. és 8. ² u. o. 1. 38.

I. Bálint.

A fennebbiek szerint 1590 előtt jóval elhalt, leánya volt Ilona, Geréb Lászlóné, fia Péter. Szerintem II-ik.

II., III. és IV-ik Péter.

Mielőtt a fennidézett okmányt nem ismertem, nem tartottam valószínűnek a családi leszármazási táblán, hogy három Péter egymásután mint apa, fiú és unoka éltek volna, sőt egyet töröltem is, melyet most helyreigazítok. Mert célom a nemzedékrendet okmányilag megállapítani, mit ha minden esetben nem követhetnék, felemlítem a régi genealogiai táblát, főképen azon okból, hogy hátha sikerül valamely utódornak annak fonalán a valót felfedezni.

Ezen három Péterről szóló okmányok alapján azok valamelyikéről irt cselekvényt helyesen beosztani, tekintve II. és III. Péternek valószínűleg rövid életkorát, lehetségesnek nem tartom, kivéven IV. Pétert, kiről szóló némely adat kétségtelen. Különben családomban igen kedvelt név lévén a Péter, még többekkel lesz dolgunk; de azokra nézve világosabb adatok állván rendelkezésemre, hasonló nehézségekkel nem találkozom.

Ezen Péter egyike, 1525-ben, a szentpáli halastóbeli részét Kornis Miklósnak 10 forintért zálogba adja, melyről Antal derzsi, plébános, mint «*autoritate apostolica notarius publicus*» Petki Ferencz, Kaczai Ferencz és Bethlen Pál jelenlétekre hivatkozva adja ki ezen záloglevelet, melyben Daniel helyett alkalmasint tollhibából Danet ír vargyasi előnévvel.

Maylád István, erdélyi vajda, megrendeli 1540-ben

— feria quinta proxima ante festum purificationis gloriosissimæ semper virginis et matris . . . eius» — Foszto Tamásnak és társainak, hogy miután Gyëurke Gáspár azzal vádolta vargyasi Daniel Pétert, hogy ez egyetértvén többekkel, nevezetesen Sós Péterrel, az ő tisztességesejét rút szókkal és veréssel illették s haját is tépték; vádlott pedig ezzel szemben azt állítja, hogy ő sem nem gyalázta, sem meg nem verte panaszló nejét, de sőt ez körmölte vérontásig Sós Péter orcáját: 15 nap alatt szálljanak ki Vargyasra és ott a megnevezendő tanukat a gyalázás és verés el vagy el nem követésére nézve eskü alatt kihallgatván, a tanúk neveinek feljegyzése mellett 15 nap alatt tegyenek neki jelentést.¹

I. Zsigmond.

Erről semmi adatot nem találtam levéltárunkban, de neve minden családi leszármazási táblán előfordúl, úgy temetések alkalmával a nemzedékrendekben fel-
említetik, mint Báthori István fejedelem, később lengyel királynak, udvari főkapitánya. Benkő (Trans. II. k. I. 610) írja, hogy irt lengyel király udvarában udvari marchali tisztet viselt és őtet a háborúban dicséretesen követte.

Én több levéltárakban, még Krakóban is keresttem róla szóló adatokat, de semminek nyomára nem jöhettam.

Benkő szerint a Péter fia, a túróczi konvent kiadványában, melyről már volt említés,² a Lukács fia. Zsigmondnak fia lett volna Péter. Ezt pedig a II., III. és IV. Péterről közölt 1590-iki okmány ellenére, melyet

¹ Okt. I. 4. ² u. o. I. 742.

mint peres levelet, a leszármazásra nézve hitelesnek elfogadtam, valószínűnek nem tartom. Ha azt el is hihetném hogy a Báthori István korában 1571—1586 közt élt, úgy a II-ik Péter fia lehetett. De állításom alapja csakis az említett források lévén, Zsigmond létezését okadatolni egyébbel képtelen vagyok. Neve a nemzedékrendben különböző időkben, sőt valamennyiben előfordulván, nem akartam kihagyni, hátha utódom valamelyike ezen nyomon hiteles adatokkal igazolhatja, mit róla annyiszor megírtak. Még arról sincs adat, hogy nős lett volna, annál kevésbbé, hogy utódokat hagyott volna hátra. Ha csakugyan Báthorit Lengyelországba kísérte, vele együtt iratai is a háborúságos időkben elveszhetnek, csak emléke maradt fenn a családnál.

Daniel Péter — alkalmasint a III-ik — «Doboban 11 ház jobbágyot» kap II. János választott királytól, mint olyan, ki mint «Zekely fő nép» híven szolgált az elmúlt hadakozásokban. Bánfi Pál székely kapitánynak 1566 július 11-én megrendeli a beiktatást. I. Ferencz-nél is idéztem ezen okmányt, minthogy az ő neve is előfordul a megjutalmazottak közt.*

Szabó Károly a Székely Oklevéltár II. k. 194 és 195. lapjain a Gyulafejevári káptalan levéltárából (*Miscellaneorum Cista* III. fasc. 1. Nro 4.) közli kelet nélkül, de oda teszi 1566 jul. 11-ike előtt, a II. János király hadában híven szolgáltak névsorát.

Itt mind az Udvarhely, Maros, Csik-Gyergyó, és Háromszékből híven, úgy a külön Udvarhelyszékről szolgáltak közt is előfordul Daniel Péter neve.

Erről írhatja Kállay historiai értekezésében, hogy

* Okt. I. 10.

1600 körül Háromszék főkapitánya lett volna; de ha volt is, jóval 1600 előtt kellett lennie, mert 1590-ben nem élhetett csak fia IV. Péter, kit Tamásné perbe fog.

Benkő írja, hogy Kornis Annától származott (Trans. II. k. 610. l.), de ez sem bizonyos.

Báthori Zsigmond erdélyi vajda és a székelyek grófja, 1586 aug. 21-én vargyasi Daniel Péternek megtekintvén az erdélyi fejedelmeknek úgy neki is az változó időkben teljesített hű szolgálatait, azon felsőrákosi részbirtokot, mely ezelőtt ezen községben levő birtokaihoz tartozott, de ősei idejében, nem tudni mi módon, elidegenítettvén, a bardóczfalvi Jánosi Péter kezébe került és most is az ő birtokában van, az arra vonatkozó fejedelmi oggal együtt átruházza, illetőleg ezen adománylevele által adományozza.¹

A midőn Báthori Zsigmond erdélyi vajda és a székelyek grófja rendeletére, mely 1591 ápril 28-án kelt, ugyan irt év május 16-án Bojér Györgyöt és Balázst a vargyasi részbirtok és két nemési curiába, úgyszintén Kis-Bacsonban, Bardóczfalván, Olaszteleken, Száldoboson, Dobóban, Füliben, Baróthon és Szárazajtán lévő részbirtokba beigtatni akarnák: II. Ferencz a IV. Péter fia mindazon ősi javakra nézve, melyeket most Bojér György és Balázs az I. Ferencz özvegyével együtt bírnak, úgy melyeket I. Ferencz Bardóczfalván, Kis-Bacsonban és Olaszteleken halála előtt bírt, a beiktatásnak ellenmondott. Hasonló ellenmondási nyilatkozatot tett IV. Péter is azon vargyasi négy jobbágytelek és ennek erdei és mezei járulékaira nézve, melyek ujonnan foglaltattak el, de a fejedelmet illetik.²

¹ Okt. I. 32. ² H. o. I. 40.

Úgy látszik, az I. Ferencz özvegyével és a Bojérok-
kal, 1601 nov. 26-án IV. Péter és fia II. Ferencz az
egyenetlenségeket megszüntetik, mert minden vargyasi
szerzeményeket «az szük időnek volta miatt az mit vett és
orottatott zálagosított az falu szabad helyében és birtak mind
ketten az két udvarházakhoz, malmokat, szántó földeket széna
füveket, akár mi névvel neveztessenek pénzért, buzáért, zabért
és két fejer lóért mely egy summában meg tön számot vetvén
flo száznolczvan. Azon kívül Daniel Ferenczné is minden
birodalmát a mit birt mindenütt Vargyason és egyéb helyeken
is ős jószágot, pénzen vöttet, orotását szénafűt, szabad akarátja
szerént hagyja Daniel Ferencz uramnak, hogy ötlet életéig jól
eltarcsák, táplálják, melyre Daniel Péter uram is fiával együtt
rá ígéré magát és az szük időben minden segítséggel löttek . . .
Bojér Györgynének is fiával együtt».¹

Szintén a Jánosiakkal a rákosi birtokért folytatott
viszátkodást is megoldáshoz vezetik, mennyiben IV.
Péter fiával — kinek neve ugyan nincs megemlítve, de
alkalmasint II. Ferencz lesz — a Jánosi János rákosi
birtokát 1605 okt. 25-én egy évre 60 frtért haszon-
bérbe veszik, még pedig 100 aranyforint bánatpénz
mellett nem fizetés esetére, mi eléggé igazolja a felek
közti bizalmatlanságot, mert a bánatpénz a bérlet ösz-
szegével nincs arányban.²

Az udvarhelymegyei levéltárbeli adatok szerint is
többféleképp háborgatták a Jánosiak és Bojérok IV. Pé-
tert, miért ellenek perrel kényszerült fellépni, csak az
1591-ik évbéli indexbéli perfolyamokban háromra talál-
tam. Az első bardóczfalvi Jánosi György és Jánosi Péter
özvegye Sándor Margit ellen van azon okból indítva,

¹ Okt. l. 51. ² u. o. l. 53.

mert ezek azon disznókat, melyek «az Dobai Udvarhelyszéki Prædiumra, hogy ott meghizzanak» felhajtattak, mindszenek napja táján jobbágyaikkal Bardóczra behajtották. (No 26.)

Ugyan ő perli Jánosi Mihályt bizonyos a bardoczi határon 1591 Sz.-István napján támadott egyenetlenségért. (No 27.)

Bojér Györgyöt pedig azért fogta perbe 1591-ben, mert 1590-ben Sz. Jakab apostol napja körül Doborudvarhelyszékre a Kortsomás Antal nevű jobbágya házára küldött és Csoka Bokor oláh pásztorát elfogatta és a negyedik faluba Vargyasra kísértette. (No 28.)

IV. Péter alkalmasint részt vett a Székely Mózes hadjáratában, mert Bethlen historiájában, melyet Benkő József folytatólag írt, — az 5. k. 499-ik lapján 1603-ból ezt írja: Székely Mózes veresége után a nemességnek egy része Brassóba huzódott, kiket Básta elfogatott, némelyeket kivégeztetett, másokat fogságba tétetett, kik közül némelyeket, ezek között Daniel Pétert szabad lábra helyezett, mint Benkő írja: «quos Básta partim ætatis, partim virtutum si nan suarum, paternarum tamen, atque majorum ratione habita, carcere et crimine exolvit».

Vargyason Literati (Bojér) János 1600 Sz. Jakabnap táján, elfoglalja IV. Péternek Vargyason a Cziko és Domokos Pálné öröksége közt lévő zálogos malmát, melynek elvett jövedelméért nevezettet 1608-ban perbe fogja.

Alperes védelmében felhozza, hogy ezen malom neki ősi öröksége, Bojér György, mint donatarius foglalta el, kiről rá szállott. Ellenben felperesről állítja, hogy ő követett el hatalmasságot, midőn 1607-ben perlekedés nélkül visszafoglalta. «Az örökség most is az enyim,

nem mondhatja, hogy semmi jussa hozzá volna, az kinek pénzét adta, kérje meg tőle.»

Védelmében felhossa azt is, hogy IV. Péter felesége a zürzavaros idő miatt szekereit, ökreit és egyéb marháit rábízta megőrzés végett, vitesse azokat házához, fele legyen az övé, csak oltalmazza meg, sok fáradság után megtartotta, azokból részt nem vett, «de azután ismét Sebestyén János hatalmasul elvevé tőlem».¹

Érdekesnek tartom felhozni azon tanukihallgatást, mely 1613 jan. 13-án fejedelmi parancsra a «Csudálókő» és mellette lévő szénafüre nézve IV. Péter és I. Mihály több vargyasiakkal együtt «Vargyas képében» véghez vitettek. A tanuk vallomása szerint «a csudálókő a vargyasiaknak háboruság idején futó helyek volt és soha senki a kőlya fűért nem háborgatta».

Apáczai János valja: «Én mikor Székely Mózes megverék, vargyasi prædicator valék, akkor a kőlya mezőn voltunk a vargyasi szekerekkel és senki érte nem háborgatott».²

Vargyas 1637 júliusban perlé Almást, mert a barlang feletti erődöt széthányták, az ítélet szerint: «az helynek tulajdonsága az Almásiaké, azért az deliberátioja is az, hogy mint eddig, úgy ezután is Almásé legyen, de háboruságnak idején ugyan az vargyasiaknak is szabad a lyukba menni» stb.³

IV. Péter és I. Mihály neve előfordul az 1614-iki lustrális könyvben, mely az udvarhelymegyei levéltárban őriztetik. Azon időben csak ezen két Daniel élhetett mint nagykorú.

Bethlen Gábor 1627 ápr. 16-án kelt rendeletével Daniel Péter vargyasi kerület királybirájának, tekintetbe véve a hazának, neki és elődeinek fiatalságában úgy

¹ Okt. l. 58. ² u. o. l. 78. ³ u. o. l. 135.

most hajlott korában is teljesített hasznos és hű szolgálatait, adományozza a királybirósággal járó és régi időtől fogva használt törvényes jövedelmeket és birságokat.¹

Mint Bardoczfiú szék királybirája neve alatt vétetik fel az udvarhelyi derékhez egy Daniel Mihály felperes-ségével a bardoczszéki alszéken lefolyt per (udvarhely-megyei levéltár, index No 42. szerint). Bardoczszék pedig csak 1635-ben kapja Rákóczi Györgytől kiváltságát.

Kállay hist. cit. I. 243. szerint Bethlen Gábornak udvari marsalja volt.

1632. ápril 29-én öreg Daniel Péter és Daniel Mihály fiaival Daniel Jánossal, Ferenczczel és kisebb Péterrel megcserélik Felső-Rákoson lakó Jánosi István felsőrákosi őstől maradt mindennemű birtokát, adván érlette cserébe Bardoczon 16 jobbágyot, egykövű malmot és minden igazságokat, mi Bardoczon és határában van, úgy Doboban egy puszta házhelyet, melyet Bodrok örökségének hívnak, ugyan «dobofalvi» határban egy darab széna fü helyet, melyet kis Dezsőnek hívnak, ezen kívül husz fias juhot és két disznót is adtak. A végén ezer arany forint kötbért határoznak meg.²

Ezen csereszerződés után kevéssel következhetett be halála, mert az után nevével leveleinkben nem találkozzunk.

Felesége volt Miko Borbála, ki említettik a Catharina rendeletére 1630 jun. 6-án véghez vitt osztálylevélben, melynek eredeti példányából, mely az udvarhely-megyei levéltárban van, leszármazását e szerint jegyezzem ki:

¹ kt. I. 118. ² u. o. I. 123.

Sz.-páli Kornis Miklós gyermekei, Ilona oltszemi Mikó Sándorné, ennek leánya Ilona Daniel Péterné, kinek testvérei: Farkas, Kata szárhegyi Lázár Istvánné és Margaréta Bogáthy Boldizsárné.

V. Péter.

Minthogy ez csak a genealogiai táblákban fordul elő, mint a IV. Péter fia, róla okmányaink nem emlékeztetnek, alkalmasint már gyerek korában elhalt.

II. Ferencz.

A IV. Péter fia Mikó Borbálától. Erről már IV. Péternél megemlékeztem az 1591., 1601. és 1605-ik években kelt okmányokban, ezzel is kívántam igazolni a más okmányokban is, említett IV. Péter hosszú életre terjedő életét.

Rákóczi Zsigmondtól adomány útján kapja 1602 jun. 18-án dévai kelettel Biharmegyében a belényesi kastélyhoz tartozott Keoles falut, melylyel Daniel Ferencz udvari bejáróját — familiaris aulæ Nostræ — ki a hazának és neki különböző időkben és helyeken teljesített hűséges szolgálataiért jutalmazni kívánta. A Donatio transumptumban megvan a gyulafejevári káptalantól (F. 22. sub No 58) kiadva 1807 jun. 13-áról.

Arról adat nincs, hogy beiktattatott vagy birtokba vette volna, lehet, erre alig volt ideje, az akkori háborúságos idő miatt, különben is már a rá következő évben 1603 jul. 17-én a Székely Mózes vezénylete alatt Ráduly vajda ellen folyt ütközetben, a Brassó melletti

Alabor nevü völgyben, az erdélyi nemesség javával elesik. Alabor völgyét Kövári (Tört. IV. k. 147-ik lapján) Erdély Mohácsának nevezi:

«Ott közös sírba hányták az elesettek tetemeit, kik valóban megérdemlik a siriratot:

Quos genuit cives, hic Transilvania claudit:

Heu, parvo tumulo quanta ruina jacet».

I. Mihály.

IV. Péter fia Miko Borbálától. Családunk kiváló tagjainak egyike.

Élénk részt vett a Bocskai alatti küzdelemben, ennek jeléül nevezi ki Rákóczi Zsigmond erdélyi kormányzó István fejedelem meghagyásából 1606 ápr. 28-ikán Háromszék alkapitányának, tekintetbe véve azon hűséges szolgálatait, melyeket a közelebbi azon hadjáratokban tanusított, melyek a haza javára, az ősi szabadság helyreállítására és a német járom lerázására indítottak.¹

I. Mihálynak 1606 május 1-én meghagyja Rákóczi Zsigmond, hogy mely ajándékot és segédelmet a székelek a közelebbi kolozsvári gyűlésen a fejedelemnek ajánlottak, mielőbb felszedesse.²

Kassáról Háromszékhez címzett 1607 január 9-iki rendelet szerint a fejedelem — Bocskai István — teste onnan február 1-ső napján megindíttatván, irt hó 18-dik napján «akarnák» Fejérvárott lenni. Az ígért ajándék és segedelemről ez áll: «Erdélynek ilyen pusztult és romlott állapotjában» fele részben szolgáltatandó be, a

¹ Okt. I. 54. ² u. o. I. 55.

más fele jó gondviselés mellett megtartandó a «jövendőbeli fejedelem számára».¹

Báthori Gábor tekintetbe véve I. Mihály Udvarhelyszék alkapitánya által minden alkalommal neki és a hazának teljesített hűséges szolgálatját, minden királyi jogát 1609 okt. 17-én adományozza, melyek az általa bírt vargyasi, száldobosi, olasztelki, bardóczi és fülei vagy más nevezetű azokhoz tartozó székely örökségekben lenne, az örökösödést mindkét nemre kiterjesztve.² Azonban ezen adományozást beiktatás nem követte.

Némely háromszékiek több főurakkal együtt ötet is vádolják, hogy a Báthori megöletésénél mint áruló szerepelt volna, melyre mutat azon felhívás, melyet Báthori Andráshoz a vádlók intéznek testvére halálának megbosszulásáért 1614 jun. 12-ikéről. Azonban mind ez csak pusztá gyanúsítás lehetett minden következmény nélkül.³

Erdélyország rendei 1610 szept. 6-án ratifikálják a Báthori G. 1610 aug. 15-én Mátyás magyar királlyal kelt kassai kiegyezését, az aláírók közt van «Michael Daniel vice capitaneus sedis sicul. Udvarhely» is.

Mint Udvarhelyszék alkapitányának 1610 ápril 19-én megrendeli Báthori Gábor a Sz.-Udvarhelyen lakó hivei kérésére, hogy ott levő «Pápás templomot», mivel a «pápás pap elszökött, az mi Religionkon való egyházi keresztnen rendeknek bocsássa kezekhez».⁴ Udvarhelyszéki alkapitánynak czímezve nem fordul elő más okmányokban. Először 1617 jun. 5-én a Lajos Istvánnal kelt vásárszerződésben, mely szerint ettől egy

¹ Okt. l. 56. ² u. o. l. 51.

³ u. o. l. 82. ⁴ u. o. l. 64.

a Baróthi határon lévő földet vesz, említettik Háromszék alkapitányi minőségben.

Az okmányok nem adnak felvilágosítást arról, hogy hány évig viselhette az udvarhelyszéki alkapitányságot, de valószínűleg nem sokáig, mert eltekintve az idézett vásárszerződéstől, 1618 november 11-én Bethlen Gábor, I. Mihály «Háromszék viczekapitányának» írva: helyesli, hogy a havasok alá vigyázókat állított. «Im mi is megrendeltük a háromszéki hiveinknek, viritim felkelő táborban szállván, mindenektől kegyelmedtől hallgassanak. Azért vévén, szállítsa őket a havas alatt lévő falukra és valameddig Iskender pasa elhalad, mindaddig vigyáztatásban legyen, hogy valami tréfa a szélföldön ne történjék».¹

Tekintve e megbizatást, az udvarhelyszékinél fontosabb helyre alkalmaztatott. Erre mutat azon fejedelmi rendelet, mely hozzá 1618 nov. 19-ikén lett intézve, mely szerint meghagyja Bethlen, hogy 300—400 embere legyen a havasok alatt való falukban mindaddig, míg az Iskender basához küldött Dániel Deák vissza nem tér.² Szintén inti a vigyázásra 1618 nov. 21-én kelt rendeletével.³

Úgy meghagyja a moldovai vajda főkövetét Fejérvárra kísérni 1619 jan. 3-án.⁴ 1621 aug. 5-ikéről Bethlen István tudósítja az akkori állapotok felől. A címzés szerint a háromszéki székelyekkel Magyarországon kapitányi minőségben működött Daniel Mihály, tehát a székelyek egy részének a vezetésével volt megbízva, alkalmasint mint főkapitányi helyettes.⁵

Bethlent a morvaországi hadjáratba is követte. Innen a Sztrasznicza melletti táborából kelt 1621 okt. 3-án

¹ Okt. I. 91. ² u. o. I. 91. ³ u. o. I. 92. ⁴ u. o. I. 93. ⁵ u. o. I. 94.

azon a felső-rákosi, vargyasi és ahoz tartozó birtokokról szóló adománylevele, (nova donatio), mely a család örökösödési rendjét — a székely törvényektől eltérőleg — megváltoztatja, mennyiben a leányág örökösödését csak a fiág kihalása után engedi meg. Minthogy ez a családban később több perlekedésekre adott alkalmat, még rátérek, jelenleg csak az I. Mihály közszolgálatját említem fel úgy, mint azt Bethlen, Magyarország stb. választott királya és Erdély fejedelme ezen adománylevélben megemlíti, mely hű magyar fordításban így hangzik: «Dániel Mihály Háromszéknek, Sepsi-, Kézdi- és Orbainak alkapitánya, ki elsőben Erdélyországunknak, az ő kedves hazájának és fejedelmeinek t. i. a mi elődeinknek, ifjúsága első napjaitól hű szolgálatai által néhány ütközetben és a haza kegyetlen elleneivel vívott harcokban, élete veszélyeztetésével és vére bőséges ontásával azután fölségünknek máskor is, de leginkább azon időtől fogva, midőn a hatalmas Isten különös gondviselése erdélyi békés fejedelemségünkéből ezen híres Magyarországra hivatunk és ebben a rendek közös és egyhangú óhajtatása és szavazatával a királyi méltóság magaslatára emeltetünk, minden hadi vállalatunkban, miket II. Ferdinánd római császár ellen a magyar nemzet régi szabadságai, kiváltságai és sérthetetlenségei helyreállítása végett, melyek általa tönkretéve valának, Isten pártfogása mellett magunkra vállaltunk és már két év óta folytatunk, semmi munkát, éberséget és költséget nem kimélve és elhagyva otthonát, távol feleségétől, gyermekeitől és kedves családjától, velünk együtt idegen helyt utazván, minden alkalommal és nagy fontosságú ügyekben, melyek hűségére és tevékenységére bizattak, állhatatosan és nevének legnagyobb dicséretére teljesített és véghez vitt és bizunk, hogy jövőben is teljesíteni és véghez vinni fog».*

* Okt. 1. 95.

Érdemeinek szintén elismeréseül adományozza neki és hidvégi Mikó Ferencz Csíkszék kapitányának a rikai vámszedési jogot, a vámnak Rákoson és Olaszteleken vételének engedélyezésével, mely a Rika erdőbeli közlekedés nehézségei elhárításával volt egybekötve. Ezen kiváltságlevél kelt Eperjesen, 1622 febr. 1-én.¹ Idő folytán a vámszedés csak Felső-Rákosra terjesztetett ki.

A háromszéki alkapitányságot 1622 jul. 6-ig viselhette, mely napon Bethlen Gábor az oltszemi Mikó György halálával megürült háromszéki főkirálybíró-ságra kinevezte. Felsorolván a neki és a hazának tett áldozatkész szolgálatait.² Ugyan írt év és hó 8-án meg-meghagyja Kemény Boldizsár fejérmegyei főispánnak, hidvégi Mikó Ferencz Csíkszék kapitányának és homorod- szent-páli Kornis Ferencz udvarhelyszéki főkirálybíró-nak stb. a «királybírósnak tisztében» beiktatni.³ Mint ilyent Bethlen 1622 aug. 23-án az írt év szeptember 29-én Kolozsvártn tartandó országgyűlésre meghívja.⁴ Egyúttal a fejedelmi táblának is ülnöke lévén, ezen minőségben hivatik meg 1625 jul. 31-én kelt fejedelmi rendelettel Kolozsvárra írt év augusztus 22-ikén bizonyos ügyek végleges ellátásánál részt venni.⁵

Bethlen megrendeli I. Mihálynak, hogy ne engedje a Székelyföldről a két Oláhországba a marhák bevitelét 1623 márcz. 20-ról Tokajban kelt rendeletével.⁶ Ugyan 1623 aug. 6-án azt írja neki, hogy a moldovai had kijövésére aug. 14-ig várakozzék, ha akkorra meg nem érkeznek, 15-én induljon és siessen utána, de úgy, hogy öt Kolozsvárhoz érhesse.⁷

¹ Okt. l. 101. ² u. o. l. 103. ³ u. o. l. 106. ⁴ u. o. l. 709.

⁵ u. o. l. 115. ⁶ u. o. l. 108. ⁷ u. o. l. 108.

A moldovai vajdával folytonos érintkezésben lehetett, erre mutat annak két levele, melyekben értesíti a lengyelek és tatárok felőli hírekről, az utóbbiban azok visszatéréséről, ezek elseje kelt Jászvárosból 1623 decz. 16-án, a második 1624 okt. 21-én.¹

A marháknak kivitelére Bethlen nagy súlyt fektetvén, 1625 febr. 20-án Erdély hatóságaihoz intézett rendeletében felemlítvén a tilalom meg nem tartását és azt, hogy némely emberek «az ökröknek és lovaknak kereskedésre való gyűjtésétől meg nem szűnnek», Háromszék főkirálybiróját «Daniel Mihályt teljes authoritással» megbízza, hogy ha aféle gyűjtött marhákat «akár uraké, akár nemes embereké legyenek azok», confiscálja és Fogarasba hajtassa.²

Még udvarmesteri szerep is jut neki, mert Bethlen sajátkezű levelében előadván, hogy Anna (Daniel Anna) asszony mellett «két leány asszonynál» több nemlévén, «akarnánk valami jó rendű nemes emberek gyermekét négyet, ha több nem lehetne is, hogy ha Isten házasságunkat megengedné, lenne magyar fraunczimmerrel is kinek elejében menni.³ Ezen levelen év szám nincs, csak ez: 27. julii, de alkalmasint 1625-ben kelt, mikor Bethlen Brandenburgi Katalint, mint nejét készült fogadni.

Fejedelme bizalmát bírván, külföldi követségben is küldetett, 1616-ban hihetőleg ezen minőségben időzött Konstantinápolyban. Balassi Ferencz megemlíti Péchy Simonhoz onnan írt év február 21-én kelt levelében.⁴ Ugyan ő azon év márczius 29-ről írja Péchynek: «ő nagysága se az én jószágomat, se a Daniel uramét ne erőltesse a fejérvári építésre», tovább így szól: «ilyen súlyos félel-

¹ Okt. l. 109. 110. ² u. o. l. 112. ³ u. o. l. 115. ⁴ u. o. l. 85.

mes szolgálatunkra ő nagyságának ebbéli sőt nagyobb kegyelmét is megérdemeljük, az élés dolga megvagyon írva és ígérve, de bizony se nekem, se Daniel uramnak meg nem adják, magunk költségével toldottuk eddig is; ő nagysága nem haszon-talan emberekre költ mireánk. Bizony Daniel uramnak is nem csak salariumot kellene küldeni, hanem az időhöz állapothoz képest ő nagysága meg is többletse, mert megérdemli».¹

I. Mihály hosszabb ideig lehetett Konstantinápolyban, mert Balassi és sövényfalvi Nagy Dániel 1616 május 8-ról alkalmasint Péchyhez írt levelükben megemlékeznek róla, írván: «távollétünkben, ha mi történik, kegyel-med is mind én hozzám, mind Daniel uramhoz mutassa jóakarátát», a levél végén panaszolnak, hogy ez ellátást nem adják meg és «igen költségtelenek», főkép Daniel uramnak nincsen, mert ide felette nagy drágaság vagyón.²

Nincs adat, vajjon Péchy közbe járt-e a felkértekben, de annak van, hogy midőn Péchy «megbizonyosodott vétkeiért árestáltatott», I. Mihály is többed magával 4000 forintig kezességet vállalt, mind ez meg van írva 1624 nov. 22-én kelt kezeslevélben, melyet a Teleki levéltárban No 3658. eredeti után közölt Szilágyi Sándor az Erdélyi Országgyűlési Emlékekben VIII. k. 244—246. lapjain.

Más alkalommal is követségbe küldethetett, erre mutat fiának, I. Jánosnak hozzá 1639 febr. 21-én Beszterczéről Konstantinápolyba címzett levele.³ Úgy Kállay írja (Hist. érték. 244. l.), hogy 1638-ban az adóval a portára küldetett. Ekkor is tovább ülhetett Konstantinápolyban és az adóbeszállításnál érdekesebb ügyben is

¹ Okt. l. 86.

² Történelmi Tár 1881. évf. l. 607—610.

³ Okt. l. 157.

kelle eljárnia. Mert Szilágyi Sándor a Magyar történelmi életrajzokban, I. Rákóczi György monographiájában (l. 327) így ír róla: «Rákóczi csakugyan midőn az évi adót beküldötte, főkövetét Daniel Mihályt megbízta, hogy ez ott a francia és hollandi követekkel lépjen érintkezésbe. Megtörtént. A találkozás titokban történt a Fekete-tenger mellett egy erre kijelölt helyen a francia követ s a fejedelem kapitihája közt. Máskor, hogy a találkozás feltűnést ne támaszszon, a francia követ fia magyar ruhába öltözve kereste fel a kapitihát, hogy a fejedelemtől küldött leveleket átvegye.»

Kállay alkalmasint jó forrás után írta, hogy Daniel Mihály 1638-ban az adóval a portára küldetett, lehet azon év késő őszi időszakában már ott volt, úgyszintén a következő évnek február havában is.

I. Mihály Rákóczi idejében is viselte a főkirálybíró-ságot, úgy a fejedelmi táblai ülnökséget és minekutána Segesvárt 1630 november 26-án Rákóczi fejedelemnek választatott, decz. 7-én «vivék meg neki a követséget erről Daniel Mihály és Mikó Ferencz», * a mellett különböző ügyekben bízott meg, az előbb említetteken kívül.

Ilyen a többek között a Mikes Mihály, Pál és János ügye, kik Tarnóczi Sárát Szent-Lélekről elrabolták és anyjokhoz vitték Zabolára. Rákóczi 1637 decz. 1-én kelt rendeletével megbízván I. Mihályt ezen ügyben eljárni és meghagyja a fennebbieknek és azok apjának Mikes Zsigmondnak, úgy ennek nejének, hogy ha «a leánynak Mikes Jánossal feleségül való maradásra szabad jó kedve, akaratja nem volna, adnátok meg tisztességesen és tisztaságában való sérelem és megbántás nélkül édes anyának». Különben ha ott tartanak a keserves anyának könyör-

* Erd. Tört. Adatok IV. k. újfolyam I. k. 180. l.

gésére a leányt, fejedelmi oltalma alá vévén, büntetések megkényszerítették «ezen rettenetes hallatlan gonoszságért», ha valamelyiknek a leányhoz «házasságnak színe alatt valami praetensiója vagy on, azt praesignálja törvény szerint, mindezekről pedig most is mindnyájatoknak izentünk szóval is Daniel Mihály hívünk által adjatok hitelt szavának».¹

Rákóczi 1637-ben Medgyesen tartott országgyűlésen visszaadta Erdély nyugalmát, Lupul ellen Máté fejedelemmel szövetségre lépett.

Mikeséktől tartott, hogy Lupul mellett, Máté ellen cselszövényt szítanak, a három Mikes: Mihály, Pál és János minekutána Tarnóczi Sárát Sz.-Lélekről elrabolták és az anyjokhoz vitték Zabolára, a keresettől való félelmekben Molduvába huzódván, azért tartott tőlök Rákóczi, nótáztatta is 1638 május 10-én, de már az előtt minden marhájokat és szállítható tárgyaikat Lupulhoz vitték.

Midőn Mátét Lupullal kibékíti Rákóczi, Mikeséket kiszolgáltatta, de Rákóczi 1639 ápril 19-én Fogarason reversalis mellett elbocsátja.

Tarnóczi Sára egyik Mikest sem szeretvén, Haller Péterhez ment nőül.²

Ezekből látható, mily nagy volt ez a leányrablás következményeiben, nem ok nélkül nevezte ezt Rákóczi fenn érintett rendeletében «az egész keresztény világon hallatlan, gonosz rút példának».

I. Mihály a Mikesek jószágain lefoglalt 2419 tallért és 587 garaspénzt adminisztrált 1638 febr. 12-én Uzoninak.³

¹ Okt. l. 138.

² Történelmi Tár 1885. évf. l. 750.

³ Okt. l. 140.

Rákóczi 1638 május 22-én megrendeli I. Mihálynak a Mikesék marháit erővel is visszahajtatni Molduvából. Egyúttal megroja az alkirálybirót, hogy a behajtást nem akadályozta meg.¹

Ugyan ő 1638 május 22-én megrendeli a Mikes Zsigmondné által elrejtett értéktárgyak felkutatását és a fiscus számára lefoglalását.²

Viszont intézkedik 1638 május 25-éről. azt írván: «mivel a molduvai Vajda oly hitetlen, tökéletlen ember, igen kell Mikesékre vigyázni. Az bársony köntös még bizony karasiára változhatik, többet is láttunk efélét».³

Neheztelését fejezi ki az 1638 junius 4-én kelt rendeletében Rákóczi hidvégi Nemes Tamás főkapitány és Daniel Mihály iránt, hogy a Mikes Mihály juhait nem tudták Molduvából vissza hajtani: «Im minden mezei hadainkat oda rendeltük, s azok által is végben vitetjük, ha kegyelmek neheztelik a mi kegyelmes parancsolatunkat végben vinni».⁴

1638 julius 21-én utasítja I. Mihályt, hogy Apor Lázárt, kit a Vajdához küld, «a dolog valóságáról» informálja.⁵

1638 julius 30-án kelt rendeletében megdicséri I. Mihályt, hogy Uzoni mellett a Mikesék «substantiai felkeresésében» szorgalommal járt el.⁶

Irt év aug. 3-án újból intézkedik, meghagyván I. Mihálynak a Mikesék «buzáját szemmé tétetni».⁷

Ezen több rendbeli intézkedéseivel nem éri be Rákóczi, hanem írt év augusztus havában négy versben utasítja I. Mihályt, hogy Uzonit támogassa.⁸ Hosszu

¹ Okt. l. 141. ² u. o. l. 142. ³ u. o. l. 143. ⁴ u. o. l. 144.

⁵ u. o. l. 149. ⁶ u. o. l. 150. ⁷ u. o. l. 151. ⁸ u. o. l. 152.

Jánost még kezességén se bocsássa szabad lábra,¹ hanem ötet esetleg még torturával is vallassa,² hogy az általa kiküldött director elé a Hosszu János ügyében akadályt ne gördítsen, mert «a Hosszu dolga nyilván nótára tendál»³ és végre, hogy a Mikesék birtokain lefoglalt buzát Nagy Tamás udvarhelyi udvarbiróhoz szállíttassa.⁴

Ennyi bajt okozott a leányrablás.

Bethlen Gábor végrendeletében sem felejtkezett meg I. Mihályról, hagyván neki «300 aranyat, kétszáz forintot, két aranyos kupát, egy ezüst aranyos elejű, hátulju kármány nyerget, egy oldalt tördelt, rostélyos, tolltokos homlokelejű lóra való szerszámot, tizenkét szem velencei gránátot, ezek felett tizenhat ház jobbagyot».

A jobbagyok holléte, úgy látszik, nem volt kijelölve, mert 1630 április 30-án folyamodik a Gubernátorhoz és az ország tanácsához, előbocsátván, hogy a megboldogult fejedelem «légált vala testamentumában egy néhány, ház jobbagyokat, mi világosan constál Ngtok előtt», várakozott ez ideig, de mivel látja, hogy most nem találhatni oly helyet, melyet jövőben is «jure perennali» birhatna. Minek okáért kéri ő Nagyságokat Asszonyunk ő felségénél közbejárni, hogy Lállfalva nevű oláh falucskáját, Kövár vidékén, a hol «most 24 ember lakik», neki és maradékainak 3000 forintban inscribálná.⁵ Ez megis történt, mert az sokáig volt a család birtokában.

Ezen végrendeletet a többek között másolati példány után közölte Koncz József m.-vásárhelyi ev. ref.

¹ Okt. l. 152. ² u. o. l. 153. ³ u. o. l. 154. ⁴ u. o. l. 155.

⁵ u. o. l. 121.

tanár azon megjegyzéssel, hogy az Nagy-Váradon 1629 nov. 1-én kelt, de az eredetitegy közlevéltárban sem leltem fel.

Hogy Bethlennek Daniel Mihály kedves embere volt, kétséget nem szenved. Hagyomány szerint többször időzött nála, midőn a közel vaddús erdőségekben vadászott, az is valószínű, hogy ezen alkalmakra építette I. Mihály az olasztelki házát, melyben nagy termek voltak e célra berendezve; az alsó rész régi ablak-párkány faragott kövein lévő évszám is erre mutat, úgyszintén valószínű az is, hogy nála lakott, midőn Bethlennek a Bercsényi Imre ajánlatára felvett morvai doctor, mint Kemény János önéletrajzában (melyet Szalay László 1856-ban adott ki l. 137) írja, a Vargyas és Olasztelek közt a száldobosi határon lévő savanyú vizet ajánlotta használni és oda is ment, azt itta négy hétig, mely nehogy használt volna, de egészen rá hozá a vízi betegséget.

A hattyús Daniel címert is csak ezen időszakból találjuk fel. Okmányok hiányában azon feltevésre jövünk, hogy azt valószínűleg a Bethlen engedélyével kezdette használni.

Bethlen címeren két hattyú van és nem vadlúd, mint Thaly Kálmán régi jó barátom a Történelmi Kalászok bevezetésében írta. Úgy téves azon állítása is, miszerint az olasztelki udvarházat Bethlen építette és ott tartotta volna Katalinnal polgári menyegzőjét.

Brandenburgi Katalin 1630 okt. 31-én, mint udvarmesterének meghagyja, hogy mostani útjában, midőn Fogarasba jött, egy «vizlácskája» eltévedvén, mely értesülése szerint Daniel Ferencznél lenne, adassa azt a levelét vivő udvari szolgájának.*

* Okt. l. 122.

Hát még ily csekélységre is ki kellett az udvarmester figyelmének terjedni, ki a mellett főkirálybíró is volt, azon kívül a sófalvi, most parajdi sóbányák «præfectusa», kihez ily cím alatt küld Catarina egy rendeletet 1630 április 28-ról keltezve.¹

Rákóczi különben nem volt oly bőkezű iránta, de mégis gondoskodott, hogy legalább bora lenne, mert 1633 szept. 25-én a holdvilági — segesvárszéki — dézsma borból életéig 120 veder bort rendelt évenként kiadatni.²

Az udvarhelyszéki lustralis könyvekben az 1614. és 1627-ik évekbeliekben jön elő neve apjáéval, Péterével. Hihetőleg azon időben csak ezen két nagykorú Daniel élt. Mint előkelő nemes, a közügyekbe hathatós befolyást gyakorolt, mi nem csak hivatalos állásának tulajdonítható.

Főkép az ő közbejárására adta Rákóczi 1635 jun. 13-án kelt kiváltságlevelével Bardoczsének azon kiváltságát, mely szerint magok közül alkirálybíróvá választthassanak, ki minden évben köteles «hivatalából bucsuzni». Ezen Rikán túl levő részt, mint Vargyas vidékét említi. Állott kilencz községből u. m.: Vargyas, Olasztelek, Száldobos, Bardocz, Füle, Hermány, Bibarczfalva, Kis-Bacson és Telegdi Bacsonból, hozzá tévén, hogy közönségesen Bardoczsének neveztetnek. Ezen kiváltságlevelben Daniel Mihály, János és Ferencz első sorban említettnek.

Befolyását olykor túlságosan használhatta. Erre mutat Rákóczinak 1635 körül Udvarhelyszék rendei-

¹ Reg. 1731 ex fasc. 17 sub dit. B. a családi levéltárban.

² Okt. 1. 131.

hez intézett ezen rendelete: «Hűségtek levelét vévén, mit írjon székének mindenkor emberi emlékezettől fogva, sőt régi protocullumok idejektől fogvást való szokása felől, hogy soha több vice kapitán és vice királybíró köztök nem lőtt volna, hanem avagy két vice királybíró, avagy egy vice kapitán, kik az egész széket igazgatták az főtisztek után, és törvényeket töttenek és szolgáltattanak, s mostan abban Daniel Mihály hívünk akarná az székek régi szokását, néhány kevés falubéliekkel együtt megháborgatni és valami új usust bévinni és állítani. Holott azért mi senkit régi elejektől maradott szokásában, törvényében, rendtartásában meg nem akarunk háborítani, sőt inkább, abban mindeneket akárki ellen is megoltalmazni és tartani». stb.¹

Hasonló eljárást követ, midőn Bako Lukácsnak, ki egy szász embert megölt, meglöpött és Bethlennél közbejárva, teljes kegyelmet eszközöl 1625 április 11-iki fejedelmi rendelet szerint.²

Azonban az eféle eljárás azon korban szokásos volt, sőt az is, hogy ha valamely tekintélyes úr egy-egy gonosztévőt megmentett, ez örökös jobbágyul kötötte le magát és gyermekeit, mint a többek között Kis Imre, ki asszonyszöktetés és lopással volt vádolva 1617 november 26.³

I. Mihály társadalmi állása is előkelő vala, erről csak egypár esetet említek meg az alábbiakban: Bornemisza, mint barátját hívja meg 1622 jul. 9-éről nejével együtt Zolyomi Erzsébettel, Imrehffi Mihály özvegyével, a diószegi kastélyban tartandó menyegzőjére.⁴

A fejedelmi asztalnak gyakori vendége volt, 1632 májusban ötször, júniusban háromszor ebédelt ott, mint

¹ Okt. l. 84. ² u. o. l. 113. ³ u. o. l. 90. ⁴ u. o. l. 107.

azt Abafi Lajos Tört. tár 1883-iki évf. l. 527—531. Naplójában írja.

Fejedelmi értekezleteken részt vett, ezek egyike 1640 febr. 15-én tartotta Rákóczi, melyre ő is, mint a fehérvári gyűlés tagja meghívott. (Az eredeti a fehérvári káptalanban.)

I. Mihály élénk részt vett az unitárius egyház mozgalmában, mire bizonyoságul szolgál azon pár adat, melyeket Benczédi tanár után az unitárius egyház levéltárából közlök.

Jelen volt az unitáriusoknak 1614-ben Bordoson tartott zsinati gyűlésén, melyen Balassi Ferencz Udvarhelyszék főkirálybirájával együtt hathatósan befolytak a maig fennálló unitárius egyházak kepe-rendszerének megállapításában.

Az országgyűlés Dézsen 1638 jul. 1-én megnyilván, az unitáriusok hitcikkelye előterjesztetett. Megkezdett a vita, melynek eredménye a «dézsi Complanatio» név alatt ismeretes kiegyezés lett. Ezt írt év jul. 7-én több unitárius főurak aláírta még pedig Daniel Mihály kivételével latinul, pedig ő is tudhatott ép azon időben latinul. Ennek eredetije megvan Kolozsvárt az unitárius egyház levéltárában.

Ez vetett véget az unitárius vallás feletti vitának, mely a Tordán 1637 julius 29-én tartott zsinaton kezdődött, mely hitvallás az 1579 jul. 2-án a kolozsvári zsinaton Báthory Kristóf korában kinyomatott könyvekből lett kiírva, mely szerint «a Jézus Krisztust isteni tisztelettel imádják és segítségül hívják», így enyészett el a vád, hogy az unitáriusok a Krisztust nem imádják.

Az írt országgyűlésen a szombatosokkal szemben

szigorú eljárás foganatosított, többen várépítésre használtattak, némelyek fejek és vagyonuk elvesztésére ítéltettek.¹

Szilvási Sándor nyomdász által Kolozsvárt 1625-ben kiadott naptár ajánló szavában Daniel Mihályt is, mint az unitárius ecclesiák erős oszlopát említi.²

I. Mihály folytonosan igyekezett birtokait szaporítani, eltekintve azon parcellánkénti szerzeményektől, melyekről szóló egyezmények nagy bőségben találhatnók levéltárunkban. Jobbágysai számát is igyekezett nevelni. Még azon módon is, hogy a fegyverfogás kikerüléséért többeket pártfogásába véve, azok fejek lekötése mellett örökös jobbágyságra kötelezték magukat, csak hogy kikerüljék a fegyverfogást, innen erednek a «recuperátusok», mint ez a lustrális könyvekben előfordul.

Perelt is, hajószágában sértettek; erre egy eset, midőn 1612 május 20-án vargyasi lófő Sós Tamást a Tatár patakánál a vargyasi határon lévő földért perli, melyből kitűnik, hogy az I. Ferencz özvegye Daczo Anna birtoka mind az ő «birodalmában van».³

Némethy Gergely Udvarhelyszék kapitányától, kívül baráti viszonyban élt, 1613 jan. 10-én több jobbág্যokat szerez Fülében, Bardóczon, Száldoboson és Olasztelken, — melyeket az Báthory Gábortól nyert — csere útján adván azokért Derzsben.⁴ Különben ezeket Némethy már 1610 márcz. 6-án neki adta, ezt mondván: «Bátran emlékezzél meg az én barátságomról».⁵

¹ Jakab E.: Kolozsvár tört. II. k. l. 646—649.

² Lásd Kénosi T. János: De Tipographiis unitariorum stb. című kézirati művét 110. lap a kolozsv. unit. coll. könyvtárában.

³ Ered. cs. ltárban.

⁴ Okt. l. 76.

⁵ Okt. l. 63.

Ugy látszik, biztosabb birtoklásnak tartotta mégis a cserevásárt, de azon kikötéssel egyezett meg, hogy Némethy halála után a mit Derzsben adott, rá visszaszálljon.

Családot kívánt alapítani, melyet úgy vélt biztosítani, ha ősi székely örökségű birtokaiba az örökösödési rendet a fiú-ág előnyére szabályozza. E szerint a leány-ág, csak a fiú-ág kihalása után örökösödhetik. Ez századokig biztosította a fiág birtoklási jogát, de egyúttal midőn a család valamely ágában a fiúk kihaltak, annak leány-ága a más ágbeli fiú-ágakkal perlekedésekre és kellemetlen viszálykodásra adott alkalmat. Ezen örökösödési szabályzat a már egyszer említett 1621 okt. 3-án Bethlen Gábor által kiadott adománylevélben foglaltatik és kiterjed a Fehérmegyében levő felső-rákosi, a vargyasi, olasztelki, száldobosi, oda értvén ennek erdőterületén Valál nevű részét, fülei, hermányi, telegdi-baczoni birtokokra, úgy a Dobónak nevezett egész prædiumra, a Farkasmező nevezetű kaszálóra, melyek mind Udvarhelyszéken fekszenek, viszont a barothi, köpeczi, száraz-ajtai, nagy-ajtai, bölöni, háromszéki községekben lévő, részint ősi, vett és cserélt, részint más, igazságos czímen szerzett és vett minden részbirtokokra. Adván a fejedelem minden királyi jogát, mi azokban akármikép léteznék.*

A beiktatásnál a Valal erdőrésztől elesik, a Dobo prædiumnál pedig egyenetlenség támad, mely ezen százban hosszas perlekedésre adott okot, melyről később fogok bővebben megemlékezni.

Feltűnő, lehet mikép 1621-ben még élt I. Mihály

* Okt. l. 95.

apja IV. Péter és róla nincs említés a donatióban. Ennek oka lehet egyfelől az, hogy I. Mihály egyedül való fiú volt, apja hajlott korban lévén, már nem törődött annyira az anyagi ügyekkel úgy a vagyonközösség, melyben vele élhetett.

A felső-rákosi birtok rendezését is ő fejezte be. Már 1613 jan. 10-én Jánosi István feletti gyámságot elvállalván, részét ő kezelte.¹ Ezen gyámi viszony folyománya lehetett azon 1632 április 29-én Jánosi Istvánnal már IV. Péternél említett csereszerződés, mely által annak felső-rákosi részbirtokát megszerzi. Ezen szerződésben, mely Vargyason a Daniel Péter és Mihály házánál kötöttetett, már a Mihály fiai is: János, Ferencz és kisebb Péter is említettnek.² Kik apjukkal vagyonközösségben éltek annak haláláig. Erre utal I. Mihály egy évszámot nélkülöző, de sajátkezű feljegyzésében, mely életének utolsó éveit valamelyikében kelhetett. Először hivatkozván, hogy «a nagyhatalmu Isten áldásából, szent akarattjából János fiamat és Ferenczet felneveltem, tartottam, tanítottam, kikkel az Isten engemet megvigasztalt és immár vénségre jutván, szerelmes feleségemmel édes anyyokkal együtt magunk tartására vigasztalásunk . . . tőlök fiúi szolgálatot, segítséget kívánunk». Péter fia ekkor nem élhetett különben megemlékezett volna róla is.

Ezután így folytatja: «Holott mű is az Ur Istennek segítségéből őket mióta az tanulásból kiállottak, az én vékony állapotom szerint értékem felett tartottam őket, 20 lovakkal, szép köntösekkel . . . becsületesen, kiről Isten ő Szent Felsége első bizonyosságunk és több jó akaró uramék atyámfiai, hogy mű édes atyok anyok voltunk, sőt az Ur Isten ő Felsége, hogy titeket a szent házasságnak idejére (kiszakadt) arra is mind kettőtek-

¹ Okt. l. 77. ² u. o. l. 123.

nek szorgalmasan illendő gondot viseltünk, értékünk felett való köntösöket szerzettünk, lovakat, szekereket, így ezután is mű mindenekben édes atyai, anyai jó akarattal akarván lenni hozzátok, minden úton ha veszitek és vénségünkben meg nem busítottok».

Továbbá inti János fiát, hogy minden keresményét adja elé, mert ők is ezt teszik. «Mikor a válás megszen házainktól», itt említi, olasztelki szállást is, de hiányozván a befejezés, értelmét nem lehet kivenni. Ugy, szintén a többi sorok és befejezés is alig olvasható és hiányos, lehet végrendelkezés, mert egy helyt «Testam» olvasható.

Annyit azonban ebből meg lehet érteni, hogy fiai már ekkor házasok és Jánosnak már külön szerzeményei voltak. Közös háztartásban éltek, mert írja egy helyt: «a becsületes asztaltartás igen nagy dologban áll, arra pedig mű veletek Isten áldásából sokat költöttünk az mindennapi ételre, italra», továbbá: «éltünk veletek együtt és ezután is úgy akarunk élni vénségünkben».

Ezen sorok I. Mihály atyai szeretetét eléggé kifejezik.

A donatióban említett birtokokon kívül Derzsben is kellett birtokának lenni úgy az ahhoz tartozó Ramocsa nevű prædiumban, úgy Ilyefalván, melyet alkalmasint nejével kapott. Az ilyefalvi birtokról említés van téve 1636-ból a Füzi István ellen folytatott perben.³ De még több adat is van erről.

Levéltárunkban megvan a lálfalvi birtok összeírása, melyet Katalin fejedelemsnő adományozott.

A homorod-szentpáli tóbeli részének, melyet egyik

* Bonistól átjött levelek f. 14. Nr. 49.

Daniel Péter adott zálogba Kornis Miklósnak 10 frtért, kiváltásáért perelt a Kornis örökösökkel 1630 jun. 6-án, e végett megintetvén őket, mi az udvarhelymegyei levéltárban megvan, de az eredmény előttem ismeretlen.

I. Mihály felesége volt Mihácz Borbála, ki még mint Daniel Mihály özvegye említették az 1646 okt. 9-én azon Ilyefalván kelt egyezményben, mely szerint egy jobbágyáért, mivel az egy oláhot megölt, 100 frt fizetésére kötelezi magát.

Különben a Mihácz, vagy némelyek szerint Mihács, igen régi család. Elődök tengermelléki bán volt. Később jöttek be Háromszékre a Miháczok, kik magokat Aldobolyból iratták.

I. Mihály 1641 febr. 6-án megegyez Vargyas lakóival, hogy a faluban 12 esküdt legyen, kik a falut igazgassák, peres ügyekben eljárjanak, tilalmat fenntartsák, azok ellen vétőket megbüntessék, stb.*

Rákóczi utolsó sajátkezű levele hozzá 1641 július 9-éről így szól: «Az ur isten kegyelmednek előbbeni egészségét adja meg és sok esztendeig szolgálatunkra tartsa meg.

Felette kegyelmesen vettük, hogy kegyelmednek tekintete vagyon az mi izenetünkre. kiről Daniel János uramtól izentünk volt kdk s bizonyal írjuk, ha Maurer Mihály a mi rendünk való ember volna s eladó leányunk volna s bár nállánál feljebb valók volnánk is, de inkább adnánk neki leányunkat.» stb.

Ez az utolsó levél előttem, melyet Rákóczi hozzá, mint főkirálybíróhoz, czimezve irt. És csakhamar be is végezte életét, mert mint Haller Gábor is írja naplójában (71 l.) 1641 aug. 20-kán elhalt.

Bár mily oldalról is tekintjük I. Mihályt, kétségbe

* Okt. l. 121.

nem vonhatjuk kiváló érdemeit. Híven szolgálta hazáját, annak szabadságáért, védelméért fegyvert fogott. A békés években a közigazgatást mint Háromszék főkirálybirája 1622-től kezdve fejedelmeinek elismerésére vezette. E mellett a fejedelmi táblának ülnöke, mint udvarmester, és mint a sófalvi sóbányák praefectusa volt elfoglalva. Részt vett Erdély nevezetesebb mozgalmában, oda értve a vallásiakat is, mint buzgó unitárius teljesítette kötelességét. Eljárt mint követ nevezetes ügyekben, többször a portához. Családjáról sem felejtkezett meg, kit méltán tarthatunk annak alapítójául. Kinek gondoskodása nem csak fiaira, de azok utódaira is kiterjedett az örökösödési rend szabályozásával.

I. Anna, a IV. Péter és Miko Borbála leánya.

Ez lehetett Bethlen Gábor udvarában udvarhölgy, életkora is ezen időszakra mutat, úgy a róla szóló adatok is. I. Mihálynál láttuk Bethlen Gábornak azon levelét, melyben «Anna asszony» mellé udvarhölgyek felvételéről ír.

Daniel Anna asszony által küldött ő felsége 1625 decz. 17-én egy jegyzetet azon vásárlásokról, írja báró Radvánszky Péla: Bethlen Gábor fejedelem udvartartás című művében (116-ik lap), darabonként felsorolván a nyakbavetők, jóféle gyöngyök, szoknyára való gyöngyös prémek stb. egyenkénti értékét vagy helyesebben vételárát, mi összesen 15,000 frtra megy. Ez is a mellett szól, hogy Anna udvarhölgy volt, kiről Bethlen is előbb említett végrendeletében megemlékszik. Hagyván neki 100 aranyat és 100 tallért.

I. János Konstantinápolyban időző apjához 1639 febr.

1-én Udvarhelyről írt levelében ezt írja a többek közt:
 «Asszony néni Daniel Anna asszony kéreti kegyelmedet, hogy
 a fekete nyúl bállást kőd el ne felejtse, az árrát kegyelmednek
 ő kegyelme meg is adja.»¹

Gen. táblák szerint Anna később Thelegdi Márton
 felesége volt.

I. Margit, szintén a IV. Péter és Miko Borbála leánya.

Gen. táblák szerint pálosi Donáth Mihályné.

I. János,

I. Mihálynak és Mihác Borbálának első fia.

Életkora 1653-ig terjed és minthogy először 1620-
 ban fordul elő neve, születési éve az ezerötyszáz vége
 felé eshetik.

1620-ik évről két levele maradt fenn levéltárunk-
 ban, melyek arról szólnak, hogy a baróthi birtokot
 apjával együtt szerezték² ebből következtetem hozzá-
 vetőleg — ha már ekkor nagykorú volt — születési
 idejét.

Tekintetbe véve apjának Bethlen Gáborral való viszo-
 nyát, lehetséges, hogy az ő pártfogása is segélyezése mel-
 lett látogatta a külföldi felsőbb tanintézeteket, azonban
 több cselekményét sorolják fel egyes családi tagok halála
 alkalmával elmondott családi leszármazásokban, melye-
 ket a Bethlen korában történetként említenek, holott
 azok a Rákóczi korszakra esnek. Ilyen tévedés van a
 család eredetéről szóló értekezésemben is említett

¹ Okt. I. 157. ² cs. lt. R. 731. II. 27.

Turóczy Konvent kiadványában épp I. Jánosra vonatkozólag. Általában ezen munka folyamán mind azon tévedések, melyek a családi tagokról, az okmánytárban is felvett, némely közleményekben a nemzedék rendre nézve előfordulnak, ismételések és hosszadalmas czáfolatok kikerüléséért kérem az olvasót, ezen mű figyelmes átolvasásával, azokat helyesbítetteknek tekinteni, mert én minden egyes esetről a forrást megnevezem. A családi leszármazásokról szóló előadásoknál pedig akár hány esetben az illető oly műből vette át közleményét, melyben már megvolt a hiba. És anélkül, hogy azokat a történelem, vagy családi okmányok alapján megbírálta volna: jóhiszeműleg helyeseknek és valóknak találta, bizván a forrás tisztaságában. Innen erednek azon tévedések, melyeket ezen munka rendén helyre kívánok hozni.

I. János, ki apjával és testvéreivel Vargyason közös vagyon és háztartásban élt, apja életének végső éveiben valamelyikében átveszi az olasztelki birtokot. Alapítja a Daniel család olasztelki ágát. Mind ő, mind utódai megtartván a vargyasi előnevet, és használván a hattyús czímert.

Nem csak mint az olasztelki ág alapítója, és mint művelt, tanult és a közpályán működött egyén érdemel említést, de úgy is mint családunk kitűnő tagja.

Mint író is elismerésben részesül, kiadván Leydenben 1630 április 10-én: «De Fortitudine» című philosophiai dissertatióját, melynek egy nyomtatott példányát a gy.-fehérvári káptalan Batthyány-könyvtárában látta Szabó Károly híres történészünk, mint azt nekem az 1887 okt. 16-án kelt levelében írta.

Megemlíti ezt Erdélyi János is a Budapesti Szemle

új folyamának XII. és XIII. közölt: «a bölcsezszt Magyarországon» című értekezésének 185-ik lapján.

Haller Gábor naplójában ezt írja: «1630 sept. 23. mentenek haza magyar nemes ketten, az kiket itt Francofurtumban találtam Daniel János, Bethlen János és a Grof Bethlen Péter uram ő nğa praeceptora Feoleseki István uramék, a kik hatodfél esztendeig laktak ide fel tanulságnak okáért.¹

E szerint Daniel János mintegy 1625-ik év végén mehetett Frankfurtba.

Berlinből 1631 május 26-án viszont írja Haller (l. 10.) jött meg Daniel, irt év nov. 24. 25-ikről leveleket küldött haza Daniel Jánostól.

Az egybeköttetést Haller I. Jánossal azután is fenn tartotta, mert 1632 jan. 26-án Leydából levelet küldött Danielnek, úgy irt év ápril 8-án és september 14-én. (l. 12. 14.)

1632 ked. 22. «Akkor expediálta ő Nga Daniel Jánost Bécsbe» írja alkalmasint jun. vagy jul. haváról Abafi Lajos az 1632-iki napló könyvfolytatásában.²

Rákóczi Zaláncai Istvánnak a portára, mint ott lévő követéhez, 1632 aug. 8-ról azt írja: «ezelőtt öt avagy hat héttel holmi aprolék vásárlások nevével, főképpen azért küldöttük volt fel Bécsben Daniel János bójáronkat, hogy azokrol minden bizonyost tudhassunk, a ki is szintén csak mostanság érkezvén meg hozzánk, ugy mint elmúlt szombaton, a micsoda hireket arról bizonyosan értett, magával leiratván memorialében includálva küldöttük hűségednek.» Tovább így ír: «Daniel Jánost ismét ezen holnap elbocsátjuk látni, hallani postán oda fel és ha mi bizonyos hirekkel érkezik ismét hűségedet és általa a fényes portát tudositjuk felölle.» A levelet csak aug. 10-ke

¹ Erd. tört. adatok kiadta az erd. muz. e. IV. k. ujf. I. k. 5. l.

² Tört. tár 1883-iki évf. l. 645., 655.

után küldhette el Zalánczinak Rákóczi, mert irt nap kelt utóiratban ez áll: «Im ezen mai napon indítom ismét Daniel Jánost Bécsbe postán Rusdorf uramhoz a Friderik kövétéhez, akarván az által is tudositani a királyt, hogy én készen volnék a kereszténység szolgálatára.»¹

I. János tehát ekkor «bejárója» volt Rákóczinak, mi bizalmasabb állás volt mint a mai kamarásság. És ezen terjedelmes levél tanusága szerint a megbízás teljes bizalmat követelt, mert a külföldi uralkodókkal viszonyról volt szó, ki kellett puhatolni azok helyzetét, melytől függött Rákóczi elhatározása. De ha hajlamot mutatott is azokhoz csatlakozni, a portával sem kívánt szakítani.

I. János 1636 nov. 14-én mint a budai vezérhez és Bethlen Istvánhoz küldött követek egyike, ezt írja Rákóczinak: «a negyvenezer tallért ő Ngā meg nem adja mind addig, az Athnamét mindenkben a Nagyságod kívánsága szerént meg nem hozzák.»²

Kemény János önéletleírásából az alábbiakat közlöm: «a fejedelem megbánván hogy a tractára több jeles emberét maga mellől elküldé, Daniel János nevű főemberszolgáját küldi hozzánk hogy valami ürügy alatt ő meg Haller István és Csulai mennének haza a többieket ott hagyván. A tracta a törökkel folyt Kemény Daniel Jánossal és Csulaival Káján táján Erdélybe vissza ment a hadakat quartélyba szállítván az alatt a békesség létre jött. Bethlen István és a vele lévőeknek amnestia adatott, az országnak pedig új Athnámé és a török császárnak 40000 tallér adassék.» (l. 285.)

Ez 1637 elején vagy azt megelőző év végén történt, mert már a török által fejedelemsége teljesen elismertetvén, 1637 februárban Keményt Szatmárostromlására küldé, vele lévén a más hadakkal: «Daniel János

¹ Okt. l. 126. ² u. o. l. 133.

az udvarhelyszéki haddal,» meghódította Nagy-Bányát. Szatmárt Petkivel és Daniel Jánossal bevette, ki Keményt ezen hadjáratában követé, mert midőn Szerencs megvétele után a Kassa felé menő ellenséget követé: az éhezett hadak felzendülének és oda akarták hagyni. Ekkor is ott volt Daniel János udvarhelyszéki kapitány. (l. 305.) Más helyt írja Kemény: «Minekelőtte mindazon által az fejedelemhez mentem volna Bakos Gábort Daniel Jánost egy rész haddal Késmárk felől béküldöttem vala Lengyelország felé az onnan jövő ellenség eleiben.» (l. 363.)

Továbbá Kemény Turóczról által menvén a fárasztó hegyen, a hadak színével a seregeket harcra rendelte és hátrább hagyá az erdő közt a kapitányokkal, s előttük Daniel Jánost, magával vivén tíz sereget «hagyék pedig egyben igazított orát Daniel Jánosnál és mást vivék magammal ily ordinatzioval, hogy hat orakor ereszkednék le és mutatná magát az erdőből; mert vala ily reménységünk, hogy midőn az említett sereggel én magamat kimutatom az ellenség én réám ki fog jöni.» De csalatkozott reménységében, mert az ellenség készen várta, ő tehát leereszkedett a Nyitra mellé Privigye mezőváros mellé, az ellenség Bajnóczi besánczolt állásából reá fordula, de a szerencse neki kedvezett, látva, hogy az egész erő neki fordul, nem várhatta be a hat órát, hanem izent Daniel Jánosnak, hogy sietne a derék seregekkel aláereszkedni, ezután volt a derék ütközet, melyben sok német esett el, de az ő vesztesége sem volt csekély. A németek estére a sánczokba betakarodának. (l. 371—375.) Még megemlíti I. Jánost a 390—393-ik lapokon is.

I. János Udvarhelyszék alkapitánya lett, alkalmasint 1637 előtt. Előbbi időkről erre adatom nem lévén, kineveztetésének idejét se határozhatom meg.

Rákóczi rugonfalvi Benedekffy Tamáshoz 1640. márczius 26-ról kelt rendeletében, minekutána «a keresztény Orthodoxia és unitária relegiokban lévő székelységen való némely falukbeli lakosok közt néminémű controversia szokott a falukban lévő templomoknak és parochialis házaknak bírása felől lenni,» a négy bevett vallásbeliek közül egy-egy tagot megbíz a most is több helyt felmerült contraversiók complánására, még pedig az orthodoxusok részéről udvari prédikátorát Csulay Gergelyt és Daniel János udvarhelyszék alkapitányát, az unitárius részről pedig Benedekffy.¹

Itt említi a fejedelem először — tudtomra — mint alkapitányt és pedig mint orthodoxust. Tehát I. János ekkor már elhagyta a vallását, reformatus lett, mely vallást az olasztelki-ág, kevés kivétellel, meg is tartott.

Mennyire járt el a templomok ügyében I. János, nem tudhatjuk világosan. De Geleji Katona István ref. püspöknek Rákóczihoz 1643 jun. 27-ről és aug. 29-ről írt két jelentése szerint az unitáriusok a kitűzött időre a reformátusoknak templomot nem építtettek, jelesen Muzsnán, ezt főkép a Daniel biztatására tették volna. Csak színleg vittek néhány szekér meszet, «sőt nyilván mondják, hogy ők sohase építik, hanem minémű pap a templomban prédikál, ők arra járnak.»²

Rákóczi 1642 július 18-án utasítja zabolai Basa Tamás háromszék főkirálybiráját és Daniel Jánost, hogy a molduvai vajdával szemben vigyázással legyenek, tájékozzák magukat a helyzet íránt, ha máskép nem lehet: «jártasson be kémeket koldus öltözetben is» és ötet a helyzetről «éjjel-nappal» tudósítsák.³

¹ Okt. 1. 158. ² u. o. l. 178., 179. ³ u. o. l. 177.

Különben Rákóczitól az első rendelet mi hozzá, mint Udvarhelyszék alkapitányához van czímezve 1641 május 14-ről szól, melyben Tholdalagi Mihály Udvarhelyszék «Præsidentsének és neki megrendeli, mivel a «sófalvi aknánk igen megkezdett bontakozni és tisztítás nélkül szükölködni» annak helyreállítását effectuáltatni.¹

Tehát ekkor nem volt a harcztéren. Foglalkozott magán ügyeivel. Ugyanis 1641 május 1-én Fehérvártrt kelt adománylevelével Rákóczi I. Jánosnak hidvégi Miko József halálával a fiscusra viasszaszált baróti birtokát — 2000 magyar forintokért, mennyiben a Miko elődjének inscribálva volt — adományozza. Még pedig oly öröklési renddel, hogy előbb a fiú-, annak kihalása után a leány-ágon levő utódai birhassák. Ezen adománylevelében a fejedelem felemlítvén, hogy fejedelemsége kezdetén Daniel Jánost belső bejárójának felvévén, úgy az ő oldala mellett folytonos segedelemmel viseltetett, valamint azon titkos ügyekben és kiküldetésekből (expeditiones), melyekben a Török- és római Császárokhoz és az oláh tartományok fejedelmeihez küldetett, minden alkalommal oly lelkesen, hűségesen járt el, hogy az ő várakozását mindenekben kielégítette, és a közjót mindig előmozdította. Miért is méltónak találta őtet az általa jelenleg is viselt alkapitányságba megerősíteni.

Az ily módon nyert baróti Miko-féle birtokban 1642-ben beiktatta.²

Ugyancsak 1642 jan. 4-kén I. János és III. Ferencz elhalván már édes apjuk I. Mihály, kivel vagyoni-közösségben éltek, — úgy V. Péter testvérük sem lévén élet-

¹ Ud. m. lt. mandata Princ. ab anno 1615—1667.

² Okt. l. 163.

ben — megosztottnak. I. Jánosnak az olasztelki udvarház, jutott, melyben akkor már ő lakott, úgy a vargyasi felső udvarházhely, III. Ferencznek jutott a vargyasi alsó udvarház a szénás kerttel, a két kövü malommal, a fülei malom és fűrészszel. A baróti szerzemény két kövü malom és a vargyasi felső malom marada I. Jánosnak.¹

Az irt két testvér 1647 jan. 4-én újból némely javakban osztottnak, a többek közt kitűnik ebből, hogy III. Ferencz irt testvérének a vargyasi udvarházért, azért nem fizetett semmit, mivel apjuk I. Mihály neki Olasztelken 263 mf. és 65 pénzen házat építtetett, továbbá hogy anyjuk I. Mihály özvegye III. Ferencznél lakott Vargyason. A korcsomárolásra nézve is megegyeztek. Vargyason és Olasztelken is egyenlő, Barothon birtok aránylagos használatban.²

Elhallgatom ezuttal a két fivér birtok-osztályuk többi részleteit. Ennyit már itt meg kellett említenem mert ezekből kitűnik, hogy I. Jánosnak apja az osztozás előtt házat építtetett Olasztelekre, ki nagyobb lévén fivérénel, oda, mint I. Mihálynál láttuk, át is költözött annak még életében.

De ezen kitérés után kövessük I. Jánost a közpályáján.

Kemény Jánossal részt vesz az 1644-iki hadjáratban. Irt év jul. 22-ről írja Kemény Rákóczinak Teplaienséből: «ma Csomaközi Boldizsár és Daniel János uraimékat bocsátottam el elől; ha ezekben is megfogytokozom kire bizassak csak mit is.»³

¹ Cs. lt. ol. I. fasc. II. No. 28.

² Cs. lt. Reg. 1731. f. V. No. 7.

³ Tört. Tár 1880. évf. Kemény János és Bornemisza Pál levelezése az 1644—1845-iki hadjárat idejéből I. 3.

Ugyan irt év és hó 29-ről a Szucsáni táborból: «Az ellenség tegnapig Bainotz mellett tul volt, tegnap még mentek avagy helyben vagynak még nem tudom; oda vannak Csomakőzi és Daniel János uramék, vágtak tegnap előtt le Rudnán néhány németet, de még semmi derék csatájok nem volt, nem mulatozok énis sehol, utánok sietek, ma Klastrom tájára szállok. Homonaiék még Slezia szélében vannak; kémjeim vannak néhány felé.» stb.¹

Aug. 1-ről a Klastrom melletti táborból írja Rákóczi-nak: «Hitem szerint irom Nagyságodnak, magamnak, Boeskey uramnak Daniel János uramnak az mi volt közikben osztottam s mégis húa vagyon, az regestrumok megmutatják ezennel csak kémekreis nem léssen.»²

Irt hó 10-ről írja Kemény: «Im az ur isten vissza hozá Csomakőzi és Daniel János uramékat is noha sok fáradságra kevés haszonnal mindazon által békével. Csejtén Homonnai uram hadai szállásosztóiban egy néhányat levágtak, eleventis mind magyart mind lengyelt fogtak; az dereka hirt kapván ezen az földön lévő sok lator ember által megtartozott s Morvára ment.»³

Rákóczi 1645 februárban így ír neki Fogarasból mint alkapitánynak: «Akarjuk vala ha kegyelmeddel szembe lehetünk vala, itt ugyis ítéljük meglehessen, de tartván az utnak felbomlásától, az Othrul az jégnek is elmenésétül, ha isten engedi hétfűn elindulunk, kegyelmed tartsa készen az vitézlő rendet.»

Rákóczi 1646 febr. 10-én Udvarhelyszéket meghívja az irt év márcz. 11-én Fehérvártt tartandó országgyűlésre, a szék rendei ugyanazon év márcz. 5-kén tartott közgyűlésükön egyik követnek megválasztják «Vice kapitány Daniel János urt ő kegyelmét ha ott léssen,» ezzel végző-

¹ U. o. l. 55. és 56. ² U. o. l. 277., 278. ³ U. o. l. 288.

dik a jegyzőkönyv: «Erre az költségre rendeli a szék minden személyre tíz-tíz pénzt, úgy hogy az szék gyűlésétől számlálván osztán az napra sub pæna fl. 12 az szék perceptora medeséri Benczédi Gergely ur kezében, az Udvarhely és Bardoczszékiek.»¹

Adat nincs arra, hogy ott lett volna, de azon év szept. 13-ról Kálnoki István naplójában (l. 152.) ezt írja: «jöttünk Maramarosból, mentünk bé Bethlen István uramhoz Husztvárába, voltunk ebéden ő nagyságánál Huszár Mátyás és Daniel János uramékkal.»²

I. János főhivatása lévén a külügyekbeni eljárás, kövessük lépteit ezen a téren.

Linczből 1646 ápril 30-dikáról utazása eredményéről kelt jelentésében ezt írja: «hogyha ő felsége itt tartoztat, lehetetlen, hogy itt annyi loval mulassunk, mert minden nap husz forintnál többet kell költenem a lovakra és magunkra.» Tovább írja, hogy ott híre volt, miként Rákóczi újabban haddal akar kimenni ő felsége ellen, de ő meggyőzte ennek valótlanságáról a kancellárt: «oly hírek is voltak hogy Nagyságod a franczia királytól százezer tallért kíván jövődöbeli szolgálatra», azt beszélik, mint írja, hogy a franczia és sveczia korona között békesség lenne. stb.»³

Torstenson is hivatkozik Daniel Jánosra a Rákóczihoz 1646 julius után irt levelében annak kiküldetésére stb.»⁴

Rákóczi Györgynek 1648 okt. 11-én bekövetkezett halála után is II. Rákóczi György nem vonja el I. Jánost előbbi hivatásától, sőt bizalmának jeléül nevezetes ügyekben bizza meg.

¹ Eredetije az udvarhelymegyei levéltárban.

² Erd. tört. adato» IV. k. ujf. I. k. kiadta az erd. muz. egyeslet.

³ Okt. l. 182. ⁴ U. o. l. 184. és 186.

Erre vallanak Rákóczi Zsigmondnak 1648 nov. 16-ról a császárhoz írt levele.¹

Mint fejedelmi követet említi Oxenstrina János Osnaburgból 1649 május 29-én Rákóczi Zsigmondhoz írt levelében.²

Úgy St. Swulartt a westphali monostorból 1649 jun. 6-káról Rákóczi Zsigmondhoz írt levelében.³

Ő vitte meg III. Ferdinándnak a fejedelem haláláról való tudósítást, egyuttal megbízatván a linczi békekötésben ígért vármegyék átadását is eszközölni. 1648 november 3-án Bécsben Ferdinánd kegyesen fogadta, és azon napról II. Rákóczi Györgyhöz intézett levelében apja halála alkalmából részvétét fejezi ki.⁴

A nyugoti udvarokkal, melyekkel az elhunyt fejedelem egybeköttetésben volt, még nem tudatták hivatalosan a gyászesetet. 1649 április elején Daniel Jánost küldte ki az ifjú fejedelem, hogy a régi szövetségek fejeit személyesen keresse fel és adja át a levelet. Aztán menjen el Münsterbe és szerezzen tudomást, hogy meg van-e már kötve az általános béke s ha még nem volna meg, hasson oda, hogy abból, mint meg is volt ígérve: Erdély és Magyarország ki ne hagyassanak.⁵

Ez alkalomra részletes utasítással lett ellátva.⁶ És minthogy ezen kiküldetés huzamos időt vehetett igénybe, távolléte tartamára 1649-ik ápril 12-i rendeletével Daniel Ferenczczel helyettesíti II. Rákóczi Gy.⁷

Koblankéból 1649 május 1-éről II. Rákóczi Györgyhöz utazása egy részéről jelentést tesz.⁸

¹ Okt. l. 186. ² u. o. l. 188. ³ u. o. l. 188. ⁴ u. o. l. 194.

⁵ Erd. országgy. emlékek szerk. Szilágyi S. XIV. k. 9. l.

⁶ Okt. l. 197. ⁷ u. o. l. 199. ⁸ u. o. l. 200.

A hesseni örgróf a Daniel János által küldött levélre 1649 jun. 19-éről Rákóczihoz választ küld.¹

Azonban már augusztus előtt visszajöhetett, mert a fejedelem azon hó 16-ikáról azt írja, minekutána «holnap után itt való házunktól meg akarunk indulni és egy kevés időre magyarországi birodalmunkba akarunk tekinteni», ezért legyen éber vigyázással, kémeket küldjön mindenfelé, ötet mindenről tudósítsa «a tiszti alatt lévők legyenek oly készen», hogy ha a szükség úgy kívánná — mit nem remél — mindjárt ülhessen fel. Ez I. Jánoshoz mint alkapitányhoz van címezve.²

Minekutána Rákóczi Zsigmondnak házassági terve a Lupul vajda leányával, Irénnel meghiusult, a herceg más házasságon jártatta az eszét, valamelyik németországi protestáns családdal keresett összeköttetést. Biszterfeld volt ennek főszószólója, ki a német és belga államférfiakkal való egybeköttetésénél fogva ezen terv megvalósítására legalkalmasabbnak mutatkozott. A tervbe a herceg anyján kívül Kemény is be volt avatva. Abban állapodtak meg, hogy követet küldenek ki látogatás ürügye alatt a hesseni tartománygrófhhoz, szemfüles, vigyázó embert, ki járjon szép szerivel utánna, hogyan fognák Zsigmond ajánlatát fogadni. A hesseninek ugyanis volt még egy eladó leánya, kit a hír szépnek, jónak irt le.

Az üdvözlő s megbízó levelek a tartománygrófhhoz, az özvegy grófnéhoz kiállítottak s a követséggel Maxfeld, Zsigmond herceg segédtisztje és Daniel János ezredes (háromszéki főtiszt) bizattak meg, az utóbbi mint főkövet, az első mint a német nyelvben jártas férfi.

¹ Okt. 1. 201. u. o. l. 203.

Így írja Szilágyi S. Rákóczi Zsigmond életrajzában,¹ melyet én csaknem szóról szóra idézek.

Ez történhetett 1649 ápril végén, tehát ily kényes ügyben nyert megbízást I. János.

Zsigmond herczeg bizalmas utasítással látta őt el, melynek eredetije családi levéltárunkban van, és a nélkül hogy tekintetbe vették volna I. János életkorát, a regisztrációban úgy lett bevezetve, mintha ezen utasítást neki Bethlen Gábor fejedelem adta volna, mielőtt Katalint nőül vette. Ez vezette tévuttra Thaly Kálmánt is a «Történelmi Kalászkok»-ban.

Ezen érdekes utasításnak czíme: «Memoriale pro Gen. Duo Joanne Daniel.»

Zsigmond nem kíván — írja — «mindenek való legszebbet, de még is olyant «ki tekintetre méltó és az egymás szeretetre» alkalmas lenne, «ha ábrázatja nem szép is, nem is kell benne törekedni, azt pedig a természet munkája által nem festékek által valonak akarjuk tenni.» Tizenhét vagy tizennyolcz évesnél idősb ne legyen. De igen szelíd, istenfélő, viselésében nem mindenestől a magyar formára nézünk, hanem az ottani szokáshoz képest. Termében igen nagyon otromba ne lenne. Ne lenne «felette szemtelen», szemérmertességgel bátorság nem ártalmas, «de az tékozlással való köntösbeli luxus is nem az magyar humorhoz való.» Ezek után írja, megtudni miféle dotatiót adnának vele, kik házasodtak azon családból, a kisebb szerüt adnák és a nagyobb előtt stb.²

Mint Szilágyi írja, Bécs felé szerette volna útját venni, de még is jobbnak tartotta Lengyelországnak

¹ L. 101. mely a M. Tört. Tár 1886-iki évf. adatott ki.

² Okt. I. 119.

kerülni. Május 1-én Kobhenkán volt Maxfelddel Wielopolskinál. Onnan Varsó kikerülésével folytatták utjokat; május 22-én már megjárták Casselt s ott is szíves vendéglátásban részesültek. Nem kaptak elutasító választ, de biztos ígéretet sem. Onnan Osnabrükbe mentek Oxenstierna Jánoshoz s Münsterbe, hogy a folyamatban levő béketárgyalások iránt magukat tájékozzák. Clévében megfordultak a brandenburgi választónál is, s azzal visszatérve augusztus 3-kán érkeztek Fehérvárra. Jelentésük szerint a hesseni tartománygróf leánya még nem érte el a 14-ik évet, és míg 15 éves nem lesz, nem akarnák férjhez adni. De hát mint Daniel mondja az oraniai herczegnek volna egy leánya, ez megnyerhető is lenne, járatna Nagyságod — (írja a Zsigmond anyjának) — állapotjának végére és valamelyiknek mind erkölce, ideje, személye megvolna, lenne az.

Ekkor az özvegy fejedelemnő és Zsigmond Magyarországon voltak. A Daniel által hozott értesítést olyannak találták, melynek alapján a megkezdett tárgyalást folytatni lehet. Bisterfeld gyorsan akarná intézni, Kemény meg nem ajánlotta ezt, mondá: nem kell elhirtelenkedni az eljárást. Mednyánszkyt szeptember 25-én utasítással elküldték, ki október 20-án Casselben volt, de a tartományi gróf leányai már elvoltak jegyezve.*

Zsigmond házassági terve közbejött események miatt huzódott, míg végre Krossenben a jelképes menyegző 1651 május 14-én Henriete pfalzi választó grófnővel megtartatott, melyen Rhédey Ferencz képviselte Zsigmondot. Onnan később nagy és fényes kísérettel hozták Sárospatakra. A nászünnepély, mely a Rákóczi

* Szilágyi, Rákóczi Zsigmond életrajza I. 103—105.

családban közbejött gyász miatt előbbi határidőről elhalasztatván, irt év június 27-idikére tüzetett ki, akkor, mint Szilágyi is írja, nagy pompával és három napig tartó vígsággal folyt le, melyre I. János nejével együtt hivatalos volt (okt. l. 204. 205.) mely meghívások czímzésében Háromszék főkirálybirájának neveztetik, mely tisztet lehet már több mint egy év óta viselhetette. Apor Péter is mint főkirálybirót említti az 1650-iki évről. (Synop. mut. l. 306.) Ugyanez áll egy részére a véghez vitt esketésben, mely 1650 jun. 28-én kelt.¹

Rákóczi Zsigmond kedves jó neje a menyegző után hat hóval elhalt, úgy ő is 1652 febr. 4-én követte, kinek temetésére Lorántffy Zsuzsánna szintén meghívja I. János főkirálybirót 1652 márcz. 25-én kelt levelével.²

Rákóczi Zsigmond 1652. jan. 20-káról I. Jánost felkéri, hogy Borosnyon lakó Gomoly András az ő «udvari gyalogi» közt lévő Vékony János nevű öcséért kezességet vállalván, őt ne háborgassa ezért. Neve eleibe téve: «benevolus affinis.» I. János ezen hátiratot teszi ezen levélre: «Utolsó levele üdvözült urnak Rákóczi Zsigmond urnak. Isten boldogítsa szegényt nekem kegyelmes uram volt.»³

I. Jánosnak jó lovai lehettek, mert II. Rákóczi Gy. 1651 decz. 29-ről ezt írja: «Kegyelmed az paripát ki küldte kegyelmesen vettük s itt is hagytuk, parancsolván Pávai Tamásnak adgyon száz forintot érette kék bizony . . . jó időtől fogva paripátlanabul nem voltunk, mint most, kegyelmesen veszük azért kőtől ha az mely szegparipán ide kün volt Pávai is látott ki küldi.»⁴

Ujból követségben járt, mint Sebesi Ferencz 1652-iki

¹ Cs. lt. B. lev. No. 309. ² Okt. l. 205. ³ u. o. l. 714.

⁴ u. o. l. 713.

naplójában írja. Előre bocsátva miként indult Bolgárfalváról és mint folytatja útját sept. 15-én Tergovistjára; «Brassóhoz 9 mértföld Tergovistja. 16. Ott voltunk cadem die voltunk a Vajdával szemben: Seredi István főkövet, az vármegyékről Bánffy György uram, az székelységről Daniel János uram.»¹

Onnan a főkövettel alkalmasint ő is a portára ment és 1653 januárban Ottoman basával meghozták a kiigazított Áthnámét s a szükséges jelvényeket, mint ezt bővebben leírja Szilágyi S.²

Az akkori kor jellemzéséül meg kell még említenem az ilyefalvi birtokra vonatkozó és 1655 decz. 6-án véghez vitt esketésből ilyefalvi Máté Balázs vallomását: «Akkor a jószágban Daniel Mihályné parancsol vala, noha én a Daniel János uram szolgája voltam mindazon által engem csak úgy hagyott volt ő kegyelme Ilyefalván, hogy mivel ő kegyelme háromszéki tiszt volt, ha mi ajándék valahunnan jő, azt percipáljam.»³

Már elég terjedelmesen emlékeztet meg I. János közpályáján folytatott tevékenységéről, áttérek magánéletére és dolgaira.

Tekintélyes házból vett feleséget, a Gerendi István és Veres Anna leányát Zsófit, még pedig apja életében, mint I. Mihály felemlítette, alkalmasint az 1630-as évek valamelyikében.

Ettől három fia született: II. Mihály, IV. Ferencz, és VII. Péter, kikről később fogok megemlékezni tüzesebben.

¹ Okt. I. 823.

² Erd. országgy. eml. XVI. k. 24. l.

³ Cs. lt. R. 1731. f. XI. No. 9.

I. János vallásos buzgóságának jeléül készíttetett az olasztelki ev. ref. templom számára egy tömör ezüst kehelyt alája való tányérral. A tányér most is megvan ezen vésett körirattal: «Vargyasi Daniel János Isten Eo Z. F. Tisztességére csináltatta az kehelliet A. D. 1645.» Azonban a kehely elveszett, mást készíttetett II. Daniel János. A munka és stíl is erre mutat, mert ez más kor bélyegét hordja magán.

Jól lehet hogy I. Mihály számára Olasztelken udvarházat építtetett, de ő ezt megnagyíttatta vagy még egyet építtetett. Ennek nyomát láthatni ma is a Bónis-féle udvarház ajtója egyikén lévő faragott köpárkány közepén lévő családi címeren olvasható J. D. betűkben, melyet kiegészít ezen évszám: 1649.

Általában ezen épület a mostaninál sokkal nagyobb terjedelmű volt. Azt pedig szélesebb körben magas kőfal kerítés védte. A hagyomány szerint az Olasztelkiek, úgy némely szomszéd község lakói is, az ellenség ellen gyakran huzódtak ide, s tették magukat védelmi helyzetbe. Mind két állításomat igazolja a még kis részben meglévő kerítés és rom, de főképp azon körülmény, hogy bárhol ezen területen mélyebb ásatás történik, bizonyos körben kőfal-alapra találunk, még pedig mészkéverékkel.

Különben az olaszok még Traján idejében telepedhettek ide, nem pedig a Nagy Lajos által behozott olaszok korában. A pápai dézsmák regestrumában 1322-ik évben Olasztelek néven fordulván elő: ez utóbbi állítást megerősíthetjük.*

Az kétséget nem szenved, hogy hajdan Olasztelep

* Orbán Balázs Székelyföld I. k. 220., 221. l.

volt, de nem azon a helyen, hol most a község terül el, hanem a Tortoma nevű erdőrészt körül. Erre mutatnak az ottani leletek, úgy a bardóczi határszáron felásott halmokban talált kőkoporsók, elégetett hullák hamvai, bronz tárgyak, stb.

Az általam említett kökerítés és építmények az újabb korra, de mégis részben I. János előttiéknél jóval előbbiek lehetnek. Főképp a tatár és Oláhországból gyakran beütött ellenség elleni védelemre szolgálhattak.

Birtokai közül már említettem a hidvégi Miko-féle baróthi birtokról szóló donatiót, melyre meg kell jegyeznem, hogy a 2000 forint vagy legalább annak egyrészének fizetése még I. Mihály idejében történt. És azt is, hogy ezen kívül még lehetett Baróthon I. Mihálynak birtoka, mint az az 1621-iki donációban előfordul. A fennebbi állításomat családi levelek is igazolják.

Sz. Martonfalván az 1649-ik évben fejedelmi adomány útján nyer birtokot.¹

Különben Martonfalván Gerendi Istvánnak is volt birtoka. Moldovai János jobbágy ellen 1646 febr. 6-án Martonfalván a Gerendi István udvarházánál törvényt látunk, mert az egy paripát az ura híre nélkül az istállóból kiviven azon, nem csak lovagolt, de meg is bénította.²

A két testvér Mohai Jánossal megegyez a Domáldi birtok iránt 1651.³

I. János III. Ferencz fivérével megosztja az ilyefalvi birtokot 1652-en,⁴ alkalmasint az anyjuk halála után.

Az Ilyefalván lévő udvarház és telek felosztásával

¹ Gyulafehérvári kápt. 24. L. B. f. 164.

² Bonis levelek közötti eredeti 151.

³ Cs. lt. R. 1731. II. 34.

⁴ Cs. lt. R. 731. f. XIV.

egyenetlenség támadván a két testvér között, ezt kiegyenlítik Fejérvártt 1652 márcz. 4-én. I. János birtokába marad az udvarház, de III. Ferencznek egy másnak építésére, az ezen egyezményben megírt módon, segedelemmel lesz, a többek között ad tizezer zsendelyt és egy öreg-istálónak való fát, melyben tizenhat ló elférjen.¹

Ennyi adat fordul elé birtokviszonyairól, eltekintve kisebb szerzeményeitől, ugyszintén oly erdőségektől és birtokoktól, melyek közös kezelés alatt maradtak.

Mind ezekből kitűnik, hogy daczára terhes és részben külföldi elfoglaltságára I. János anyagi érdekeit figyelembe vette.

Tevékeny életének az 1653-ik év vetett véget, melynek idejét pontosan, (adat hiánya miatt) nem határozhatom meg. Mindenesetre írt év október 29-ke előtt következhetett be. Mert egy azon napról kelt esketést már Gerendi Zsófia — mint özvegye — vitet véghez. Írt özvegy 1656 ápr. 8-án Ilyefalván egy épületes telket vesz. De 1668-ban Gerenden, Tordamegyében lakott, mert írt év decz. 3-án így említették azon okmányban, melyet Kemény Jánosné Lónyai Anna ellen a zálogos vajdaszegi jobbágyok kiváltása iránt véghezvitett. Ebben, ha ő nagysága maga pénzével akarja kiváltani, beleegyezz, de ha más pénzével, szín és prætextus alatt váltja ki, ellenmond.² Neve utólszor egy 1681 decz. 23-án kelt perbehívási okmányban fordul elő,³ tehát ez után ő is csakhamar követhette férjét a halálban, élván körülbelől 28-évet özvegységben.

¹ Cs. lt. R. 731. f. XI. No. 51.

² Erd. cs. lt. Bónis levelek közt.

³ Cs. lt. ol. levelek f. 3. No. 24.

Minekutána I. Mihály legidősebb fia, I. János az olasztelki-ágot alapítja, III. Ferencz Vargyason maradván : lett a vargyasi-ág törzse. Előbb az olasztelki-ág tagjait említtem fel, és csak azután térek át a vargyasira.

II. Mihály, az I. János és Gerendi Zsófia legidősebb fia.

Első fellépése, miből életkorára következtethettek, az 1662-ik évre esik. Azon év november 4-én egy jobbágy iránt keresetet indít, melyet kijegyeztem a miklósvár-széki jud. protocolum azon időbeli folyamából.

Mint heves ifjú 1664 okt. 20-án jobbágyaival fegyveresen ellen áll annak, hogy Martonfalván Kemény Simon egy szőlőhegy termését leszedesse.¹

Társadalmi tekintélyes állást foglalt el már 1667-ben. Ennek egyik jeléül Bethlen Ferenczné Kemény Kata Keresdről írt év január 4-ikéről meghívja Farkas fiának Ostorits Borbálával febr. 21-én Liptó-Újvárba tartandó menyegzőjére : «melyre nézve kődt mint jóakaro uramat mind az asszony nyál ő kegyelmével együtt kérem fáradságát ne szánya, hanem pro 20 febr. kiben sirato estvére jelen lenni ne neheszteljen, hogy kődt jelenlétével ékesitessék kedves fiunk affigált helyre valo menetele mind penig lakadalmi solenitása.»²

Az asszony alatt alkalmasint feleségét érthette, mert anyja, koránál fogva sem vállalkozhatott volna ily hosszú útra.

Az olasztelki udvarházat és birtokot úgy az ahhoz tartozó részeket és malmokat IV. Ferencz és VII. Péter fivéreivel 1668 márcz. 21-én felosztja: Az első házak, úgy mint a tornáczal, azon belől valo házzal, Palotával, az azon

¹ Cs. lt. ² Okt. l. 265.

belől, mellette lévő kisebb házakkal és az kéménés háznak az konyhától való része, mind az kijáro ajtóval együtt alatta való pinczéivel együtt és a virágos kert felivel, mely a Filegoria mellett van északfelől, az loistálóval együtt intéztetett egy részre.» Ez juthatott neki, melyhez akol a szántóföldből szakasztatott. «A két kert közt jó ut helyet hagyván.»

A másíknak jut: «a közepső házakhoz ajtó vágatván, a két ház a mellette lévő két boltok, és az átaljáró, köz bolthajtás felett a mely félbe szerbe való épületek vannak, konyha, sütőház, gazdasági épületek, veteményes kertje udvara és Aklya helyett, az Kolonbán utzáig való pusztával. Tornác csináltatásra adjanak a kész pénzből ante divisionem másfél száz forintot.»

A harmadíknak jut: Az keskeny boltos házak a víz felől, tornáczával és négy házakkal és a kerek ablaku házak alatt való bolthajtással stb.»

Az épületek leírásából ítélve terjedelmes udvarház vagy inkább udvarházak lehettek Olasztelken, még pedig a mostani két udvarház helyein. Egyik az utcza felől, a más a víz felől a mostani Bónis-féle.¹

Ezen terjedelmes osztály-levél többi részleteit elhallgatva, csak ezen mondatot említem meg: «Az öreg asszony ő kegyelmét sem az régi jobbágyiban sem pedig a melyeket néhai Daniel János uram aquirált Martonfalván életéig egyik fia is meg ne háborítsa.»²

Már az osztály utáni évben átalakíttatja az olasztelki udvarházát nejével, Haller Judittal. Az utcza felőli homlokzatra igen szépen kőbe vésett családi czímert tétetvén, mely körül M. D. és H. J. betűk és ezen mondat: «Deus providebit» meg az évszám: 1669 olvasható. Az

¹ Okt. l. 724.

² Wesselényi perfolyam F. et No. 7.

udvar felőli feljáró ajtó kőpárkányzatán szintén azon betűk és évszám olvasható. Költséges lehetett ezen átalakítás, menyiben (a családi levelek szerint) feleségének az ilyei — hunyadmegyei — birtokáért kapott zálogösszeg egy részéből fedezte.

Ezen átalakítás által az épület eredetiségét nagyobbára elveszthette. Alkalmasint az utca felőli részszel meg is toldatott.

Báró Rauber Nándor a negyvenes évek elején kisebb átalakításokat tétetett ezen épületen, kinek elhunytával feleségem, báró Rauber Mária részére átvéve 1884-ben, meg hagyva a szobák és termek beosztását, romladozó állapotából kivettem. És minekutána Gábor fiamnak jutott a kert felől készült 1891-ik évben a Veránda és lassanként az alsó rész, mely konyhának, gabonás és kamaráknak használtatott: vendég és cseléd-szobákká lettek átalakítva.

Még egy emléket hagyott hátra Olasztelken az udvaron lévő nagy, durván faragott, kő-kútköböllel, melyen a felirat ez: «Gen. Michael Daniel de Vargyas fieri curavit. A 1675 12. jul. Symbolum: Deus Provideibit.» Ez megrepedezvén, a kertbe tétettem vas abroncsokkal megerősítve virágtartónak.

Ezen kitérés után folytatom II. Mihály életrajzát.

Befolyása megvolt már 1667-ben, mert hogy a többek közül csak egy esetet hozzak fel, mi szintén azon kor jellemzésére is érdekes: Irt év junius 19-én fülei «Cziogh» Ferencz, és Mihály megölvén II. Mihály baróthi Kis Péter nevű jobbágyát, halálra ítéltettek, de megszabadulnak ettől, mert részére örökös jobbágyul kötik le magukat.*

* Cs. lt. eredetije 151.

Erre mutat Andrásy Ferencznek hozzá Bécsből 1668 ápr. 9-kén intézett egykorú politikai és más hírekről kelt levele, melyben a többek közt ír a bécsi égetésekről, mely gyujtogatások a franczia által e végett kiküldött emberektől eredett volna. «Ő Felsége palotájának egy része mind megégett, az kiben volt az öreg császárné, sok Frauncimmerivel együtt, az kikben sok odais égett, az császárnét is egy pendelyben vonták ki a házból, az mint hogy egy jövőendő mondó megjövőendőlte volt, ugy is lett, az kit mostanis árestomban tartanak stb.» a külczímből nem lehet megtudni II. Mihály hivatalos állását, mert neve után csakis ez áll (Titulus) mi mégis valami hivatalos állást jelent.¹

Különben neve előfordul az udvarhelyszéki 1674 junius 26-án és 1679 jul. 10-én Sz.-Keresztúron véghez vitt lustrákról szóló könyvekben.²

Apafi 1680 okt. 8-ról a november 12-én tartandó országgyűlésre meghívja ily czímmel: «*Tabulæ nostræ judicæariæ Assessorii.*» (ered. cs. lt.) Mikor lett a fejedelmi tábla ülnökévé kinevezve, arra nem szolgálhatok adattal, de hogy ekkor az volt, ezen czímből világos.

Bornemisza Anna 1681 szept. 9-ikén így ír rendeletében: «Méltóságos Fejedelem ur ő kegyelme parantsolata és mellettünk lévő becsületes Tanácsi uri rendeknekis egyező tettezésekből nemzetes vargyasi Daniel Mihály uram rendeltetvén mind vármegyei és székelységétől az hazának 18 helyein vigyázásnak okáért kiküldetett mind Hadainknak előttök járójául», megrendelvén továbbá, hogy Bánffy György által instelláltatván ötöt «böcsülettel acceptálni előttök járojoznak

¹ Okt. I. 271.

² Ered. az udvarhelymegyei lt.-ban.

agnoscálni» és tőle függeni, tartsák kötelességeknek.¹ Ugyan Bornemisza Anna Balázsfalváról 1681 szept. 25-én értesíti, hogy miféle segédcsapatokkal fog hadereje erősíttetni.² Szintén Apafi a Szatmár melletti táborból 1681 október 9-én megrendeli: «szállyon Medgyes és Váralya közé s noha nem gondolyuk, hogy a német erre kicsapjon, de legyen szorgalmatos vigyázással, az Havas alatt is compescálja azokat az latrokat.»

Ezen rendelet külczíme ez: «Generoso Michaeli Daniel de Vargyas, certor. Exercituum nror Trannicor Generali etc. Fideli nobis dilectr.³

Ezek tanusítják élénk részvétét az Ausztriával való küzdelemben, mely előkészítője vala Erdély függetlensége megszűnésének.

A honvédelmi bizottságba 1685-ben még tíz tag neveztetvén ki: azok között találjuk II. Mihályt is.⁴

Ő küldetett követségbe ugyancsak 1685-en Scherffenberg generalishoz.⁵

Az 1686 junius 28-kán N.-Szebenben tartózkodó erdélyi kormány a Scherffenberg és Weterani támadásai ellen a város védelmére tett intézkedéseket, a vízaknai kapu és bástya védelme Daniel Mihályra bízott.⁶

Apor Péter Synopsis mutationum című művében (306-ik lap) 1687-ről mint Háromszék főkirálybíróját említi, 1690-ről utódjául pedig Kálnoki Sámuel.

Ez valószínű, mert gyermekei 1692-ben a martonfalvi és a mind két ágat illető többi birtokokból, az

¹ Okt. l. 365. ² u. o. l. 366. ³ u. o. l. 367.

⁴ Kővári Erd. tört. V. k. 170. l.

⁵ Kállay l. 244.

⁶ Hadtörténelmi Közlemények IV. évf. 3. sz. 421. l. 1891-től.

ilyefalvit, gerendit és lábfalvit kivéve, megosztoznak.¹ Feltűnő, hogy a fintaházi birtokról itt nincs említés, pedig Haller Judittal jött a család birtokába, tehát akkor alkalmasint nem lehetett életben.

Több adatot II. Mihály közszolgálatáról nem szerezhettem be, hihetőleg a róla szóló családi levelek elhagyottak, azonban ezek is igazolják II. Mihálynak a hadi és politikai mozgalmokbeli részvétét.

Birtokait, ha Ilyét a nejétől kiváltották, mint fennebb említém, alig nevelhette, pedig ez valószínű mert, 1676 okt. 10-kén: «midőn volnánk a specificált vármegyében (Hunyadmegyében) helyen a kastélyba a Toronyba való alsó boltban», jelen lévén késmárki gróf Tököly Imre és D. Mihály: «az Ilyéhez tartozó resmobilizsek buza, árpa, széna restántiák» felett barátságos egyezményre lépnek. Fizetvén Tököly 500 fírtot, de köteles ötven köböl buzát, és tíz hordó bort Daniel Mihály házához azon felől szállíttatni.²

II. Mihály felesége volt Haller Judit gyermekei: II. János, I. Lőrincz, I. Éva, I. Judit, I. Zsófi.

Életkora 1640-től 1699-ig terjedhetett, a mennyire a közlött adatok után következtethetem.

II. János, a II. Mihály és Haller Judit idősb fia.

Apafi 1678-ban «Rozsnyai Dávid deák uramat» a fejedelem elfogatván, 1682 okt. 25-ikéig fogságban tartatta «és akkoron osztonán a mi kegyelmes urunk ő Nga és ő kegyelme ellen fellobbant haragjában csendesedvén»,

¹ Rauber per transmissio lap 511. és 512.

² Cs. lt. Bonis levelek f. 12. No. 6.

keserves rabságából, remélvén, hogy ezután hozzá hűséggel fog viseltetni, ezer arany kezesség mellett elbocsátotta. II. János is a kezességet vállaltak közt van 150 tallérig beírva. Ezen kezes-levél 1683 febr. 25-én Segesvárt állíttatott ki.¹

Ez első adatom róla, a második 1692 jun. 5-kéről szól, mely szerint perbe fogja Domokos Bálintot.

Mint II. Mihálynál említém, ugyanezen évben osztozék testvéreivel a mind két ágat illető birtokokban.

Az olasztelki ev. ref. egyház birtokában lévő kehely vésetjén Daniel János és Barcsai Judit nevei és 1698 évszám lévén, ezzel is igazolható, hogy akkor nős volt.

Hivatalt nem viselt, különben Apor P.² mint főnemest említi. II. János 1700 okt. 20-a előtt halt el, mert az napról I. Lőrincz testvére protestál a Rhédeiné által kéznél tartott fiut illető birtokok használata ellen, miről alább bővebben fogok megemlékezni.

II. Mária, a II. János és Baresai Judit leánya, férje kisérdéi Rhédei Ferencz, ennek fia Rhédei Zsigmond.

Minthogy a II. János ága fiakban kihalt, vele többet nem foglalkozom, hanem áttérek a Rauber-ág törzsére: I. Lőrinczre.

I. Lőrincz, a II. Mihály és Haller Judit második fia.

Retractál 1700 okt. 20-án, tehát, ha ekkor 18 éves volt, születetett 1682-ben. Haller Judit a retractiókor boroszlói Fodor Sámuel nejeként említettetik, ki mint

¹ Okt. I. 371. ² S. m. I. 272.

özvegy, férje : II. Mihály halála után másodszor ment férjhez. Ezen ellenmondásban nővérei : I. Judit malomvízi Kendeffi Mihályné, és I. Éva Kendeffi Gáborné is megemlíttetnek.¹

Haller Judit bizonyos feltételek alatt átadja a finta-házi birtokát.²

Lábfalvi osztatlan birtokát I. Józseffel eladja 1714-én. II. Daniel Mária Rhédei Ferencznével 1720 jul. 4-én megegyez, hogy míg az 1621-beli donatió értelmében a beiktatás megtörténtét igazolhatja, a fiát illető birtokok használatába maradjon. Egyuttal minthogy II. János testvérével történt osztozás alkalmával magát megkáro-sítva találja, ez iránt is megnyugtatólag megegyeznek.³

Ez az első eset, midőn az 1621-iki donatióban meg-jelölt örökösödési rend, a leány-ág által, meg lett zavarva. És alkalmat adott arra, hogy a fiág által a családi levelek össze és rendbe szedessenek és a beiktatásról szóló ren-delet és annak megtörténtéről jelentés felkerestessék.

De erre nem várt I. Lőrincz neje gróf Teleki Borbála, hanem 1720 ápril 20-kán több tanut kihallgatott, kik szám szerint 85-en eskü alatt vallják, hogy az olasztelki és ahoz tartozó birtokokban a leányok egyszer sem osztoz-tak. Jelesen a 60 éves Kolumban István így vall : «Mikor a Kendefiné lakadalma vala, akkor sokan az urak az asztal felett discursálnak egymás között egy s más materiákról és az több dolgok között hozák ezen utrumba specificált Daniel jószágának statussát elő, mely discursusnak alkalmatosságával hallottam az uraktól ilyen szokot, hogy azon kérdésben forgo Daniel jószág Fejedelem adománya és ha, casu quo, az olasz-

¹ Cs. lt. Ol. I. f. XXIII. No 3.

² Cs. lt. Ol. I. reg. 1781. f. 4. No 11.

³ Okt. I. 480.

telki Danielek az fiuág annyira deficiálna hogy egy sem maradna, ámbár egy néhány leány maradnais, de mindazon által azoknak a leányoknak semmi részek azon olaszteleki és ahoz tartozó jóságokban nem lenne, hanem a vargyasi Daniel fiakra szállana.» Tovább azt vallja, hogy a bardóczszéki protocolumból látta, hogy Valált el akarván a Daniel fiuk «Donatione mediante» foglalni, ennek a száldobosiak ellenmondottak. A nagy apjától meg azt hallotta, hogy volt egy Daniel Anna nevű leány a Daniel familiában, ki férjhez ment, az ura halála után vissza akart jönni, de a fiak a jóságba nem bocsátották be.

Baróthi nemes Bede Hector azt vallja: «hogy II. Daniel Mihály uram vejei Kendeffi Mihály és Gábor nem tudom hogy hányták volna a leveleket, de Martonfalván tudom, hogy a bástyában, bokáig jártunk a levelek között és ott vesztgettük tapodtuk.»

Ugyan I. Lőrinczné 1720-án májusban eskettet. A tanuk közül a többek közt N. borosnyai Bartha Andrásné Fekete Éva vallja, hogy a Rákóczi forradalom alatt a családi levelek a Mirkvásári falnagyhöz kerültek, melyekből Nemes Jánosné és Biro Sámuelné többet elvittek.*

Szükséges is volt Teleki Borbálának erélyesen fellépni fiai érdekében, mert férje iszákos, kissé eszelős lévén, semmivel sem törődött. El is betegesedett, mint ezt egy 1721 ápril 10-ről Fintaházáról írt levelében Gr. Teleki Sándornak panaszolja.

Azután kevéssel el is halt. Mért gróf Teleki Borbála 1721: «Feria Secunda proxima post Dominicam oculi» a Kolozsmonostori konventnél mint II. Lőrincz és I. László kiskorú fiainak természetes gyámja ellenmond

* Ezen esketések ered. cs. lt.

I. Lőrincznek Rhédeinével 1720-ban történt kiegyezésének.¹ Özvegye pedig nagyvárad Horváth András-hoz ment férjhez, melyre az első adat 1730-ból van.

Mind a mellett fiai érdekeit nem hanyagolja el. Már 1724-ben megidéztteti Rhédeinét. 1730-ban perbe fogja. Ekkor I. László fia már elhalván mint II. Lőrincz gyámja szerepel; hosszas perlekedés következik. A közben elhal Rhédeiné. II. Lőrincz is nagykoruvá válván, 1745-ben a felperesség rá, az alperesség pedig Rhédeiné fiára, Zsigmondra szállítatik. Mind erről egy nagy csomó perirat van levéltárunkban, melyekből ezen adatokat közlöm. A közben előkerült a kérdéses beiktatásról szóló jelentés is. És hogy ezen perlekedésről hosszabban ne értekezsem, bevégezem azzal, hogy a kérdéses birtokokat II. Lőrincz Rhédei Zsigmondtól az 1621-ik donatióban meghatározott örökösödési rendszer alapján, mint fiágbeli megnyeri.

Mielőtt I. Lőrincz utódaira térnék, az olasztelki ágbeli I. János és II. Mihály leányairól kell megemlékeznem.

I. Borbála Kendeffi Gáborné életkorát tekintve, csak I. János és Gerendi Zsófi leányának kell tartanom.

Apafi 1667 okt. 23-án azt írja neki, hogy «kegyelmesen veszi» ha 200 darab sertését a «Zinai» havasára hízlalás végett bevétetné, mert csak ott találtak gondviselői erre alkalmas makkot.²

Ezen levél czímzése Daniel Erzsébet, mint malomfalvi Kendeffi Gábor özvegyéhez van intézve, melyet én

¹ Okt. l. 483. ² u. o. l. 269.

tévedésnek tartok, mert a Bónis levelek közt két esketési parancs van malomfalvi Kendeffi Gábor özvegye, Daniel Borbála részére kiállítva. Az egyik 1677 jan. 3-ról, a másik 1680 febr. 24-ről. Egy esketési parancs pedig nagyobb hitelességgel bírhat, mint egy levél-czímzés.

I. Zsófia Gróf Bánffy György gubernátor első felesége a

II. Mihály és Haller Judit leánya.

A Bánffy gubernátor halála alkalmával 1708-ban elmondott emléksorokban¹ ez áll: «annak idejét elérvén pedig ugyan jól nevelő édes anyja (Bornemisza Kata Bornemisza Pál váradi kapitán leánya) és méltóságos attyafiai tanácsokból lőtt első házassága Daniel Sofiával Tekintetes ur Daniel Mihály uram hajadon édes leányával kitől született Bánffy Susánna, a kit édes anyjával együtt nem sokára Isten magához elszólított.»

«Második házassága volt Gróf Bethlen Klára asszonynyal.»

«Bánffy György is noha még igen ifja vala és csak akkor házasodott vala meg elsőbben Daniel Mihály leányával, kinek holta után Bethlen Gergely leányát vevé, de már mind fejedelem, mind fejedelemászony sőt az egész ország előtt nagy tekintetben vala».²

Az 1692-iki osztálylevélben neve nem fordulván elő, már az előtt el kellett halnia.

¹ Mely megvan az erd. muzeum könyvtárában, Kolozsvártn nyomtatta Telegdi Pál 1709.

² Cserei hist. 118.

I. Judit malomvizi Kendeffi Mihályné II. Mihály és
Haller Judit második leánya.

Osztozik testvéreivel 1692-ben a mind két nemet
illető birtokokban. Neve előfordul az I. Lőrincz retrac-
tatiójában is, 1700-ban, mint ezeket elébb említém.

Rövid ideig élhetett, mert férje később Naláczi
Erzsébetet vette nőül.¹

I. Éva malomvizi Kendeffi Gáborné, ki testvér volt
Mihálylyal.²

Tehát két testvér két testvért vett nőül. Különben
ő a II. Mihály és Haller Judit harmadik leánya volt.
Kövári idézett művében téved, midőn ezen Kendeffi
Gábor nejét Daniel Borbálának írja, mert az én hiteles
eredeti adataim szerint kétségen kívül Évának hívták,
magam is zavarba voltam vele és tekintettel életkorára,
csak úgy oldhattam meg ezen kérdést, hogy I. Borbálát
az I. János leányának tévém, valószínűnek tartván, hogy
azon másik Kendeffi Gábornak lehetett neje, ki bátyja
volt az I. Éva urának és kit Kövári ugyan megemlít
(l. 152.) úgy fiát is, de nejét nem.

I. Éva neve szintén előfordul a nővérénel említett
okmányokban.

I. Lőrincz halálakor a felette tartott halotti beszéd-
ben, az akkori szokás szerint, a család története és az
elődök fel szoktak említettetni. Így történt ennél is.
«Compendium Genealogiæ Danielianæ» című egykorú kéz-
iratban lévő műben, melyben a többek között ez áll:

¹ Kövári Erd. név: családai l. 152. ² u. o. l. 152.

«Daniel familia eredetét vette az magyar nemzetnek Schytiából való második kijüvetele után egy Dane nevű nevezetes emberben, kinek is maradéki a nemzetnek kereszténség által való megvilágosodása után üdő jártával Dáné neveket megváltoztatták Danielre.» Minekutána ez több helyt hasonló halotti beszédekben előfordul, említésre méltónak találtam. Annál inkább, mert Gróf Kemény József is a Daniel család gealogiájában (mint azt az erd. muz. könyvtárából kijegyeztem) ezt írja. Minekutána, az én hiedelmem szerint, mind ezt ugyan egy, de okmányilag nem igazolt forrás után írják, hitelesnek nem tarthatom. Sőt a család eredetéről szóló értekezésemben az ellenkezőt állítván ennek fontosságot nem tulajdonítottam.

Hanem közlöm ezen okmányból az I. Lőrincz és Gróf Teleki Borbála, ki az Apafi korában szerepelt Teleki Mihály unokája volt és Gróf Teleki Mihály Kővárvidék főkapitányának és Gróf Thoroczkoj Katának leánya gyermekeire vonatkozó részében csak itt feltalált adatokat, mely szerint IV. és V. Mihály, úgy III. Judit egymás után hamar elhaltak. Az I. Lőrincz halálakor csak II. Lőrincz, I. László és I. Kata voltak életben.

IV. Mihály, V. Mihály, III. Judit, I. László még 1721-ben, midőn anyja ellenmond férjének, a Rhédei Ferencznével kötött egyezményének, még életben volt, de 1730-ban, midőn Rhédeinét a birtokért mint gyám perbe fogja, már nem élt. Kiskorúságában halván el, róla többet nem írhatok.

II. Lőrincz, az I. Lőrincz és Gróf Teleki Borbála nagyobb fia.

Az 1632 április 12-én az akkor életben levő Daniel fiakkal ellenmond VIII. Péter azon eljárásának, mely szerint ez a vargyasi és ahhoz tartozó részbirtokát Daniel Zsófia gróf Haller Jánosnénak elzálogosította.¹ Erről a vargyasi-ágnál fogok bővebben megemlékezni. Itt csak annak jeléül hozom fel, hogy ezt találtam első nyilvános fellépésének.

Minekutána az iskolát végezte s a királyi táblánál irnoki minőségben szolgált, katona pályára lépett. 1742-ben márczius 7-ről írja Gróf Teleki Sándornak Linczből, hogy a generális hadnagysággal jutalmazta.²

Ezen a pályán szerzett érdemeiért Mária Terézia 1751 febr. 14-én kiadott diplomájával bárói méltóságra emeli. Az ősi hattyus-czímert kibővíti, a katona jelvényeken kívül a paizst egy arany vonallal két felé osztván, jobbról a hattyú kék mezőben, balról vörös mezőben egy pálmafa helyzetetett, mely felé egy ezüst golyó tétetett. A paizs felett a gyöngyökkel ékített korona, a jobbról lévő sisakon két elefánt ormányai közt a pálmafa ezüst golyóbissal áll. Balról pedig szintén egy sisak koronával tétetett, melyen két kiterjesztett sas-szárny közt egy hattyú áll nyakán átlőtt nyíllal, melyek körül a foszlányok jobbról ezüst kék szegélylyel, balról arany és piros színűek.

Ezen diplomában fel van hozva II. Mihály (a II. Lőrincznek nagyapja) érdeme, melyet szerzett mint Apafi tanácsosa és Udvarhelyszék főkirálybírája. Azonban

¹ Okt. l. 491. ² Teleki kt. M.-Vásár.

itt tévedés lehet, mert mint II. Mihálynál irtam, nem Udvarhely, hanem Háromszéknek volt főkirálybirája. Tehát tekintetbe vétetett nagyapja érdeme, de a II. Lőrinczé is, ki minekutána tanulását bevégezte és mint «kanczellista» szolgált, a katonai pályára lépett. Előbb (1703.) az Olaszországban levő vértés magyar gyalogezredben lett zászlótartó. Azután a Haller gyalog magyar ezredbe áthelyeztetvén, mint százados annak szervezésénél, és az ujonczok oktatásánál és begyakorlásánál dicséretesen viselvén magát, azon ezreddel mind Olaszországban, mind Csehországban és Bajorországban hadakozott. Az ellenség üldözésében magát kitüntette. Az ingolstadt-i erősséget egy egész télen át az alája rendelt ezreddel védelmezte. Az osztrák ház iránti hűségének jeléül három századot saját költségén kiállított, illetőleg felszerelt. Tekintetbe véve mindezen (a báróságról szóló diplomában felsorolt) katonai érdemeit és kiváló szolgálatait, a kitüntetést meg is érdemelte, ha még figyelembe vesszük Mária Terézia szorult helyzetét, nem csak az ezredességet, de a báróságot is, melyekhez, mint alább meglátjuk, nem kis anyagi romlás mellett jutott.

Ezen anyagi romlásán is segített magán, mert ezen időben nősült alkalmasint Bécsben és lehet a császárkirályné közbejöttével, báró Gudenus Antal Ferencz Eleonora nevű leányával, melyet következtetek azon utlevélből, melyet Ferencz a Mária Terézia férje aláírásával Bécsben 1751 április 9-kén Báró Daniel Lőrincz az erd. kir. tábla számfeletti ülnöke részére kiadott. Ki feleségével két nő (duobus Ancillis) és négy férficseléddel, úgy podgyászszal hazájába, Erdélybe, Szeben felé utazik. Meghagyja a közigazgatási előljárokknak; nevezettet útjába nem csak

nem háborgatni, hanem, ha szükséges, segedelemmel is lenni.¹

Pénzzel jött le, mert Gudenus Antal Ferencztől az olasztelki birtokára 1751-ben 15,000 forintot vett fel.² Arra nincs adat, hogy mikor katolizált. Lehet, még házassága előtt, mert különben azon kor szelleménél fogva alig részeseltette volna Mária Terézia kegyességével.

Tehát II. Lőrincz Bécsből báróságot és számfeletti kir. táblai ülnökséget is hozott, melyet soká nem viselt, mert szintén Mária Terézia 1752 jul. 20-án kelt diplomájával a Gróf Haller Pál előléptetésével ürességbe jött valóságos kir. táblai ülnökségre nevezi ki.³

Mint ilyenhez intéz a császár-királyné nevében Bécsből 1758 január 30-ról Gróf Bethlen Gábor egy felszólítást, melyben felsorolván ő felsége szorult helyzetét és a poroszok előnyomulását, felhívja, hogy a felállítandó magyar gyalog-ezredhez néhány ujonczt állítana. Követné e tekintetben más hazafiak példáját. Hivatkozik eddigi hű szolgálataira stb. Leírva az ujoncziek minőségét, tudatja, hogy Erdélyben négy helyt fognak felvételni és hogy Gróf Gyulai Ferencz generális van megbizva, a főkormánysház felügyelete alatt, az ujoncziek átvétele és bejelentésével. Mennél sürgősebb eljárást ajánl, hogy legfeljebb egy hónap alatt az ujoncziek helyt lehessenek.⁴

A mint a bardóczzségi continua tábla jegyzőkönyvében láttam, adott is 1 tirot és 15 mftot 1778-ban, de hogy 1758-ban adott-e, arra nézve nem akadtam még adatra.

Szintén mint kir. táblai ülnökét szólítja fel az erd.

¹ Cs. lt. Ol. I. Reg. 1781. f. 1. Nr. 2. ² u. o. Nr. 3.

³ U. o. Nr. 3. ⁴ u. o.

főkörmányszék Szebenből 1758 febr. 17-ről, tekintettel ő felségének a háboru miatti terhes költségére, 200 frtnak 6⁰/₀-melletti kölcsön adására. Szabadságára bizván, ha a rá kimért ezen összegnél többet akarna adni. Mert az is kegyesen fogadtatnék. A kölcsönről elismervény adatik esetleg a felek könnyebbségéért a főtisztek által is. Hosszasan ír ezen felhívásban a helyzetről ő felsége anyai kegyességéről, ki a nemesi szabadságot oltalmazza és ezen kölcsönt sem rovatakép kívánja, hanem bízva hazafiságába és hűségébe, csakis önkéntesnek tekinti stb.

II. Lőrincz katonai és polgári pályán teljesített szolgálatait felsorolván, áttérek anyagi ügyeire.

Ugy látszik nagyapja symbolumát: «Deus providebit» követte, mert ebbe bízva, sorsával nem törődött komolyan, mi miatt több zaklatásnak lett kitéve.

Bécsben léte alkalmával 1745 szept. 1-én Szilágyi Sámuel ágens közbevetésével 3000 frtot vesz kölcsön, melyet azonban csak az épp ott időző báró Daniel István jótállásával kaphatott meg, pedig neki nagy szüksége volt rá, mert csak ezzel szerelhette fel a háromszáz embert, mely által alezredességre emeltetett. Ezt alkalmasint már előre meg is ígérte. Az alezredességről kinevezés kezénél lévén, az ígért háromszáz ember felszerelését teljesítenie kellett. Készséggel kötötte le az olasztelki és ahhoz tartozó birtokait báró Daniel István-nak, csakhogy a 3000 frthoz juthasson.

Azonban kötelezettségének nem tett eleget. A lekötött birtokot nem adta át. Remélve, hogy anyja — ki már Horváthhoz ment férjhez — azt kifizeti, de ez ezt nem tette. Ily körülmények közt báró Daniel István bár kedvetlenül (mint írja), de kényszerülve volt ellene a főkörmányszéknél panaszt emelni, mely 1746 szept. 27-én

el is rendelte a kötelezvény alapján a végrehajtást.¹ Az ügy elhúzódhatott házasságaig, lehet kölesönös megállapodással, mikor kifizethette. Legalább ezen ügy iránti perlekedésnek további nyomára nem akadtam.

Az olasztelki ev. ref. egyházzal is sűrűlódása volt, mert II. Daniel Mihálynak egy erdőréssz fái udvarháza építéskor azon kötelezettség mellett adattak, hogy a templom-környékét kökerítéssel vétesse körül. Ezen kötelezettségének nem tevén eleget, az esperesi vizsgálószerk többször sürgette. Jelesen az 1744 jun. 1-én, és az 1747 jun. 14-én tartott üléseiből. Egyházi úton úgy Daniel Máriát, valamint II. Lőrinczet elmarasztalták a N. Baczonban irt időben tartott generalis synoduson.²

II. Máriáról az olasztelki jószág iránti alperesség ennek fiára Gróf Rhédei Zsigmondra szállíttatott, II. Lőrincz is nagykorát elérvén, 1746 nov. 29-én mint alezredes a felperességet átveszi. Folytatja a perlekedést,³ mi képzelhető, hogy nem kis fáradsággal járt. A mellett anyjával is meggyűl a baja, mert ez 1746 jan. 16-ról törvényesen tiltakozik az ellen, hogy fia II. Lőrincz az olasztelki birtokát megterhelhesse, mert neki «Daniel Lőrincz uram fels. asszonyunk egyik nagy érdemű vitéz Oberstleidinantja bizonyos szükséglettől viseltetvén az felyebb való esztendőkbén» szerződés szerint, azt 2200 frtba átadta. Ezen tiltakozásban felhossa azon fáradságát és költségét, melyet a Rhédeiné elleni perbe tett. «Maga parafernumából, szép válogatott méneseiből (így) szarvasmarháiból tette le az ezer forintot, úgy tartotta meg ezen rész jószágát, mely iránt máig is foly a per, melyet csak úgy vihetett ennyire, hogy néhai Gróf Kornis

¹ Cs. lt. R. 1781. Nr. 3. ² Okt. l. 510., 513. ³ Cs. lt. R. 1731. O.

Zsigmond gubernatornak egy 100 frt értékű kláris-gyökeret és ugyanannyi értékű ezüst palaczkot, az akkori ítélőmester, Sándor Gergelynek egy jóféle gyöngyökkel rakott 200 frt értékű koszorút adott. Fia az első férjétől jegy-ajándékba kapott 500 frt értékű gyűrűt is visszaadás feltétele mellett elkérte, de vissza nem adta. Úgy a törvény által biztosított dossát sem kapta meg. Mind ezekért kezét az olasztelki és ahhoz tartozó II. Lőrinczet illető birtokon tartja, míg követeléseit nem elégítettnek ki.¹

II. Lőrincz elhalt 1780 körül, mert felesége b. Gudenus Eleonora 1781-ben már mint özvegy az ő halálával hátramaradt ingóságait összeírattja.²

I. Kata.

I. Lőrincz és gróf Teleki Borbála leánya szálláspataki Mária Lászlóné, özvegységben élt 1795-ben.

I. Samu báró, II. Lőrincz (báró), és báró Gudenus Eleonora fia.

Nagyon kevés érdekes eseményt jegyezhetek fel róla.

1781 április 10-én vette kezdetét a szülőiről öröklött olasztelki és ahhoz tartozó birtokok összeírása, mely alkalommal báró Daniel Samu mint a gróf Gyulai Ferencz ezredében szolgáló hadnagy (locumtenens secundarius) említetik.³ Követvén apja példáját, ő is a katonai pályára lépett. 1791 decz. 14-én a II. Daniel Imrének

¹ Cs. lt. R. 1781. f. 17. Nr. 1.

² Cs. lt. O. I. R. 1801. fr. 1. Nr. 33.

³ Cs. ltban eredetije.

adott kötelezvényben mint a báró Splényi gyalog-ezred-beli kapitány van említve.¹

I. Josepha nővérével perbe keveredett, mert átadta ugyan neki a somkerek-i birtokot leánytartásba (Capil-láris intertentio) bizonyos szülőikről maradt adósságnak lefizetési kötelezettség mellett. Úgy az ingóságokat is megosztották, még pedig egyenlőleg. De ezzel nem volt kielégítve, mert anyjuk báró Gudenus Eleonora 15,000 forintot hozván magával, ezzel tartotta meg az olasztelki fiú-jószágot, lefizetvén az azon volt adósságot. Fele részben meg is lett ítélve, és I. Samu testvére, hogy a végrehajtást kikerülje, felvévén II. Imrétől 8000 frtot, testvére követelését 7500 frtban kifizette. Ezen egyenet-lenség 1785-ben kezdődött, a perlekedés 1791-ben, való-sággal a teljes kiegyezés 1792-ben lett befejezve.² Azon-ban kényszerülve volt az irt összeg biztosítására az olasztelki és ahhoz tartozó birtokait II. Daniel Imre részére lekötöni.

Sz.-Udvarhelyt 1790 április 27. és 28-án Gróf Haller Pál val. belső titkos tanácsos főkormányászéki biztos elnöke alatt közgyűlés tartatván, közöltetik azon kir. leirat, mely szerint a törvénytelen állapot megszüntettetik. Tisztujítás tartatván, bardoczszéki alkirálybirónak tordás-falvi Fekete Mihály, jegyzőnek kisbaczoni Benedek József lettek megválasztva.

Az előbbi törvényes állapot, a törvényhatóságok régi beosztása, május 1-én helyreállítatik. 1790 május 14-én Olasztelken Bardocz fiúszéken gyűlés tartatván, intéz-kedés tétetik a bardoczszéki levéltárnak Háromszék megyétől leendő átvételére, melynek elhelyezésére báró

¹ Okt. l. 590. ² Cs. lt. oklevelek.

Daniel Samu udvarháza, még pedig «a kapu feletti ház» jelöltetik ki.

A jegyzőkönyvben lelkesedéssel van leírva azon öröm, melyet a régi törvényes állapot helyre állítása a honfi keblekbe előidézett.

Ezzel Bardocz fiú-szék Háromszéktől elszakíttatván, Udvarhelyszékhez visszacsatoltatott.

A hús ára «limitáltatott» a május 27-én tartott gyűléskor, tehénhúsnak fontja 5 pénzre, juhúsé 3 pénzre.¹

I. Samu mint nőtlen elhalt 1801-ben vagy az előtt kevésse. II. Elek 1808 ápril 21-kén véghez vitetett egy esketést azon czélból, hogy ennek fiat illető jóságait Josefa nővére kezéből mihelyt reá nézve az örökösödés megnyilik, perrel is kivétethesse. A többi tanuk közt Cserei Samu bardoczszék alkirálybirája vallja, hogy az olasz-
telki és ahoz tartozó birtokokból a leányok egyszer sem kaptak részt. Ezt elismerte Josefa is, ki a fivérétől nem azon birtokbeli részét, hanem csak az anyja hozományában a 15,000 firtnak felét követelte, ezután így folytatja: «meghalván pedig báró Daniel Samuel ur Rauberné b. Daniel Josefa a jóságba béült s ma is bírja, noha nem élleti. A Mlgs exponens ur, hallottam hogy szándékozott ugyan ki tenni, de közelebb lévén magyarországi Daniel Sámuel ur, arra várt, hogy mint fiu belé üljön, de annak is nem lévén fia mint látom elmulatta.

Ezen Daniel csupán fiat illető jóságba nincs másféle természetű jóság elegyedve, mert a méltóságos Daniel urak nem szoktak vala a Rikán belőlről házasodni, sőt igyekeztek mind Borföldi leányt venni». stb.²

¹ Bardonszéki protocolem 1790. l. 1., 2. és 73.

² B. Rauber Miklósné elleni perfolyamból, Transmissio 1814. l. 1018—1021.

Már ez előtt, mint Osváth Lászlónak II. Samuhoz 1801 május 31-én és szept. 25-én intézett levelei mutatják, a báró II. Daniel Samu halála után báró Raubernénál lépést tett a fiat illető birtok átvehetéséért, II. Elek pedig csak II. Samu halála után léphetett volna fel, mert ez közelebbi vérségben lévén, őt illette az örökösödési rend alapján az I. Samu birtoka, úgy a felperesség is.*

Benne az olasztelki II. Mihály fiága kihalt.

I. Josepha Mária, II. Lőrincz (báró) és báró Gudenus Eleonora leánya.

Született 1757 aug. 7-én, a refractatiója 1782 július 6-án kelt, mikor még férjes nem volt.

Plankensteini báró Rauber Miklós — ki a székely gyalogságnál mint százados szolgált — 1785 körül vette nőül.

A Rauber-család régi krajnai család.

B. Rauber Miklós és I. Josefa gyermekei ezek: 1. Josefa (sz. 1786, elhalt 1826-ban). 2. Miklós (sz. 1788, mint főhadnagy elhalt 1812-ben). 3. Károly (sz. 1790 nov. 29-én, elhalt mint nyug. ezredes 1869 április 23-án). 4. Ferencz (sz. 1789.). 5. Teréz (sz. 1798.) 6. János (sz. 1799.), százados. 7. József sz. 1800, ki 1855-ben mint tábornok Frankfurtban parancsnok volt, aztán nyugdíjba menván idős korában nősült, Grácban lakott utolsó éveiben, ott is halt el. 8. Róza (sz. 1802-ben sárdi Simén Györgyné hosszas özvegysége után elhalt 1886-ban.). 9. Ferdinánd (sz. 1803-ban, elhalt czikmán-

* Osváth levelei cs. lt. Bonis I. k.

toron nővérénél az 1883-ik évben, eltemettetett Olasz-
telken).

B. Rauber Károly, János, József és Ferdinánd ekkor
életben lévő fivérek 1834 márcz. 12-én honfiúsíttatnak.
Az erről szóló diplomában apjuk báró Rauber Miklós
érdemei felsoroltatnak. Ki 46 évig, tehát kora fiatal-
ságától kezdve, háboruban, mint békében híven teljes
megelégedésre szolgált mint katona. Jelesen 1788-ban
márcz. 24-én a szinai monostort, a tömösi szoroson túl
két század második székely ezredbeli gyalogsággal nem
csak védte az 1200 lovas, és 800 gyalog török haddal
szemben, hanem az irt napon reggel 9 órakor megkezdett
és délután 4 óráig tartott ütközet után az ellenséget
visszaverte. Erdélyt a törökök berohanásától megmen-
tette. Miért is alezredességre emeltetett.

Az erdélyi rendeknek 1810-ben tett ajánlatát figye-
lembe véve irtnak fiait, kik apjuk nyomdokait követik,
honfiúsítja I. Ferencz.

Felemlítvén Károly érdemeit, ki 25-évig derekul
szolgált a katonai pályán. Kitüntetvén magát Lipcsénél,
Gröbernnél és Döllitznél. Két golyó által meg is sebe-
sítettetett.

János a Károly-Ferdinánd-ezredben 16 évet mint
hadnagy (*locumtenens secundarius*), József pedig a báró
Weneri Trapp nevű gyalog-ezredben 14 évet mint
főhadnagy (*locumtens primarius*) odaadással szolgált.

Ferdinándnál pedig tekintetbe vétetett azon szolgál-
tatja, melyet mint tiszteletbeli jegyző és táblabíró
Miklósvár-székben teljesített.¹

I. Josefa fivére halála után az olasztelki és ahhoz

* Okt. 1. 682.

tartozó a donatio és eddig gyakorolt örökösödési rend szerint a fiág fennállásáig leányt nem illető — birtokokat mint szerinte fiú-leány, kezéből nem bocsátotta ki; hanem pert állott, melyről a vargyasi ágnál fogok bővebben megemlékezni.

Az ilyefalvi birtok egy részéért zálog czímen zabolai gróf Mikes János ellen pert folytatott.

Ezen a családi levéltárban lévő perfolyamból kitűnik, hogy az ilyefalvi és ahhoz tartozó aldobolyi birtokot, az I. Mihály két fia I. János, és III. Ferencz úgy leánya, I. Erzsébet zágoni Mikes Boldizsárné 1651-ben osztatlanul birták. VIII. Péter halála után annak leányaira szállván, egyik leány II. Krisztina gróf Bethlen Ferencz-nének csak egy leánya, gróf Tholdy Zsigmondné maradván, kinek utódai nem voltak, és így gróf Haller Jánosné II. Zsófia, mint a Bethlenné nővére, perbe fogta gróf Tholdyt és az ilyefalvi, úgy a Küküllő vármegyében levő sárosi birtok, 6425 forint letétele mellett neki ítéltetik.

Gróf Hallerné is elhalván, a birtok gróf Tholdytól Raubernéra, mint közelebbi rokonra, szállott. Ki csak az ilyefalvit vehette az ítélet szerint 1787-ben 8066 frtba kezéhez.

Azonban gróf Mikes Zsófia, gróf Béldi Venczelné, ki leánya volt gróf Mikes Antalnak, kinek neje volt Gróf Haller Zsuzsánna, a gróf Haller János és II. Zsófia leánya, az említett jószágot, közelebbi vérségénél fogva, Raubernétől per útján átveszi. Elhalván Béldiné, gróf Mikes János kezébe kerül a birtok, Rauberné novum mellett ezt perbe fogja, melynek kimenetele az lett, hogy a zálog-összeg letétele mellett az egész ilyefalvi és ahhoz tartozó aldobolyi birtokot kiítélik, oly feltétel mellett,

hogy a mely rész Raubernét mint I. János utódát illeti, mely nem a II. Zsófia, gróf Hallerné által zálogczím alatt szerzett részhez tartozik, ugy az ötet illető szerzemények, melyeket ő kimutat, Mikes köteles kiadni, mely iránt 1796-ban meg is egyeznek.

Igy lett vége ezen bonyolult pernek, melyben legalább részben nyertes lett Rauberné.

Rauberné mint arczképe is mutatja, igen szép asszony volt. Az elhagyottakat segélyezte, mi jóságos hajlamára mutat.

Férje elhalván, többévet töltött özvegységben. A szűk idők, és fiai nevelése miatt birtokait zilált helyzetben hagyta hátra.

Elhalt 1822 márcz. 28-án, koporsóján az öreg özv. Bartalis Andrásné szerint réz-szegekkel ez volt kiverve :

«Daniel Josefa báró,
ki mindeneket megszánó,
Szegényeknek adakozó,
mindennek jó szívvel szóló.»

Az előbb említett kilencz gyermekei közül többen időközben elhalván, és a József részét Károly átvevén, az olasztelki és hahoz tartozó birtok Károly és Ferdinánd kezeikbe került. Károly elvette Pocsa Veronát, a hatolkai Pocsa Ferencz és kézdi sz. teleki Kozma Teréz leányát, kivel a szepsi-szentiványi birtokot kapta.

Ezen házasságból született tíz gyermek, u. m. I. István százados sz. 1829 aug. 19-én, elhalt 1892 szept. 2-ikán, László sz. 1830, elhalt 1894 okt. 16-án. 3-ik Mária sz. 1831 kit 1853 január 16-kán nőül vett IV. Gábor, ki elhalt 1887 szept. 16-án. 4-ik Károly sz. 1832-ben,

elhalt 1880 július 22-én, ez szintén, úgy István, mint századosok hagyták félben a katonai pályájukat. 5-ik Gyula sz. 1836 febr. 4-én, az ulánusoknál szolgált, honnét kilépve, évek múlva a honvéd-huszárokhoz került, gróf Csáky Hedviget, özv. Szirmaynéét vette nőül. Lábtörése miatt mint m. kir. honvéd-huszárrá őrnagy nyugalmaztatott. 6-ik Róza sz. 1840 április 14-én, férjhez ment Nagyváradi Horváth Lászlóhoz. 7-ik Ottó sz. 1838 febr. 1-én, elhalt 1889 június 17-én agygerincz-sorvadásban. Ezekén kívül gyerek-korban három halt el, u. m. György, Gyula és Róza.

Rauber Ferdinánd 1883 június 11-dik napján elhalván, az olasztelki és ahhoz tartozó részbirtokokat végrendeletileg hagyta részben a Károly testvére gyermekeire, részben Róza Simén Györgyné nővérére, fintaházi birtokát pedig Simén Györgyre.

Igy jutott Máriának, IV. Gábor feleségének Ferdinánd bátyjáról az olasztelki udvarház, kifizetvén abból a végrendelet értelmében testvéreit.

Az Olasztelken helyt lévő Daniel-birtok, némely ahhoz tartozó részekkel báró Rauber Ottóról — ki testvérei illetőségét az apai úgy nagybátyja által birt birtokosztálykor átvevén, — báró Rauber Lászlóra szállt, ki végrendeletben némely részek kivételével V. Gábornak hagyta.

Végezven a II. Mihályról lejövvő Danielekkel, térjünk át az I. János fiára, IV. Ferenczre.

IV. Ferencz, I. János és Gerendi Zsófia fia.

Születése idejét biztosan nem határozhatom meg.

Neve a nemesek között előfordul a Sz.-Keresztúron 1674 és 1679-ben véghez vitt lustrális könyvekben.¹

Felesége losonczy Bánffy Erzsébet, ki 1692 október 21-én nővéreivel Borbálával, néhai Földvári Ferencz özvegyével, Ágnessel, Szuhafői Szuhai Mártomnéval, fivérének Kolozsvártt a belső monostor-utczában levő kőházukat és a külső hid-utczában lévő majorház helyeiket Bánffy Mihály fivéröknek 760 mfba átadják.²

Cserei Mihály történetíró 1746-ban kelt végrendeletében írja, hogy néhai öreg Daniel Ferenczné Bánffy Erzsébet 1702-ben egy pár arany karpereczet, mely húsz aranyat nyomott, (szászharmincz apró gyémántok rajta) egy jóféle gyöngyből rózsásan csinált övet, (hat rubintos boglárok rajta) 200 frtba hozzá zálogba adta, de nem váltotta ki, mert azután csakhamar magtalanul elhalt. Ezen ékszerekről szintén rendelkezik.³

Mint Udvarhelyszék főkirálybiráját említi Apor Péter.⁴ Szintén 1693-ról ezen minőségben van felsorolva.⁵

Idősebb Gyulai Ferencz 1695-ben Leopoldhoz panaszt intéz az iránt, hogy neki meg volt ígérve az udvarhelyszéki főkirálybiróságba leendő visszahelyezése, valamint az elfoglalt birtokainak visszaadása. Mert ámbár ő a Thököli pártján volt, de az amnestiánál fogva ez nem

¹ Udv. m. lt.

² Bonis levelek R. 1768. f. 18. sub. 5. Nr. 14.

³ Erd. Muz. 1895. évf. I. 485.

⁴ S. M. I. 272.

⁵ Udv. m. lt.

beszámítható, mégis Bethlen Gergely Daniel Ferenczet tette, — csakis saját akaratából — (privata autoritate) főkirálybirónak. Kit ő felsége meg is erősített hivatalában, holott csak néhányan akarták és nem lehet a szék által megválasztottnak tekinteni. Ezen feladás irt év május 16-ról az ord. guberniumhoz leküldetett, mely július 8-án azt írja IV. Ferencz főkirálybirónak: «Ez az inclusa mennyire illeti kegyelmedet maga megmutatja kgd azért ad 12 augusti Tordán a Guberniumba compareáljon, ennek a dolognak igazítására szeretettel intimáljuk és autoritate functionis nostrae a Sacr. Caes. Rgne Matte nobis confirmatae parancsoljuk.¹

Az úgy kedvező megoldást nyerhetett IV. Ferenczre nézve, mert ő mint főkirálybíró említették 1702-ből.²

Rákóczi Ferencz is meghagyta a főkirálybiróságban, mint látható udv. cancelláriája jegyzőkönyvében e szerint: «Munkács die 20. julii, 1707. Udvarhelyszéknek committáltatik hogy N. V. Daniel Ferenczet Udvarhelyszéki főkirálybiróságra megesketvén, kegyelmes urunk és az Haza dolgát illető parancsolatitúl függjön is.»³

Benkő J. «Filius Posthumus»-ában (a 70-ik lapon) azt írja 1698-ban Daniel Ferencz, János és József Hermányi Pétert vitték papjuknak Olasztelekre, mi miatt egyenletlenség támadt, de azután kiegyenlítették.

Mint fennebb említém, 1692-ben már nős volt, azonban családi élete nem lehetett boldog, mert mint Benkő írja,⁴ «1702-ben Daniel Ferencz udvarhelyszék főkirálybirója való pere foly a Szokolyai esperestsége alatt Bánffy Erzsébettel mint paráznával ez után Fekete leányt vett el». Azonban erről

¹ Cs. lt. Bonis I. f. 6. Nr. 86.

² Benkő Fil. Post. I. 64.

³ B. Jeszenák-gyűjteményből jegyezte ki Thaly K.

⁴ F. B. I. 64.

más adat nem lévén és a család geneológiája táblájában sem lévén felvéve, figyelmen kívül hagyom.

IV. Ferencz utódokat nem hagyott hátra.

Meghalt Brassóban 1707-ben.¹ Hová alkalmasint a fogarasi csata után ment, mely a kuruczok vereségével végződött. Több főnemesek és azok között IV. Ferencz is — mint Cserei írja — Brassóba huzódott, ő maga is ott volt családotól. Ugyan Cserei szerint 1708-ban Udvarhelyszékben főkirálybíró Korda Zsigmond lett.

VII. Péter.

Az I. János és Gerendi Zsófia harmadik fia, kinek felesége borsai Nagy Zsófia az Apafi fejedelem tanácsosa, Nagy Tamás és Petki Erzsébet leánya volt.

Születhetett 1644-ben, feltéve, hogy midőn megnősült, 27 éves volt. Ennek anyja Gerendi Zsófia, Kun Istvánt 1671 július 29-ikére hívja meg Péter fiának Nagy Zsófiával Hévizen tartandó lakodalmára, úgy a Homorod szász-szent-Péteren az előtti napra kitűzött siratóra. A meghívó kelt Martonfalván 1671 jul. 3-án.²

A fehérvári collegiumban tanult. Innen intéz 1652 december 16-án egy levelet az anyjához, melyben kéri, «hogya valami hirt hallana kegyelmed Apám Uram felől tudositson kegyelmed minket».³

«Ifjuságában idegen országokon majd hat esztendőig experiált, kivált Velenczében sokat lakott, és hazájába megtérvén jegyezte el magának házastársul néhai Mlys Dévai Nagy Tamás leányát Zsófiát.» Így van megírva a

¹ Cserei hist. I. 368.

² Okt. I. 284. ³ u. o. I. 206.

VII. Péter leánya, I. Mária, gróf várhegyi Keresztes József Mártonné felett tartott halotti beszédben.¹

Neve előfordul az 1674 és 1679-iki udvarhelyszéki lustralis könyvekben.²

Részt vehetett a Thököli-féle mozgalomban. Legalább erre mutat azon körülmény, hogy 1691 szept. 24-én mint egyik tanu aláírja Bukarestben a szintén ott tartózkodó id. Gyulai Ferencz végrendeletét.³

Sajnos, hogy a közpályán való szerepléséről csak ennyit irhatok. Nincs nyoma annak se, hogy valami hivatalt viselt volna. Apor Péter is csak mint főnemest, minden hivatali állás megnevezése nélkül említi.⁴

Tevékenységet inkább magánügyeire fordította, melynek a családi levéltárban elég jele van.

A többek közt 1670 junius 19-én özvegy Daniel Ferenczné Béli Judittal megegyez az iránt, hogy Kupás István nevű jobbágyát neki adja át, mert az VII. Péter, Szabó János nevű jobbágyát «halálra verte».⁵ Ez is jellemzi azon kor felfogását, midőn ily halálos esetet jóvá lehetett tenni, ha a földesúr a tettet elkövető jobbágya ügyét rendbe hozhatja azzal, hogy az agyonvert jobbágyért annak földesurát más jobbágygyal kielégíti.

Az 1687-diki és folytatólagosan vezetett, Bardoczszéki judiciale protocolum 576-ik lapja szerint: «Tek. nemzetes idősbik Daniel Péter ur ő kglme mint actor proclamáltatja, per Valentinum Nagy Dávid Gergelyt, mint inctust. 1693. 25. junius, mivel 1690-ben sz. János nap táján Szabó

¹ Eredetije a cs. lt. ban.

² Udv. m. lt.

³ Tört. Tár 1884. évf. 138—140. l.

⁴ Syn. m. l. 272.

⁵ Okt. l. 276.

György jobbágya leányának Borbálának egyik szemét nyíllal kilötte». Mindkét fél Olasztelken lakónak említettnek.

Olasztelki Tamás Istvánt, Kolumbán Györgyöt és a fiát perbe idézteti 1693 febr. 24-én, mert olasztelki csürkertjéből, melynek mindkét felől szomszédja Daniel János, 70 köbölre tehető gabonáját 1690-ben Simon Judás nap táján elvitték.¹

Nejével a székelyföldvári birtokhoz jut.

Nevét utolszor említve láttam egy 1695 május 9-én a Szabó Pál jobbágya iránt véghez vitetett esketésben,² azután nem sokáig élhetett. Mert midőn 1698-ban Ilyén gyermekei I. József, I. Gábor, II. Borbála és I. Mária az Abrudbányai kerületben Muszká-ban lévő birtokukat zálogba adják, ezek mint néhai VII. Péter gyermekei említettnek.³

I. József, a VII. Péter és Nagy Zsófia fia.

Született az 1676-ik évben. Igazolja ezt az 1696-beli refractatiója, melyben 20 évet töltöttek intéztetik.⁴

Részt vett a Rákóczi Ferencz-féle mozgalomban. Az 1706-ik év május 27-én Károlyi Sándor Rákóczi tábornoka Abrud-Bányáról (így) a Maroson túl levő részékbe szükség esetében Oláhországba indítja, mely alkalomra mint Rákóczi hívét utlevéllel látván el, meghagyja a hatóságoknak őt szabadon járni, kelni engedni, úgy a hol időzni fog vendégszeretettel fogadni.⁵

¹ Bardonovszki jud. prot. I. 479.

² Cs. I. Bon. levelek közt.

³ Gyulafehérvári kápt. fol. 7.

⁴ Okt. I. 445.

⁵ U. o. I. 455.

Ugyan ő 1708 január 17-én Károlyban kelt rendeletével a következőkbe megbizza: «minthogy mindenekelőtt Hazánkhoz és kgl. urunkhoz ő Felségéhez igaz kötelességeket az Nemes Aranyos széki vitézlő rendekben is kontestálni kívánván, bemustráltuk Felséges urunk kegyelmes parantsolatja után magam intimátionra minden késedelem nélkül a mostani Hadi operációkra is szívesen indultak, nem gondolván boldogtalan sorsban maradott szegény eselédjeiknek elmaradásával, azért méltónak ítélttem azon nemes vitézlő Rendekeknek mind előre az dícséretes jó magokviselésére, s állhatatoságára, mind mustrájoknak Felséges Urunk kegyelmes parancsolatjából mások előtt serényen lött végbevitelére, de legkivált az mostani expeditióban is megmutatott igaz készségekre nézve, hogy szegény eselédjeik assignált Quartélyoknak mansvecziójával megvigasztaltassanak. Kinek megbizonyítására is az nevezett Nemes Aranyos székbeli Nemes Beregh vármegyében inquártirizált Rendekek eselédjeiknek Directorává vagyis gondviselőjévé Nemzetes Daniel József uramat, mint azon nemes szék királybiráját constituáltam és praeficiáltam, hogy ő kegyelme kinek következő egyes bajos dolgait igazithassa, fogyatkozásait orvosolhassa». Meghagyja továbbá Bereg vármegyei és a «Munkácsi házhoz tartozó Dominium» tiszteinek őt eljárásában támogatni.¹

A Rákóczi-féle szabadságharcznak részese volt és ő is annak szomorú végével gróf Mikes Mihálylyal Moldovába menekülhetett. 1711 május 26-án aláírja többekkel az Eleonorával kötött kiegyezést I. Daniel József az erdélyiek részéről úgy II. Daniel István mint a bujdosók követe.²

Károly császár és király sajátkezű aláírásával, melyet báró Kornis Zsigmond ellenjegyez és Szentkereszti András kiad. Bécsből 1712 szept. 26-áról meghívja

¹ Okt. I. 463.

² Cs. H. Bonis levelek sub U. 15.

I. Józsefet az irt év november 14-kén Medgyesen tartandó országgyűlésre, melynek teendője leendő a megzavart állapotnak helyreállítása, főkormányszéki tagok, ítélőmesterek kijelölése illetőleg, választása stb.¹

I. József mint buzgó református 1713-ban az erdővidéki kerület egyházi gondnokának választatott.²

Kornis Zsigmond kormányzó 1717 febr. 4-én kelt rendeletével Aranyosszékre «Inspector Commissarius-nak» kinevezi, meghagyván neki, hogy «a megnevezett norma szerint, mind a militia administratiójába való könnyebbitésére, vexactol és rend felett való exactioktól való oltalmazására» járjon el. Általában szándéka volt ezzel a katonaságnak járulékát pontosan kiszolgáltatni; de a szegénységet az illetéken túl menő zsarolástól megkímélni.³

Feladatát elismerés szerint oldhatta meg. Mert ha szintén kényszerűségből a császári katonaság ellátását pontosan is teljesíthette, de másfelől ezt hazafias érzelméből kifolyólag a nép érdekének figyelembe vételével hajthatta végre.

Ezen érdemeit vehették tekintetbe, midőn a Szilágyi András elhaltával az aranyosszéki főkirálybiróságra megválasztatván, Károly császár-király 1727 április 28-án ezen állásba megerősíti. Meghagyván ezen diplomában, hogy a rendeleteit teljesítse, de mindenekben a székely törvény, szabadság és szokások szerint járjon el. Az igazságot pedig személy válogatás nélkül szolgáltatassa ki.⁴

¹ Ezen érdekes cs. k. leirat eredetije a cs. lt.-ban Bonis levelek közt fasc. 19. Nr. 16. felfalálható.

² Benkő F. P. I. 144.

³ Okt. I. 477.

⁴ U. o. I. 732.

Az Aranyos-Torda vármegye levéltárában főkirálybirói korából az alábbi két okmányt kaptam.

Ezek egyike 1728 márcz. 31-én kelt, melyben «vargyasi Daniel József Aranyosszéknék főkirálybirája és Nemes Aranyosszéki Kercsedí id. Kercsedí János és alsó szent Mihályon lakó magyar Csestvei Miske Zsigmond azon Nemes széknék hites Notariussai maguk és az egész Aranyosszék képében és nevek alatt *ratione præscriptorum officiorum suorum*», megintetik Torda város hadnagyát, azért, hogy az 1678-iki *articulus* ellenére, midőn némely aranyosszékiek nem a tordai hidon: hanem a vizen, vagy jegen mennek át, akkor is azoktól vámot vesznek. Tiltakoznak tehát ezen visszaélés ellen.

A másika 1729 április 29-én kelt, midőn Aranyosszék Sz.-Kotsárdon tartott közgyűlést, melyben I. József «tiltatja itt Ngs Aranyosszéekben minden névvel nevezendő jószágait, házhelyeit, szántóföldeit, kaszálórétjeit, erdeit, berkeit, hogy senki ne élje, ne collalja, ne étesse, ne vágja . . . ne szántsa, ne kaszálja, ne utazza *sub pæna flor. 12.*»

A kihágásoknak azon időben nagyon el kellett terjedni Aranyosszéken, ha még a főkirálybirónak is alkalmat adtak ilyszerű tiltakozásra.

Jelen volt az 1729-ben N.-Szebenben tartott országgyűlésen a királyi hivatalosok közt.¹

A lábfalvi jószágot I. Lőrinczczel 1714-ben eladja.² Ugyan ezzel fenforgó osztályos egyenetlenkedését békés úton elintézi 1718-ban.³

Némely szerzeményeiről vannak ugyan okmányok, de nem lehet még sem birtokszerzőnek tekinteni.

¹ Apor P. Sy. m. l. 311.

² O. l. R. 1781. f. 8. Nr. 18.

³ U. o. R. 1781. f. 7. Nr. 1.

I. Józsefnek egy sajátkezű «Memoriale»-ja szerint a Martonfalvi kastélyból elvitték 16 skárlát szőnyeget s két Diván szőnyeget felvervén kamarámat lopva.

Az Revolutiókor harmincz ökreimet, 18 öreg teheneimet, tinot, tulkot, bornyut felesszámba, két száz juhaimat, 40 öreg sertést Tömösvár vidéki fajokat, mindenféle házi eszközeimet úgy mint üstöket, kandérokat, mozsarakat, nyársokat, rostélyokat, derékalyakat, vánkosoakat, egy szóval az mi házuknál kívánatos volt, három házamat úgy megfosztották hogy csak egy ülőszéket se hattak, még az üveg ablakaimat is össze rontották és az ónot elvitték. Mely marhák voltak az előbbeni feleségem gyermekeimé».

Még több tárgyak, egy gyémántos gyűrű, lószerszám, forgó stb. vannak felemlítve.

Mind ez, az akkori mozgalmas időben azt hiszem, nem egyedül nála történt meg.

I. Józsefnek két neje volt, az első Mácsesdi Ezékiel és Buda Hedvig leánya : Mácsesdi Mária.

Ettől született II. Zsófi, I. Elek, III. János.

A második neje toroczkoai Toroczka Anna, kinek neve előfordul egy 1716 junius 6-án kelt vásár-szerződésben, mint I. József neje, de hihetőleg már az előtt is az volt néhány évvel. Ettől származtak: II. Gábor, IX. Péter, I. Teréz, II. Krisztina és II. Kata.

I. Józsefet eltemették Sz.-Földvárt 1730 junius 15-én, legalább ezen idő van feljegyezve a felette tartott beszéden.*

Toroczka Anna készíttetett 1641-ben az olasztelki ev. ref. templom számára egy fából alkotott négyszegű csúcsos fedelű, mintegy öt láb magas, mozdítható oszlopot, mely belül üres. Ajtó is van rajta. Az első oldalán

* Ered. a cs. levéltárban.

ezen felirat van festve: «In Gloriam Do Dei curavit fieri Spect. ac Generosus Dominus Josephus Daniel consorsq. spe. ac. Gen. Domina Anna Toroczkoj». Alól «perme Nicolaum Asztalos Anno 1741». Azonban a 4-es szám tisztán nem kivehető, lehet azon évbeli valamelyik szám, mikor még életben volt I. József, például kettős, vagy ha csakugyan 1741-ben készült, akkor a felírás hibás. Az oszlop oldalain bibliai mondatok olvashatók. Mint némelyek mondják: régebb ily oszlop elé állott a pap, midőn könyörgött, vagy helyesebben, midőn az uri-vacsoránál ágendát tartott.

A chronologia rendért elhagyva most az I. József gyermekeit térjünk át testvéreire.

I. Gábor, a VII. Péter és Nagy Zsófia fia.

Ki ezerhatszáznak a végső évtizede valamelyikében születhetett, mert 1702 január 13-án az ő olasztelki udvarházánál kelt Mácsesdi Mari sogorasszonyának egy az akkori erkölcsöket ismertető alábbi szerződése, melynek érdekesebb része ez: «Olaszteleken az T. N. vargyasi Daniel Gábor uram nemes udvarházánál jövének mi előnkbe egy Hadházi Balog Erzsébet nevű asszony ember, ki is az emberi gyarlóságnak részese lévén, terüben eset volt, kihez képest semmi reménye ezen az földön nem lévén confugiala T. N. Daniel Józsefné T. N. Macsesdi Maria asszonyhoz, hogy ő kegyelme viselje gongyát, az secularis Tisztekről menese meg ő kglme ő kegyelmét, mint két ágon lévő maradékit jámborul szolgálja, mind maga, mind az mostan magánál lévő magzattja ha Isten boldog szüléssel megálgya örökös-képpen». stb.*

* Cs. lt. Bonis I. Nr. 433.

I. Gábor a Rákóczi-féle mozgalomban részt vett. Fogarasnál 1706-ban elesett.

Kiról Cserei historiájában ezt írja: «Daniel Gábor is szép dali jóra menendő iffiú legény adjutánsa lévén Pekrinek (a kurucz generalisnak) s bizván ahoz, hogy a golyobis meg nem járja, Fogaras alá ment ellenkezni éppen a külső kapuig, ott egy ágyugolyobissal úgy lövék, minden teste egybe szakadoza s szörnyűképen meghala nyavalyás a kapu előtt».¹

Ugyan Apor Péter² ezt írja róla: «periit in Fogaras».

II. Borbála, a VII. Péter és Nagy Zsófia leánya, Hidvégi gróf Nemes János neje.

Ő és testvérei 1698-ban zálogba adják a Muszkában lévő birtokukat,³ e szerint említve a káptalani okmányban: *Impignoratio totalis possessionis Muszka Dist. Abrudbánya et Cottu. Albensis Trannie adjacent: in et pro flor 1600 per Josephum et Gabrielem item Barbaram, Ivannis Nemes de Hidvég et Mariam Martini Sárpataki de eandem Grosor. Consortes, filios, filias splis ac Grosi quondam Petri Daniel de Vargyas. Grosi Melchiori Sebessi de Sárd et Nbli Dnæ Annæ Szilágyi Consortis suæ redemptiliter facta. Anno 1698 Illyei*».

I. Mária szintén a VII. Péter és Nagy Zsófia leánya, férjezett Sárpataki Keresztes Mártonné.

A felette tartott gyászbeszéd szerint, melynél az évszám hiányzik: «néhai Méltóságos Gróf Várhegyi Keresztes József Márton ur szerelmes házastársa gyermeki állapotjában

¹ L. 367. ² Syn. Mut. I. 272. ³ Gyulafehérvári káptalan fol. 7.

szülőitől árvaságra maradván adatott férjhez néhai Mélt. Gróf Bethleni Bethlen Samuel Mlgs uri házatól néhai említett Mlgs Gróf Várhegyi Keresztes Mártonhoz, kivel is házasságbeli kötelességét tartotta majd 39 esztendőig, kitől is elválván az halál által majd kilenczedfél esztendeig özvegy lett». Ezután érdekesen van említve az, hogy mikép lett Sárpataki gróf, és vette fel a Keresztes nevet.

Ezen hiteles és egyidejűleg kelt gyászbeszéd után felsorolom gyermekeit: «Ezen sötét koporsóban fekvő Daniel Marianak említett Méltóságos férjétől voltak három fiai: István, Ferencz és József, de gyermekkorokban meghaltanak, és hat Mlgs leányi, kik is mindnyájan házasságot értenek; nagyobb leánya volt Gróf Keresztes Klára néhai Mlgs L. B. Perényi, Perényi Imre ur, a Mlgs Debreczeni Dicasterialis Tábla nem régi Praesessének házas társa, ki is szintén ezen édes anya előtt harmadnappal hala meg, kinek is maradtanak Mlgs L. B. Perényi Károly és Elek fiai. Második leánya koporsóján kesergő Mlgs Gróf Keresztes Kata Mlgs L. B. Csik-szent-királyi Andrásj Ferencz ur Mlgs nagy hirű familiájának, Directorának házas-társa. Harmadik Gróf Keresztes Maria, Mlgs L. B. Perényi Perényi Pál ttr. Ugocsa vármegye Fő Ispánjának Mlgs házas-társa. Ennek Mlgs Perényi Klára kisasszony leánya, fiai pedig Ferencz és Pál urfieskák. Negyedik leánya Mlgs Gr. Keresztes Borbála Mlgs Iktári Bethlen Sámuel ur igaz házas-társa, kinek Kata kisasszony leánya. Ötödik leánya Mlgs Gr. Keresztes Sofia Mlgs L. B. Révai Révai Lőrincz ur házas-társa, ennek leánya Mária, fia Pál. Hatodik leánya Keresztes Terézia, Perényi Antal ur férje.»¹

A magyar törvényhozás a nők iránt mindig figyelemmel viseltetett. Ilyen a többek között a «vidualis prorogata», mely az özvegyet férje halála után egy évig megvédte a háborgatástól, mert azt azon idő alatt

* Cs. lt. Bonis I. f. 24. Nr. 13.

semmiféle keresettel nem engedte busítani. Ellenben az özvegy az alatt is folytathatott pert. Ilyen azon lovagias intézkedés is, mely szerint a királyi hivatalosok özvegyei az országgyűlésen képviselőjük által részt vehettek. Így kapott meghívást a N.-Szebenbe 1729-ben tartott országgyűlésre, mint Apor P. a «relictak» sorába említi I. Daniel Mária gróf Keresztes Márton özvegyét.*

I. Mária református hitében áthatatos lehetett, miért férjével sok kellemetlensége volt, miről Cserei (hist. 421. l.) eként ír: «Daniel Péter leánya Sárpatakiné. Ez a Sárpataki a kolozsvári reformatum collegiumban tanula, de a testvérnénje Apor István mostoha fiánál, Korda Zsigmondnál lévén házasságban, gyakran ott lakott Apor István mellett, addig hitegeté, csalogatá ígérettel promotioval, pápistává lön s olyan persecutor válék belőle, ha rajta állana, a mennyi reformatus ember e világon vagyon egy nap bizony mind halomra hanyatná. Elég szenvedése vagyon a feleségének is Daniel Péter leányának miatta, noha még eddig azt el nem fordíthatá, ha ezután nem.»

I. Krisztina a VII. Péter és Nagy Zsófia leánya, férjezett gróf Bethlen Ferenczné 1764-ben.

I. Elek, az I. József első nejétől Mácsesdi Máriától származott fia.

N.-Enyeden kezdette tanulását. Onnan ír 1721 április 6-áról anyjának levelet, melyből szorgalmas tanulásának jeléül említem fel ezen sorait: «fiui bátorsággal kérem kegyelmedet, ha lehetséges had legyünk itt kanikuláig, mert ha kimenyünk, minyájan ugyan nagy kárt vallunk, de kiváltképen én, mert már a Német nyelvben valamenyire belé kaptam.»

* Syn. M. I. 312.

tovább így folytatja: «Az examenen által estünk Istennek hála ditséretesen. A mentéink megszakadoztak, már ugyan nem kell őszig, mindazon által mikor ember eleiben megyünk tisztességnak okáért a nyakunkban vetnök.»¹

Ugyan ő 1723 május 28-ról N.-Enyedről írja apjának: «Præceptor uram Barátosi József távozott el mi tőlünk, minékünk Tövissi uramat destinálták Professor uraimék», tovább írja: «A mult Innepekbe az Ur Toroczka Péter uram jó akaratjából innepeltünk Sz.-Györgyön».²

Ő is részt vesz 1732-ben az akkor élő Danielekkel azon ellenmondásba, mely VIII. Péter azon tette ellen irányul, mely szerint a vargyasi és ahhoz tartozó birtokokat leánya gróf Haller Jánosnénak elzalogosítja.³

Tehát I. Elek ekkor már mint nagykorú, járván el, ebből születési idejét hozzávetőleg meghatározhatni.

N.-enyedi tanulósága után csakhamar katonapályára lépett. Kapitány volt 1737-ben, és Cremonában állomásozott. Honnét irt év junius 3-ról kelt levele szerint, ez előtti esztendőben lépett a Vettesi gyalogezredbe, mint hadnagy. Azonban egy olasz embertől, a gróf Bethlen Farkas kapitány jótállása mellett, nagy kamatra pént vévén fel, azzal kapitányságot vett. Ezért azt írja N.-várad Horváth András meghatalmazottjának: «hogy a pénznek késedelmesen való felküldése, mind káros, gyalázatos, még künn is szégyenlem jární, azért adinvénialjának quoquo modo oly utat, hogy a székelyföldi jószágomat eladván, mennél hamarább küldhessenek pénzt fel». Ennek módját Horváth meg is találta, mert 1737 junius 31-én az I. Elek baróti és ahhoz tartozó derzsi, vargyasi, olasztelki, fülei, köpeczi, n.-ajtai, f.-rákosi osztályrészé-

¹ Okt. 1. 185. ² u. o. 1. 487. ³ u. o. 1. 491.

ben jutott birtokait, V. Ferencznek és nejének Suki Sárának 1500 rforintokban 20 évre zálogba adta.¹

Herczeg Lobkovicz a százsz városi táborból 1739 május 27-én mint kapitányhoz ír egy rendelet az iránt, hogy a Vettesi ezred kiegészítésére értesülése szerint Brailoy bojérnak egy szolgáját is besoroztatta, kit bocsátasson szabadon, mert eddig sem volt szokásban nemeseket ezen módon szolgájoktól megfosztani.²

Ugyan Lobkovicz irt év junius 11-ről írja, hogy értesülvén a Brailoy szolgájának elbocsátatása felől, meghagyja, hogy annak többé bántódása ne legyen.³

I. Elek százados ekkor Brassóban állomásozott, mert ezen rendelet oda lett címelve, és meg lévén bízva a Vettesi ezred kiegészítésével, az ott időző bojérok szolgáit is besoroztatta, legalább arra vall az idézett rendelet.

Innen vihette el Wagner Anna Krisztinát, kivel aztán Kaczán 1739 márczius 15-ben megesküdött, melyet igazol dályai lelkész hodgyai Bedő János által kiadott esketési bizonyítvány, Éva Mihály és Éva Mihály özvegye szerepelvén mint tanuk.⁴

Ezen suttomban szokatlan helyen, és közönséges állásu tanuk előtt történt egybekelésből következtetem a leány elszöktetését. Különben Brassóban ünnepélyesebben történhetett volna meg a menyegző.

Kutatásaim nem vezettek eredményre a Wagner leány családi leszármazása iránt. Régi genealogiai táblákban I. Elekről az áll, hogy felesége valami német

¹ Ered. Bonis levelek közt f. 13. Nr. 12.

² Okt. I. 506.

³ Eredetiye Bonis-féle levelek közt.

⁴ U. o.

leány. Azt hiszem én is, még pedig valami katonatisztnek a leánya lehetett, ki tudja minő okból, vagy az I. Elek vagy a leány családja ellenezte azon házasságot, melyet némi kaland és szerelem kötött meg.

Kapitányi minőségben lépett ki katonai szolgálatából, 1750 május 12-én a bécsi hadi tanács leiratában ezt írja: «in Ansehung seiner viele Jahre her treu und eifrigst geleisteten Dienste und dasz er bei Errichtung des Regimentes seine Compagnie mit Stellung einer Anzahl rekruten Gebühr titulo oneroso erworben, allergnädigst bewilligt habe, dasz er Hauptmann erstgedacht seine unterhabende Compagnie an dieses nämlich Regiments Unterlieutnant Radvánszky v. Radván gegen die unter sich einverstandenen Ergötzlichkeit überlassen und abtreten dürfe».¹

Tehát a kapitányságát eladta. Azonban a szolgálatból kilépését szabadságolása előzhette meg. Erre hivatkozik Gyulai, Ferencznek egy Cremonából 1751 okt. 19-én irt levele, melyben írja, hogy útját vegye Bécs felé, holott a mostan csinálendő mundurt, mely is feles, vegye kezéhez és hozza a regimenthez.²

Halála 1757 előtti évekre esik, mert ezen év márcz. 4-én II. Gábor Székely-Földváron néhai I. Elek özvegye, szintén néhai Wagner Krisztina, udvarházánál maradott ingóságait összeíratta.³

Ezen összeírásban felsorolt ezüstnemű, ékszerek, ruhák, házi eszközök, a Wagner leány nem közönséges származására mutatnak. Az összeírás végén a sz.-földvári udvar és ahhoz tartozó külsők és jobbágyságok is fel vannak említve.

¹ Okt. l. 521. ² u. o. l. 526. ³ u. o. l. 528.

IV. Mária.

Az I. Elek és Wagner Krisztina egyetlen gyermeke, kit surányi és kisjenői Nádudvari Elek vett nőül.

Visszatérve I. Józsefnek első neje Mácsesdi Mária gyermekeire, első sorban említem

II. Zsófiát

gálospetri Csongrádi Farkasnét, ki fel van említve az 1730 junius 15-én, I. József felett tartott gyászbeszédben.

III. János, szintén I. Józsefnek első nejétől Mácsesdi Máriától származott fia.

Sem katona nem volt, sem hivatalt nem viselt.

Részint Vargyason, részint Sz.-Földvárt lakott.

Az udvarhelyszéki 1712-iki lustrális könyvben így fordul elő: «Olasztelek Curia Dni Joanni Daniel».

Az apja halála utáni évben 1731-ben az olasztelki és ahhoz tartozó fiát illető birtokokból IX. Péter, I. Elek, II. Gábor fivéreivel megosztozván, Daniel János úrfinak jut azon udvarház, «melyet uj udvarháznak hívnak mind egész kerületivel az mint Beke János és Asztalos és ez majorházban lako Dungulyné házatskájok vagyon, az gyümölsös kertel együtt, mely ezen udvarházhely végében vagyon, és ez elég bőv lévén ennek supplementum nem szükség».*

Ugyanazon iratok között van az I. József mindkét nejétől született gyermekei, u. m. II. Zsófi, I. Elek,

* Ered. Bonis-féle levelek közt f. 25. Nr. 5.

III. János, II. Gábor, IX. Péter, I. Teréz és II. Krisztina közt véghezvitt osztályról szóló levél a martonfalvi, földvári és ahhoz tartozó u. m. Gesés (így) Muszka, Oládháza, Csongva, Chocs (így), F.-Füged, Gerend rész-birtokról, melyet kiegészít id. Daniel István aláírásával a III. János kérésére 1737 május 18-án kiállított elismervény, mely szerint az előtti esztendőben az I. József örökössei, midőn megosztottak első neje «Mácsesdi Mária hunyadmegyei felső-farkadinai Curiába és ahhoz tartozó portiok és jobbágyságok emlékezetben sem voltak».¹

Mária Terézia 1741 febr. 20-án, N.-Szebenbe hongyúlásra hívta meg Erdélyt. A hűségesküt a rendek letették. Azok között áll a neve III. Jánosnak is előtte a családi czimer lenyomatával.²

Ennyit nyilvános cselekvényéről, mert erre vonatkozólag több adatra nem találtam.

Van egy kellemetlen ügyéről 1745 ápril 7-én, véghezvitt esketés levéltárunkban, mely irt év január 30-án Baróth között, az ott állomásozó két katona és a III. János számán álló bardoczszéki katona közt támadt verekedés alkalmával történt. Ugyanis a mint a két katona jött a korcsmából, egyik megfogta a lovának zaboláját, a más meg kiütötte a bardoczszéki katonának a csákóját a fejéből. Erre ez leszált a csákója után, és a katonát pofon verte, ki kardot ránta, «és Daniel János uram ezt látván kiszálla a szánból, de mint lett azután az összevagdolások, nem tudom, mert én mindjárt elszaladtam onnan». Ezt vallja egyik tanu, a 4-ik Pál Péterné kiegészíti ezzel: «És az Incze Mihályt való katona megfogván Daniel János

¹ Cs. lt. Bonis I. k. f. 21. Nr. 17.

² Országos levéltár.

uramat, mintegy küzdésképpen elesék az hoba a kert mellett, az Daniel János uram inassa pedig oda közelgetvén meg inté ő klme: Te fatyu ide ne közelgess, az alatt a katona felszabadulván az Daniel János uram inasa pedig a porkolábkapu felé indulván, elszalad a katonáktól való féltében, minthogy kergette az Incze Mihálynit valo katona kivont meztelen kardal; azonnal oda érkezvén a borbély is a Babosnit valo katonával Daniel János uramat kezdék verni kivont kardal, ő kegyelme penig csak karjával hánya ellent és hátrébb menvén elbágyadva a sok veréstől, a Babos Istvánnit valo katona csonka kardjával főbe vágá Daniel János uramat, mely vágással a hoba bécsék ő klme». Így járt III. János két ott állomásozó, hihetőleg részeg katona miatt, kiket talán boszantott az is, hogy az inas katonásan volt öltözve, és csákó is volt a fején.¹ Hogy mely évben nősült, arra adatra nem talál-tam. Valószínűleg a fivéreivel való osztozás utáni években, még pedig 1737 körül, legalább ezt vallják a tanuk egy 1748 szept. 3-án véghezvitt esketésben.²

Vette pedig nőül az V. Ferencz és Suki Sára leányát II. Klárát, a vargyasi és épp az én egyenes ágamból. III. János 1754 junius 25-én alig lehetett életben, mivel ekkor özvegye rendelkezik gazdasági ügyekben Olasz-telken. Fogad gondviselőt. Leltároztatja az ott lévő ingóságokat, marhákat stb.³

II. Klára is 1758-ban halt meg és Vargyason temet-ték el.⁴

III. János istenfélő, vallásos és a bibliában nagyon jártas lehetett, mert 1747 aug. 14-én a sz.-földvári ev. ref. egyházközségnek egy szöllőt és egy földet hagyo-

¹ Cs. lt. ² u. o. Nr. 5.

³ Eredeti jegyzék a cs. levéltárban.

⁴ Vargyasi unit. ecclesia anyakönyv szerint.

mányoz. Az egész végrendelet bibliai idézésekből áll, és így kezdődik: «Én vargyasi Daniel János adom ezen testamentumus levelemet futuro pro testimonio praesentibus atque futuris quod hoc Anno 1747. aug. 14, midőn élnék meg Istenem Kegyelmeiből itt Székely-Földvártt, de gondolván mi van Esa, 40. v. 5. 6. 7. 8, hogy a test olyan mint a fű és annak szépsége mint a mezei virág, én is emlékeztvén arra, hogy olyan vagyok mint a fű, a fű pedig megszárad, le esik a virág, mikor az Urnak szele fuval arra, de az urnak beszéde megmarad mind örökké, akartam még életemben lelkem esméretit quietálni, a mint ennek előtte valo esztendőben itt Sz.-Földváron vettem volt Szent-Mihályfalvi Szabó Istvántol egy Házhelyet cum ad se appertientiis, mely appertinentiak között is volt egy hold szőlőtske, ez kapitány Daniel Elek ur s Pávai Sándor uramé között van, mely szőlőhez vi testamenti a sz.-földvári reformata ecclesiáis is tartott számat, de én kapván inkább a világiakon azon szőlőtskét a több specificált vásárlatokkal együtt elfoglaltam lévén gyepben» elcserélvén azon szőlőt, vissza nem adhatja «lelkem ismeretétől is kényszerítettén», mint írja, hagy más szőlőt és két kis szántóföldet helyette.¹

II. Klára testvéreivel, nem tartván magát «émarita leány»-nak, egyenletlenségbe jön, melyről a vargyasi ágnál VI. Ferencznél fogok bővebben megemlékezni.

Ezen kettős Daniel-frigyből született gyermekek felsorolása előtt vissza kell térnem az I. Józsefnek második nejétől származott utódaira.

* Okt. I. 516.

II. Gábor, I. József s Toroczkai Anna fia.

Nagykorú volt 1731-ben, midőn mint fennebb előadtam, testvéreivel a fiát illető birtokokban osztozott.

Katona-pályát választott. Olaszországban volt a császár hadaival, honnét 1735 május 5-ről («Mirandulumból») felkéri az anyját, hogy a hidvégi fél jobbágytelkét adja el, mert gróf Bethlen Farkastól pénzt vévén kölcsön, ezt ohajtáná megadni. El is lett adva zálogjára 100 frtért Cserei Jánosnak.¹

A n.-enyedi ev. ref. collegiumtól a gróf Wesselényi Anna asszony által tett 100 frt alapítványt kölcsön veszi. Ezt irván 1736 jul. 6-án, kelt sajátkezüleg kiállított kötelezvényében indokul: «Midőn ő Felsége hadi vocatioja szerint, magam is mint ő Felsége vitézei közé annumerált személy, orderem mellett ugyan az ő Felsége külső tartományiban kívántato hadi szolgálatra Erdély Országából ki indulando lettem volna, nagy sürgöségtől kényszeritettem stb.»²

Kapitány volt 1751-ben, ezen év november 2-án intéz hozzá Cremonából, mint kapitányt czímezve egy levelet Rhédei János Földvárra. Ebben sajnálatát fejezi ki betegségeért, melyről a neki szept. 7-ről irt leveléből értesült. Vigasztalja azzal, hogy ott is a nagy hőség miatt sok tiszt beteg. Czéloz II. Gábor házassági előkészülésére eként: «Gratulálom pedig hogy Gróf madártollú derekalyra tetted fel az czélt, azért előre ezer szerencsét kívánok». Tovább így folytatja: «ha Isten segít circa 15. decembris lefelé indulok Bécsfelé Erdélybe, Bécsbe talán két hétig mulatok, és ugy vélem circa ultima Januarii ha Földváron

¹ Eredeti szerződés özv. Cserei Jánosnénál.

² Cs. lt. Bonis I Nr. 394.

lész, meglátom a nagy orodat, osztán onnan induljunk rákászni, meglássuk ha az Székely és Tot együtt elindul, mire mehet, ugyan meg veszük az harmadik kvalitásunkat, mivel már pennával és fegyverünkkel próbáltunk, csak ez van még hátra».

A Bánffy ezimer a gróf madár lévén, Rhédei czélzása be is teljesedett, mert báró Bánffy Krisztinát vette nőül. Biztosan az idejét nem tudhattam, de arra mutat a Matolai János levele, melyet hozzá, mint kapitányhoz Bécsből 1752 május 16-ról intéz, még pedig Kolozsvárra. Hihetőleg oda járkálgatott a mátkájához, melyben írja, hogy minekutánna a szabadsága az elmúlt novemberben kitelt, nincs kilátás annak meghosszabbítására, inkább az eltölt hónapokra gázsijáért folyamodna.¹

Talán a szolgálatját ezzel bevégezte, és magán ügyei után látott.

A fiscus Muskafalut kiváltván, 1754 május 22-én az illető rokonok közt megegyezés jön létre, melyet nem csak személyére nézve elfogad, hanem úgy is mint néhai I. Elek árvájának II. Máriának gyámja.²

Báró Bánffy Krisztina 1756-ban kétségkívül neje volt, mert ő mint Daniel Gáborné a fülei Boér Sámuel elleni keresetétől ünnepélyesen visszalép.³

A gubernium 1758 decz. 11-én felszólítja «a mostani hadakozásnak nehéz circumstantiája között», mint ő Felségének igaz hívét, hogy mások példáját követve, Soldosokat adjon «ő Felsege Determinatiója szerint készpénzül minden személyre 25 frot praestálni».⁴

Felső-Rákos község 1760 ápril 5-én kelt kötelez-

¹ Cs. lt. Bonis I. k. ² u. o. ³ u. o. fasc. 14. Nr. 23.

⁴ Okt. I. 553.

vénynyével az ő és felesége életéig «Tölgypalló»-nál egy darab helyet ad használat végett, mert midőn a «mi kegylms asszonyunk ő Flgének igen terhes és nehéz hadakozásai volnának, parancsola ő Flge egész országunkban az Hadaknak augmentatioja iránt; mely dolognak szaporábban végbemementelére nézve végeztetett, hogy ha az földnek népe az katonaságot amplectálni nem akarná, tehát erőszakoson is elfogatván, elvitessenek» a kivetés szerint F.-Rákosra is esett egy katonának kiállítása, «melynek hire menvén Falunkbeli egész ifjuság és minden, ki katonának valo lett volna, az körül valo erdőkre kiszaladott, némelyek égetéssel is fenyegették szegény falunkat, úgy hogy kénytelenítettünk vala vagy magunk között megtelepedett feleséges, gyermekes gazda embert kiadni, vagy pedig a királyi kemény parancsolatot követő terhes executiot falus biráinknak és hiteseink raboskodását szenvedni,» továbbá így írják: «sok utánna valo járásunkal és nagy pénzfizetéssel sem találván senkit is» ki jó akaratjából a faluért a katonák közé álljon «Mlgs vargyasi Daniel Gábor urunk falunkat megszánván ada katonának egy jó ifju jobbágyot» stb.¹

A reformátusok pátronatusaként említi 1770-ből Benkő J.²

Az olasztelki ecclesiának meghozatta Margitai János által Debreczenben 1736-ban kinyomtatott énekes könyvét, melyre e sorok vannak feljegyezve: «Anno 1770 az oroszteleki (igy) reformata n. Ecclesia számára Debreczenből hozatta vargyasi Daniel Gábor, kinek élete párja Losonczy báró Bánffy Krisztina, csak egyedül Daniel Erzsébet maradéka 1771 jun. 1.» név nincs e sorok után írva, de egykorú írás lehet.³

¹ Okt. 1. 555.

² F. P. 1. 187.

³ Olasztelki templomba áll, kijegyezte 1889 jul. 5. D. G.

Két tirot és 30 mforintot adott 1778 december 25-én.¹

A katonáskodás nem csekély kiadást okozhatott. Ezért kellett 1784 okt. 10-én, kelt szerződéssel a domáldi birtokrészét 1000 mfitért bibarczfalvi Osváth Lászlónak zálogba adni.²

II. Gábor 1785-ben febr. 13-ika előtt halt el, miről báró Daniel István II. Samut levélben tudósítja, ezt irván: «mert bátyámnak majd minden jorzága ötsém uramra néz, azoknak kezéhez vételére és elrendezésére, minden dolgait félre téve, siessen mentiől előbb bėjöni» stb.³

III. Erzsébet, leánya II. Gábornak báró Bánffy Krisztinától.

Gróf Kemény József (az erd. muzeumban levő geneal. gyűjteményében) és a genealogia-táblák szerint is Osdolai gróf Kun György neje, gróf Kemény szerint 1780-ban — tehát apja előtt — halt el. Ezen egyetlen gyermekkel a II. Gábor ága kihalván, birtokai II. Samura szálltak.

IX. Péter, az I. József és ennek második neje Thoroczkai Annának fia.

A hűségi esküt 1741-ben letette, az erről kelt «homagiale instrumentum»-at aláírta.⁴

Neve az 1744-től 1751-ig kelt némely olasztelki

¹ Bardoczszéki continuatábla 1778. jegyzőkönyve szerint.

² Cs. lt. Bonis I. k.

³ Okt. I. 583.

⁴ Országos lt.

határon levő szántóföldekről szóló vásár és csereszerződéseken, «urfi» jelző alatt fordulván elé, azon években nős még nem lehetett, mert a székelyek még maig is a nem fiatal korban levő nőtlen férfit urfinak czimezik.¹

«Az erdővidéki ev. ref. egyházi kerület curátorának declaráltatik a Mlgs supremum consistorium által 1755 szeptember 21-én Daniel Péter», Benkő J. szerint.²

Az ő olasztelki udvarában 1756 ápril 24-én az olasztelki ev. ref. egyház ülést tartván, elhatároztatik, hogy az egyháznak olasztelki Borbát Pál által ajándékozott négy vékás földdel cseréljen egy darabot Daniel Gábortól a temető mellé.³

Az olasztelki és ahhoz tartozó birtokokat pontosan összeírhatja 1763 ápril 12-én. Érdekes lévén az udvarház helynek leírása, azt megemlítené tartom, mert ez igazolja fennebbi állításomat az olasztelki terjedelmes udvarházakra nézve, annál inkább, mert ezen időben három Daniel lakott Olasztelken egymás tőszomszédságában, ugyan egy terjedelmes udvartelken.

1. «Vagyon egy udvárház, a melynek is a felső végében vagyon leányok háza, ennek az ajtója nyílik északra a víz fojásra, másik délre az asszony házába, ebből járnak bé a bütre egy . . . destinált kamara székre, mely kamara székeknek előtte vagyon egy pitvar, az holott a kőfalon látszik egy kevés ruina, a melyen által lehet látni. Ugyan azon leányok házából vagyon egy kölcséges oldal kamara, ugyan azon házban van egy tüzelő zöld mázas kemenceze faragott kőből álló homlok kövekkel együtt, felyül fával padlott».

2. «Ennek végében az asszony háza szép bolthajtáson fundaltatott, ennek pádimentuma téglázott, ablaka nap nyugotra,

¹ Cs. It. Bonis I. k. f. I. Nr. 22, Nr. 35, Nr. 38.

² F. P. I. 147.

³ Egyidejű feljegyzés az olasz. ev. ref. egyház irattárában.

apró tányérokra ónba rakva négy felé nyílolag, vagyon benne egy zöld mázas kemenceze».

3. «Ez után vagyon egy palota bolthajtásos, igen szép, ennek pádimentuma négyszegű faragott kőből való. Ajtó szemöldök kövek, mind az asszony házára nyíló, mind a tornácra nyíló faragott kőből állók. Ebben vagyon egy lazuros tarka mázu faragott kőlabakon álló tüzes kemenceze füttöstől. Ennek két ablakja nyílik napkeletre, harmadik napnyugotra, ezek mind ónba foglalt apro tányérokban rakva».

4. «A palotából kijövő ajtonál vagyon egy pitvar, ennek pádimentuma faragott, egy szegű kő bolthajtás alá vagyon foglalva, a melyen látszanak szakadások; ennek az udvar felől való részén vagyon egy tornác vagyis filegoria tizennégy kőlabon álló bolthajtásos, ez is faragott kőből pádimentumozott, kívül faragott kőből alkalmaztatott igen szép reá feljövő faragott kőből tsinált garádicsok, ezen tornácznak bolthajtásán látszanak hasadazások. Ezen belső tornácsnak oldalában vagyon egy kemenceze alja jó moddal kőből rakva, napnyugotrol az holott fel menyen a nagy kémény, ennek ajtó szemöldöke fából való».

5. «A belső pitvarból vagyon délre egy ház, mely is az ur háza, melynek ajtója vagyon északra, ennek mind ajtó szemöldöke, mind pádimentuma kőből faragott, mint a többinek, ennek vagyon három ablaka, egyik keletre, másik délre, harmadik napnyugotra, ezek négyszegű tányérokka fába rakva négyfelé nyílolag, jó és szép vas sarkokkal mind az több hazákon is, ennek pádlása gerendázott és deszkázott, ebben vagyon vak mázas kemenceze faragott kőlabakon álló, ennek szegeletében északra fordulólág vagyon egy buda ajtó, szemöldöke fa, festett ajtó rajta. Ezen ház mind kívül, mind belől meghasadozott. A Filegorián vadnak hat rud vasak oda foglalva, melyek a faragott kőlabokat foglalják egybe».

6. «Az asszony háza alatt és az Mlgs Daniel Gábor ur épületinek alatta vagyon két pince, az külső pince geren-

dázott és dészkás felyül, a belső peniglen igen szép bolthajtásos száraz pincze, és ezeken mind kívül, mind belől jó két ajtó vagyon. Ezen nobilis curia felett uj szarvazat és uj zsendejezés vagyon minden hiba nélkül».

7. «Vagyon ezen Curia körül egy darab kökert romladozva. Ennek a végébe vagyon egy cselédház, a mely házba mint konyhába, lehet főzni, minthogy vagyon . . . egy tüzes kéménye veres kályhából álló . . . lábakkal. Ennek végibe egy sütőház ugyancsak egy fedél alatt, padlása mindkettőnek fa, és a fedele is cserefatégla, a sütőházba nagy kemence melynek feneke téglázott, melynek jó kéménye vagyon».

8. «Vagyon ugyan azon konyhának napnyugot felől való részén egy régi kőből álló romladozott konyha, melynek a kéménye jól fenn áll».

A következő öt pontok alatt fel van sorolva az istállók, gabonás színek, sertés és majorságok, csür stb. kérés, mely hol sövény-, hol meg boronából áll. «Nagy veteményes kert táblákra felosztva, veres és fehér szőlőkkel bekerítve, ennek napnyugot felől való oldalában egy nagy kiterjedt czedrusfa, kő asztal alatta,» mellette sok meggyfa, délfelől «szép új szilvás» tovább szép alma- és körte-oltoványok.

A kapun belől van a tisztartóház fából építve, a nagy kapu igen szép czifrázatokkal galambbúgcs és zsendelyvel fedett.

Ezek leírása után fel vannak sorolva ezen udvar után tartozó külsőségek, jobbágyok stb., hitelesítve Boda József és Hodgyai János olasztelki ref. mester által.*

IX. Péterről nincs adat, mely arra vezethetne, hogy hivatalt viselt volna. Élt egyházának, családjának s gazdaságának.

* Cs. lt. Bonis I. k. f. 25. Nr. 4.

Nősülése 1751-en innen esik. Báró Bánffy Druzsiánát 1768-ban mint özvegyét említi gróf Kemény J.¹ IX. Péter az előtt pár évvel halhatott el.

Báró Bánffy Kata gróf Toldalagi Ferenczné felett 1783 márcz. 23-án, Maros-Vásárhelyt oda való ev. ref. pap borosnyói Lukács Simon a leszármazását ekként adta elé: Báró Bánffy Zsigmond főkormányshéki tanácsos és báró Kemény Katának említett Katán kívül még öt leánya maradott, u. m.: Anna, Ugron István, Mária, báró Radák Lőrincz, Klára, báró Naláczi Lajos, Druzsiánna, mélt. Daniel Péter özvegyei és Erzsébet, gróf Toldalagi Pálné, ki akkor már nem élt.²

III. Kata.

A IX. Péter és báró Bánffy Druzsiánna leánya, felső-szálláspataki Mara Lőrinczné. Elhalt 1795 január 3-án, gyermekágyban, életének 37-ik, férjhez menetelének 20-ik évében.

Két halotti beszéd tartatott felette Kolozsvárt az ev. ref. templomban márcz. 8-án. Egyik Szilágyi Ferencz,³ a más Herepei Ádám által, mely könyvtáramban is megvan, Kolozsvárt 1795-ben nyomtatva.

V. Anna, ugyan azon Péter és neje leánya.

Erről megemlékszik Komjáti Ábrahám, a miskolci ev. ref. iskola egyik tanára 1788 február 3-án, a

¹ Generál. gyűjteményében erd. muzeum kt.

² Mike halotti beszédek gyűjt. I. k. a sz. kereszturi unit. iskola könyvt.

³ L. Mike hal. beszédek gyűjt. III. k. a sz. ker. unit. iskola könyvtárában.

miskolezi nagy templomban, vajai Vaji Dániel felesége gróf borosjenői Korda Katalin felett tartott halotti beszédében : «Gróf Korda Ádám kamarás elhalt 1785-ben, ennek özvegye Daniel Anna, fia gróf Korda György.»¹

I. Druziánna.

A genealogiai táblázat szerint IX. Péter és báró Bánffy Druziánna harmadik leánya. Lehet gyerekkorban halt el, mert más adatra, mi róla szólna, nem találtam.

És ezzel végeztem IX. Péter életrajzával, fiakat nem hagyván hátra, ez is fiú-ágban kihalt.

Már visszatérek I. Józsefnek Toroczkoi Annától született leányaira.

I. Terézia, apja I. József, anyja Toroczkoi Anna.

Ez aligha férjhez ment. Egy adatot találtam róla 1772 febr. 18-án sajátkezűleg kiállítva. Ebben írja hogy III. János kedves bátya tartozott volna a sz.-földvári köházból ötöt mint testvérét kifizetni, de az elhalván, azon fizetés három gyermekére maradott, melyet ő elenged, és hogy halála után senki tőlök ne követelhesse, adta ezen hiteles írását.²

¹ Ezen hal. beszéd nyomtatásban feltalálható a kolozsvári unitarius főtanoda könyvtárában.

² Cs. lt. Bonis I. k. fasc. 23. Nr. 11.

II. Krisztina, I. József leánya Toroczka Annától.

Ez szalontai gróf Tholdi Ádámhoz ment férjhez, de házasságuk nem volt boldog. A melyről egy évszám és aláírás nélküli, a Bonis levelek közt levő egykorú feljegyzés szól. Ez pedig így kezdődik: «Jól lehet néhai Gróf Tholdi Ádámné Daniel Krisztina portékáit conscribáltuk volt, részszerént . . . nem gondolkozván mink is arról, hogy ez történjen, mi történt, sok portékák azon conscriptioból kimaradtanak, melyek másoktól is tudva vagynak, azért mit megesmértetnek, mivel a kolozsvári bolton lévő pecsétet felbontották, kérjük hogy törvény nélkült adassék ki.»

Ezután következik az ékszerek megnevezése. Ezek közt «Daniel Krisztina adott jegyben egy gyémánt gyűrűt, mely is volt a Daniel Péter uré», két gyémántos és egy «topász» két felől gyémántos gyűrű. «Azután hozott hat lovat, hintot», más ékszereket, ezüstneműt, ágyneműt stb. Tholdi bort vásárolt a II. Gábor által adósság kifizetésére adott 200 frttal, a helyett a Daniel Józsefné tartozását egyenlítette volna ki, mi a végett volt átadva.

«Azután hogy Daniel Krisztinát elvette, nem hogy az adósság szaporodott, de sok letétetett, azért érdemes volt, hogy respectus legyen».

Ezen sorok a zugolódást eléggé feltűntetik, de a dolog valódi állásáról felvilágosítást még sem nyújtanak, úgy nem meríthettem más helyt se.

II. Kata.

Fel van szintén sorolva, mint az I. József és Thoroczko Anna leánya, az apjuk felett 1730-ban junius 15-én tartott gyászbeszédben. Ez alkalmasint mint

leány fiatal korában halhatott el, mert róla más helyt nincs említés.

Felsorolván I. Józsefnek mindkét nejétől való gyermekeit és azok utódait, vissza kell mennem a III. János fiára, II. Samura, mert ebben hal ki az olaszteleki fiág, melylyel tüzetesebben foglalkozom, mint engemet is közelebb érdeklővel.

II. Samu, a III. János és Daniel Klára egyetlen fia.

Még kiskorú lévén 1762-ben II. Gábor nagybátyja az anyja Daniel Klára ingóságai osztályánál, Kolozsvárt azon év szept. 23-án, mint gyám képviseli, mely alkalmal az osztózó felek között, V. Mária IV. Zsófia után említettén, II. Samu a testvérek közt legfiatalabb lehetett.

II. Samu nővérei iránt előzékenységgel viseltetett, nem kívánt részt az ingóságokból. Csak emlékebe fogadott el nővéreitől egy gyémántos gyűrűt, egy kardra való készületet, «egy punzon (így) színű ezüsttel elegy aszszony embernek valo zsinór övet, egy pár ezüst nyelű kést és kalánt».¹

Anyai nagyapja, a vargyasi ágbeli V. Ferencz, halála után részt nem kapván, a főkormányshékhez folyamodik, maga és nővérei nevében, az őket is illető birtokok felosztásának elrendelése iránt, melyre 1774 nov. 25-én kedvező választ nyernek. Ezen rendeletben II. Samu mint főhadnagy (Legionis Brockhausianæ prim. locumtenens) említetik.²

¹ Cs. lt. Bonis I. k. f. 23. Nr. 14.

² Cs. lt. Bonis I. k.

Elődei példáját követve, katona-pályára lépett, még pedig fiatal korában, mert különben nem lehetett volna főhadnagy 1774-ben.

Alkalmasint Magyarországon állomásozva ismerkedett meg Sajó-Szentpéteren Szentpéteri Borbálával, kit 1776-ban nőül vett. Erre mutatnak IV. Istvánnak hozzá május 8-án intézett levelének ezen sorai: «Levelét 12. april B. Gyarmatrol szokott atyafisággal tegnapelőtt vettem. Világi életének egyik fő boldogságai közül valo a szerencsés házasság, nem kétlem, hogy öcsém uram, mind annak megkívántató szoros rendét, mind maga minden tekintetekre nézve való házasodásra a szerint tökéltett szível el szánta, melylyel nem csak testi lelki nyugodalma, hanem előmenetele is legyen, én, hát nem lévén egyéb hátra, hanem hogy az én atyafiságos igaz szívemből áldást mondjak, minthogy kívánom: Isten minden tekintetre nézve sok áldásai legyenek kedves öcsém uram s uri párján, kinek atyafiságában ajánlom magamat. Ez egyet kérném s kérdezen, hogy valjon már az katonaságot el hadja-e kedves öcsém uram, had legyek ebben bizonyos». stb.*

Biztos adatom nincs a házasság megkötésének idejéről, de valószínűleg az említett évben megtörténhetett.

II. Samu a 3000 frt biztosítékát készpénzül tette le, melynek nyoma van a bardoczszéki jud. protocollumban 1780 (lap 20. 22.) febr. 23-ról. Olasztelken az Osváth Samu királybíró elnöklete alatti szekezésen mutattatik be id. Daniel Samu főhadnagynak (Hagianum regiment-beli) 1780 boldogasszony havának 3-án kelt azon irata, mely szerint magyarországi szentpéteri Szentpéteri Borbálát, ezelőtt való időkben nőül vétén, ez 3000 renensforintot tett le, «készpénzül az exselsa Bellica Cas-

* Okt. l. 564.

sába előre, mintegy kezesül a végre, hogy a már tisztelt Méltóságos asszony ezután özvegységre maradna, tehát ily állapotban is vidualis pensiot nem fogna solicitálni».

Ebből kifolyólag II. Samu feleségét betábláztatja az olasztelki és ahhoz tartozó birtokokra 3000 frtig, melyet az udvari haditanács 1781 május 1-én el is fogad, és levéltárába helyez, mely aztán 1844-ben küldetik le kitörlés végett az erd. hadtest parancsnokságnak. Ezen okmányon II. Samu mint «Oberlieutenant von Prinz Nassau Cuirass» van említve.¹

A katonaságot 1783 nov. 26-ika előtt elhagyta. II. Gábor azon napról hozzá intézett levelében ezt írja: «Levelét ötsém uramnak kedvesen vettem, melyből hogy quietált és az regimentől el is jött légyen látom, kívánok azért továbbra is minden dolgaiban és feltett szándékiban boldog előmenetelt.» Ezen levélben folytatólag II. Samu nővére IV. Zsófi írja, hogy a mit az Istentől kért megadta abban, hogy véget vetett terhes szolgálatának, már talán neki is lesz valakije e világon. Tovább így folytatja: «Udvarhelyszéki főtiszttség vákánceziában vagyok, lelkem csak mozog magad is, valamit talán az Ur Isten segítségül lészen, mert a Tiszt és erő nem a napkeletről, sem nem az észak felől jön, hanem minden az Istenen áll, ha a hadi szolgálatban nem boldogultál, talán ebben ad az Isten szerencsét, csak próbálj, 15 esztendei szolgálatod után talán csak nyersz valamit».²

E szerint II. Samu szolgálata 1768-ban kezdődött, és 1783-ig terjedvén, 15 évig tartott. Hol és mikép folytatta katonáskodását arról nem irhatok, valamint arról sem, hogy mint főhadnagy, vagy mint kapitány lépett ki ezredéből.

¹ Cs. lt. Bonis I. k.

² Okt. I. 577.

A szülői jószágokból, melyek fiut és leányt egyenlőleg illettek, 1777-ben osztozott nővéreivel.¹

Ő is ad 1778 decz. 25-ben egy tirot és 15 mfrtot, tekintettel az akkori hadakozások miatti szorult helyzetre.²

II. Samu katonasága után sem tette át lakását Olasztelekre. Megmaradott Sajó-Sz.-Péteren felesége birtokán. Szándéka sem lehetett ezzel felhagyni, mire mutat az, hogy IV. Zsófi nővére elhaltával a részébe jutott sz.-földvári birtokát 4800 magyar forintba báró Kemény Samu és neje gróf iktári Bethlen Katának 1796-ban tizenkét évre zálogba adja.³

Az olasztelki birtok főfelügyeletét Osváth László, vagy valamelyik Daniel teljesítette, a kezelést pedig tisztartója.

Élénk levelezést folytatott családjunk tagjaival, és távolabbi rokonaival, melyekre adott válaszok némelyike családi levéltárunkban fenmaradt. IV. Zsófi nővérétől több érdekes levelet olvastam. A többek közt 1788 jun. 14-ről írja fivérének: «oda vagyon familiánknak egy nagy oszlopa, kedves Daniel István bátyánk, a kinek drága emlékezte örökre fenn maradhat, mert az szükölködőknek atjok vala, és az árváknak, melynek én élő bizonyysága vagyok, már nekem senkim sincs, elszalasztán egy olyan gyámolomat, a kinek jól-tévő kezei sok szükségeim potolják vala».⁴

Viszont Kolozsvárról 1789 márcz. 18-án irt levelében megemlíti, hogy gróf Bethlen Lajosnénál marad, míg ő Gáltót megjárja. Továbbá: «B. Wesselényiné irha-

¹ Cs. lt. Bonis l. k. f. 23. Nr. 16.

² Bardoczszéki continnatábla protoc. 1778-ból.

³ Cs. lt. Bonis l. k. f. 23. Nr. 15.

⁴ Cs. lt. Bonis l. k.

tom B. Bánffy uréknak minden hire nélkül Bécsbe ment az anyjával együtt, még most is Bécsben vagyon, pénzt kér, már irt az ota néhány levelet, adná Isten hogy szerencsés lenne Bécsben való létele, de a mint maga is irta Audentián lévén a Császár nagy kedvességgel fogadta, sokat beszélt vele, utolyára a kezét megfogván azt mondotta, hogy az urát elbocsátja, mikor az idő eljő, de még nem ideje, ebből kitetszik, hogy még tovább is akarja nyomorgatni szegényt. Bezzeg Földváriné régen szabad Lázárral együtt, a kik nagyobb bűnösök voltak sokkal». Levele végén írja, hogy báró Bánffyk köszöntetik, úgy Polekszinát és kis Boriskát. «Daniel Samu contentummal mene el, mert kapitánynak tevék. Daniel Ferencz már Major, ma holnap nagy ember. Daniel Péterné is, ki is itt van, ugy Nádudvariné is köszöntetnek».¹

Ugyan IV. Zsófi 1789 okt. 14-én Sz.-Földvállról családi dolgairól irt levelében a többek között ezt írja: «Szegény Wesselényiről irhatom, hogy őt egész esztendeje novemberben elmúlt, hogy fogoly, de szabadulásában még semmi sints, felesége ugyan már majd esztendeje hogy Bécsben van, de ugy látszik minden haszon nélkül, mert egyéb kérelme nem volt, hanem csak az, az udvarnál, hogy az urát Bécsbe hozzák, hogy láthassa, abban nem tudom micsoda gyönyörűsége volna, de azt is meg nem nyerhette, hanem azt tudom, hogy a helyett, minthogy mint tökéletes társ, a ki urát igazán szereti, busulna, ő vigan éli világát Bécsben, kéri testvérét is gondoljon valamit szabadulásán mind magad jó lelked, mind az ő drága jó anyja emlékezete és porához való tiszteletért is».²

Érdekes az Osváth László levele, melyet Bibarczfalváról 1790 január 27-éről II. Samuhoz intéz: «mi is most Isten kegyelméből a töröktől való félelemtől mentek vagyunk, minthogy már miénk a két Oláhország, de van hírün-

¹ Okt. 1. 585. ² u. o. 588.

kel, mert az embereinknek semmi hasznát nem vehetjük, hajtják őket mind szüntelen náturálékkal, mundurral bé az oláh országba a tömösi passuson, most ugyan Kimpina nevű faluig; de ez előtt, kivált Novemberbe Ursitz nevű faluig hajtották őket, ekkor vissza jövő utjukba nagy havazó és szélvész tanálván őket a havasan, az emberekbe éhel és a hideg idő miatt sokan, kivált a korosabb és vékony köntösűek közül a havasan meghaltanak. Szekereiket, marháikat sokan ott hagyák, most már közeleb mennek, a havason is fogadok állítottak státiok szerint, könnyebb valamivel az utazás. Magam is Brassoba lévén azon veszedelmes időben márkális széken, naturálékat offeráltunk a szűk terméshez mérsékelve. Harmad napig kellelt Brassoba mulatnom, a márkális szék eltelése után, a Mlgs ur részéről kilencz vagy legfelyebb is tiz köből mindenféle gabonánál több nem offeráltatott». Gazdasági tudósítás után így folytatja: «a tisztartó a Mlgs ur számára szerzett két arannyal egy valóságos török karabélyt, rajta van a török ezimer a fél hold, meg van az ágya is rézzel czifrázva. Itten az alább valo lovakat is nagy áron veszszük mostan, jo paripát nem talál az ember, kapitán Báro Daniel Sámuel ur számára a napokban vettem egyet 16 arannyal kéntelenségből, más időbe megért volna hat, vagy legfelyebb is tiz aranyat», Végre ezt írja: «Itten hirtelik hogy a Havasalföldi Vajdát, ki el futott volt Bukarestből november elejével, Konstantinápolyba citálván vissza jött volna hozzánk, a nagy vezér után valo Basával együtt».*

Ugyan Osváth 1790 julius 10-kéről gazdasági ügyekről szóló levelében a többek közt így ír: «Ezen holnap 8-dik napján d. u. 3 ora táján a Kustaly felől szörnyű szélvészszel nagy jég esső jöven a vargyasi, olaszteleki és bardoczi ősz és tavasz határokat mind el rontá a jég», aztán a határon okozott károk leírása után ezt írja: «Benn a faluba Olasz-

* Cs. I. Bonis I. k.

teleken annyi romlást tett ekkor a szélvész a mindenféle épületekbe, kertekbe, gyümölcsfákba, hogy azt leírni nem lehet, a báró Daniel Sámuel ur házainak a fedelét szarvazatjával együtt lerontotta, szélyel hánta, úgy hogy némely részét másnap a mezőről is hordották bé, a Mlgs ur udvaraiba a néhai Daniel Péter udvarán a cselédháznak szarvazatját lerontotta, csak a kémény áll fenn, a néhai Gábor ur házai félének a fedelit három helyt is egy egy nagy darabot létzestől és zsendelyestől együtt leszakasztott és az udvarra a földhöz csapta, a szarvazatnak kevés hibája lett, a konyhának úgy a tisztarto házának nem rontotta le ugyan a fedelit, de létzét le hánta. A hintoszínnek az egész fedelit szarvazatjával együtt le vette, a csüreit a Mlgs urnak mind két udvaroknál nem csak lerontotta, hanem még a bornait is szélyel hánta».*

Nem zárkozott el II. Samu a közügyektől sem. Tőle várt IV. István tudósítást, ki is kérdést tesz hozzá 1785 január 8-án N.-Szebenből irt levelében: «hogy áljanak Magyarországon az dolgok, mind vallásunkra, mind pedig a nemességre nézve, micsoda ujitások változások legyenek, mik, hogy vitettenek végben, ottan, ottan szeretnék érteni valamit. Őcsém uramnak jó módja volna abban, hogy ezekről minden hétben avagy legalább két hétben egyszer bővön tudósítana.

A mi erdélyi dolgaink most így állanak: Amaz Oláhokat fellázító két nevezetesebb autesignatust Horát és Kloska Juont a székely katonák, az oláhok magok spionságok által elfogták, valami negyvened magokkal és most Fejérváron tartatnak. Hunyad és Zaránd vármegyékben nem lakhatik ott az nemes ember maga házánál, az oláhok földesurat szolgálni nem akarnak, civilis tiszteteknek nem engedelmeskednek. A Maroson tul az Erdőhátságon, sok falukat üressen hagytak, az havasokra felmentek és hurobákban ott laknak, hogy katonákat ne tart-

* Cs. lt. Bonis I. k.

hassanak. Déván alol Iljénél 500 Oláh ismét össze van gyűlve. Mig az katonák nyakokon vagynak, láttatnak ugyan engedelmeskedni, de ha azok elvitetnek, azonnal minden engedelmeséget felrugnak». ¹

B. Wesselényi Zsuzsánna báró Bánffy Györgynével is fentartotta a rokonai egybeköttetést, erre mutatnak ennek hozzá írt levelei, melynek egyike 1793 jan. 4-én keltezett, és így kezdődik: «Oly régen tartozván én válasszal kedves öcsém uramnak, nagyon jól esik nekem, hogy éppen azon időben válaszolok, melyben az új esztendő-t köszönhetem, s jó kívánságomat kedves öcsém uram iránt ki önthetem». Tovább az atyafiakról ír: «Daniel Sofi öcsém frissen vagyon», úgy ezt írja Somborinéről is. Daniel Lajos megházasodott. Fiai miatt, kik főhadnagyok, aggódik, mert: «némelyiknek állapota nekem sok rebegést tsinál, mert tudja azt kedves öcsém uram, hogy Daniel Poliksénának leánya vagyok s sokat tünödöm, mint ő is tünödött». Levele végén arra kéri, hogy egy megbízható gazdasszonyt, és egy hasonló férfi cselédet szerezzen, mint írja: «két ilyen cselédre oly nagy szükségem vagyon, hogy mindennap mondanék egy miatyánkat azért, ki nekem két ilyen rendbéli, de jó cselédet szerezne». ²

Ugyan ő Kolozsvárról 1797 márcz. 30-án kelt levelében megköszöni, hogy a leánya dolgában szorgalmatoskodott. Tovább hosszason ír leánya valóperéről, melyért Bécsbe készül, utközbe «május közepén leszek hát Sz.-Péteren, atyafiságos látogatásokra kedves öcsém uraméknak». ³

Még néhány magán levél van levéltárunkban, melyek

¹ Okt. l. 582. ² Cs. lt. Bonis l. k. ³ u. o.

II. Samuhoz intéztettek, azonban ezeket közlésre nem tartottam érdekeseeknek. Ezek helyett Szentpéteri Borbála mátkasági ügyét ismertetem.

Bodoki gróf Mikó Miklós Sajó-Szent-Péteri Sámuel házában felnevelkedett, Szentpéteri Borbálával Magyarországon megismerkedvén — a mint az 1774 junius 12-én, és következő napon Kolozsvárt tartott synodus alkalmával, kelt ítéletben ez áll: — «megkérvén és meg is nyervén die 26-ta mensis augusti 1771 coram idoneis testibus jegyváltás és jobb keze beadásával magának jövődöbeli házas társul el is jegyzett vala és ezen mátkasági obligatioját copuláltatván, magát a Mlgs A. kisasszonynyal hittel is megerősítette és e szerint a Mlgs A. kisasszonynyal legitimum matrimoniumat omni consensu solemniter contrahált». Azután gróf Mikó Erdélybe lejött, a mátkájával levelezett, annak arczképét ágya felett tartotta; de később mátkájától elidegenedett, és azt kényszerítette, hogy ellene válópert indítson; minekutánna «szintén három esztendeig» hasztalan várt reá. Ezen perben gróf Mikó azzal védi magát, hogy ő «az A. kisasszonynyal mások rendkívül lett unszolásokból és erőltetésekből» tett esküt, nem pedig önként, «még pedig a Magyarországi szokások ellen, háznál, nem a templomban, ott is minden proclámatio nélkül. Tagadja azt is, hogy némely asszonyságokkal titkos és szoros Conversatiot s gyanus barátságot tartott volna és e miatt esett volna elidegenése a Mlgs A. kisasszonytól, hanem csak azért, hogy nem szereti», ezért ő is kívánja ezen «mátkasági obligatiojának törvényesen leendő rescissioját és az alól való absolutioját». Mi ítéletesen kimondatván minekután a jeggyűrök is kölcsönösen visszaadattak a kötelék megszűnt. «Az okozott költség és fáradság aránt a pársok ante prunuciationem Deliberati megbékélvén, arról a Generális Synodus nem szol».

Így lett 1776-ban II. Samu hitvesse Szentpéteri

Borbála, kivel szép egyetértésben élt, 1805 szept. 9-én bekövetkezett haláláig, tehát 29 évig, mint ő maga írja II. Eleknek.¹

V. Mária, a III. János és vargyasi Daniel Klára leánya magyar nagy-zsombori Sombori Györgyné.

Ez még mint leány említették a fenn már idézett 1762-beli azon osztozáskor, midőn az anyjukról öröklött ingóságokból II. Gábor megosztottatja. Elszerint: «Jutott Máris kisasszonynak egy jóféle gyöngyös pártá, öt arany boglár benne rubintos, hat arany boglár ugyan abban, csak kő nélkül. 2-do egy arany homlok pártá 10 szemekből áll, rubintos. 3-tio egy arany Médáj 36 smaragd benne. 4-to egy arany gyűrű, öt rubint benne, egy körmőczi aranyat nyomo arany boglár. 5-to kilencz rend jóféle gyöngy. 6-to egy karmasin színű virágos bársony szoknya, vállastol ezüst kapcsokkal s ezüst kötéssel. 7-mo egy palatin lászlistol. 8-vo egy pár veres tafota kis ing. 9-no egy karmasin ezüstös veres füző. 10-mo egy rend-beli zöld selyemmel aranynyal varrott ágyra valo, kendőivel. 11-mo öt abrosz készen, 13 asztalkeszkenővel. 12-do öt darab abrosznak való végben».²

A szülőiről maradt birtokban testvéreivel 1774-ben osztoszik, mikor mint Sombori Györgyné fordul elé neve, de férje 1784-ben már nem élt, mert ezen év szept. 13-án nővére IV. Zsófi kötelezvényt ad azon összegről, melyet kellett volna fizetnie II. Samu testvérének az osztozáskor «in bonificationem», de arra mondja nem lévén, adja ezen kötelező levelét.³

Sombori Gábor özvegyéről még egy adat van, mely

¹ Okt. I. 628.

² Cs. lt. Bonis I. k. f. 23. Nr. 14. ³ u. o. Nr. 16.

igazolja 1795-ben életben létét, mert IV. Zsófi nővére halála után a sz.-földvári birtoka reá és II. Samu fivérére szállt.¹

IV. Zsófi, a III. János és II. Klára leánya.

Sz.-Földváron lakott mint leány, és úgy is halt el 1795-ben. Gróf Wass Daniel írja Kolozsvárról írt év május 14-én II. Samunak: «Ide lett megérkezésemmel tegnap ebéden Báro Kemény Sámuelné ő nagyságánál lévén, jelenté nekem, hogy kedves testvéred tegnapelőtt jó kedvel vacsorálván, néhai Daniel Sofia kisasszony 15-dikére viradolag ez életből ama boldogabb életre által költözék, melynek jelentését mint régi jó barátodra réám bizta: a mint ezen szomorú történetnek nagyobb környül állásairol való megérthetését ezen szomorúságot jelentő ide zárt czédulából bővebben megláthatod». Aztán tudatja, hogy báró Kemény Samu intézkedett a marhák és más ingóságok leltározása, ládák stb. lepecsételése stb. iránt.²

IV. Zsófinak több leveleit ismertettem, II. Samu életrajzánál. Mindezekből kitetszik jó indulata, gyöngédsége és testvéri szeretete.

Életében sokat volt gróf Bethlen Lajosnénál, ki, úgyszintén nővére báró Bánffy Györgyné, mindkettő a báró Wesselényi István és I. Polixéna leányai, a rokonságot nem csak vele, de testvéreivel is tartották, miből baráti viszony fejlődött ki. Mint vallásos és idejét nagy részben Sz.-Földvártt a világtól elszigetelt helyzetben élő agg szüztől nem feltűnő, ha, mint fennebb idéztem, II. Samu fivéréhez írt levelében báró Wesselényi

¹ Cs. lt. Bonis I. k. f. 23. Nr. 15.

² Cs. lt. Bonis I. k.

Miklósné, Cserei Ilona bécsi időtöltéseit annyira élesen bírálta meg.

De mi maradhatott halála után azon ékszerekből, melyek nékie az 1762-ik év szept. 23-án osztályrészébe jutottak, melyek e szerint vannak ott felsorolva: «Daniel Sofia kisasszonynak jutott 1-mo egy joféle gyöngyös pártá, öt arany boglár egy egy rubint benne, hat arany boglár rubint nélkül. 2-do egy arany homlok pártá kilencz szemekből álló, egy egy rubint benne. 3-tio egy kis arany boglár, 30 szem joféle gyöngy benne. 4-to kilencz rend joféle gyöngy. 5-to egy virágos aranyos ezüst kanná, 6-to egy aranyos csapós ezüst pohár. 7-mo egy csomo ezüst láncz, nyom 28 lotot. 8-vo egy fahaj szín atlasz szoknya, ezüst prémmel felhányva, vállával együtt. 9-no egy olajszín kamuka szoknya, arany kötés az alján, vállával együtt. 10-mo egy zöld virágos bársony mente, elegyes csipke rajta. 11-mo egy zöd kerületű veres paplan. 12-do egy pár tafota kis ing. 13-tio egy aranynyal varrott nyakravalo keszkenyő. 14-to egy fehér fátyol ing, reczés előruhájával együtt. 15 to egy veres ezüstös füző. 16-to egy rendbéli tarka selyemmel varrott ágyra való kendőjével együtt. 17-mo négy abrosz készen 13 keszkenőivel. 18-vo öt darab abrosznak való végben».*

II. Samu halála 1808 után történhetett, mert ekkor vitetett véghez II. Elek (az olasztelki fiúág kihalván) a vargyasi fiúág részére egy esketést. II. Samu fiatalabb volt nővéreinél, halála is ezeknél később következett be.

29 évi házasságának két gyümölcse volt, II. Polixena és IV. Borbála.

* Cs. lt. Bonis I. k.

II. Polixena.

Született az 1778-ik évben, férjhez ment 1800-ban. Legalább erre mutatnak II. Lajos generálisnak — ki akkor még csak ezredes volt — Tirolból Felső-Menningenből, II. Samuhoz intézett levelének ezen kedélyes sorai: «Kedves leányod Polixena hugomba elért örömeteket legérzékenyebb örömmel olvastam: adják az egck, hogy minden áldás és meglegeedés házadon fogyhatatlan maradjon. Csokolom az uj menyecskét, kívánok neki mentől előbb egy szép kis Ragályit, kit is ismeretlenül szeretettel köszöntvén, mond meg neki, hogy jól bányék a hugommal, különben elveszszük tőle Brachio Militari a jó falatot és másnak adjuk. Hát már a kedves Boriskákkal hogy lesz? Csokold meg ezerszer helyettem kedves Ángyomat s mond meg neki, hogy már bizony igazság volna legalább eztet Erdélybe telepíteni, megbocsásson jo Magyarország, de nekünk is szegény erdélyieknek kell a jo rácza. Csokold meg a kis Boriskát helyettem és mond meg neki is eztet».

Az egész levél nagyon rokoni érzéssel, az idézett része pedig valóban huszárosan van írva.²

II. Polixena ragályi Ragály Ábrahám Gömör vármegye helytartójához ment férjhez, elhalt 1851 évben.

Én 1846-ban látogattam meg Ragályon. Rendkívül szívesen fogadott mint rokonát. Elküldött az aggteleki barlanghoz. Tiszteletemre a közelben lakott ismerőseit és rokonait a közelebbi vasárnapra ebédre meghívta. Elvitt Sajó-Szt.-Péterre Márjásiékhoz. Azonban ezeket nem találtuk honn. Onnan utaztunk Miskolczra, hol saját házához szálltunk. Elválásunkkor egy hármas ezüst pecsétnyomóval ajándékozott meg, mely a báró Daniel

* Ered. cs. levéltárban.

Istvánné volt, egyik oldalán az ő monogramja van vésve, S. L. B. D. betűk jelezvén: Stephanus Liber Baro Daniel. A más két oldalon a Daniel czimer egyik nemesi, más bárói koronával.

Özvegy Ragályiné előkelő modorral birt. Daczára éveinek a szépség nyomai látszottak rajta. Szép fekete szemei voltak.

III. Borbála.

II. Samu kisebbik leánya szintén Szentpéteri Borbálától. Férjhez ment tolcsvai Bónis Sámuel szabolcsmegyei tekintélyes birtokoshoz, kinek nagyobb birtoka volt Téten és Nagyfaluban.

Borbála 1837-ben özvegységre jutott. Ezen év Boldogasszony hava 2-án, kelt Szabolcs vármegye közgyűlése által kiadott azon felhatalmazása, melylyel Zatureczky Istvánt erdélyi jószágai igazgatójául és ügyvédjének vallja. Tévedésből bárónének van ezen okmányban czimezve.*

Szintén 1846-ban meglátogattam ezen rokonunkat is, még pedig Tétről fia Bónis Sámuel saját fogatán vitt Nagyfaluba testvéréhez, Bónis Barnabáshoz, hol ekkor tartózkodott.

A jószágos, kedves és házias nő igen szívesen látott. A holt Tiszán Rakamaz és Tokaj közt kecskékre halásztunk csónakokkal, szóval kimondhatatlan szíveséggel láttak, úgy itt, valamint Téten és a hová vitt Bónis Samu, mert néhány nap hordozott, s mindig saját fogatán, Ongára Darvasékhoz, Diósgyőrrre a vashámorhoz

* Eredeti cs. lt. B. I. közt.

is elvitt, és még tovább is hordozott volna, ha nem kellett volna hasonnevű fia vizsgájára Sárospatakra mennie.

Sok szépet és jót írhatnék Bónis Samuról, ki nem csak eszes ember, hanem kitűnő hazafi is volt. Forradalomkor fogságot is szenvedett. Az 1861-iki országgyűlésen a tiszalöki kerületet képviselte. 1869-ben az újonnan szervezett curiához mint a semmisítő szék bírāja alkalmaztatott, elhalt 1879 nov. 22-én. curiai tanácselnöki minőségben.*

Ekkor hű társa nagyréthi Darvas Erzsébet, ki vele jó- és balsorsban híven osztozott, özvegyen maradt.

Gyerekeik: Samu, Málvin, egyetemi tanár Dr. Korányi Frigyesné, kiknek leánya Korányi Málvin, Gábor fiam felesége. A harmadik Mária Korányi Adolfné, ki férje halála után, Sebastiani Jenőhez ment férjhez.

Minekutánna IV. Borbála Erdélytől távol, míg leány volt többnyire Sajó-Szent-Péteren szülőinél élt, nem sok adattal rendelkezem róla.

Annyit tudok, hogy igen jó anya lévén, fiai csaknem imádták, annyira szerették.

Egy emlék van ezen két Daniel lányról Olasztelken, a toronyban levő nagyobb harangon való ezen felírásban: «Minden lélek dicsérje az urat Zsoltár C. L. 6.

Isten segedelme által M. Dan. Pol. Dan. Bor. és az olaszteleki reformata ecclesia öntette. Anno 1821.»

De minthogy az olasztelki toronyról van említés, az ottani egyház levéltárában levő eredeti szerződésből megjegyzem, hogy azt Bodoson lakó Sáfrányi Ferencz

* Bővebben ír róla az «Ellenőr» 1879. évfolyam 560. és 563. számaiban.

kőműves-pallér kezdette építeni 1795-ben, melyért kapott 500 magyar forintot, nyolcz köböl buzát, öt véka «Czizmust», mely állott: lencse-, borsó-, paszuj- és kásából.

A torony magassága tiz ölre van határozva, «a fal vastagsága mint a bardoczi».

A szerződésen a teljesített fizetések feljegyzéséből következtetve az építés, az ácsmunkát is oda véve, melyet szintén Sáfrányi vállalt, 1798 január 28-ika előtt végeztetett be, legalább ekkor kél az utolsó részlet kiadása.

IV. Borbála elhalt szintén 1851-ik évben, néhány hónappal nővére után és vele a Daniel nevet viselt olasz-telki leány ág is kihalt.

III. Ferencz, az I. Mihály és Mihácz Borbála második fia.

Születési éve 1600-nak az elejére esik.

Biztos adat hiányában következtetem abból, hogy 1626-ban már Bethlen Gábor fejedelem szolgálatjában volt.

Ugyanis Kemény János önélet leírásában (l. 89.) ezt írja: «Ezen 1626-ik őszi felé esmét a romai császár ellen hadra indulánk. Én ekkor jártam tizenkilencedik esztendőmben, Váradfelé menvén ki és a váradi bányában lévén szegény fejedelem, maga jelzászlóaljának is hordozását réám bizván noha fő innyaadoja is voltam, arra vicéjül rendelék, ugy emlékezem réa, váradi Gargocz Mihályt; ő volt sok ideig, azután Daniel Ferencz volt vicém: nekik kellett hordaniak az fejedelem italját is».

Bethlen előbb említett végrendeletében 1629-ben hagy is neki: «egy királysín sima atlasz dolmányt, kék aranyos tábittal bélelt No 1.»

Nyilvános szereplése Bethlen Gábor halála után főképp I. és II. Rákóczi György fejedelem korára esik.

1642-ben I. Rákóczi György mint követet küldi a portához, honnét irt év május 16-án beadott jelentésében értesíti a fejedelmet, hogy fiának II. Rákóczi Györgynek fejedelemmé lett választását a vezér jóvá hagyta. Örömmel fogadták az ifjú fejedelemnek a Báthory András leányával történt egybekelését stb.¹

Az 1646-ik év Sz.-György napjára Fehérvárra meghívott országgyűlésre, Udvarhelyszék részéről irt év márczius 5-én tartott közgyűlésen egyik követnek választatott.²

II. Rákóczi György 1649 ápril 12-ben, kelt rendeletével udvarhelyszéki vicekapitányának helyettesíti, minekutánna «Daniel János uramat kegyelmek vice kapitányát bizonyos dolgaink végett kelletvén másuvá expédiálnunk ő kegyelme helyett megjöveteléig Nemzetes Daniel Ferencz hivünket substituáltuk tisztiben».³

Meddig viselte a helyettes alkaptányságot, adat hiányában nem tudom.

Még 1653 január 15-ikére Fehérvárra összehívott országgyűlésen is alkalmasint mint követ lehetett jelen. Ezen időről érdekes feljegyzés olvasható róla:⁴ «Még együtt volt a gyűlés midőn a nagysinki bíró Deak Tamás az épen nála lévő Daniel Ferencznek panaszolja, hogy a nagy terhek miatt majd leroskadnak, mert azok sokkal nagyobb összegben vettettek ki rájuk, mint a hogy az országgyűlés megállapítja s sok érdekes dolgot beszélt a szász hatóságok visszaéléseiről. Daniel megígérte, hogy az országgyűlés alatt ezt orvosolni fogják s e célból Fehérvárra utazott a bíróval együtt, hol ez aztán elrejte-

¹ Okt. l. 168. ² u. o. l. 181. ³ u. o. l. 192.

⁴ Erd. Országgy. Emlékek. XIV. k. 29. l.

zett. Midőn a gyűlésen a szászok postulátumai beadattak s ezek közül egynémely adókievetések ellen volt irányozva, a Daniel által már informált fejedelem azt kérdezte, hogyan van az, hogy az universitás 200,000 ftot vett ki a szászokra s ezek csak 53,000 ftot szolgáltatnak a fejedelmi pénztárba? hová fordítják a székek és községek a só és bor-pénzt? S egyszersmint elrendelte, hogy ez ügyben szigorú vizsgálatot tartsanak s biztosokká Kemény Jánost, Seródy Istvánt, Basa Tamást s a szebeni, segesvári és besztercei birákat nevezte ki. A bizottság össze is ült s a nagyszebeni királybíró bévallá, hogy ők valóban jóval nagyobb összeget vetnek ki, mint az adó, de erre nekik szükségük van a sok rendkívüli kiadások fedezésére. Végre is a királybíró kivitte Bisterfeld s az özvegy fejedelemasszony útján, hogy a dolgot elhagyták aludni.»

II. Rákóczi György 1653 szept. 19-ről Udvarhelyszék rendleinek ajánlja főkirálybíróul, ezt írván a bevezetés után: «azonban noha tudjuk a főkirálybírónak választása és állítása kegyelmeteknek authoritásában is áll s isten ovjon hogy mi kegyelmek szabadsága és usussa ellen, mást akar-nánk cselekedni, inkább kötelességünknek tudván azt lenni, mások ellen is kegyelmeket oltalmaznok, mind az által eddig is a fejedelmek commendatiója a főkirálybírák választásában is nagy reputációba vétetett mindenkor s respectussa is volt; kire nézve úgy mint kinek tökéletes igaz hűségébe mi is megnyugottunk, kegyelmekkel egy székből lakik, szabadságát, usussát kegyelmeknek jól tudja, elégséges értelmes igaz hazafinak ismerve arra a tisztre lenni, becsületes hívünket Nemzetes var-gyasi Daniel Ferencz urat javalhatnok és commendálnok kegyelmeknek főkirálybírájának lenni, kire ha kegyelmek illendő tekintettel fog lenni, fejedelmi kegyelmességgel vesszük mi is közönségesen kegyelmektől.»*

Udvarhelyszék rendei úgy látszik választási jogukat

* Okt. 1. 211.

féltvén, követek által Rákóczihoz járulnak, kik által a főkapitányság betöltését is sürgetik. Rákóczi 1653 decz. 25-én Udvarhelyszékhez intézett rendeletében hivatkozván, a követeknek adott szóbeli válaszára kijelenti, hogy most «köztök lakozó oly atyafiát» nem tud, ki a főkapitányságra alkalmas lenne, különben ez a «fejedelem szabad akaratjától függ». (Értvén a kinevezés jogát). «A mi pedig a királybiróság állapotját illeti, annak választása kegyelmek szabadsága és szokásában áll, azon dolog a mi Conditionkban is bérekesztve lévén; jól lehet ebből más székek — van példánk rá — sem mostan sem másszor régente a fejedelmektől érteni és hallani szabadságok ellen való dolognak nem tartották, sőt ebből tetszéseket vévén azt is követték, mi is ha kit commendálni találnánk azont várhatnok kegyelmektől ugyan, noha isten oltalmazzon, hogy mi kegyelmek szabadsága ellen inponálljunk valakit, hanem áll közönséges kegyelmek választásán, kívánván mi nem sérteni, hanem inkább oltalmazni kegyelmek szabadságát».*

Udvarhelyszék rendei úgy látszik megnyugodtak ezen fejedelmi kijelentésen, és alkalmasint megválasztása által a törvényes szokást helyreállították.

Ténylegesen III. Ferencz Udvarhelyszék főkirálybirája volt, 1654-ben Kállay szerint is, sőt egy 1657 július 14-ikén kelt a cs. levéltárban lévő eredeti okmányban, melyet Ugron János, Szombatfalvi István és Bencze Gergely, egy III. Ferencztől megszökött jobbágy kezésítéséről állítanak ki: Daniel Ferenczet, mint «a mi kegyelmes urunk táblájának egyik assessorát» és mint Udvarhelyszéknek főkirálybiráját említik.

III. Ferencz tevékeny részt vett a közélet mozgalmában. A székelység részéről különböző kiküldetések-

* Okt. I. 212.

ben részesült, úgy a fejedelem, valamint az ország rendei által: Sőt a haza védelmében is forgott.

Rákóczi 1653 aug. 2-ikán Petki Istvánhoz intézett levelében ezt írja: «Daniel Ferencz Ugron János uraméknak. is serio parancsoltunk udvarhelyszéki ezer válogatott lovassal minden bizonnyal ugyan Csíkszeredánál kegyelmeddel megegyezzen.»¹

Az 1655 év febr. 20-án Kolozsvárt tartott országgyűlésen hozott XXII. articulus szerint: «Udvarhelyszéken contraversia lévén Fenyéd nevű falubélieknek Zetelaka és Küküllő Keményfalva nevű falukkal régoltától fogva Égettvész, Dorság, Szegeleti, Köristető Telegságbüki, Heveder bükihely, Keteláza, Sárosfenyő Barabásutja, Fenyédormája és Nagyszegelet nevű helyek felől, melyeket ab antiquo közönségesen birtak a három falubéliek s hasított határok nem is volt, a megnevezett Keményfalviak és zetelakiak a megemlített helyeknek bírásától a fenyédieket ellenzik. Hogy azért kegyelmes urunk e köztek való egyenetlenségnek eligazítására egyik ítélőmester Lázár György, Bethlen János és Daniel Ferencz atyánkfiait rendelte hogy kimenjenek». stb.²

Rákóczi 1657 jan. 5-én kelt rendeletével tudatja, hogy a külviszonyok valószínűleg őt is a harcztérre fogják szólitani. Távolléte alatt neje, Ferencz fia, Barcsay Ákos és a még megnevezett tanácsurak fogják helyettesíteni.

Ezen fejedelmi rendelet a küllapon lévő feljegyzés szerint Udvarhelyszék közgyűlésén jan. 29-ben a Daniel Ferencz főkirálybíró elnöklete alatt tárgyalatván, elhatároztatik, hogy: «minden napon estve reggel könyörgések legyenek a hadban lévő urunkért és vitézlő rendekért, melyre

¹ Erd. Lázár cs. erkedi Itárában.

² Erd. Országgy. Emlékek. XIV. k. 1. 202—203. szerk. Szilágyi S.

ha kik vakmerőségből nem mennek, mindennapi könyörgés elvesztegléséért tiz tiz pénzre büntetődjenek, ha predicatora nem mennének huszonöt pénzre».

Továbbá: «A korcsomán valo dözsölések, tobzodások, tánczolások és egyéb Isten törvényével ellenkező rút, vétkes erkölcstelenségek 12 forint alatt tilalmasak legyenek, melyet a bírák hirré tévén a tiszt megvehessen; a menyekzői és egyéb istenes lakadalmakat oda nem értvén. Oláhot, czigánt s residíálatlan bujdosó embereket, ha az ellen cselekszik megfogjanak s a kézi kalodába tegyék míg penitentiát tart».*

Rákóczi a török kegyét mivel két hadjáratot kezdett annak előleges beleegyezése nélkül, elvesztvén, követtele annak a fejedelemségből letételét. Ily körülmények között kényszerülve volt 1657 okt. 25-re Fehérvárra országgyűlést hívni össze. Itt közölve lett azon fermán, melyben Rákóczi engedetlensége s árulása egyenként felsoroltatván, elrendeltetik azonnal új fejedelmet választani.

A fermánt közölték Rákóczival, ki erre azt felelte: a vádak alaptalanok, csak mikor már Lengyelországban volt, kapott a budai vezértől levelet s az egri basától, hogy forduljon vissza, de már nem tehet.

A rendek a fermán tárgyalásába bocsátkoztak, de megállapodásra nem jutottak.

Október 28-ikán — vasárnap volt — a rendek korán főgtak a tanácskozáshoz, Daniel Ferenczet a fejedelemhez küldötték, de a fejedelem azt kívánta, hogy előbb az ország határozzon.

Folytak a tárgyalások a fejedelemmel, míg nov. 1-én aláírták a Rákóczi assecuratióját, és nov. 2-án Rédey Ferenczet fejedelemnek választották.

* Okt. 1. 238—241.

A szavazatszedő bizottság tagjai: Haller Gábor a magyar, Daniel Ferencz a székely, Lutsch János a szász részről voltak.

Azonban Rákóczi még ragaszkodott a fejedelemséghez.

1658 január 19-én Baresay Ákost, Daniel Ferenczet és Csák Dávidot a három nemzet részéről Rákóczihoz küldék, már elindultak ezek, midőn a legrosszabb hír megérkezett, s ezt Sztojka Simon hozta, a portai követ. Drinápolyban találta a szultánt, ez kimondá ultimátumát; hogy ha Rákóczi vissza nem vonul, az új fejedelemtől követség nem érkezik hozzá, ő megindul, s azután már minden késő.

A rendeknek Rákóczi visszahelyezése miatt nem csekély aggodalmuk volt, mert a porta arról semmit sem akart tudni, s azon kívánságát nyilvánította, hogy vagy Rédeyt helyezték vissza, vagy válaszszanak más fejedelmet.

A fejedelem rá szánta magát, hogy az ország kívánságát teljesíti, ő kész saját költségén követeket küldeni az illető helyekre, s ilyenekké Bánffy György, Daniel Ferencz és Lutsch János neveztettek ki, már következő nap fognának indulni. ezek feladata kitudni, vajjon a porta haragja az ország vagy ellene irányul-e? Ha ellene, akkor lemond a fejedelemségről. Ez volt 1658 május 25-ikén.

A beütéstől már csak napok választották el az országot.

Augusztus 20-án újra összejöttek. Elhatározták, hogy megkísérlik a nagyvezért megengesztelni, s követtekké Lutschot Daniel Ferenczet és Bánffy Györgyöt neveztek ki. Nem nagy kedvük volt, de engedni kellett

a rendek sürgető kérésének: «a kegyelmetek elmenetele — mondák — a fővezérhez ő nagyságához az mi megmaradásunk; az kegyelmetek visszavonása a mi veszedelmünk és elpusztulásunk». S azonnal elutaztak. Már másnap augusztus 21-ikén tudósítást kaptak, hogy a Barczaságot, Háromszéket ellepték a tatár-török csapatok.

Haderő hiányában csak arra lehetett gondolni, hogy a további dúlásnak útját állják, még pedig oly módon, hogy a nagyvezér a hordáknak visszatérését parancsolná.

Barcsay felszólítására Lutsch és Daniel Ferencz a kirendelt követség felvételére megjelentek nála, de Bánffy György nem ment el, ő át állott a Rákóczi pártjára.

Déván találkoztak. Négy napot töltöttek ottan. Szept. 1-én jött meg Sebesi Ferencz a nagyvezértől azon üzenettel, hogy sietve menjen hozzá, mert a tatár khán Kemény Jánosnak szánta a fejedelemséget, az ott lévő rendek kérték Barcsayt, hogy minekutána Bánffy György elmaradott, harmadik követnek menne ő a nagyvezérhez.

Ezen érdekes adatokat Szilágyi erdélyország emlékének XIV. kötete után közlöm, úgy azt is, hogy III. Ferencz 1657 nov. 1-én Fehérvárt «az ország biztosító levele a fejedelemnek» czimű okmányt a rendekkel aláírta, úgy 1658 január 25-én Medgyesen a rendek általános amnestiáját.*

III. Ferencznek a haza védelmére teljesített buzgóságát igazolja Barcsay Ákosnak, Rákóczihoz 1658 aug.

* Okt. I. 242.

21-ről és 23-káról intézett jelentése, melyekben írja, hogy az ellenség Zabolától fogva, egész Háromszéket és a Barcaságot elégette. «Én mellettem Fejérvármegyéből maradott egy néhány becsületes ember; Daniel Ferencz és Bedőházi uramék maradtanak.» Azután kér segítséget. Második jelentésében viszont ezt írja a többek közt: «Az országra kegyelmes uram ujabban irtam, gyülekezzenek mellém Fejérvárhoz vagy a Kenyér mezejére; de nehezen hiszem, cselekedjék; de ha meg cselekednék is, mikor legnagyobb szükségem volna reájok — mint most — akkor állanának el mellőlem. Én mellettem csak Daniel Ferencz uram vagyon most is. Nagy Sinken is mind elállának mellőlem s úgy kelle kételen erre nyomulni», t. i. Tartarjára honnét a második jelentését küldi.*

Barcsay Ákos fejedelem elismerésének kifejezést is ad, midőn 1659 febr. 4-én belső Szolnok-megyében Hagymás községben lévő, azelőtt a szamosujvári várhoz, azután a lonai kastélyához tartozott részbirtokot neki és nejének, Bély Juditnak, úgy mindkét nemű utódainak 1500 magyar forintokba inscribálja, illetőleg adományozza.

Az okirat magyar fordításában ez áll III. Ferenczről: «Minthogy tehát a közelebb elmúlt esztendőben a törökök, tatárok, mindkét Oláhország és a kozákok roppant népe által, azon kívül a törökök hatalmas uralkodójának vezéréből Cupli Memhet Pasától a tatárok chánjától és az említett Oláhország vajdaitól saját jelenlétükben ezen Erdélyországunkat (teljesen hiányozván kormányzoja) és Magyarország ide kapcsolt részeit még magán állásunkban fegyver és tűz által megrontva és égre könnyes szemmel néznők és ekkora vesze-

* Okt. I. 243. és 245.

delem megbosszulására az urak közül senkit sem találhánk. Imé vargyasi nemzetes Daniel Ferencz, Udvarhelyszék főkirálybirája és ítélő táblánk assessora a székely urak nevében és személyében az égő édes hazában levő fegyverek és lángok között, a haza békéjének megszerzése végett, velünk együtt a Jenővárat ostromló említett vezérhez megy, a hol a vezértől ellenünk és országunk ellen intézett fenyegetés után, velünk hűségesen közreműködván, az isteni gondviselés által segítve, az említett vezér kegyelmes lelkét felénk hajlítva és nekünk a haza békéjét — jóllehet felette fáradságosan — kikérve és megnyerve, a fejedelemség ezen méltóságára rendeltettünk; és egész idő alatt hűséges szolgálatainak érdemei által előttünk mindenütt kedvesnek mutatkozott és nem kételkedünk hogy jövőben is úgy irántunk, mint Erdélyországunk iránt hasonló hűséggel mutatkozni fog». stb.¹

A közpályán utólszor találkozunk vele 1660 junius havában, midőn a porta, Ali Szerdár alatt, egy negyven ezerből álló új sereget indított Magyarországra, azt hívén, hogy Szejde basa Rákóczi tönkre tevésére nem elégséges. Barsay e meglepő hirt a Szilágyban vette, Haller Gábort és Daniel Ferenczet, Udvarhelyszék főkirálybiráját Ali Szerdár elé indítá, ki már ekkor Temesvárnál járt.²

Sokszor volt követ a török udvarnál.³

A felsorolt adatokból kitűnik, mikép III. Ferencz Erdély azon válságos helyzetében hazájához hiven és teljes odaadással teljesítette hazafiui kötelességét. Képviseelte a székelységet, és mint ilyen nem egy alkalommal kockáztatta személyes szabadságát is.

Azon kor jellemzéséül felhozok egy esetet. Ugyanis a brassói bírák 1654 július 10-én kelt eredeti okmány

¹ Okt. l. 248—254.

² Kővári Erd. tört. V. k. l. 95.

³ Kállay hist. értekezés l. 244.

szerint: «Nagy István nevű molnár ember a paráznaságnak vétkébe esni találván, a mint valósággal fején comprobálódott is, mely miatt halált érdemelt volna, mind azon által előttünk viselvén nemzetes Daniel Ferencz uram ő kegyelme érette való törekedését s a városunkhoz megmutatott jó akaratját és kedveskedését megkegyelmezvén . . . ő kegyelmének conferáltuk». stb.*

Ezek után áttérek III. Ferencz magánügyeire.

Mint I. Mihálynál láttuk, ő is, mint szintén I. János, testvére szülőivel, mint házas ember is, nagyonközösségben élt az apjuk haláláig.

III. Ferencz nőül vette 1639-ben Béldi Juditot, ki leánya volt uzoni Béldi Kelemen Háromszék főkapitányjának és losonczy Bánffy Zsuzsának. Testvére volt Béldi Pálnak és a korán elhalt Jánosnak. Nőtestvérei voltak: Anna, köröspataki Kálnoki Istvánné, és Kata, nagymegyeri Keresztes Ferenczné.

III. Ferencz 1642 jan. 4-én osztozván meg I. János fivérével, ez végleg Olasztelekre költözik. III. Ferencz Vargyason az ősi fészekben maradván, a család két ágra szakadt, úgymint: vargyasi és olasztelkire.

Ezen osztály-levélből az alábbiakat idézem: «A malomok felől a vargyasi also két kövű malom marada küllűivel mindenestől fogva a fülei malommal fűreszszével együtt — cum omnibus suis pertinentiis, melyek a malomhoz illenek — Daniel Ferencz uramnak in perpetuum.»

«E contra a barothi aquiralt két kövű nagy malom a vargyasi felső malommal fűreszszével együtt, cum suis pertinentiis, melyek a malomhoz tartozandok, marada Daniel János uramnak in perpetuum.»

Ezután névszerint felsorolja azon 12 jobbágyot,

* Okt. 1. 219.

kiket örökségükkel együtt I. János a baróthi általa szerzett jószágból III. Ferencznek átadott.

«Daniel Ferencz uram is tartozzék Daniel János urammal közre bocsáta valamit a törvény, a kereső felektől adjudical, éppen felet».

«Azon kívül a vargyasi also udvarházért és szénás kertért mely most cum omnibus suis pertinentiis van s kit Daniel Ferencz uram bir. Marada Daniel János uramnak az olasztelki, kiben most Daniel János uram maga lakik és a vargyasi felső udvarházhely ki a Daniel Ferencznée volt.» (t. i. a Daczó Annáé).

Az osztály tárgya az olasztelki nyílföldek, köleskert, melyek I. Jánosnak jutottak; III. Ferencznek e helyett Vargyason a hidegkút feletti hosszú föld és a Pitypalatyban levő jutott.*

Ezen osztály-levél csak kevés részét foglalja magában a vargyasi és ahhoz tartozó birtokoknak. Kimaradt egész felső Rákos község terjedelmes erdejével, úgy a nagyobb erdőterület a doboi prædiumban meg sincs említve, hogy közösen birassék, úgy a fülei, száldobosi és szomszéd községbeli birtokrészek.

A cs. levelek közt van egy keletnélküli, I. János által sajátkezüleg aláírt jegyzék, mely szerint «az aszszony anyám jobbágynak kívül az öcsém (t. i. III. Ferencz) számára jutott 45 jobbágynak Vargyason, Száldoboson, Olasztelken és Fülében, neki 44. Nem lévén a községek megemlítve, nem bizonyos, hogy ugyan az említett községbeliek voltak-e? Azonban azt hiszem, hogy az irt községbeliek lehettek azok is».

Az osztály nem volt megelégedésére III. Ferencz-

* Erd. cs. levéltárban K. 1775. fasc. II. Nr. 25.

nek, melynek egy emlékiratában kifejezést is ad. Ő — ugymond — azon birtokokat, melyek kezén voltak, osztályra bocsátotta.

János testvére is azt tenni igérte, de nem teljesítette.

Baróthi birtok utáni jobbágyokból a javát magának tartotta, neki meg olyanokat adott, kiknek alig volt valami külsőségök. Így tett a baróthi korcsomároltatással is. Az olasztelki szántókból sem adott részt. Az ottani tanorok sem egyenlő a vargyasival. stb.*

A levéltári adatok szerint a felhozott sérelmek némileg orvosoltattak már 1643-ban, úgy 1647-ben, mely évről érdekes idézni a következőket: «A vargyasi házból kifizetni nem tartozik Daniel Ferencz uram Daniel János uramat; mivel a Daniel Mihály uram jegyzéséből kitetszik, hogy készpénzt költött Daniel Mihály uram a Daniel János uram háza épületére kétszáz hetvenhárom forintot hatvanegy pénzt. Daniel Mihályné asszonyomnak marada a vargyasi udvarházban a kisház, azon felül egy bolt, a kiskonyhán is főzethet a mikor akar Daniel Mihályné asszonyom, de ily conditioval, hogy ha Danielné asszonyom meghal, ezen ház Daniel Ferencz uramra maradjon és posteritásaira.»

Hosszadalmas lenne felsorolni részletesen a két testvér közötti osztályokról szóló adatokat. Elég annyit említeni, hogy a végén hol együtt, hol békebirák előtt a különböző birtokrészekből megosztottak, egy részét pedig közösen kezelték.

A felsoroltakból kitűnik, hogy I. János az 1642-iki osztozkodás előtt Olasztelken udvarházzal birt, és alkal-

* Okt. I. 170—177.

masint ott is lakott. III. Ferencz pedig Vargyason lakván, anyját ő tartotta, úgy az is kitűnik, hogy mindkét testvér az ősi és szerzemény birtokok egy részét az osztály előtt is külön kezelte.

III. Ferencz szenttamási Szalánczi Gábortól 1653-ban az alsó siménfalvi birtokot az ahhoz tartozó oroszhegyi, sz.-miklósi, farkaslaki, bogárfalvi, ilkei, rugonfalvi és sz.-péterei részekkel 6200 frtéért 12 évre zálogba veszi, melybe öt és nejét, Béldi Juditot, Rákóczi 1655 május 13-án lehető királyi jogának adományozása mellett beiktatni rendeli. Mi szintén meg is történt.¹

Kiterjedett figyelme a községi közigazgatásra is, mennyiben Vargyason a rendetlenség lábra kapván, 1656 július 30-án a községgel egyetértőleg szabályzatot alkot, melyben a községi biráskodás, kihágásoknál való eljárás, előjárók választása, hatásköre, közigazdaság kezelése stb. szabályoztatik. Ez is bizonyítéka annak, hogy azon időben mily tág önkormányzati joggal bírtak a községek. Jellemző pedig a büntetésekre nézve, hogy az nem annyira pénzből, mint legnagyobb részben italból állott, erre mutat ezen szabályzatban előforduló mondat: «valamikoron falu gyűlése leszen, nem más ember koresomáján, hanem ha Daniel Ferencz uramnak bora leszen, azon büntethessenek avagy posteritásának».²

III. Ferencz igyekezett birtokait szaporítani, nem csak az említett siménfalvival, de több kisebb részekkel is.

Fejedelmi adomány útján is törekedett erre. Előbb Ujfalut kérte Barcsaytól ezt írván folyamodványába: «Kegyelmes uram szegény atyámnak adott volt szegény Bethlen

¹ Okt. I. 214—219., 224—230. ² u. o. I. 235—238.

fejedelem egy falucsát Lálfalvának híják, mellette lévén egy Ujfalu nevű falucska, melyben husz vagy huszonöt embernél több nem lehet, könyörgök Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak méltóztassék nekem conferálni, alázatos kicsid szolgálatomra is lévén valami tekinteti Nagyságodnak a mire rá érkezhethném értékimből adnék ezer forintot Nagyságodnak érte, a falu kegyelmes uram a szamosujvári jóságban van, mely Nagyságod fejedelmi kegyelmességét életem fogytaig alázatosan megszolgálom Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak, fejedelmemnek

n. k. v. v.

Nagyságodnak alázatos hive:

Daniel Ferencz s. k.»

Válaszkép a küllapon: «Ujfalut nem adhatjuk, mivel malom követ ott vágnak, hanem Hagymást ajándékon adjuk másfél ezer forintba die 23. jan. 1659.

Barcsay Ákos s. k.»*

A Hagymásról szóló adomány-levél kivonatát fennebb közöltem. Lehet, erről később még lesz említés.

III. Ferencz Bethlen fejedelem idejében lépett a közpályára, melyet folytatott a két Rákóczi idejében, úgy a Barcsayében is.

Az unitárius vallásban megmaradott, sőt annak érdekeit előmozdította.

Elhalt 1660-ban, temetéséről ezen feljegyzés van az irt év szeptember 30-káról: «Nemzetes vargyasi Daniel Ferencz ur Udvarhelyszék főkirálybirája, és az országos törvényes táblájának hites assessora, nagy ünnepélyességgel temettetik; a háznál prédikált tiszt. Szentmártoni

* Okt. 1. 247.

Bálint, a templomban tiszt. Járai János plébánus ur, ugyan itt szonokolt clarissimus rector Baumgarten Bálint. A diákoknak adtak 25 ftot.»¹

Benczedi «Unitarius hallottak és temetések» czimű közleményében azon időbeli feljegyzés után írja: «1660 okt. 3-án Nemzetes Daniel Ferencz a Várad melletti török táborban betegséget kapván meghal, ünnepélyesen eltemettetik, mely temetésből kaptunk 25 ftot».

Ha mindkét adat a temetésre vonatkozik, kétséges, vajjon az mely nap történt. Talán leghelyesebb megoldás, hogy a halálát szept. 30-án, a temetést meg okt. 3-án történtnek vesszük.

Özvegye, Béli Judit, oly derék nő, kinek tevékeny élete megérdemli, hogy később — minthogy szereplésének nevezetesebb mozzanatai özvegyisége idejére esnek — bővebben foglalkozzunk vele, midőn fiáról fogunk megemlékezni.

Most áttérek VI. Péterre.

VI. Péter, az I. Mihály és Mihácz Borbála harmadik fia.

Neve mint «kisebb Péteré» előfordul a már ismertett azon szerződésben, melyet 1632-ben «öreg Daniel Péter és Daniel Mihály uramék, fiaival Daniel Jánossal, Ferenczczel és kisebb Daniel Péterrel», a Jánosiakkal kötnek, midőn ezeknek f.-rákosi birtokrészükért cserébe adják a bardóczi birtokot.²

Minthogy VI. Péterről a családi levelekben nincs azon időn innen említés, mint nőtlen, már 1642

¹ Keresztény Magvető XXI. évf. l. 222.

² Okt. l. 123.

előtt — midőn a két fivére a vargyasi és ahhoz tartozó birtokokat megosztják — halhatott el.

I. Mihálynak Mihác Borbálától a felsorolt három fiain kívül még három leánya is volt, u. m. Erzsébet, Anna és Ilona. Ezekről kevés adat szól ugyan, de neveik előfordulván a család leszármazási tábláján, hallgatással nem mellőzhettem.

I. Erzsébet.

Zabolai Mikes Boldizsárné, kinek hat gyermeke volt, névszerint Mikes Miklós, Péter, Ferencz, Ilona, György és Kata.

II. Anna, Csík-szent-imrei Hadnagy Jánosné.

Ennek leánya Hadnagy Kata, kinek férje Henter András.

II. Ilona köröspataki Kálnoki Istvánhoz ment férjhez.

Köväri «Erdély nevezetesebb családai» című művében több Kálnoki Istvánt említ meg, a nélkül, hogy nejeiket megnevezné, és így nem lehet eligazodni, hogy melyiknek lehetett neje.

I. István.

III. Ferencz és Béldi Judit egyetlen fia. Született 1639-ben.

Követte apját az udvarhelyszéki főkirálybiróságban. Mely évben arról biztos adatom nincs.

Azonban már 1651-ben tekintélyes állást foglalhatott el a közpályán, a mint írja Jakab E. Kolozsvár történetében:¹ «Kolozsvár várossának szokása volt ujévkor a fejedelemnek és családjának úgy a főbb embereknek különböző értékű ajándékokat adni. Nekei György bírósága alatt kelt egyezékben elő vannak sorolva ezen ajándékok, hol ez olvasható: «A kupák közül egy mester-remek merő aranyos volt, ára 178 ft 12. p. két fedeles pohár szintén merő aranyos 259 ft 51. p. poharat adtak Daniel Istvánnak, Kemény Boldizsárnak, Balogh Lászlónak.»

Apafi 1662-ben I. Leopold császárhoz küldi Bécsbe követségbe.

Érdekes fogalmazványai maradtak fenn azon korból. Kéri ő felségét: «a mostan erdélyi munitiókban való praesidiumot felséged hivassa ki», más helyt így ír: «ő felsége méltotasson a portát szegény hazánkknak megnyerni». stb.²

Erdély szorongatott helyzetben volt, mert egyfelől a török, másfelől a német fenyegette.

I. Leopold Kemény Simont óhajtottá fejedelemnek. Apafi a Kemény-pártiak ellensúlyozása végett küldé Daniel Istvánt követségbe 1662-án tavaszán, ki Bécsből április 15-én azon szóbeli választ hozá, hogy a császár örségét csak akkor fogja kihúzni, mikor Erdélyt veszélyen túl látja.³

Megemlékszik még ezen követségről Szilágyi Sándor a «Kolozsvár» 1888 évf. 196-dik számának tárczájában «Kemény Simon vezérré választása 1662.» cím alatt, ezeket irván: «Kemény Simonnak s Apaffinak követői csaknem egy időben mentek fel Bécsbe — februárban — egy időben tárgyal-

¹ II. k. 717—718. lap.

² Okt. 1. 259—261.

³ Kővári Erd. tört. V. k. 1. 124.

ták ottan küldöik érdekét. A fejedelmet Daniel István, a praetendenst Macskási Boldizsár s Bethlen Farkas képviselték. Ez utóbbi április 6-kán kikapta a választ: a váczai püspök azért küldetett Erdélybe, hogy az ország megmaradására vonatkozó javaslatokat terjessze fel, melyre ő felségének bizonynyalgondja lesz. Néhány nappal később, április 15-én Daniel István is kikapta a maga válaszát: a császár szíven viseli Erdély jogainak, kiváltságainak épségben tartását s a német hadaknak az a feladata, hogy ezt megvédjék. Nagyon körültekintő válasz — írja róla Bethlen János — de hát mit tehattünk egyebet, megnyugodtunk benne.»

Apafi 1673 január 24-én megrendeli a sófalvi sóbánya kamarásának, hogy Daniel István «a homorod szent péteri határral a tájon közel lévő udvarházai szükségére szabadoson sőt vágathasson s hordathasson». ¹

Apafi Daniel Istvánnak meghagyja, hogy egyetértve Daczó János, Domokos Tamás és Czakó Dávid hűveivel: «Sepsi Székben a Kálnoki ecelesiában fenn forgo contraversionak complánására ki menne és a templomot assignálná a potiorabb rész kezébe.» Ezen rendelet kelet nélkül lett ugyan kiadva, de alkalmasint 1673-ban, mert azon év augusztus 15-én megtörtént a kálnoki lakosok összeírása. E szerint találtatott református 25, pontificus 2, unitarius 32, oda nem értve a vágusokat, vagy távollevőket. ² Tehát az akkori törvényes szokás és a rendelet szerint is: a templomot az unitáriusoknak kellett átadni.

Ugyan ő adományozta 1675 márcz. 20-iki rendeletével a Szovát községbeli bárány és mézdezsát ezen kifejezéssel: «Nemzetes vargyasi Daniel István hívünknek megtekintvén hozzánk való mindenkori igaz hűségét és jámbor

¹ Okt. l. 298. ² u. o. l. 299—301.

szolgálatját, melyre nézve Kolozsvármegyében Szovát nevű falunak fiscusunk számára annuátim járandó bárány s méz dézsmáit életeig ő kegyelmének conferáltuk.» stb.¹

Mint főkirálybíró részt vett az országgyűléseken. A többek között az 1670 febr. 15-ik napjára Fehérvárra összehívott gyűlésen. A fejedelmi meghívó Udvarhelyszék közgyűlésén február 4-én tárgyalatván, a két főtiszt urak mellé (alkalmasint a másik a főkapitány lehetett) nemzetes Ugron István, Pálffy Miklós és kis galambfalvi Balázs Deák választattak meg, «ő kegyelmek kölcségekre minden személytől rendeltetvén capitatum nyolcz-nyolcz pénz. Ezt pedig percipiálja az előbbeni perceptor Tarcsafalvi Mihály uram kezéhez». A nekik adott utasítás röviden ez: 1. «Semmikép ő kegyelmek szegény székünkbeli emberekre több adot fel ne vegyenek, sőt ha lehet a réánk esett adot is minualják. 2. Noha a Rika útja felől articulust irt a nemes ország, de annak pátronusi azzal nem gondolván, törvénytelen utakat törvén a vámot exigáltatják». stb. 3. «Az olaszteleki falubeliek is jelentik, hogy Daniel Mihály és Péter uraknak ha marhájok elvész vagy a határon megnyúzták, az árát megkivánják ő kegyelmek, pedig mások marhájának megnyuzásában contribuálni nem akarnak. Azon is instáljanak ő kegyelmek, hogy ez is a mi kegyelmes urunk ő nagysága és a nemes ország déliberáljon felőle. 4. A máréfalviaktól az oláhfalviak a vizet elfogták és magok hasznokra elásták» stb.²

De nemcsak Udvarhelyszéket, hanem a székelységet is képviselte különböző kiküldetéseknél. Az adatok egyike erről, az 1674-iki országgyűlésről maradt ránk, midőn az a decz. 4-iki ülésében a Bánffy Dénes elleni vádpontokat helybe hagyva, azokkal Macskási Boldizsárt,

¹ Okt. 1. 302—303.

² Udvarhelymegye levéltárából közli Szilágyi S. Erd. orsz. eml. XV. k. 1. 88., 89.

Daniel Istvánt és Trajner Andrást a három nemzet részéről Bethlenbe küldték. Bethlen akkor a Béli Pál birtokában volt, Bánffy meg ott volt fogva.¹

I. István részt vett a Béli Pál mozgálmaiban. Lehet, ez tartotta vissza az udvarnál való gyakoribb megjelenésétől, mint Székely László írja 1674 jan. 12-iki levelében: «Magam is csudálkozom azon, hogy mi lehet az oka kegyelmed udvartól ennyire való elvonodásának, ennyire való nyavalyáját nem értem kegyelmednek», (okt. l. 301.) viszont ő 1675 aug. 20-iki levelében ezt írja: «itt most az udvarnál semmi idegen ember nincsen, ha ide jő csak jöjjön egyenesen, tudja már kegyelmed mikor van időm a beszélgetésre: mikor alusznak az emberek».² Béli Pált és Bethlen Miklóst Teleki Fogasba hivatta, és ott azon ürügy alatt, hogy a fejedelmet megakarják buktatni, 1676 ápr. 23-án fogságra vetteté.³

Cserei (történetének 97-ik lapján) ezeket írja ezen esetről: «Minekutánna pedig Béli Pál hallatlan reversális alatt kiszabadult volna a rabságból akkor kezdi elmébe venni Teleki Mihálynak istentelen practicáit és eszében juta feleségének igaz jövendőlése, melynek egy része a fején is tölt vala. És noha mint jámbor keresztény ember magán a boldogtalanságot könnyen elszenvédné, de mint igaz hazáját szerető ember látván, hogy már egyedül Teleki Mihályra került a directio és a fejedelmet ott hordozza, a hol akar s a magyarországi dolgokat már áperté tuéalja és az országot is belé akarná egészlen elegyíteni, bölcsen providéálván mind az országra, mind a fejedelemre minémű rettenetes romlás következne, nem gondolva maga veszedelmével is, hanem inkább akará magát

¹ Szilágyi e. v. e. XV. k. l. 75.

² Okt. l. 305.

³ Kővári Erd. tört. V. k. l. 148.

és egész házát koczára kitenni, mint hazáját szemlátomást elveszni engedni. Azért a kiket igaz hazafiaknak ismert vala lenni, alattomban azokkal kezde consultáladni, mikép kellene annak a gonosznak elejét venni és a szegény hazát Teleki Mihály tiránusságától felszabadítani. Valának a kik vele együtt a közönséges jóban egyetértének vala, ezek: Grof Csáki László, ki sógora is vala, Haller János, Kapi György, Daniel István, Lázár István, Kálnoki Sámuel, Bethlen János, Apor István és Lázár, Belényi Zsigmond, Domokos Tamás, Kálnoki Bálint, Pasko Kristof és többen sokan, mind főrendek s mind kivált a székelységen való nemesség.»

A Béldi Pál elleni ügyben Gyulafehérvárt 1676 decz. 1-én 37 tanu lett kihallgatva. Ezek közül Szalárdi Páljános Pál azt vallja, hogy a mult év ápril havában látta Bethlen Miklóst, hogy Béldihez Bodolára jött. Ugyanazon időtájban küldötte el Kurtán Jánost a Duna mellé, akkor ott látta Daniel Istvánt is. Kurtán titokban tartotta küldetési célját, de mástól úgy értesült, hogy hadért küldötte.¹

Az 1678 okt. 1-i gyulafehérvári országgyűlésen bepereíttek s elítéltek többeket, kiket a Béldivel való egyetértéssel vádoltak, u. m. Haller Jánost, Lázár Istvánt, Keresztesi Sámuelet, Kálmán alias Gotzmeister Kristófot, Gidofalvi Mihályt.

Az urak 60,000 frtig vállaltak pártkülönbség nélkül kezességet Béldiért, aztán, hogy menekült, mind felvették rajtuk, vagy utódaikon. Lázár István 1679 ápr. 24-én Fogarasi rabságában halt el. Daniel István 8000 forintot fizetett.²

Cserei szerint (l. 114.) Kapi György is rabságában

¹ Deák Farkas, Béldi Pál l. 152.

² U. o. l. 194., 195.

Déván halt el. Daniel István sokáig raboskodván, 8000 forintot fizete sarczában, Haller János pedig négy év múlva szabadult meg.

A fennebbiek is igazolják, hogy Béldit törekvésében tekintélyes állású egyének támogatták. Azonban nem nyervén a töröktől pártfogást, nem érezte magát elég erősnek a fellépésre, innen magyarázható meg habozása. Némelyeknek (főkép a közrendnek) ingadozása miatt az ügyet nem akarván kockáztatni.

Erre némi világot vetnek I. Istvánnak Béldihez írt levelei, melyek az 1678 okt. 1-ére összehívott országgyűlésen, I. István ellen folytatott hűtlenségi perben be vannak fektetve. Ezek elsőjében 1678 jan. 12-én Ilyefalváról arról értesíti Béldit, hogy ő ugyan készséggel működik, de a kapitány a székbe jövén, mindenkint a gyűlésbe való menetelre igyekszik rá beszélni. Ez késlelteti a felkelést. Különben, írja: «oda már Brassó töllünk, oda leszen Háromszék is, Csikbol is majd utban vannak a követek és nem egyéb, hanem az az circumvenéalás jó ki belölle». Mikesbe se lehet bízni. Tovább így folytatja: «egy szóval Háromszékhez már keveset bízhatni, isten úgy megvert bennünket mi tudjuk, kik ennek az ügynek proditori — kiket tegnap rajta kaptunk — még sem merjük bántani, ők magunk között ezen ügynek színes munkásit, ha fenyegetni nem is, de idegenül mernek emlékezni felölle, melyet látván akarmely cordátus ember is hogy nincs pátrocinium se Univerzitástol se priváta personátol vagy megunatkozik, vagy megijed, vagy ki áll a dologban. Ezt bizony alkalmasint végbe vitte tegnapi maga praesentálása, a K. hát még tovább való commorálásával mire mehet; annál inkább már Cserei kimenetele, mit nem önt az emberek elméjébe, mert én ugyan elmenyek, de nem biztathatom semmivel kegyelmedet, mert megvetni fejedelem parancsolatját olyan bizonytalan reménység fejében,

a miért megkellenék cselekedni, ha nem tudom mily constáns ember volna is, nem volna tanács, mivel mind engedelmeskedésének csalhatatlanul várja jutalmát, opposituskodásának is akár mily szin alatt legyen, igen bizonyoson félheti consequentiáját, különben pedig a mint a kapitánytól értettem, már ő arra determinálta magát, hogy megcselekszi, noha ellenkező formát ír hogy már kegyelmednek. Azért in his extremitátibus az egy Portáról jövő hírek reménységünk, de az is mit segít, ha elsőbben az ellenkező fél kezébe akad.» Úgy látszik, Béli igen bízott emberei őszinteségében, mert ezen levélben figyelmezteti I. István ezen szavakkal: «de ugy higye kegyelmed bizony egészszen mások az emberek kegyelmed előtt, mások más előtt». Aztán így végzi, levelét bátorságáért megkövetvén: «Mely is kérem bizodalmason kegyelmedet, legyen mindjárt eledele a tűznek, vagy felejdékenység, vagy egyéb cásus kézbe ejtheti és ha még élnem lehetne is különben, ne szakaszsa el tovább nyulható napjaim czérnáját, fonalát».

Több leveleiben fejezi ki Daczó iránt is bizalmatlanságát. Az előkészületekről tesz tovább említést, és figyelmezteti a következményekre, úgy arra, hogy tartsa szabadon a Bodoláról a szoroson átvezető utat. A hatodik levélben a többek közt ezt írja: «Egyszóval a Porta maga alkalmaztatása tehetvén mind jóvá, mind boldogtalanná a dolgot, abban kellene operálni, hogy Pasko útja és ha béérkezék, oda-bé valo munkája mint secundálodott». stb.

A nyolczadik levelében, mely Brassóból 1678 jan. 27-ről kelt, ezt írja: «ugy áldjon meg isten, ott akarok élni, halni és ha isten ugy rendelte jót és gonoszt szenvedni az honn a becsületes compánia». Ezt azon alkalomból írja, mikor a brassói lakása kiraboltatott, és ezért kissé késedelmeskedett.

A 9-dik pont alatt némely sérelmek soroltatnak fel.

Béldi Pálnak ok nélkül irta I. István, hogy leveleit égesse el, mert ezt nem tette, s valahogy azok nem jó kézre kerülván, szolgáltak a hűtlenségi per alapjául, mely ezen ítélettel záródik: «Constál exhibitáimnak serieséből mért kellett a dominus inctust ratione officii ad terminum admonéáltatnom, hogy az 1674. esztendőbeli Liga ellen, mely a nemes országtól confirmáltatott a dominus inctus subscribált s annuált a mi kegyelmes urunk méltosága és fejedelemsége ellen Béldi Pállal consitiált colludált s practicált, ki a mi kegyelmes urunk ellen hír nélkül s a haza törvénye ellen fegyvert fogott, mely gonosz igyekezetét azzal is világosította, hogy idegen nemzethez confugiált, mostan is a mi kegyelmes urunk méltóságos fejedelemsége és a haza békessége ellen practicálni igyekezik, mely egyetértő cselekedetiért azt kívánom juxta contenta decreti et articulorum regni in notam perpetuae infidelitatis hoc est in amissionem capitis et universorum bonorum, tam mobiliū et immobiliū, tamsuorū quam uxoris et liberorū convináltassék, protestátur».

Ezen hűtlenségi per párja — mely 41 mind összeragasztott papírivekből áll, — irt év október 20-án I. Istvánnak hivatalosan kiadatott.*

Ezen vádpontok szerint a közügyigazgató nem csak a Daniel István javait, hanem a felesége és gyermekeiét is ítéletileg elvételni kéri. Pedig ha I. István a Béldi-féle mozgalomban való résztvevés által vétett volna is a fejedelem és ország törvénye ellen, azért nem volt jogos a felesége s gyermekei birtokainak elvesztésére kiterjeszteni az ítéletet.

I. István 1678 febr. 20-án, tehát ép azon nap, melyen vele a közügyigazgató vád indítványa közöltetett, folyamodott a fejedelemhez megkegyelmezésért, úgymond : az egész

* Okt. 1. 311—327.

hazát boldogtalanságra juttató elmúlt zavarok között, ha Nagyságod böcs itélete szerint valami okot láttattam volna is szolgáltatni a Nagyságod ellenem való megindulására, Nagyságod természeti és fejedelmi kegyelmességével be méltóságos tekinteti előtt méltotassék inkább, mint sem magam s apró árvaím követhető örökös boldogtanulásunkra Nagyságod parancsolatjából director uram által megindított uton igazításba vétetni».

Apafi válasza: «igazodjék törvény szerint dolga».¹

Apafi 1678 febr. 21-én kelt iratával megbocsátott neki, ezt irván: Jól lehet a háromszéki motusokban egyetértésekkel nemzeti vargyasi Daniel István hívünk által személyünkben megbántodtunk volt, mindazon által természeti tulajdonságunk szerint senkinek is, se személye, se javai ellen, se magunk, se mások által a gonoszért gonosszal fizetni nem kívánván; sőt inkább mindeneket atyai kegyes indulatunkal magunkhoz kapcsolni és elébbi kegyelmes indulatunk szerint hűségünkre vissza hozni és ez által gyümölcösön éltetni is mindeneket kívánunk. Annak okáért felebb megnevezett nemzeti Daniel István hívünket sub verbo nostro principáli praesente testimonio assecuráljuk: csak szintén minden külső és belső gonosz indulatokat ámovéaljanak ezután» stb.²

Ezen okmány küllapján báró Daniel Istvánnak azon feljegyzése, mely szerint az I. István fogsága után adott volna, téves lehet, mert ha szintén a fogságából irt levelek egy részén a keltezés hiányzik, és ezért fogságának megkezdése idejét meghatározni nem lehet, de melyeken a keltezés rajta van: azok az 1679-ről szólnak.

Ugyanis ezen év február 6-án Déva várából, mint rab írja anyjának: «Erdélybe senki több ilyen rab nincsen, mint én, noha gondolkozom azon, hogy ha már találna gyűlés

¹ Okt. l. 330. ² u. o. l. 328—329.

lenni néáltalán halasztának kegyelmetek azon alkalmatosságra, de már ezen dologhoz az országnak semmi köze nincsen, vagyon egészszen urunk ő nagysága keze között és hatalmában». Továbbá kéri anyját eljárni, hogy tovább ne tartassék ott.¹ Ebből következtetem, hogy ezen levél írása előtt vettetett fogságba, úgy azt, hogy a köüzgyigazgató vád indítványát az országgyűlés elfogadván, már 1678-ban le lett tartóztatva.

Különben előre érezte I. István a reá következő vészt, mert 1678 febr. 6-ról ír Mikes Kelemennek, kérve közben járását a többek közt ezen szókkal: «de egész megnyugvása lévén lelkemnek kegyelmed hozzám színezés nélkül detegált sincéritásában, teszem le kegyelmed kebelébe oly securitással s reménységgel életemnek lelkét, hogy én velem is nem alább való mértékből fogja kegyelmed én velem is éreztetni abbéli munkálkodásának valóságát, a melyben kíván más, az iránt kegyelmed jó akaratjához folyamodóknak, kedves atyafainak kedveskedni».

A külső felén ezt írja sajátkezűleg: «irtam volt Mikes Kelemen urnak, küldöttem utánna Andristol 6. febr. 1678. Fogarasba Brassobol».²

Apafi gyengeségének jele az I. Istvánnal szemben való eljárása. Mert — mint fennebb láttuk — megbocsátott neki a Béldi mozgalmábani részvételéért, és ígérte oltalmát. Ennek ellenére, később azon választ adta: igazodjék törvény utján dolga».

Déva várából 1679 febr. 27-én irt levelében ezen szókkal vigasztalja anyját: «vegyen mindenek felett vigasztalást magának abból, hogy semmi isten akaratja nélkül nem esik, melyből hatalmasan és szabadoson cselekszik mindeneket, mik is pedig abból rajtunk gyakorló ítéleté-

¹ Okt. I. 332. ² u. o. I. 327., 328.

nek felvételére és békességes elviselésére engedelmességgel tartozunk». ¹

I. István anyja, fiának szabadításáért, ekként folyamodik Apafihoz: «Nagyságodhoz még is mint kegyelmes Uramhoz igen nagy reménységgel és teljes alázatossággal az én bűnnek megesett szívem kénszerit folyamodnom, könyörögvén nagyságodnak mint kegyelmes uramnak, essék meg rajtam, nyomorult búval bétölt szolgálóján szive és nyavalyás megesett egyetlen egy rab fiamnak vétségét nem tekintvén a jesus Krisztusnak keserves kin szenvedésének érdeméért immár adja meg szabadulását».

A befejezés után a válasz ez: «keressen kezeseket tiz ezer forintig. Alba julia 30. may 1679». ²

Kapott a kegyelmes válaszon az elkeseredett anya. Már június 2-án Gyulafehérvárt kiállíttatott hivatalos alakban 10,000 frtig a kezes-levél. Jótállást vállalván többen az erdélyi előkelő urak közül. Azok között az olasztelki ágbeli rokonok: Daniel Mihály, Péter és Ferencz együtt 2000 frtig. A kezes-levél szavai szerint: «lőnek kezesek vargyasi nemzetes Daniel István uramért. kit a mi kegyelmes urunk ő nagysága tekintetes nagy rendek érde- mes instantiájára réversálissában spécificált fogságából elbocsátatni méltóztatott». Ezen kezesség nehéz feltételek alatt lett elfogadva a kezes-levél azon szavai szerint: «Lőnek kezesek ilyen formán és módon, hogy megemlített Daniel István ő kegyelme ennek utánna a Méltóságos Apafi Mihály kegyelmes urunknak ő nagyságának, mint a haza igaz tagja, tökéletes igaz hive lészen s a hazából sem félelem, sem boszszuság, sem jó reménységnek színe alatt el nem bujdosik s el nem távozik; hanem mint e haza igaz tagja a mű kegyelmes urunk ő nagysága hűségében élete fogytáig meg marad e haza határaiban s törvénye szerint életét s jó dolgait követi». Ellenkező esetben

¹ Okt. l. 334., 335. ² u. o. l. 336.

annál inkább, ha a hazából elbujdosna, a kezeseken, illetőleg örököseiken, a nevek után írt összeget, bár hol találtató javaikból a legrövidebb úton a fejedelem felvétethesse.¹

Több levele s fogalmazványa maradott meg I. István fogsága idejéből, melynek (úgy látszik) már kezdetén van egy az országhoz intézett, mely nemcsak az ő, hanem fogoly társai nevében is kéri a megkegyelmezést.²

Másban egy meg nem nevezett magas rangú aszszonyhoz írva: kéri befolyását Telekinél érvényesíteni s panaszkolja, hogy ez Fejérvárt feleségét nem fogadta.³

Egy harmadikban, melyet egy meg nem nevezett sógorához intéz, kéri szabadulását eszközölni. Tovább így folytatja: «Hogy eddig sogor ur kegyelmed előtt bizodalomhoz képest való levelemmel többször meg nem jelenhettem, rabságom szorossága volt az oka, most is pedig, hogy bárcsak kegyelmednek egy két szóval irhassak, annak megengedésére alig bátorzkodhatván a tisztek és kémek miatt, nagy bajjal nyertem szabadságot csak arra is». A levél vége felé kéri a fejedelemhez folyamodni, hogy ha az ő személyéért nem is «elégelje meg ő nagysága eddig való nyomoruságos rabságomat, ha egyébbért nem, bárcsak amaz sok siró rivó aproság koldusoeskákért».⁴

Más különböző egyénekhez írt leveleiben panaszkolja fogságabeli állapotát, így írván: «én vagyok egyedül a kin a kigondolható minden siralmas dolog által ment, a halálon kívül», tovább így folytatja: «talán uram én semmivel sem vagyok elébb való állapotú ember azoknál a kik már az ő nagysága grátiájával éltettnék, sok van azok közül ilyen rendű

¹ Okt. l. 338. 340. ² u. o. l. 333. ³ u. o. l. 341. ⁴ u. o. l. 343.

nemességgel bíró ember, mint én régen a micsodásnak tartottam magamat». ¹

Viszont kelet nélküli fogalmazványában apai érzelmeinek e szerint ad kifejezést: «Mind ezek édes sogor ur, ha az én gyűlötségben esett személyemért nem is, amaz feles apró gyermekeimért megindíthatják akár kinek is szívét s azok között kinek inkább mint azon jó uramnak, kinek is isten az iránt való áldásával tele a háza, s tudja a gyermekes atyának mitsodás legyen gyermekeire nézve a szive s ne hagyja ő kegyelme, hogy rajtam fogyjon el az én nálamnál boldogabb emlékezetű eleinknek neve s szegény gyermekeimnek ellenem való sohajtásokkal ne inquiétaltassam koporsóban is, mert bizon ahoz jut dolgom, ha mégis itt tartatom». ²

Az anyjának hálásan köszöni érette való fáradozását. ³ Nagy bizodalma is volt benne, mert őt kéri fel, hogy «megszóllíttatása» előtt kérje ki a Mikes tanácsát az iránt: vajjon helyesli-e azon szándékát, hogy ne jelenjen meg az ország előtt, hanem bízsa sorsát a fejedelemre. ⁴ Írt is hozzá egy kérvényt, melynek fogalmazványa megvan. ⁵

Biztos adatom nincs arról, hogy a felsorolt fogalmazványokat lemásolva elküldötte-e, azonban észjárása, érzelme és fogsága állapotának ismertetéséért érdekesnek tartottam felemlíteni.

Cserei (mint fennebb említém) állítja, hogy 8000 forintot fizetett váltság díjában, erről levéltárunkban adat nincs. Hanem van 1678 november 25-ről Apafinak egy rendelete Daniel Ferencznéhez címezve, melyben meghagyja, hogy «azon harmadfélezer tallérokat, melylyel Daniel István nekünk tartozott» Naláczi kezéhez küldje.

¹ Okt. l. 345. ² u. o. l. 348. ³ u. o. l. 352. ⁴ u. o. l. 348.

⁵ u. o. l. 351.

meg, mert különben «mi is magunkat egyszer tett kegyelmes-ségünkhez tovább nem tartjuk, hanem kegyelmed fíjok dolgait az ország sententiája szerint vétetjük executioba, melyért mi méltán nem okoztathatunk, mivel kegyelmeteken mult ez a dolog, eleget nem téve kegyelmetek velünk tett végzésének». Más kézzel rá van ezen rendeletre írva, hogy ez a «Daniel István rabságából való megváltásának summájának kifizetéséről szól».¹

Ezen összeg a hátírat szerint is ki lett fizetve, azonban I. István mégis csak a kezes-levél kiállítását után szabadulhatott meg fogságából, mely után folytatta hivatalos teendőit, mint főkirálybíró és fejedelmi tábla ülnöke. Latba vetette befolyását. A többek között a házassági hűségét megszegő Pál Mihály ügyében, ki egy leányt megszeplősítván, halálra ítéltetett, de az ő közbenjárására a fejedelem 1680 április 11-én neki megkegyelmez.²

Mikes Kelemen özvegye, Kálnoki Zsuzsa Somlyóról 1686 május 6-án írt levelében felkéri közbenjáráni, hogy férjét temettethesse el, a többek között ezt írván: «kegyelmedet édes bátyám uram nagy bizodalommal s atyafiságosan kérem tekintse az istent, a szegény üdvezült édes uramnak kegyelmedhez való nagy atyafiságos szeretét s az én gyámoltalan árva állapotomat, ne neheztellené az urakkal ő kegyelmekkel s kiváltképpen az urral, Teleki urammal ő kegyelmével, beszéleni, s ha valami uton módon módját láthatnák ő kegyelmek, hogy meglehetne a temetés bárcsak kegyelme-tekét egy néhányan bocsátaná el az ur ő kegyelme az atyafiakban, mivel az ur ő kegyelme azt írja, hogy a koporsót tétessem a klastromba s magam bemenjek Brassoba, én édes bátyám uram bévitethetném ugyan a koporsót a klastromba, de

¹ Okt. l. 331. ² u. o. l. 355.

kegyelmed istenes jó ítéletére hagyom, hogy távozzam el a lelkem édes uram teste mellől meszsze, míg a föld színén léssen» stb.¹

Béldi Anna, Kálnoki Istvánné szintén az ő pártfogását kéri, Bethlen Gergely, a székelyek generálisánál közbevetni, hogy fiát eresztené rövid időre haza. Levele Miklósvárról 1686 jun. 16-án kelt.²

Midőn 1685-ben a fejedelmi tanács mellé egy 30 tagból álló küldöttséget, honvédelmi bizottmányt, neveztek ki, utasításul adván, hogy a haza java és megmaradására mindent elkövessenek, az ő nevét is ezek között látjuk Erdély főuraival együtt.³

I. István mint élelmezési biztos is azon időben, midőn Erdélyt a császári katonaság megszállta, nagy tevékenységet fejtett ki.

Említésre méltó Bethlen Eleknek ezen tárgyban 1685 nov. 22-én kelt levele ezen utóirata: «Édes sogor uram Máramarosban, Kővárvidéken van egy hete a német hogy benn van, Szilágy felől is Goroszlóig eljött, mely Zilajhoz egy mértföld, eddig igen félünk Kolozsvárt is meg ne szállotta légyen, s bizony ide bé ne jöjjön, melyre nézve ide felé a provísió a hadak felvételéről meg van s ha jobb hír nem érkezik reggelig ő nagyságok is Szeben felé mennek».⁴

Élénk levelezésben volt 1686-ban Macskási Boldizsárral, Kálnoki Farkas és Samuval, Apor Istvánnal, kik hol a segesvári, hol a kolozsvári raktár készletéről tudakozódnak.⁵

Érdekesek ezek közül Macskási Boldizsárnak 1686 márczius 14-ről Drinápolyból hozzá intézett levelének

¹ Okt. l. 398., 399 ² u. o. l. 401.

³ Kővári Erd. tört. V. k. l. 168.

⁴ Okt. l. 397., 400., 405. ⁵ u. o. l. 395.

ezen sorai: «A fővezérrel szemben lévén nagy bötsülettel látott, kávét serbetet, füstet hozatott, a császárnál való audentia is a jövő vasárnap vagy kedden meg léssen, itt nem késünk; mivel a császár is Konstantinápolyba menyen, tegnap az ágyasit 75. szekérrel vitték el».¹

A Szebenben tartózkodó erdélyi kormány Scherfenberg és Weterani támadásai ellen, a város védelmére 1686 június 28-án intézkedést tett, a bástyák és kapuk védelésére rendelték között Daniel István nevével is találkozzunk, ki a Haller-bástya védelmére rendeltetett.²

Több oldalú hivatalos teendői között kellett még gondoskodni a Teleki Mihály fogadásáról, ki mint 1686 szept. 4-én Gernyeszokról írja neki: «Nékem akaratom és kedvem ellen nagyobbik fiam nyavaljára nézve a hargitai feredőbe kelletik mennem», és kéri az előre küldött Rácz István iránti jóakarátára.³ Bethlen Gergely, mint sógorának, e tárgyban így ír: «Az ur pénteken indul fürdőbe kegyelmed azért ha a maga becsületét szereti pénzel menyen fel a fürdőbe, mindenről provédiáljon, mivel fia ura betegsége miatt nekem ide kellett jönnem, kegyelmed nemes urainkkal, hadnagy urainkkal a szék színével javaslom az ur eleibe menjen.» stb.⁴ Komáromi János ugyanazon év szeptember 18-ról: jól esett, — úgymond — hogy oda küldött, annál jobban esik, ha az úr az utakat készen jól megcsinálva találja, úgy elég vonó marhát a böződihágó alatt holnap jó reggel, mert holnap ő kegyelme megindul, rendelkezék úgy, hogy ne csak az utak legyenek jók, «de a hintokat is ne offendálják az ágak».⁵ Teleki október 7-én el is indult Szent-györgyről.⁶

¹ Okt. 1. 397.

² Hadtörténelmi közlemény IV. évf. l. 421.

³ Okt. 1. 407. ⁴ u. o. l. 407. ⁵ u. o. l. 408. ⁶ u. o. l. 409.

Beszterczéről 1687 jan. 24-ikéről tesz előterjesztést Teleki Mihályhoz, melyben írja a császári katonaság részére kiállítandó szánokról: «Szolnokkal concludáltunk úgy hogy az egész vármegyétől Lápos vidékével együtt adjon ötödfél száz szánat, holnapra várjuk uram, Torda és Kolozsvár-megyei tiszteket ő kegyelmeket s úgy látjuk uram, hogy el nem kerülhetik, hogy Kolozsváron 400, Doboka pedig 310, Torda 175-tőt ne adjanak, mely intézés szerint Beszterczeszékre marad 500.» Tovább így írja: «A pénz is igen készül csak győzzék az olvasását most szerdán vagy csötörtökön indulhatnak vele». Ebből úgy látszik, a hatásköre nagyobb területre is kiterjedett.

Azonban ő sem huzhatta magát ki a sanyarú helyzet terhe alól. Apafi 1686 junius 30-ról így ír neki: «Ez fenn forgo szomoru állapotoknak avagy csak könnyebbitésnek reménysége alatt, hogy a szegénységet a már jelenlevő takarodásra haza szállíthatnok, bizonyos számu köből buzát kellett a birodalmunkban lévő német hadak számára igérnünk, melynek meg szerzése hamarább. különben nem lehetvén: kegyelmed jelenlétében becsületes uri és főrendű deputatus hiveink sub spefuturæ restitutionis adjanak bizonyos számu köből buzát, kegyelmedre is azét saxonicalis cubiculorum 100 esvén, parancsoljuk kegyelmesen s serio minden késedelem nélkül disponáljon azon buzának megadásáról».*

Ezen rendelet címlapján ez áll: «Generoso Stephano Daniel de Vargyas Sedis Siculicalis Udvarhely Judici Regio supremo tabulæ nostræ judiciariæ jurati assessori ac ad præsentem Regni negotia dirigenda daputato etc. fidelinobis dilecto».

Viszont 1687 febr. 4-ről írja: «szegény hazánknak siralmas pusztulására célózó vitézinek csendesítésére és rettentő fenyegetődzésekhez képest, szegény hazánk következő

* Okt. I. 406.

romlásának elfordítására kéntelenítettünk, mellettünk lévő becsületes tanács uri s főrendű deputatus hiveink ő kegyelmek megegyezett tetszésekből, kegyelmedre is in talleros 200, vagy két forintjával computálván annyi érő pénzt, sub spefuturæ restitutionis vetnünk» mind a buzát, mind a 400 forintot meg is adta.¹

I. István neve előfordul az 1674 és 1679-iki lustrális könyvekben.²

Míg áttérnék I. István magánügyeire, meg kell valóságos buzgóságáról emlékeznem. Ő öntette a vargyasi nagyobb harangot, melyen ezen felirat áll: «Fusa sum utsonem in honorem et gloriam unius veri Dei et Filiü eius Jesu Christi, Patrono Genero Stephano Daniel de Vargyas, me fudit Petrus Muratius 1667».

Benczédi tanár jegyzete szerint, a világi főembereink 1672-ben Fehérvártt az országgyűlés ideje alatt tanácskozáván a tordai gymnasium mikénti fentartása iránt, mindnyájan kötelezték magukat, hogy évenként e célra bizonyos összeget adnak. E tanácskozásokban Daniel István valószínűleg részt vett, mert ezután 10—20 frt adománynyal fordul elé az adakozók között.³

Mind azon adatokat, melyeket I. István közszolgálatairól összegyűjthettem, felsorolván, áttérek magán, ügyeire.

Megházasodott 1669 ápril 9-én, nőül vevén Kemény Zsófiát, Kemény János testvérének Péternek, Toroczka Katától született leányát, mely házasság által a Kemény tekintélyes családdal rokonságba jöven, ez tekintélyét még emelte.

¹ Okt. I. 411., 412.

² Udvarhelymegye ltár.

³ Prot. Gen. Cons. I.

Nem mellőzhetem érdekességénél fogva a menyegzőre való meghívást, melyet Daniel Ferencz özvegye Béldi Judit Vargyasról 1669 febr. 30-ról intéz egy urhoz, kinek nevét — a boríték eltévedése miatt — nem említhettem fel. A meghívó így hangzik: «Árva állapotom szerint való szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint bizodalmas uramnak, kívánván hogy isten kegyelmedet lelki s testi javaival megáldja.

Isten szent végezéseinek megtartásával tisztelni köteles világ jó rendelését követvén, az én fiam is Daniel István, az én egyező akaratomból s bizodalmas atyámfiai ő kegyelmek javallásából, jegyezte volt el magának tekintetes gyerő monostori Kemény Péter uram nagyobbik leányát, tekintetes Kemény Sofia kisasszonyt, jövendőbeli házasságra; melynek lakadalmi végbe menetele, istennek ezen dolgon mind eddig tapasztalva fenntartó tetszését nyomozó egyes akaratból rendeltetett édes anyja ő kegyelme tekintetes Kemény Péterné asszonyom бүккősi házánál, Szent-György havának kilenczedik napjára; kérem azért kegyelmedet becsülettel viseltetvén a megirt nap előtt egy nappal Ózdon jelen lenni ne nehezteljen, hogy onnan, istennek kegyelmes vezérléséből, más nap az indulás a megnevezett helyre kegyelmed jelenlétével diszesebb, tovább való ebbeli állapotja pedig fiamnak becsületesebb lehessen, miért is telyes életemben fiammal együtt szolgálhassak kegyelmednek. Tartsa meg isten jo egészségben kegyelmedet».*

Ezen házasságból született négy fiú és négy leány, kikről a megfelelő helyen lesz szó.

Meg kell emlékeznem az I. István anyjáról, ki oda adó szeretettel viseltetett egyetlen fia iránt, és kinek nem kis aggodalmat okozott fiának válságos helyzete, melyet még nevelt testvére Béldi Pálnak tatároknál való

* Okt. I. 273—274.

rabsága, fogsága és végre a törökökhez való menekülésével ért balsorsa. A mellett fiát hivatalos teendői tűzhelyétől gyakran távol tartván, birtokügyekkel is foglalkozott.

Béldi Pálért folyamodik Béldi Judit Bornemisza Annához, ki Radnótról 1676 jul. 9-én ezzel utasítja el: «Higyje el kegyelmed ok nélkül nem lett megfogatása, annak idején lessz gondunk a dologrol».¹

Jő, megyen mindenfelé fia szabadulása érdekében, fáradságát nem kimélve, olykor még megaláztatást is kénytelen eltűrni, a végén is ő szabadítja meg, kieszközölven a kezeslevél elfogadását.

Ügyes-bajos dolgait végzi, a Bánffyakkal osztozik, úgy a korán elhalt János testvérei gyermekeivel, mely szerint a borsai és bethleni részbirtokok jutnak neki, mint jó testvér másfélezer tallért adott kölcsön Vitéz Zsuzsának férje kiszabadítására, melynek biztosításáért később, minthogy azt nem kapta meg, folyamodik az ország rendeihez.²

Minthogy fiával Vargyason közös háztartásban élt, és birtok-ügyeiket együtt intézték, neve is az általam idézendő okmányokban együttesen fordulván elő, helyesen tartottam a birtokviszonyokról szóló adatokat együttesen felsorolni.

A vargyasi udvart 1661 február 8-án, midőn Lázár István a csíki és gyergyói hadakkal Erdővidékére kijött, kirabolják. Elvittek sok házi portékát, a szekrényeket összevagdalták, az ónsarkok és zárakért, úgy 20 lovat, lóra való hámokat, gabonát, más élelmi szereket, melyek egy egyidejű — de aláírás nélküli — jegyzékben fel

¹ Okt. l. 308. ² u. o. l. 192., 193., 220., 222., 230.

vannak sorolva.* Dobóból elhajtottak Csíkszékbe 87 sertést, ezeken kívül ugyan ott a makkon lévő 310 sertést, az esztenáról pedig 321 fejős juhot.

Az iratok szerint az udvar kirablása s ezeknek elhajtása nem egy időben, de rövid időközben történni lehetett.

I. István 1664 márcz. 4-én több csíkszéki tanukat hallgattatván ki, ezek azt vallják, hogy látták, midőn Erdővidékéről a juhokat és sertéseket elhajtották, meg is neveznek többeket, kik aztán azokat maguk között elosztották. Egy részével békés uton végzett, más részét pedig a csíkszéki alszék 1665-ben a kártérítésen elmarasztalt.

Azonban hihetőleg az I. István fogsága miatt az ügy nem lett befejezve, mert 1671-ben az Apafi rendeletére Vargyason is vitett véghez e tárgyban egy esketést, mikor kilencz tanu lett kihallgatva. Ezek közül a 3-ik tanu, olasztelki nemes Keresztes Ferencz 26 éves vallja: «Tudom azt, midőn Lázár István uram Csíkból hadakkal kijött vala, akkor Lázár István uram itt nálam szállott vala, estve, semmit a dologban eszembe nem vettem; hanem reggel kimenvén, láttam ott Daniel István uramnak egy szegszörű lovát és mondom magának Lázár István uramnak hon vette kegyelmed azt a lovat, mert ismerem, mondá: nem kell azt vizsgálni, jó-é? mondom ugy tudom jó, ugyan ott maga számára patkol-tatta meg a lovat, azon mene el is, ugy emlékezem rá.»

Az 5-ik tanu nemes Sós Kelemen 40 éves vallja: «Én nálam szállott vala gyergyoi Elekes Péter gyergyoi hadnagy, a hada is itt Vargyason szállott is vala meg, azok prédáltak Daniel Ferenczné aszszonyom s Daniel István házakot». A többek között azt is vallja, hogy Daniel István biráját,

* Okt. l. 254—256.

Dimény Istvánt és fiát elfogták, de Lázár, az ő kérésére, elbocsáttatta.

Hiányoznak az adatok arról, hogy az udvarból elrabolt tárgyak, vagy azok értéke megtérített-e. A juhokra nézve az ítélet végrehajtása iránt a fejedelem 1672-ben intézkedik.¹

Azonban akár békés úton, akár perlekedéssel jutottak az említettek némi kárpótláshoz, mégis a kár nagy részben térítetlen maradhatott.

Feltűnő az is, hogy Lázár István, ki Csíkban főkirálybíró volt, megengedte, hogy kartársát kirabolja a vezetése alatti sereg. Sőt még I. István egyik lovát maga számára foglalja le.

De ezt még tetézte, hogy Brassóban az anyja «boltját — mint 1678 jan. 27-ikéről írja — az ő kegyelme szakácsa s nemes ember inasa felverték». 60 tallért megannyi aranyat és egy zacskó apró pénzt elemeltek.² Tovább elpanaszolván ezen kárvallását, egy jó emberéhez fogságából intézett levelében a többek közt ezt írja: «De mind ezek felett nyavalyás anyámnak ő kegyelmének s feleségemnek érettem való bujdosások alatt történt hitvány házunk felferése, micsoda meglábolthatatlan kárt hozott réám, én sem kimondani, sem kiírni nem tudom». Birtokairól szóló leveleket is részben elvitték. Szóval nagyobb kárt vallott, mint első tekintetre gondolta. Folytatólag panaszozza, hogy megindítani sem tudták az anyja és felesége az elrabolt tárgyak keresését, aztán ezen szavakra fakad: «tudom pedig hogy már ennek a nyomán több lator ember is próbál hitvány házunk táján, melyből ha az a feltett cél, hogy ugyan koldulásra más ember fala alá szoruljak, igen hamar kitélik».³

¹ Okt. l. 285—294., 296 ² u. o. l. 325. ³ u. o. l. 346.

Nagy anyagi kárt szenvedett váltság díján kívül fogsága alatt. Szunyogszegi birtoka is veszélyeztetve volt, mint egy levelében fogságából írja.¹ Ezen birtok a községnek felét tette, régebben a fogarasi uradalomhoz tartozott. 1683 körül azonban még az ő birtokában volt, később a Mikes Kelemen kezére ment, melylyel I. István 1500 forint és 1800 tallér adósságát törlesztette.²

Apafi a h.-szent-péteri és az oroszhegyi részbirto-
kokért több kellemetlenséget okozott neki. Azt állítván,
hogy azok az ő derzsi birtokához tartoznak. I. István meg-
akadályozta egy ízben a végrehajtást, később Apafi kar-
hatalommal foglaltatta el. Ez és a hasonló erőszakos-
ságokkal elfoglalt birtokok ügye, mint sérelmek hozat-
tak fel az 1671 okt. 16-án Fehérvártn tartott ország-
gyűlésen, ezen kifejezéssel: «Daniel István atyánkfi nak
Udvarhelyszéken szentpéteri és oroszhegyi portioinak brachium-
mal való elfoglaltatása».³ A visszaadásra nézve ugyanazon
évi országgyűlés intézkedik a XVIII. articulusban, nem-
csak I. István, hanem többek előnyére is. Még pedig
a fejedelmi tekintély nem kis megalázásával, a többek
között ezen szövegezéssel: «E felett hogy Nagyságod arra
igéri magát, hogy ennek utánna senki jószágának s javainak
elfoglalására s károsítására akárki instántiájára is régale
bráchiumot nem ad».⁴

Igen sokra terjednék, ha mindazon folyamodványo-
kat, rendeleteket és eljárásokat ismertetném, melyek az

¹ Ökt. I. 346.

² Gr. Kemény Erd. muzeumban lévő jegyzete szerint.

³ Szilágyi, Erd. országgy. eml. XV. k. I. 218.

⁴ U. o I. 251.

1670-ik évtől kezdve ezen tárgyban az okmányok között vannak, elégnek tartom azokra rámutatni.¹

Azonban nem hallgathatom el, hogy 1676 nov. 11-én a borsai házát a váradi basa pártfogásába véve, eskü alatt biztosítja, hogy: «Még csak egy tyukfi kára is nem leszen a török vitézek miatt».²

Siménfalvához tartozván a sz.-péteri és oroszhegyi részbirtokok, a főbirtokkal együtt I. Istvántól Borosjenői Székely László, s neje Bucsesti Sára 1681-ben a zálogösszeggel megkinálhatván, kiváltatták.³

Ezen birtokot, mely Udvarhelyszékben feküdt, Báthori Zsigmond 1583-ban Székely Mózesnek adományozta vitézségeért, ki később fejedelmi címet használt.

I. István sem nyugodott azon osztályon — főkép a baróthi birtokra nézve, — melyet apja János testvérével tett, mely iránt 1666 jan. 11-én esketést vitett keresztül,⁴ a nélkül, hogy annak alapján az I. János utódai ellen fellépett volna, legalább ennek nyomára nem akadtam.

Minthogy I. István a Barcsai fejedelem által 1500 tallérért adományozott belső Szolnokmegyében lévő Hagymás községbeli birtokban biztosnak nem érezhette magát, 1681-ben ezen adományozás megerősítéseért folyamodott Apafihoz, ki febr. 27-én ezt válaszolja: «fiát így lévén».⁵ Ennek daczára 1685 márcz. 23-án productiót rendel, mert úgymond: «országos sok dolgaink között megfelejtkezvén magunk is mennyi summában jutott lőgyen kegyelmetek keze közé.»⁶

¹ Okt. 1. 278—283., 290. ² u. o. 1. 310. ³ u. o. 1. 363.

⁴ u. o. 1. 910—723. ⁵ u. o. 1. 362. ⁶ u. o. 1. 388.

Az eredmény az lett, hogy 1685 ápr. 16-án kelt adománylevéllel 2500 magyar forintokba inscribálja. Ezen adománylevélben a szokásos bevezetés után így méltatja szolgálatát: «*gratiosum habentes intuitum fidelitatis et fidelium servitiorum Generosi Stephani Daniel de Vargyas Sedis suculicalis Udvarhely judicis regii supremi ac tabulæ nostræ judiciariæ jurati assessoris quæ ipse in tot, tantisque rerum transilvanicarum vicissitudinibus, tam prædecessoribus nostris, humanos casus ductatis principibus, quam etiam nobis in omnibus rebus et occasionibus, maxime vero Viennam versus in bellicis expeditionibus anno 1683 jam præterito, potentissimi turcarum imperatoris ex mandato susceptis a latere nostro non sine magna animi sui sinceritate dies noctesque desudando testata reddidit*».*

I. István a Ramocsa nevű prædium felét 1681-ben Derzs községnek 600 forintért, a más felét az olasztelki ágbeli VII. Péter 1689-ben 633 forintért zálogba adják.

A Ramocsa-birtok mikép jutott a család őseire, csak egy hagyománynyal tudom igazolni, mely ebből áll, hogy valamelyik uralkodó azt mondotta egy Danielnek, ki vitézségével magát kitüntette: ülj lóra és a mekkora helyet ezen pusztán azzal megkerülhetsz, legyen a tiéd. Ez lóra ülven, katona-köpenyegéből leszaggatott darabokkal jelelvén meg a megkerült terület határát, jó darab helyet elfoglalt.

Ramocsa hajdan a székely és szászok földje (fundus regius) közé beékelt terület lehetett. A családnak kétségtelen igen régi ősi birtoka, mint ilyen van felemlítve a siménfalvi birtokról szóló okmányban is.

Először fordul elé okmányilag 1580 okt. 27-én a

* Okt. I. 390—394.

Báthori Kristóf fejedelem által I. Ferencz özvegye, Daczó Anna részére kiadott azon rendeletben, melyben meghagyja őt férjének vargyasi és ahhoz tartozó rész-birtokba beiktatni.*

Ramocsa Derzs és Sz.-Erked között feküdván, a család tagjainak ősi lakóhelyétől távol esett, noha Derzsben és Sz.-Udvarhelyt is volt birtokuk, de ez nem képezett oly egészet, mely érdemes lett volna a családbeliek valamelyikének állandó lakhelyéül. Derzs pedig nem kerülhetvén ezen kitünő legelőjű területet, régi időtől fogva kibérelte, míg az újabb időben meg nem örökösítheté.

De hogy itt letárgyaljam a Ramocsa sorsát, megemlítem, hogy azt IV. István a derzsiektől kiváltotta, és végrendeletileg a székely-udvarhelyi ev. ref. iskolának hagyta, oly módon, hogy rokonainak a zálogösszeg letétele mellett — ha kívánják — köteles birtokából kibocsátani. II. Elek ki is perelte Ramocsát, és zálogba adta a derzsieknek. Ekkor az olasztelki ágbeliek az őket — mint székelyörökséget — illető részt a zálogösszeg megfelelő részének felajánlása mellett pert indítottak II. Elek ellen. A per hosszas folyama alatt III. Elek a zálogösszegre még felvett egy bizonyos összeget. Az egész perlekedésnek eredménye az lett, hogy a Ramocsa iránti igény fele részben az olasztelki ágnak, fele részben a vargyasinak ítéltetett. A vargyasiból III. Elek részéről csak $\frac{1}{6}$ -rész maradt a derzsiék birtokában, mely iránti követelésüket az újabb időben IV. Gábor békés úton a méltányosság alapján kiegyenlítvén, Derzs-község Ramocsát egészen birtokába vette, mert a család több

* Okt. 1. 20.

tagjai is a zálogösszegre felülfizetéseket kapván, részüket örökösen átadták.

Érdekes, hogy I. István idejében Oláhországba Erdélyből is szállítottak búzát. 1681 ápril 3-án Constantinus Cantacuzenus a vajdánál kieszközli, hogy hús szeker búzát vám-mentesen vitethessen be.¹

De ennél még érdekesebb az a kereskedelmi szellem, mely I. István és Macskási Boldizsár, belső Szolnok-megye egyik főispánját megszállotta. Ugyanis 1683 jan. 14-én kelt kölcsönös egyezményük szerint tettek össze öt-öt ezer forintot kéneső és viaszszal való kereskedés megindítására; sőt ha kell, többel is pótolják. Számolat mellett egyenlő nyereségre vagy veszteségre vásároltak először 64 mázsa kénesőt 9600 forinton. A mellékes kiadásokkal együtt 10,280 frt 74 denárra ment az összeg. Aztán ezt elszállíttatták Lándor-Fehérvárra, onnan «patyolatot» és egyebeket hozatván, azt újból eladják, szóval egész üzletet folytatnak, erről pontos jegyzetek maradtak fenn, melyek feltüntetik a harminczadi díjakat, fuvarkötségeket, használt súlymértékeket, pénznemeket, élelmezési költségeket stb. Ezen kereskedésről utolsó adat 1685-ből lévén, hihetőleg akkor be is végződött.²

I. István anyja 1687-ben halt el, kiről igaz fiúi érzéssel emlékszik meg egy egykorú «Memorialé»-ban, melyből megtudjuk azt, hogy Béli Judit anyja, Losonczy Bánffy Zsuzsánnától «kitsiny nevetlen korában árvául maradván, neveltetett nagyrendű atyafiainak keze között. Férjhez menván, férjével szép békességben és keresztényi jóságoknak gyakorlásával 20 esztendőket együtt élt s azután

¹ Okt. l. 360., 361. ² u. o. 373—380., 381—388.

özvegyül maradván, azon szomorú özvegyiségében is hasonló keresztényi életnek követésében és buzgolkodván, scholáknak, isten tiszteletére szenteltetett dolgoknak, helyeknek felállításában és épülésében telyes indulattal foglalatoskodván, tetszett a mindenható istennek hogy azon szomorú özvegyiségben 26 esztendőket eltöltsön és 27-ik esztendejének kisasszony hava 22-ik napján e boldogtalan világi életnek letételével amaz megmondhatatlan boldogságot elváltsa életének 64-ik esztendőjében vargyasi szomorú hajlékába édes fiának s az elmaradt unokáinak elfelejthetetlen szomorúságokra».¹

Báró Daniel István (II.) önéleteírásában azt írja róla, hogy a száldobosi templom alatti sírboltba temet-tetett el. Ezen sírbolt most is megvan, azonban nem az újabban épült templom alatt, hanem mellette.

Ezen szomorú eset után I. István is a rá következő évben bevégezte földi pályáját. Már 1688 márcz. 10-én özvegye, Kemény Zsófia, ugynevezett vidualis prorogátával láttatik el, mely szerint férje halálától számítva egy év és egy nap eltelté előtt ellene pert folytatni nem lehetett.²

Ugyan írt napról kinevezik kiskorú gyermekei: Mihály, Ferencz, Péter, István, Judit, Klára, Zsuzsa és Anna gyámjának.³

Nem kis gond háramlott az özvegy vállaira, ki azokat 19 év lefolyása alatt, férjével élve, vele megosztott.

I. István után a vargyasi ág a négy fiáról négyfelé oszlik. III. Mihálytól jön le az Imrék ága, V. Ferencztől pedig a IV. Gáboré, melyekben jelenleg is fennállnak a fiúk, az oldal-ágbeliek csak leány-utódokat hagyván

¹ Ered. cs. ltárban.

² Okt. l. 869. ³ u. o. l. 414.

maguk után. A VIII. Péter fi-utódok nélkül halván el, leányaiban a leány-ág is kihalt. II. Istvánról, ki báróságot nyert, az Istvánok sora következett, ezen ág utolsó leány-tagja: Polixena, báró Wesselényi Istvánnéban szintén kihalt.

III. Mihály születési idejéről nincs adatom.

Különben apja, I. István halála után még kiskorú; 1688-ban anyja gyámsága alatt él. Azonban úgy látszik 1690 jul. 5-ről Gernyeszegről anyjához írt leveléből, hogy katonai pályára lépett. Kérven anyját, hogy ha az örmény fizetett, küldjön pénzt, hogy Tholdolaginak lovát megvehesse. A többek között ezeket írja: «Kemény Boldizsár uramnak nem tetszik hogy két napra elkéredzem Borsára az urtol, a jövő héten ott elkezdik az aratást. Én semmi hírről nem tudósíthatom kegyelmedet, istennek hálá, semmi rossz hír ide ki nincsen, ha Nagy Pál uram nem hoz — melyet isten ne adjon — kérem kegyelmedet édes asszonyom anyám, viseltessen kegyelmed jó gondot otthon a lovamra jártattassa kegyelmed Bandival, mikor mezőre vagy valahová közel menyen kegyelmed kivált akkor maga szeme előtt».* Mind ez arra mutat, hogy nemcsak kedvelte a lovat, de annak gondozására is figyelmes volt. Szüksége is lehetett reá, mert mint szabadság után vágyó fiatal ember, a Tököly pártjára áll, ki 1690 szept. 15-én fejedelemmé választott. De ez nem volt egyéb, mint pünkösdi királyság. Nem tudván ellenállni a tulnyomó császári hadseregnek, addig hátrált, míg a bodzai szoroson át Oláhországba huzódott, hová több erdélyiekkel III. Mihály is kísérte. Ez történt október végén. Részt vett a Tököly másod-

* Okt. I. 421.

szori (novemberi) és a deczemberi; tehát a harmadik betöréseiben, melyek nem végződtek oly győzelemmel, mint az előbbi, mikor Zsernestnél győzedelmes csatát vívott, hol Teleki Mihály is elesett. A Tököly-pártiak nem kívánták igénybe venni az 1690 okt. 16-i általános amneszciát, hanem Tökölyhez hívek maradván, huzódtak vele Oláhországba, és részt vettek az általa megkísérlett beütésekben. Ezek után pedig több erdélyivel. III. Mihály is Oláhországba huzódván, mint az alábbi levelei feltüntetik, tovább is utazgatott és megosztotta szenvedéseit több menekült társaival. Pasoroviczából (így) 1692 nov. 26-án, írt levelében felemlítvén, hogy anyjának ápr. 21-én kelt levelét vette, egészségi állapotáról megnyugtatta.¹

Ugyanonnan 1693 febr. 12-én az anyjának írja, hogy medgyesi Marton Deák: «látván nagy fogyatkozást meg szánt adott harmincz tallérokat, úgy hogy kegyelmed otthon a feleségének adjon 25. köből buzát, mivel úgy hozták neki; mindenitől megfosztatott a felesége».

Azon év november 2-án Lándorfehérvárról újra ír az anyjának, a többek között így: «hogya pedig haladott mostanról is haza menetelünk, kegyelmedet kérem ne törödjék, mert vagyok olyan reménségben, sok szenvedésünk után, isten ő felsége örvendetes szabadulással örvendezett meg».²

1694-ben Sófiába vetődik, innen jan. 2-ról egyebek közt így ír az anyjának: «irhatom kegyelmednek külön adtak quártélyt a kuruczoktól Sofiában minyáján az erdélyi atyafiaknak, noha az ur Macskási uram benn van a Portán egynéhányad magával, én is bé mentem volt ő kegyelmével «most nem régen érkezünk ide, hiszem

¹ Okt. l. 436. ² u. o. l. 438.

az én istenemet vagy békesség vagy egyéb más végit adja hosszás és nyomorúságos életünknek csak hamar».¹

Már közeledik is hazájához, melyet ekként említ fel : «a Targaviste felett való közelebbik monasteria»-ból 1694 jul. 24-ikéről anyjához intézett soraiban : «feles becsületes emberekkel érkezvén ide 2. maji az oltától fogva a vajda ő nagysága parancsolatjából mind itt voltunk, már közelebb lévén hazánkhoz valoban szívesen várnok ha isten megszabadi-tana, egészségben vagyok édes asszonyom anyám kegyelmednek irhatom; de fogatkozással eléggel vagyunk, már kifogyván mindenekből, mind eddig is volt a vajdától ő nagyságától igaz dolog táplálásunk, de mind szenvedhetőképben. Édes asszonyom anyám kérem kegyelmedet alázatosan a nagy emberek előtt dolgunkat és szabadulásunkat muszkálodja.»²

Ezután alkalmasint rövid idő alatt haza jött. Egy tájékoztató adat van erre 1696 május 9-ikéről a családi levéltárban, és ez egy eredeti ügyvédi bevallás.

1700 május 4-én a fiát illető vargyasi és ahhoz tartozó részbirtokokban Ferencz, Péter és István fivéreivel osztozik. Apjuk I. Istvánról örökölt vargyasi curiát e szerint oszták négy egyenlő részre : «Az kőkapun belől az udvarház előtt való udvarnak fele, a tanorok és a nagy víz felől jut a Daniel István urnak ő kegyelmenek, a kis boltal, mellette lévő házzal, leányok házával, a leányok háza mellett lévő kis boltal a kis pitvarnak felivel, a kis konyhára jártó ajtó mellett lévő ablakon ajtot csinálván azon kis konyhának hátulsó szege iránt keresztül csinálván a kis udvart, a tókertivel együtt, a gabonás ház is a loistálokkal együtt, ő kegyelmének ; de az istálok helye nem, a nagy eresz is grádicsával együtt keresztül csinálván a középső házon lévő udvarra kinyíló ajtonak a kis bolt felől való szemöldököt oda értvén a gradics mellett való kis erkélyit is, a nagy eresznek, az udvarra bójáró kapuja és utza

¹ Okt. l. 441. ² u. o. l. 442.

lészen ő kegyelmének, a kőkapu mellett valo háznak, ki eddig hivatott legények házának, a malom árka mellett valo szegivel egy kis sikátort csináltatván a nagy kapu felé, holott eddig bėjártak az egész udvarra, csűr helynek denomináltunk ő kegyelminek a vargyasi scolamester házán felyül valo jóságra bėjáró szántóföldből illendőt.

Daniel Péter uramnak juta az udvarnak fele a malom árka és országutja felől a nagyház ablaka alatt lévő virágos kertel együtt, egy kis szegeletet leszakasztván benne, mást rendelvén érte. A tyukház also szeginél az épületekből juta ő kegyelmének a fennvalo nagy ház a középső házzal és a kispitvarnak felivel együtt, a nagy eresznek és a középső ház ajtajáig határoltatott részével együtt, az ő kegyelmének jutott az udvaron lévő nagy konyha serfőző s egyéb épületek is jutának Daniel Péter uramnak az országutján kül való veteményes kertel együtt, ahoz még szakasztván azon kertre járó szántó földből egy darabot, hogy csűröskertet edificálhasson ő kegyelme is oda, kijáró helye leszen ő kegyelmének is a maga házán alol, a mely házat szoktak híni mester háznak, vagy a hol ő kegyelmének tetszeni fog a maga részén, a nagy kéményt is Daniel Mihály és Daniel Péter uraimék curaltassák együtt hogy kár ne legyen miatta, alioquin a melyik negligentíája miatt kár leszen, a kárt is maga érezze.

Daniel Mihály urnak ő kegyelmének a fenn való épületekből juta a nagy ház mellett valo kis bolt, mellette valo boltos ház, azon tul valo puszta bolt, egy kis pitvar melyen szoktak a kis konyhára jární, mivel a kis konyha is ő kegyelmének jutott grádicsával együtt, egy kis utzát hagyván a Daniel István uram jósága mellett, hol le és fel jár hassanak ő kegyelmek azon kis konyhán hátul lévő udvar a tókertivel együtt, mely szakad ki a Daniel István uramnak jutott tókertjéből, a kis konyha hátulsó szegire keresztül által csinálván, juta Daniel Mihály uramnak, a rajta lévő egész mindenféle épületekkel együtt excepto a halastót, ő kegyelme töltesse bé; mivel a

Daniel Ferencz és Daniel István uraméknak jutott jóságoknak ártalmára vagyon.

Daniel Ferencz uramnak az épületekből juta a legények háza a kőkapuval együtt, a hosszú ökör-istálok a nagy csűrrel együtt, a fundusokban pedig a hol a legények háza áll és a Daniel István uramnak jutott ló-istálok helye az első udvar kapujával és az udvaron lévő veteményes kert, az udvaron hátul lévő akoly bé a folyó nagy vizig, a szekérszinnek a nagy udvarházak felől való szegire bé a vizig a csűröskert is a nagy csűrrel együtt egészen a malom előtt való kis kertel». stb.¹

Ugyanazon évben fivéreivel és nővéreivel kárpótolták Klárát, h.-szentmártoni Biró Sámuelné azon 100 aranyért, mely ennek osztály-résztében jutott, de a melyet Busi Kozmán nem lehetett felvenni.² Ezzel alkalmasint a kéneső stb. kereskedés alkalmával maradott adós a nevezett görög kereskedő még I. Istvánnak.

III. Mihály, mint báró Daniel István önéletleírásában megemlíti, áttért az ev. reformatus hitre. Nőül vette ozsdolai Kun Zsófiát, kinek az apja volt Kun Miklós, az anyja Boér Krisztina. Kiütvén azonban a Rákóczi alatti szabadságharc: ő is beállott a kuruczok közé.

Igen érdekesen írja le ezeket II. István, midőn 1731-ben a családi leveleket regisztrálja, azon regestrum bevezetésében e szerint: «Ez in anno jam præterito 1703 a Rákócziana revolutionnak kezdetével feleségével Kun Sofia asszonnyal ezen leveleket is Brassoba bévitte vala, maga azonban az országnak minden alsó és közép renden lévő hazafiaiival; sőt a nagy renden valok közül is sokakkal, ezen Rákóczi Ferencz fejedelmi vezérsége és a magyar szabadság helyre állításának nevezeti alatt támadott és azután nyolcz esztendeig durált revolutionnak árjától elragadtatván, midőn Grof Rabbutin

¹ Okt. l. 450—452. ² u. o. l. 453.

caesareanus generalis commendans Szebenből lejött volna a német militiával a Kolozsvárt bloquadó és Toroczka Istvántól commendéroztatott magyar confédérált hadak ellen: ezek is észrevéven Rabbutin jövetelét elibe indulnak Szamosfalva és Pata között a Sós völgye nevű helyben¹ összetalálkoznak, holott mindkét részről kirendelt sergekben a két fél ellenség összemenvén, midőn egymást már annyira közelítették volna, hogy vala hátra csak a tüzáadás. A magyarság panico aliquo terrore confundalván magát gyalázatosan megszalad; holott is fenn nevezett Daniel Mihály bátyánk, valami magyarokhoz pártolt gyalog németekkel helyeket megtartván magokat sokáig defendálták, kiknek mind ily nagy igyekezeteket is végre a Rabbutinnal való nagyobb erő superálván, ezek is succumbálni kentelenítettnek és többire ott is vesznek; említett szegény bátyánkat egy Pávolik nevű caesaræus kapitán² szemére vévén, midőn szintén szegény bátyánk lövés miatt elesett lováról, egy szolgálja hiv forgolodása által akarna más lóra kapni, de czombján esett igen nehéz lövés miatt szándékában præpediáltatván, azon Pávolik kapitán nyakába bocsátkozik, ezt látván ily extremitásban lévő szegény atyánkfia resistál neki és nyakában lévő flinta karabélyával csak igen közlőrl Pávolikot melbe lövi; de annak a lövés nem ártván úgy ad vissza tüzet szegény bátyánk ellen, hogy ez azzal világi életét becsületesen concludálja is, a mint erről maga azon Pavolik kapitán tett bizonyosságot Szebenben lévő atyánkfiái előtt nevezetesen néhai Kemény Boldizsár és Barcsai Mihály uramék előtt, kik ezüst csattos lodingját és lodingszijját a szegény bátyánknak meg is ismerték. De nem historizálás lévén itt előttünk, térjünk vissza az elhagyott célra. Elesvén eképpen szegény bátyánk Daniel Mihály azon sós völgyi harczon, Brassoban árvaságra maradt felesége gyásza után hogy consolátiot vehessen, menyen férjhez Bernáld János urhoz». ³

¹ 1704. ² Pavlik, rác ezredes. ³ Okt. 1. 493., 497.

Így végezte be a szabadságért küzdő, sokat bujdosott III. Mihály életét, annak alig középkorában.

Mielőtt testvéreiről megemlékezném, közölnem kell néhány adatot a nyolcz testvér anyjáról, Kemény Zsófiáról, kinek élete nem kis aggodalommal és gonddal lehetett megnehezítve. Férje fogsága, üldöztetése, kinek megszabadítására anyósával együtt önfeláldozással fáradozott, ennek halála után nyolcz kiskorú gyermekének felnevelése, és gazdasági ügyei elég gondot adtak. Ki úgy is mint feleség, úgy is mint anya hivatásának teljesen megfelelt. Mihály fiának megszabadítása körül is anyailag fáradozott. A mellett üldöztetésnek is ki volt téve. 1691 jan. 18-án a N.-Szebenben székelő országtanács, a «general» kívánságára ezt írja: «ő felsége vitézitől praesidiáltatott városba menjen bé lakni, mivel kegyelmednek is fia vagy on oda»; tovább, minthogy ez már előbb el volt rendelve, de az özvegy halogatta annak teljesítését, ezt rendeli: «Az General ő nagysága kün lakni kegyelmedet nem engedí bizonyos okokra nézve».¹

Ugyanazon év jul. 4-ről Bethlen Elek azon levelére, melyben írja, hogy fia után akar küldeni, igyekszik megnyugtatóni, hogy nem csak neki, de mindazoknak, «kiknek vagy urak, vagy fajok on vagy on az Oláhországban mindenkinék parancsoltatott, az general ő nagysága a felől, t. i. hogy császári katonaság által megszállott városba menjenek».²

Ugyanazon napról Kálnoki Samu levelében a többek közt felhossa, hogy «Segesvárra menetelét kegyelmednek Keresztesy uram nem javolja, s talán meg se engedik, telepedjék Brassóba, ő is közel lesz és gondját viseli».³

¹ Okt. I. 428. ² u. o. I. 429. 430. ³ u. o. I. 431.

De még nem határozta el magát, hogy Kolozsvárra, vagy Brassóba menjen-e, Kálnoki Samu jul. 8-ról írt levelében újból Brassót ajánlja.¹ Azonban ennek alig engedett, mert alkalmasint Kolozsvárra huzódott, miről alább lesz szó.

Özvegységében is tekintélyes állást foglalt el. Mint ilyen szólítja fel magát képviseltetni «az egész tanács rend» az 1690 decz. 6-án Fogarason tartandó országgyűlésen, ezen szavakkal: «Kegyelmedet azért hazájához való szeretetre intjük, mivel a praëfigált nap már elmúlt, mihelyt ez levelünket veszi, minden haladék nélkül, se napot, sem órát nem várván, böcsületes értelmes szolgáját ide az Nemes országgyűlésére expedálni el ne mulassza».²

II. Apafi Mihály 1691 febr. 9-én kelt levelében meghívja atyjának, Apafi Mihály fejedelemnek temetésére febr. 18-ra, Almakerékre reggeli 7 órára, ezen kifejezéssel: «személye szerint jelen lenni el ne mulassa, hogy a kegyelmed jelen létével Nagy emlékezetű édes atyánknak kegyelmes urunknak szomorú temetési pompája méltóságosabban mehessen végben».³

Bethlen Elekkel és Gergelylyel, Mikola Lászlóval, Kálnoki Samuval, úgy több tekintélyes állású urakkal élénk levelezést folytatott, kik olykor a családi ügyeibe is beavatkoztak.

A többek közt Mikola László 1689 jul. 28-án kelt levelében írja: «Prinyi Imre uram feleségemnek testvér öcse szándékozván Erdélyből házasodni javallottak hugom asszonyt kegyelmed nagyobbik leányát, ki becsületes nagy nemből való személy, ha sokja nincs is de anyyja van, hogy egy feleséget tisztességesen eltarthat». Kéri válaszát.⁴

¹ Okt. 1. 432. ² u. o. 1. 424., 425. ³ u. o. 1. 427., 428.

⁴ u. o. 1. 415.

Bethlen Elek úgyan írt év aug. 6-án I. István özvegyének írva, kéri Prinyire nézve válaszát, mert őt e végett megtalálta Kemény Simonné, Bethlen Gergely és Kemény János által.¹

Úgy látszik, az özvegynek azon kifogása volt Prinyi ellen, hogy nincs birtoka Erdélyben, erre Bethlen Elek aug. 12-én kelt levelében azt írja, hogy közel van Erdélyhez birtoka Máramarosban, aztán Erdélyben is szerezhet birtokot, továbbá biztatja huszti Rédei Ferencz ezen mondásával: «a mely embernek az első leánya jól indul, valolan a többit is jó helyre adhatja, de ha az első rossz helyre kél a többit is így gyakrabban rossz szerencse találja».²

Az özvegy erre sem változtatta meg szándékát. Új kérője akadott ugyanazon leányának Bánffy Zsigmond személyében, kit az Apor István megtalálására szintén Bethlen Gergely és Elek ajánlanak 1690 jun. 23-iki levelükben.³

Ezen kérő sem lehetett kedvére, mert Juditot Bánffy Lászlóhoz adta férjhez, mi Bethlen Elek és neje, Toroczkai Mária neheztelését vonta maga után, melyet az 1692 jan. 6-kán kelt levelükben így nyilvánítanak: «Az este nagy csudálkozással értettük, hogy isten Bánffy György uram ő kegyelme elméjét ismét arra vezérlette, hogy a kegyelmed nagyobbik leányát Bánffy László uramnak szerezze, holott bizony mi soha se hittük volna, hogy az mennyit kegyelmetek Kolozsvárt fáskodék, hogy még többször csak egy szót is szollyon a kegyelmed leányai dolgához, ha kegyelmedtől egyszer kéri, kétszer adja kegyelmed, mi velünk ne mentegesse magát, mert mi bizony ellent nem tartunk benne, azonban valamikor a lakadalmat akarja Bánffy György uram csinálni, kegyelmed ellent benne tartson, ha az mi atyafiságunkal akar

¹ Okt. I. 416. ² u. o. I. 418. ³ u. o. I. 420.

élni, mert bizony különben mi is lemondunk kegyelmedről, mi haszna, hogy kegyelmed ott fintároz felette, aval érné meg kegyelmed, ha gyermek ember volna kegyelmed». ¹

I. István nejével, a szintén unitarius vallású Kemény Zsófiával, (mint Benczédi tanár megjegyzi) követvén elődeik példáját, az unitarius egyház és iskolák első rendü jótévői közé tartoztak.

1690—1698 közt úgy látszik Kolozsvártt lakott, mert neve csaknem minden héten a jótévők sorában előfordul. ²

Midőn az unitáriusok a Jézsuiták számára az ország végzéséből átadott kolozsvári óvári iskola helyett új collegiumot építettek a piacon, t. i. a mai plebánia helyére Daniel Istvánné e czélra 150 tallért adott 1693 decemberben. ³

De már végnapjaihoz közeledik. A kolozsvári rector, Dr. Kolozsvári D. Pál 1699 aug. vége felé özv. Daniel Istvánné, Kemény Zsófia gyógyítása végett — ki már rég óta terhes beteg — Vargyasra utazott, honnét szept. 5-én ment vissza. ⁴

Az 1699-ik év nov. 26-án P. Horváth Ferencz és özvegy Daniel Istvánné temetésére utaznak a püspök, rector és Szaniszló. Prædicatiót tart Vargyason a püspök, szónoklatot a rector. ⁵

Ezt kiegészíti III. Mihálynak Földvári György és Pálhoz 1699-ben nov. 21-ről intézett levele, melyben

¹ Okt. l. 433.

² L. fasc. rev. scholast. II. és I. D. lapjait.

³ Lásd Rayner Márton és Csanádi curatorok számadásait az unit. főtanás levéltárában Fasc. Docum. E. Nr. 5.

⁴ Egyház történelmi adatok CXII. unitarius halottak s temetések 1692—1703. III. 57.

⁵ Keresztény Magvető 1887-iki évf. l. 253.

szomoruan tudatja anyjának írt év nov. 8-ikán hosszas betegeskedés után történt halálát, és meghívja Vargyasra a december 6-ik napján tartandó temetésre.¹

V. Ferencz, az I. István és Kemény Zsófia második fia.

Született 1674-ben. Nőül vette 1712-ben Suki Sárát, a Suki Pál leányát.

Három fivérét a Rákóczi szabadságharcban nem követte. Különben nem nevezte volna ki a főkormány-szék Segesvárról, 1706 márcz. 2-án Udvarhelyszékhez intézett rendeletében kormánybiztosnak, előre bocsátván, hogy az ő felsége parancsolatából a generalis: «a homagium depositiojat és a Rákóczi fejedelemsége ellen valo contradictiot siettetí. Kihez képest arra, hogy az Udvarhelyszékben lakó nemességgel, kik itt homagiumokat az articulus szerint nem deponáltak, úgy minden szabadsággal élő rendel, capitatum a homagiumot az articulus szerint deponáltassa comissariusnak rendeltetett Daniel Ferencz atyánkfia», meghagyván, hogy neki feladatában segédkezzenek.²

Neve előfordul az 1712-beli udvarhelyszéki lustralis könyvben. (l. 301.)

«A szatmári békekötés 1711 megkötöttén, meghozta részben az ország nyugalmát. Az országos deputatiót nem sokára a gubernium váltotta fel, hová két unitarius, a kir. táblához egy ítélőmester és három ülnök neveztetett ki.» Ezek egyike V. Ferencz, kinek kinevezési okmánya 1715 okt. 10-én kelt, VI. Károly által Bécsben aláírva.³

Az unitáriusok politikai jogait elismerve hívén,

¹ Okt. l. 449. ² u. o. l. 454. ³ u. o. l. 476.

nagy tevékenységet fejtettek ki leégett templomaik s iskoláik helyreállítására, úgy vagyonuk rendezésére.

A világi unitárius főurak a közművelődés iránti érdekeltségüknek több jelét adták. Tervet készítettek a kolozsvári és tordai iskolákon kívül egy harmadiknak Sz.-Keresztúron leendő felállítására, úgy saját költségükön minden esperesi körben egy alsóbb iskolát is szándékoztak létesíteni, melyet végre is hajtottak volna, ha a nem sokára bekövetkezett nagy csapás, más szép tervekkel, ezt is meg nem akadályozza.

V. Ferencz is tartott úgynevezett álmunust, mi abból állott, hogy egy tanulót saját költségén taníttatott, ilyen volt Pálfi Béni, ki később tanár lett.¹

Vallása iránti buzgósága arra is ösztönözte, hogy 1723 decz. 12-én a kolozsvári és tordai iskolák segélyezésére évenként ígért 15 m. forintot.²

Ugyan ő 1741-től évenként dézsmát ígért, melyet azon évben 100 m. forinton váltott meg, mely a Biásini-ház melletti tanári telek megvételével használtatott fel.³

A vargyasi egyházmegyéről sem felejtkezett meg, melyet a Lázár István püspöki vizsgálatáról az 1789 ápril 5-ikéről vezetett jegyzőkönyv e szerint említ fel, az ezüst úrasztali készletek felsorolásánál: «Nota ezen pohárnak a mindenképpen leirt formában való állítása, nagyobbítása, diszítése T. nagy Daniel Ferencz ur istenben való buzgó indulatja, melynek megnagyobbítására új és szebb formában állítására, megaranyoztatására feles költséget adta».

¹ Exect. Matric. Nr. 1.

² Arany könyv I. 5.

³ L. Jakab E.: Kolozsvár történetében a dézsma ajándékozásáról.

V. Ferencz munkás egyén lehetett. Élt családjának, egyházának és hivatalának, ezen három téren fejt ki tevékenységet, első sorban mint unitárius főgondnok egyháza körében.

Feleségével több birtok jutván kezéhez, oda véve az ösieket is, gazdasági ügyekkel is foglalkozott, mennyiben hivatala engedte.

Mint kir. táblai ülnök az országgyűléseken is részt vett, jelesen az 1722 márcz. 30-án n.-szebenin ő is aláírta a «*pragmatica sancti*ót».¹

Szintén az 1729-iki N.-Szebeni országgyűlésen is jelen volt.²

1727 május 20-án fivéreivel és III. Mihály fiával feloszták a doboi és felső-rákosi, eddig közösen bírt kaszálókat.³

1732 ápr. 12-én ellenmond az akkor életben lévő fiágbeli összes Danielekkel VIII. Péter azon tényének, mely szerint ez a vargyasi és ahhoz tartozó fiú jószágokat gróf Haller Jánosné, Daniel Zsofiának elzálogosította.⁴

Elhalt 1747-ben, melyről özvegye Borsai N. Samuhoz ápril 15-én Vargyasról írt levelében e szerint emlékezik meg: «Ki is minekutánna ez hazában fels. fejedelmeihez s édes hazájához tartozó homágiális kötelessége szerint a kir. törvényes táblának assessor-i tisztét 35. esztendőök elfolyása alatt hivséges szolgálatokat tett volna és az mostan folyó (kiszakadva) diétára is compareált volna és ottan (kiszakadva) kóros állapotjában lábaiban podágrát kapván az ország Mlgs

¹ Udv. m. levéltár nyomt. példány VIII. k. 9. sz.

² B. Apor Péter Sy. m. l. 310.

³ Reg. 1775 fasc. VII. Nr. 1.

⁴ Okt. l. 491.

præsidentétől és excellentiájától májális curára elbocsáttatott volna, érkezett vala házához vidám arczával. De azonban a már elékezett decretumnak határa közel lévén, vidámsága változék szomorúságra, mert nagy hirtelen igen forro nyavalyában esvén, egy héti betegsége után életének 73-ik, idvezítő urunk születésének penig 1747-dik esztendejében Sz.-György havának 2-dik napján nékem és árván maradt gyermekeimnek elfelejthetetlen szomorúságunkra ez világi mulando életből az örökkévalóságban által ment». Az után így folytatja a meghívást: «azon szomoru czeremoniának helye és ideje leszen Vargyason árva házamnál juniusnak 4-dik napján. És fog helyezettetni teste a familliának ugyan vargyasi igen régi ősi temető helyében».¹

Daniel Ferencz főcurátor meghalván 1747-ben, a Dicső-Szt.-Mártonban tartott zsinaton megválasztották Henter Jánost.²

Apor Péter is megemlékszik haláláról, e szerint: «moritur Franciscus Daniel de Vargyas Tab. Jud. Assessor, vir humanissimus mitis et humilis, dolendum quod in vita sua Arianum honoravit».³

Még nem nagy hiba, ha Apor V. Ferencznél csak azt kifogásolta, hogy Arianust követte. Inkább jellemző ez az ő felfogására nézve.

Suki Sára özvegységre jutott három fiúval és két leánynyal. De ő sem élt sokáig, mert 1760-ban elhalt.

VIII. Péter.

Születési idejéről adatot nem találtam, azonban hozzávetőleg lehet abból némileg tájékozni, hogy

¹ Okt. l. 512—513.

² Prot. Gen. Cons. II. l. 56.

³ Syr. mut. l. 244.

1699-ben a kolozsvári unitárius tanodát mint philosophus végezvén, onnét kilépett.

Rákóczi szabadságharczában 1703-tól kezdve két fivérével részt vett.

Már 1706-tól fogva tekintélyes udvarnoki állást tölt be a fejedelem oldalánál. Az 1707-iki maros-vásárhelyi és ónodi országgyűlések ünnepélyein ő viszi bibor párnán Rákóczi előtt a fejedelmi buzogányt, s Nagy Péter csár követének audientiájakor a fejedelem trónja mellett áll e buzogánnyal.

Ezen korból a következők vannak róla feljegyezve a Bénéczky Gáspár naplójában: 1708 május 10-én küldötte Rákóczi Moldovába Mikes Mihály generálishoz, jul. 15-ikén jött meg az udvarhoz Daniel Péter főfegyverhordozó, s azután jelen volt a trencsényi véres ütközetben 1708 aug. 3-kán, a fejedelem személye körül 1709 ápril 12-én újból Moldovába Mikes generálishoz küldetett.*

Érdekes azon jelentése, melyet 1710 aug. 24-kéről Foxinból Rákóczihoz intéz, mely részben számjelkulcsal lévén írva, könnyebb áttekinthetés végett egész terjedelmében a következő:

«Felséges Fejedelem! nekem jó kegyelmes uram!

Én felséged parancsolatja szerint a havasalföldi negatitot is véghez vittem részszerént a mint felségednek alázatosan már kétrendben ennek előtte jelentettem vala hogy az ide valókon már által esvén indultam annak continuálására, melynek historiáját, kivált szembe lételemnek mi voltát, leírnom egész baj; mindazonáltal ugyancsak most opportuné lévén, azon dolgot fojtatnom el nem mulattam, élvén elsőbben is olyan

* Közli Thaly K.: Rákóczi Tár. I. k. 122., 144., 195. lapjain.

cautioval így hoztam le discursusomat, hogy ne láttassék felséged már sok üdöktől fogvást ajánlatot tenni a jokat megvetni sőt mind az oltától fogvást is sinceritással ügyekezett dolgoknak fojtatásába munkálodni. Ennek megpecsétlésére küldött mostan felséged engemet, méltatlan szolgálját, hozzájok, hogy együtt conferalván, referáljam a felséged hozzájok való barátságát s feltett szándékjoknak jó moddal való elérését az conjuncturákra nézve, azt per longum et látum megdisputálván; ők is a magok felségedhez való ajánlásra vévén fel a dolgot, eleitől fogvást folyt addictiojoknak munkáját előszámlálták, a minthogy isten csak hamar kinyilatkoztatja, munkájoknak tengejét, megmutatván hogy felségednek nem színes, hanem igaz szolgálai voltak. Annak utánna discursusomat concludálván a conjecturához képest hoztam bé, hogy ígéreteknek praestálásának magokra nézve most volna ideje, erre Mihály urral lévén elsőbben szembe, kezdé magát mentegezni, rélegála a bátyára, minthogy jól beszélleni nem is tudtunk, (de ugyan csak egymást megértettük) a bátyával conferálván, mennyek oda s lészen válaszom, azt is elkövetvén, meg valloam tanultvén farkas lévén, igen megpróbálgatott, én is ugyan ügyekeztem a mennyiben lehetett, ennek is csak a nincsenen forogván az elméje, resolute pediglen maga iránt; relegált másként mégis az öcsére, ismét oda elmenvén kívántam chategorica resolutiot ki is aztán ilyen válaszzsal bocsájtott. Magam látom hogy ki nem adhatja magát, mert beszélni nem tud, a tolmács pediglen a ki által beszélleni tudna messze van, nincs is mód benne, hogy hozzája jöjjön, a bátyával közleni mindenekeket nem akar, azért találjak módot benne, hogy még egyszer hozzája mennyek és hárman a tolmácssal együtt lévén mindeokról bővebben beszélhessen; el ment ugyan arra, hogy hány erszény pénz kívántatnék, de én arra azt feleltem, parancsolatom nincs mennyiségéről, hanem csak precise a kegyelmetek szándékának mivoltáról. Ezen dolog így menvén eddig véghez, hogy meg valjam a mint experiáltam, ha tudnák a dolognak

kimenetelét úgy vélekednének valamit. Mert elmentek addig hogy ha közelebb jőne felséged feléjük, mind jobban felelhetnének meg ígéreteknak, erre ugyan én is mondtam, hiszen úgy volna állandobb a munka, hogy ha unitis viribus menne véghez. Én mindeneket látja isten úgy kívántam folytatnom, hogy legkissebben is felséged méltósága meg ne sértődjék, elméjeket által értvén, kívántam ahoz alkalmaztatnom mindenekben, ovábbra is kötelezem mindeneket folytatnom el nem mulatva. Megvallom ennek előtte irt két rendbéli leveleimre választ vennem felségedtől vártam volna, mert félek hogyha az itt való operatio iránt munkám sokára haladván füstben mégyen, mivel azok¹ haza Lengyelország felé készülnek a mint értettem, mind az által már isten kegyelméből két hetektől fogvást való sulyos nyavalyámból könnyebbülvén menyek Jásra, sok intervenientiák lévén a szegény bujdosó atyafiak iránt is, jöllehet szintén most mentek ki Fogarasi nevű doctorral, azok passus nélkül szöktének volt bé, én mind eddig a mennyiben lehetett impédiáltam őket, de eltávozván Jásról egy időktől fogvást az alatt maga azon Fogarasi menvén Jásra, értette az oda ki való becsületes lutheránus státusnak instantiáját, hogy már extrémításra jutván a magyar dolga, fogja pártjokat grátiájoknak megszerzésében a király. Ezt teli torokkal hirdetvén itt mindenfelé csinált egész lármát az emberek között; a Benderi vendég² felől irhatom felségednek hogy mind egy korban folynak dolgai, jöllehet ujjolag compromittálta most azt nékie a Porta, hogy ha akarja véghez viszi a muszka előtt Lengyelországon való keresztül menetelét e contra pedig értettem azt, hogy a Portától már is van prætensio formálva iránta. Potoczki még Constantinápolyba volt ezelőtt három hetekkel, még evel az új vezérrel addig audentiája nem volt, ha csak azután nem most Jásra érkezvén felségedet mindenekről ügyekezem bővebben tudositanom.

¹ Potoczky kievi palatinus hadtörédékei.

² XII. Károly.

Ezzel istentől kívánván felségednek szerencsés boldogulást, ajánlom magamat felséged kegyelmes gráciájába.

Felséged alázatos kötelességgel való legkisebbik szolgája
P. S. Daniel Péter m. p.»

A király 125-hez formáló instántiának ki legyen authora, úgy hiszem által értheti felséged, jelentvén alázatosan felségednek kik, ügyekeznek correspondeálni arra, s micsoda formába.¹

VIII. Pétert Rákóczi, mint ezen jelentés is mutatja, mint jártas diplomatát, kényes természetű küldetésekkel bízta meg. Ki akkor is buzgó unitárius volt; az öreg Körössy György, fejedelmi kincstartó és főkamrás (bigott pápista) mindig «szent-Háromság tagadó Daniel Péter uram»nak nevezi őt irataiban. Úgy látszik, sokat disputálhattak vallási dolgokról. A szatmári békekötés után haza jövén 1711-ben, feleségül vette (a gróf Bercsényi családdal vérrokon) kis sárosi Sárosi János itélőmester és főtartományi biztos leányát, Ilonát.

Neve előfordul az 1712-iki udvarhelyszéki lustrális könyvben.

Mint királyi hivatalos: részt vett az 1729-iki szebeni országgyűlésen.²

Feleségével kapván a jobbágyfalvi és szőkefalvi birtokokat, többnyire ott lakott. Gazdasággal foglalkozott, de a mellett idejének nagy részét egyháza ügyeinek szentelte, üdvös működésének s áldozat készségének fényes jelét adva, főkép a szegény egyházak megmentésében. Így találjuk feljegyezve, hogy Ilyefalván 1714-ben saját költségén megépíttetvén az ekklezsiát, a

¹ Okt. l. 465—468.

² Báró Apor P. Syn. M. l. 311.

főconsistorium Haranglábi Andrást ajánlta oda «prædicátornak az urnak, Daniel Péter uramnak».¹

A következő évben a bethlen-sz.-miklósi es kutyfalvi templomokat fedette meg; a hidvégi ekkleziának adott a pap lakására egy házat, s mindenik határban 3—3 köből férőjü földet.²

Benczédi Gergely még ezeken kívül az egyházi levéltári adatok után az alábbi érdekes eseményeket közölte velem, melyet az ő szövegezése szerint ide igtatok: «Kolozsvárt ugyanis 1716-ban templomaink, 1618-ban márcz. 30-án uj Collegiumunkal együtt mindennemű vagyunk elvé-tetvén, két tanintézetünk egyszerre megsemmisült. Kolozsvárt ujnak megteremtése s ezzel együtt a tordainak is további fenntartása és átalában egész egyházunknak megmentése első sorban világi főembereinktől volt várható. És ők e várákozásnak kitünőleg s örök hálára méltólag meg is feleltek, mert már ápril 8-án egy néhányan titkon összegyűlvén, magok közül nemcsak fő, de körü gondnokokat is választottak. Különösön Daniel Péter tünt ki valoban fejedelmi segélyével, a mennyiben mostantól kezdve 1741-ben bekövetkezett haláláig (tehát 22 éven át) minden évben 200 véka buzát küldött a kolozsvári és 80 vékát a tordai tanoda számára, a mi összesen 6160 vékát teszen. Rendkívüli jöteteményei talán még ennél is magossabb értékre rugnak. Ilyen volt például az, hogy a püspöknek szekeret és lovat ajándékozott, szekereit a tanárok számára mindég megrakva küldötte sóért Tordára; a tanulóknak havanként járni szokott 7 frt 68 kr. septimánalist igen sokszor nem lévén miből kifizetni ő mindig kész volt erszényét megnyitani. Most az iskolává alakított «Huszárházat» fedette meg, majd lovat ajándékozott a diákoknak, mely «Coetus lovával» ezek alamizsnáért bójárták az országot. A külföldi akadémiákra küldött

¹ Prot. Gen. Cons. I. 259. l.

² Püsp. vizs. prot. 1715—1716. l. 36.

ifiak benne találták egyik főtámaszukat. Ekkor vette kezdetét tanuló ifjuságunk segélyezésének azon hosszas ideig fenn maradtott modja is, hogy főuraink a nyári szünidőre 3—4 szegény fiut vittek magukhoz, a hol a gazdaságban segédkezvén, ősszel rakott szekérrel s ruházattal ellátva bocsátották vissza Kolozsvárra.

Igy jártak elől igazi jó példával Daniel Péter és Ferencz, Kénosi Sándor Gergely, Suki István, Szentiványi Sámuel, Káli Kún István, Tholdalagi Gábor, Gálfalvi János és Gergely. Az iskola főnökök egyike több rendbéli jótétemények feljegyzését ezen felkiáltással rekeszti bé: ne sit ingrata, sera posteritas».

Ezen érdemei méltatásául választatott meg 1723-ban unitárius főgondnoknak.

A vargyasi és ahhoz tartozó fiat illető birtokát gróf Haller Jánosné Daniel Zsófiának 1732-ben (minthogy fia nem volt) elzálogosítja, melyről más helyt még lesz szó.

Különben még az ilyefalvi és oláhudvarhelyi birtokainak kezelése is idejét igénybe vette. Úgy látszik, nem kedvelte az építkezést. Csak Vargyason cserefa lábakra állíttatott fel egy galambugos kaput ezen felirattal:

«Una est indubiave mihi medicina Jehovahæ
Cor patrium, os verax omnipotensque Manus».

A felső gerendán azt a családi czímer diszítette ezen betűkkel: D. P. A. 1715.¹ Ezen faalkotmányt az idő megemésztette, valamint az ilyefalvi kapuét is, melyen ezen felírás volt: «Exstructa industria Splis ac Generosi Domini Petri Daniel de Vargyas et consorti spli Helenæ Sárosi Anno 1725».²

¹ Okt. l. 507—510.

² Gr. Bethlen Ferenczné által 1764-ben véghezvitetett birtokösszeírás szerint.

Elhalt 1741 márcz. 1-én Jobbágyfalván. Azon év jun. 4-én ugyanott tartatott gyász istentisztelet után temették el a csík-szent-mártoni (Marosszék) templomban lévő kriptába.¹

Halála emlékére latin verseket írtak a diákok, s ki is nyomatták. A Szaknovits Izsákét Szentmártoni Samu volt ny. szentmártoni pap feljegyezte magának, mely így hangzik:

«Turgida cum vento volitant una vila secundo

Effrenos animi motos frænore memento.

Nedum præcipisti curtu decurrio in alto

Concita mergatur misere sua Cymba profundo».²

Felesége nem sokáig élt férje halála után, mert mint P. Horváth B. naplójában³ írja: «1743. die 2. aug. holt meg Darlaczon néhai Daniel Péterné Sárosi Iona napam asszony; kit 8. ejusdem temettünk el M. Grof és Guber. Haller János ur Exja s kedves párja Daniel Sofia asszony concessusokból Szőkefalvi temető helyben, igen szép két actiot tétetvén felette Tiszt. Thordátfalvi György és Tiszt. Sala Mihály uraimékkal».

II. István.

Az I. István és Kemény Zsófia negyedik fia. Született 1684-ben. A kolozsvári unitárius tanodába folytatta tanulását, honnan búcsút vesz 1701-ben.⁴

Önéletrajza, mely az 1703-ik évtől 1762-ig terjed, ezen mű II. részébe foglaltatván, II. István életéből csak

¹ Ker. Magvető 1886-iki évf. I. 90.

² Simén D. gyűjteményt Sala Sárosi család.

³ Ker. Magvető 1886. évf. I. 91.

⁴ Matricula Nr. 2. I. 13.

az ezen önéletrajzban meg nem említett nevezetesebb események felsorolására szorítkozom, ez által igyekezhvén azt mintegy kiegészíteni.

Fiatalabb éveit (valamint Péter testvére) Rákóczi hadseregében tölté. Ő is kiszorult Moldovába, honnét (1711) a menekültek bizalmas kérésére Szatmárra küldetett, és a béke megkötésénél kedvező eredményt eszközölt.¹ Gróf Pekry Lőrincz, leányával, Polixenával 1709 junius 10-én, már mint ev. református, megesküdt.

Ki nem csak szép, de szellemes és tanult nő is volt. Németből három vallásos munkát fordított, követvén ebben anyját, Petrőczy Sidoniát.

Gróf Pekry Lőrincz 1707 jun. 25-én «a bethleni bloquádába capitulatio végett» küldi mint generál adjutánsát, és ugyan e végett utasítással is ellátja.² A Bethlenvár átadása meg is történik a megállapított feltételek elfogadásával.³

Ez az első megbízatása volt Pekrytól, de ugyanazon év jul. 2-ről maradott fenn egy más, melyben sürgősen rendeli, hogy azonnal táborba szálljon. A vár őrzésére hagyjon bizonyos gyalogokat. Görgénybe csak négy tarackot küldjön, Küküllővárra pedig hozzon magával kettőt. A lengyeleket eskettesse fel. A commendánsnak, ha lészen több pénze száz forinton felül, el kell venni, de egyebet semmijét se, hanem ha ezüst portékája volna valami.⁴

Nem tudhatni, hogy II. István ekkor mennyi katonaság felett rendelkezett, de 1708-ban a Rákóczi hadsere-

¹ Okt. l. 469—471. ² u. o. l. 457—458. ³ u. o. l. 459—462.

⁴ u. o. l. 462.

gének tényleges létszámát közli Thaly Kálmán a «Hadtörténelmi Közlemények»-ben,¹ a gróf Pekry Lőrincz «regurális lovas karabélyos» ezredét is megemlítvén, abban Daniel István százados seregét 71-re teszi.

Pekry 1709 jan. 28-án Homonnán kelt ajánló levelével Lengyelországba követségbe küldi gróf Sztadnitzky wolhymai palatinushoz.²

Azt hiszem, ezen küldetésében is megfelelt tábornoka bizalmának.

A Rákóczi korból utalok a Thaly Kálmánnal együtt kiadott «Történelmi kalászkok» című műre, melyben több eredeti levelek vannak, melyeket Rákóczi sajátkezűleg írt Pekryhez, úgy más érdekes adatok is.

II. István az udvarhelyszéki 1712-ik évi lustrális könyvben fel van említve.

Azonban míg ő a Rákóczi szabadságharczában részt vett a vargyasi udvarháza leromboltatott, melynek újra építésénél a kőfalba helyezett kötéltáblán lévő felirat a következőkben ad kifejezést: «Per acerbos bellorum civilium adversitates alterius quondam Francisci principis filio et mota illorum duce, ab anno 1703 cum ingenti Hungariae et Transilvaniae ruina ad annum 1711. protracta plurimis D. magnatum et nobilium residentiis devastatis, has quoque ades semiratas reliquerat, quarum reparatione autilio Divino fretus primus admovit manus Stephanus Daniel senior de Vargyas cum fidissa vitae suae socia Polixena comitissa Pekri 1723. Stephanus L. B. de Daniel de Vargyas. sedis siculicalis Udvarhely supr. Jud. Regius, cum Polixena nata comitissa Pekri vitae suae socia aestimatissima».

Az évszám utáni felirat későbbi keltezésre vall,

¹ IV. évf. I. 23—24.

² Okt. I. 464.

mert akkor még sem báró, sem főkirálybíró nem volt II. István, ki nem csak a vargyasi épületére tétette fel az ő és neje családi czímerét, hanem még a szász-veszszősi házát is felirattal látta el, melyben jelezte az alapkövetését 1726-ik évről, úgy annak bevezetési idejét, mely 1728-ra esett. A neje nevét mindenütt tisztelettel említvén.

A szatmári békekötés az ő katonai pályájának véget vetvén, más tért választott tevékenysége.

A kir. főkormánysház 1717 febr. 4-én kelt rendeletével élelmezési biztosnak nevezi ki Udvarhelyszékre a császári katonaság részére. Olcsó volt akkor minden; a norma szerint egy katona napjára kapott váltópénzben hat krajczárt. A lovas portiók a general stabnak természetben szolgáltatandó ki, de meg is lehetett váltani egy 300 bécsi fontos szekér szénát két renenstorinttal egy köből zabot 30 krajczárral.¹

Mint kir. hivatalos aláírta 1722 márcz. 30-án a n.-szebeni országgyűlésen a «pragmatica sanctiót».² Ezen minőségben részt vett az 1728-iki, 1729-iki, 1736-iki és 1742-iki országgyűléseken, kétszer főkormánysházai tanácsosságra, egyszer a kincstárnokságra a reformátusok közül több szavazatot kapott, a mellett különböző lényeges bizottságokba beválasztatott.³

II. Istvánt az 1737 decz. 5-én kelt diplomával bárói rangra emeli VI. Károly, mely nem csak utódaira, de neje is, ki különben született grófné volt, kiterjesztetik. A hattyus ősi czímer használatában nemcsak meg-

¹ Okt. l. 479—480.

² Udv. megyei lt. VIII. k. 9. sz. 843-ból.

³ Apor Syn. mut. l. 164. és 311.

erősítettik, hanem az, a koronán felül, két kiterjesztett sas szárnyakkal megtoldatik.*

Az udvarhelyszéki rendek és a kir. főkormánysház ajánlatára Mária Terézia a gróf Gyulafi László lemondásával, (ki udvari cancellárna neveztetett ki) ürességben lévő főkirálybírósházra 1745 szept. 15-én kelt diplomájával kinevezi.

Alig volt Udvarhelysháznek tudósabb, bölesebb, igazságosabb és hatalmasabb főkirálybírója, mint báró Daniel István, kinek hatalmáról ezen mondat maradt fenn: «Isten az égben, Mária Terézia Bécsben, Daniel István a székhben». Nem is történt lényegesebb intézkedés, mely tőle nem eredett, sőt még azon patriálkális viszonynál fogva, melylyel ő a törvényhatóság birtokosaival állott, a házassági ügyekbe is gyakran beavatkozott, és nem egyszer döntött is tekintélyével.

Mint főkirálybíró többnyire Vargyason lakott, sőt gyakran tartotta ott a közgyűléseket is, jelesen az udv. m. ltárban lévő közgyűlési jegyzőkönyvek szerint: 1748 decz. 17-én, 1750 okt. 9-én, 1751 május 24-én, 1753 márcz. 15-én, 1755 május 26-án; 1757 decz. 1-én, 1758 decz. 29-én, 1762 jan. 26-án különben Sz.-Udvarhelyen kívül tartott közgyűlést Sz.-Keresztúron is, mint fiú-székhben, szintén Vargyason is, csak úgy, mint Bardócz fiú-székhhez tartozott községben. Alkalmasint az ő és a megjelentek kényelméért, s azok ellátásáért, mert különben nem feküdt Vargyas azon fiú-szék központján.

Azonban 1764 szept. 7-én már fia, szintén István (IV.), kit Mária Terézia apja mellé coadministratornak

* Okt. I. 736—740.

még 1760 körül kinevezett, elnökkölt a Sz.-Udvarhelytt tartott közgyűlésen.

Ezen időben az idősebb D. István haláláig az apa és fiú együtt viselték a főkirálybiróságot, és mind a mellett, hogy mind kettő tényleg intézkedett, azt oly eszélyesen tették, hogy egymástól ellenkező intézkedés tételét kikerülve, összeütközés nem fordul elő. Azonban tekintve az apának magas korát, a nevezetesebb hivatalos teendőket inkább a fiú végezte, ép ezért a székelyek felfegyverkezéséről majd ennél lesz említés.

II. István, mint nagyon vallásos ember egyházáért is sokat tett. Túl buzgó kálvinista lett, és műveiben nagyon kikelt az unitáriusok ellen. Nem ismerte a vallásos türelmet.

Az erdővidéki ev. ref. kerületnek már 1713-ban gondnoka lett, azután a sz.-udvarhelyi és nagy-enyedi iskolák felügyelő gondnoka, mely minőségben nem kis szolgálatot tett a nevelésügynek. Az udvarhelyi iskola építésénél fel is használta főkirálybirói tekintélyét, a szék erejéből is fordítván az anyagok behordására ígás erőt és a mit csak lehetett. Anyagi segélylyel is jó példát adott. A száldobosi ev. ref. templom építésére is nem keveset áldozott.

Azonban 1770 óta sem a curátorságot, sem a főkirálybiróságot öregségi gyengeségei miatt nem folytatta, hanem Szász-Vesszősön lakott, és írással foglalkozott, mint Benkő írja.

Nyomatásban megjelent művei ezek:

1. «Monita paterna», magyarul atyai intések, melyeket István fiához azon alkalomból intézett, midőn ez véletlenül jobb karját átlötte. Nyomatott Szebenben, 1752-ben.

2. «Variarum meditationem miscellanea». Nyomt. 1759-ben.

3. «Descriptio vitæ Stephani liberi baronis de Daniel». 1764.

4. «Deus ad solvandum me intende! Jehova ad me adjuvandum festina». Ez az unitáriusokhoz van intézve, hogy vezéreltetnének az úr istennek, ki atya, fiú és sz.-lélek egy bizony isten valóságos ismeretére. Nyomt. N.-Enyed, 1765.

5. «Isten eleibe bocsátott alázatos könyörgéseknek gyakorlása». Nyom. N.-Enyed, 1766.

Mindezen munkákat mély vallásos érzés jellemzi. A hitben való teljes bizalom vezeti az író gondolatait, ki a bibliában egészen jártas volt.

Nem csekély figyelmet fordított birtokaira is. Vargyasi és ahhoz tartozó részbirtokait szerzeményeivel nevelte, a mellett felesége birtokait Sz.-Vesszősön, Dátoson és Kutyalván sem hanyagolta el. Dátoson jó hírben álló ménest alapított, mely minden erdélyi ménes-könyvben dicsérettel említettik, tüzes, a mellett tartós és erős lóvai igen keresettek voltak, melyeknek alakjai is az akkor divott ízlésnek megfeleltek.

Szeretett felesége elhalván, nagy bánatot okozott neki. Később, u. m. 1774 márczius 24-én II. István is elhalt Vesszősön, hol ünnepélyesen eltemették.

Gyászbeszédeket tartván felette Borosnyai Lukács Simon, Kis Gergely és Deaki Filep Pál. Úgy versek is irattak emlékére, de ezeknek szerzője nincs megnevezve. Mindezen beszédek Kolozsvártt 1774-ben kinyomatván, a családi levéltárban őriztetnek.

Ezekben is a családi leszármazás — a régebbi időkről — sok tekintetben téves.

A sz.-udvarhelyi ev. ref. iskola II. István emlékét egy 23 cm. széles és 31 cm. magas ezüst táblával tartja fenn, melyben a Daniel címér igen szépen van kiverve, az alján nyomtatás betűkkel pedig ezen felirat áll: «Insignia illustrissimi ac magnifici quondam liberi Baronis Stephani Daniel de Vargyas incl. Sedis Sicul, Udvarhely Supremi Judicis Regii nati A. D. Mdel XXXIV. denati A. D. M. d. c. l. XXIV. die XXIV. martii».

Ezen ezüst tábla a régi könyvtár egyik oldalfalában egy márvány táblában volt elhelyezve, melyet egy könyvszekrény elfedvén, csak az újabb építéskor eszközölt rendezés alkalmával került onnan ki.

II. István kétségen kívül a család legkiválóbb tagjainak egyike volt. Nincs adatom, hogy azok közül egy is oly magas kort élt volna mint ő.

Kilencz gyermekeiről (kik közül csak kettő volt életben halálakor) később lesz említés.

Most áttérek az I. István leányaira.

II. Judit.

Az I. István és Kemény Zsófia nagyobbik leánya, ki már 1689-ben férjhez adó kort ért. Szép és derék leány lehetett, mert mint fennebb láttuk, hol Prinyi Imre, hol Bánffy Boldizsár jelentkezik kezéért. Azonban az anyja ezek közül egyikhez sem adta, hanem losonczi báró Bánffy László Krasznamegye főispánjához, a báró Bánffy Zsigmond főkormányshéki tanácsos és Kemény Kata fiához. Ezen házasságból született fia Bánffy Ferencz kir. táblai ülnök és később Krasznamegye helytartója.*

* L. báró Bánffy Samu kap. felett 1755-ben Verastoi György által Beresztelkén tartott gyászbeszédet.

Azonban vallása miatt házas élete kellemetlenné vált. Ezt igazolja azon levele, melyet Beresztelkéről 1692 jun. 26-ról anyjának ír: «Édes asszonyom anyám! Mostani alkalmatossággal nem akarom elmulatni, hogy kegyelmedet levelem által meg ne látogassam. Kívánom istentől találja kegyelmedet jó egészségben. Én bizony valóban rossz egészségben vagyok, mind kívül s mind belől, mert én nékem csak úgy kell élnem mint egy barom, én mióta itt lakom egy predicationál többet nem hallottam unitárius paptól; én megvalloim igazán hogy bizony nagy lelki kísértetben vagyok, ezután még nagyobb esem, ha az isten meg nem szán. Toldalagi uram is nem lakhatik úgy itthon mint eddig, mert minden gyűlésen ott kell lenni. Én bizony soha se tudom hová legyek, ide nem hívathatok papot, mert azt nem engedi, sem pedig én nem mehetek, mert nem bocsát, azt mondja, hogy soha bizony nem bocsát, sem nem engedi, hogy hivassak papot; hanem csak úgy akar, hogy az új buza kenyeren felvegyem itt az új vacsoráját, mert ha nem cselekszem, soha bizony vele jól nem lakom. Én nem tudom soha, az én istenem látja mit csináljak, mert meg kell bolondulnom, ha az isten meg nem szán, valami képpen gondot nem visel rám. Épen bizony el kell vesznem az én sok gondolkozásomban. Most ő kegyelme a vármegye gyűlésére ment, onnét az urhoz megyen, én nékem is azt monda, hogy készüljek, eddig az asszony megfogott betegedni s oda kell mennem Bonczidára, azonban elé közelget az aratás, haza kell jönnöm akkora, mikor az az új vacsoráját osszák. Az istenért kérem kegyelmedet édes asszonyom anyám valamint meg ne írja kegyelmed, hogy én adtam hírre kegyelmednek, mert én rám haragszik még, hanem hogy csak mástól hallotta kegyelmed. Én örömet bémennék kegyelmedhez, de nem bocsát ő kegyelme, azt mondja, hogy ha én kálvinista nem leszek, soha ő kegyelmével jól nem élek. Engem igazán megver az isten, mert én nékem nem volt egy óráig való lelkem nyugodalma, hogy bizony azt akarnám, ma halhatnék meg; boldog

ember az, ki azt elkerülheti. Ha én ezt tudtam volna, bizony örökké inkább úgy ültem volna, hogysem ilyen kárhozatos életet éljek. Kérem az istenért kegyelmedet, ha irni talál kegyelmed, meg ne írja hogy én irtam meg kegyelmednek mert annál inkább erőltett aztán; hanem csak egyéb formán ha hívathatna kegyelmed, hogy akkor ne lehetnék itthon. Ezzel ajánlom isten oltalmába kegyelmed édes asszonyom anyám

kegyelmednek engedelmességgel szolgáló leánya

Beresztelken

Daniel Judit, s. k.

1692. die 26. junii.¹

Mikép lett később ezen felekezeti egyenetlenség megoldva, arról tudomásom nincs.

I. Klára.

I. István és Kemény Zsófia második leánya született 1676 körül. Férjhez menetele idejéről nincs adat ugyan; de 1700-ban úgy említették mint homorod-szent-mártoni Biró Samuné.² Ki mint főkormányzéki tanácsos elhalt 1721 febr. 21-én, a felette tartott halotti beszéd szerint. Fia szintén Samu. Ezen házasságból talán több gyermek nem is született.

I. Klára 1724 nov. 30-ikán a Daniel-családi levelek hol léte iránt kihallgattatván, mint tanu vallja, hogy az apja halála után minden levelek által mentek Mihály bátyjára, ki a Rákóczi szabadságharczban elesvén, azok özvegye kezén maradtak, azután így folytatja: «hogy azért az akkori háborúságos időkben valami kár ne legyen azokat az

¹ Eredetije a cs. ltárban.

² Okt. 1. 453.

említett özvegytől én kezemhez vettem idősb néhai Daniel Ferencz consessusából, ki is akkor velem együtt a brassói obsidiumba volt és midőn isten asztán azon háborukat lecsendesítette és öcsém uramék haza telepedtek, mind azon leveleket, melyek között tudom hogy volt donatio is — a vargyasi jóságokrol valo — adtam Daniel Ferencz öcsém uramnak mint nagyobb atyafinak». ¹

Az 1729-iki szebeni országgyűlésen mint özvegy képviseltette magát. ²

Vallásos buzgóságának jeléül említi Benczédi tanár, hogy a tanulókat bőkezűleg segítette a kolozsvári iskolában, számos jótéteményei között templomhelyet is ajándékozott a kolozsvári unitárius egyháznak. Ugyan ő a mostani magyar-utczai tanoda telke egy részének megvételére 1725-ben adott 60 mftot. ³ 1735-ben hágy a Kolozsvárt építendő templomra 50 mftot. ⁴ És ezután nemsokára bevégezte élete pályáját.

I. Zsuzsa.

Az I. István és Kemény Zsófi harmadik leánya, ki anyjának 1699-ben történt halála után gróf Bethlen Samuéknál ismerkedett meg Petrichevich Horváth Boldizsárral és az ő házuktól ment is hozzá. De rövid volt házassága, úgy meddő is, mert 1712 előtt beteg ágyban elhalt, úgyisintén hat nap mulva akkor született kis idétlen leánya is. Horváth nem akarta az elhalt neje ékszereit, melyek osztályrészébe jutottak, a testvérek

¹ Erd. cs. ltban.

² Apor P. S. M. I. 312.

³ Aranykönyv 55. l.

⁴ u. o. I. 15.

felszólítására kiadni, állítván, hogy előbb halván el az anya, a kis leány örökölte azokat, ennek halála után pedig ő mint apa. Az I. Zsuzsa kiházásításakor kapott 100 aranyat, hat lovat, egy hintót a mint Osváth Ferencz az 1714 jan. 14-én foganatosított esketéskor vallja, ki tovább így vall: «Azt is világosan tudom hogy t. n. Daniel Istvánné asszonyom Kemény Sofia igen vékonyan házassítatott ki, el annyira, hogy sem lovat, sem hintot nem hozott. Azt is tudom világosan hogy valami ezüst arany és köves marhájok volt néhai t. n. Daniel István uram posteritássainak azok néhai üdvözült Daniel Ferenczné Béldi Judit asszonyrol maradtanak ő kegyelmekre többire. Ezek között ezüst kupák és aranyos virágos kupák, ezüst aranyos mosdo korsajával együtt, a Béldi ezimer lévén rajta, két rendbeli egybejáró ezüst poharak, két aranyos kanna, egy ezüst öreg aranyos csapos kanna, egy ezüst belől aranyos palaczk, két ezüst csésze, egy ezüst korsó, egy ezüst sőtarto, ezüst kanalok, csoport gyöngyök jó félék, nyakra valok, nevezetesen egy záfiros médály, arany lánczok és gyűrűk, függők kövesek, egy orvosságos arany perecz, kláris övek is voltak».*

Különben a fivéreknek nővéreikkel a közösen illető birtokok osztályánál is támadt egyenetlenségek, de ezt is elenyésztették, mind ezekről elég adat van a családi levéltárban.

III. Anna.

I. István és Kemény Zsófia negyedik leánya, kiről csak azt jegyezhetem fel, hogy 1695 febr. 12-én, midőn anyját Bánffy Pál bizonyos nagy-borsai kaszálóért megidézteti, a leányai között nem említettik, tehát később

* Okt. l. 472—475.

sem fordulván neve elő, mint hajadon leány még fiatal korában elhalt 1695 előtt.¹

III. István.

A III. Mihály és Kún Zsófi fia, kit középsőnek is neveztek; minthogy azon időben még két István élt a családban. Mintegy 1703-ban születhetett.² Ő is ellen mond 1732-ben VIII. Péter azon cselekvényének, mely szerint ez a vargyasi és ahhoz tartozó fiat illető birtokait leányának, gróf Haller Jánosnénak elzálogosította. Azonban 1743-ban Péternek ezen birtokait magához váltja, miért kellemetlensége lesz a vargyasi fiúággal.

III. István első neje a gróf Teleki Sándor leánya, Judit volt, ki 1737-ben halt el. Gyermekei N.-Enyeden tanultak és nagyatyjuk, gróf Teleki Sándor gondozta őket, kiket a szünidőkre többnyire magához vitette. Tanítóik voltak: fülei Deak András 1740-ben, Jancsó Gábor 1744—1749-ig, és Galambfalvi Demeter Ferencz 1750—1751-ben. III. Istvánnak több levele maradt fenn, melyeket apjához családi és gazdasági ügyekben írt.³

Második neje volt gróf Bethlen Éva, a gróf Bethlen Elek és gróf Pekry Kata leánya. Megjegyzem, hogy ez a gróf Pekry Lőrincz kurucz generalis leánya volt, tehát testvér II. István feleségével, gróf Pekry Polival. Gróf Pekry Kata előbb báró Kemény Lászlóhoz, másodszor gróf Bethlen Elekhez és harmadszor báró Pelniczhez ment férjhez.

¹ Okt. l. 443—445. ² u. o. l. 488—489.

³ Gr. Teleki cs. levéltári adatai szerint.

Minthogy III. István anyja, Kun Zsófi férjének eleste után csernátóni Bernád Jánoshoz ment férjhez, és 1741 körül elhalt, a Bernád Jánostól származott féltestvéreivel írt év jan. 14-én megosztozván jut neki a dobokai jószág.

III. István hivatalt nem viselt.

Gr. Bethlen Évával 1740 után kelhetett egybe, legálább erre mutat írt évről kelt azon összeírás, mely magában foglalja a gróf Bethlen Éva kisasszonynak osztály szerint jutott ezüstműt, ékszereket stb., melyeket főkép a sajátságos elnevezésükért röviden felemlíték: «Ezüst marhák: 1. egy ezüst numizmás medencze korsostól, a medenczének fenekén három különböző czimer egyik korona, másik Grif, harmadik összefolyó ág. 2. Két aranyos virágos négysegű gyertyatartó öreg Bethlen Elek és Nagy Klára czimereivel. 3. Hat aranyos selleg 11. 10. 9. 6. 5. és 4. numerusuk. 4. Nyolcz pár késnyél és hét kalán gr. Bethlen Elek és gr. Pekry Kata asszony nevei rajta. 5. Két rossz sőtarto holmi lodingra való boglárokkal. 6. Egy aranyos mentekötő. 7. Egy ludtojáshoz való aranyos csésze. 8. Tizenkét fejér ezüst csésze Bethlen Éva grof kisasszony neve és cimere rajta». Ezután felsorolja a részébe jutott aktív követeléseket, melyek együtt 4533 mf. 56¹/₂ dénárt tesznek. Aztán következnek az «Arany marhák négy vermés fityegőivel egy smaragdostoll. Egy gyémántos nagy rozsa forma medáll. Hat rend nyakravaló darabos jóféle gyöngy. Egy pártá öt smaragdostoglárral. Egy gyöngyös gallér apro gyöngyös boglárral. Tizenkét rubintos gyöngyel elegyaló reszkető tők. Item három jóféle gyöngy bogláros reszkető tők. Ezekon kívül holmi apro boglárocskák. Egy pár karkötő, jóféle gyöngyből csinált rozsa. Egy pár kézre való arany láncz. Egy pár gyémántos reszkető tő. Egy jóféle gyöngyös koszoru. Egy rubintol smaragdral rakott függőcske. Egy rubintos homlok pártá. Egy gyöngyös főkötő eleje, gyolesra

varrott apro jóféle gyöngyök, reszkető tőkkel, olintár (így) gyöngyel rakott s öreg szeműek is vannak benne. Egy pár kézre való tizenyoleczrend közészerű gyöngyből való. Pénzen vett. Egy főkető hátuly közészerű gyöngyel rakott, négy gyöngy boglár benne. Item maga relatiojából a kis asszonynak vagyon kolozsvári ötvös Décsi István uramnál: egy rubintos homlok pártá, egy rubintos fülbevaló, egy smaragd rubintal elegy médály. A szoknyák séesse: Egy szederjes bársony szoknya hat rend schofiom varrás rajta, fejár pontispanos vállával. Egy puplikány szín bársony szoknya három ezüst kötés rajta a közepén szélyes az két szélén keskenyebb. Egy zöld aranyos szoknya, egy rend arany kötéssel. Egy megy szín aranyos szoknya egy rend elegyes kötéssel. A puplikány (így) bárson szoknyának válla, mentéje. Egy kapornya szín virágos selyemszoknya, egy rend aranyos kötéssel, vállával együtt. Egy fahély szín creditor egy rend ezüst paszomántal. Egy fekete selyemmor, két rend ezüst paszomántal, vállastol, ruhástol. Egy hamu szín arany kötéssel való kamuka szoknya. Egy király szín melyre való arany csipkével meghánva. Egy narancs szín hosszú ánglia mente ezüst pontispánnal. Övek: Egy huszonnégy rendből álló kaláris öv. Egy ezüst arannyal elegy sinor öv. Ezüstös aranyos keszkenyök. Egy ezüstös palatinló tászlistol együtt». Ezután következnek az ágytakarók és paplanok leírása, melyeknek leírása nem lévén oly érdekes, mellözöm. Ezen osztályába jutott tárgyak összeírását Rédei Pál és Radák Lőrincz hitelesítik, kiknek nevei kezeskednek arról, hogy az összeért tárgyak az akkor használt kifejezés szerint soroltatnak fel.*

Gróf Bethlen Éva tartván attól, hogy férjének gróf Teleki Judittól született gyermekei a tőle származott Imre és Éva gyermekeit megrövidíthetik, 1778 decz. 10-én kelt végrendeletében akként intézkedik, hogy

* Hit. más. cs. ltárban.

azok kötelesek mindazon pénzt, melyet férjhezmenetelkor a férjéhez vitt, ezeknek megtéríteni stb. Ezen intézkedést ezekben indokolja: «Minthogy pedig férjem házához vitt magam említett pénze, mind együtt egészen négy ezer forintokból állott s ezt férjem mind kezéhez vévén csak egy részével vásárolt jóságot, a több részt pedig maga örökös jósága megtartására és építésére, adosságai lefizetésére s lehet ha talán egyéb elkerülhetetlen szükségei potlására is költötte, soha semmit is belőlle nekem vissza nem adván, sem velem nem költvén legkissebb részét is, azért férjem maga örökös jóságaiból is részt mind addig semmiképpen ne vegyenek s ne vehessenek és nevezett magam gyermeke is adni ne tartozzanak, valamig nékiek a jóságra vagy adosság lefizetésére, vagy pedig akár hová egyebűvé is sokszor nevezett férjem által elköltött pénzem meg nem fordíttatik».*

Ezen végrendelkezés után maros-ludasi birtokán huzamos betegeskedése után 1780 körül elhalt.

III. István első feleségével 1730 körül kelhetett egybe, kitől születtek Mihály, Sándor és Károly fiai, és ki 1737-ben elhalván, nem sokaig élhetett házasságban.

III. Istvánt 1780-ban mint néhait említi gr. Bethlen Pál egy levelében. (Cs. ltár.)

VI. Mihály.

III. István és gróf Teleki Judit fia, született 1731-ben. Tanulmányait a n.-enyedi ev. ref. iskolában végezvén a kir. főkormányshékhöz ment, s gróf Teleki László főkormányshéki tanácsos oldala mellett gyakorolta magát ezen pályáján. 1767-ben vette nőül a

* Okt. l. 567—570.

farnosi Keceli János és gyerő-monostori Kabos Borbála leányát, Borbálát, ki is született 1751-ben. Doboka vármegyében (talán Borsán) boldog házasságban éltek. VI. Mihály mint Doboka-megye continua tábla ülnöke és pénztárnoka szolgált közbecsülésben, igazságosan és pontosan. Elhalt 1782 decz. 17-én. Felesége midőn férjének temetése iránt intézkedett, a nagy csapástól lesújtva, szívbajban hirtelen elhalt. És azon nem gyakran előforduló eset következett be, hogy az egymást szerető házaspár tagjai egyszerre temetettek el. Tordai Samu kolozsvári ev. ref. pap a felettük a borsai ref. templomban tartott gyászbeszédében a többek közt ezt mondja: «maga is férje temetésére rendeltetett idő előtt meghala, úgy hogy a mit mondott vala hajdan Dávid, mikor Saulnak és Jonáthánnak véletlen halálokat kesergni vala: Saul és Jonáthán szerelmesek és életökben egymást szerető, halálokból is nem választottak el egymástól. 2. Sám. I. 23. Ezen gyászbeszédből vettem a felhozott adatokat».*

Ezen házasságból született első gyermek neve nem lévén felemlítve, nekem is el kell hallgatnom. Az 1782-ben kesergőnek neve.

IV. Borbála a VI. Mihály és Keceli Borbála egyetlen árva leányuk.

Ki később férjhez ment nagyváradi báró József Mihályhoz. Nagyváradi Inczédi József 1736-ban mint ítélőmester, báróságot szerzett. Nevét Inczédi és József vagy neje Józika Judit nevéből alkotva József József-várára vált.

* Nyomt. Kolozsvártt. 1783. cs. ltár.

toztatta. Ennek fia Józscinzi Mihály, ki Diószegi Ágnes-től született, ennek volt első felesége IV. Borbála, a kinek elhalálózása után második házasságra lépett Szászernyei Erzsébettel.

I. Sándor a III. István és gróf Teleki Judit fia.

Kiről — nem sokat lakván Vargyason — kevés adat maradt fenn. Neje bikali báró Vitéz György és báró Korda Zsuzsa Éva nevű leánya. Ki férjének 1767 előtt történt elhalálózása után másodszor férjhez ment ifjabb báró Inczédi Samuhoz. Feltehető, hogy felesége birtokában lakott többet, M.-Bikalon. Egyetlen fiáról, II. Károlyról később lesz említés.

I. Károly a III. István fia gróf Teleki Judittól, ki össze nem tévesztendő az I. Sándor fiával, szintén Károlylyal.

I. Károlyt Éva a Bethlen Évától született féltestvére 1784-ben meginteti az anyja végrendelete értelmében ötlet és III. Istvánnak életében átadott négy ezer forintból a reá eső résznek megfizetéséért.*

II. Imre III. István és ennek második neje, gróf Bethlen Éva fia.

Tanulmányait a n.-enyedi ev. ref. iskolában kitünőleg végezte, a melyet a részére 1761 decz. 19-én kiállított iskolai bizonyítvány igazol. (Ered. cs. ltárban) 1773-ban kir. táblai számfeletti, 1781-ben rendes ülnök

* Okt. l. 579—582.

lesz ugyanott. 1787-ben a kolozsvári continua táblánál mint ülnök szolgált. 1791-ben pedig királyi tanácsossá neveztetik ki. Értelmes, tanult, takarékos és igazságos egyén volt. Nem hiányzott nála a vallásosság, a mellett türelmes és humánus hajlammal birt. Mint nőtlen halt el 1801-ben. Ő kezelte N.-Szebenben a családi levéltárt, kiváló pontossággal. Végrendelete kelt 1799 április 3-án, melyet kiegészít az 1800 nov. 26-án kelt alapítványról szóló végrendelezése. Lássuk ezeket röviden rendre. Szokásos bevezetés után az elsőben megemlítve, hogy testvérhuga halálával a maros-ludasi jószág megterhelve jött kezéhez, de azokat ő letörlesztette, mind a mellett a lovai, kocsija és ahhoz tartozók kivételével, az ingóságokat azon atyafiainak hagyja, kikre a ludasi jószág száll. A lovakat stb. Daniel Károly öcsésének, kire száll a vargyasi birtoka, szintén neki hagyván minden ott lévő ingóságait.

A 2-ik pont egy a családot illető kis alapítványról szólván, azt szóról szóra ide iktatom: «Az öcsém báro Daniel Sámuel Kapitánynak kölcsönbe adott nyolczezer m. forintaimnak interesseit vegye mindenkor az öcsém Daniel Károly, holtá után pedig, ha lesznek, fiu magzatjai, a midőn pedig fiu magzat nem maradna, a már tudva lévő 8000 m. forintoknak interesseit vegyék közönségesen a Daniel fiu atyafiak, ezeknek is pedig, ha az ur istennek úgy tetszenék, a fiuágban eshető elfogyásokkal, nevezett pénzemet hagyom az erdélyi reformátum consistorium keresztényi rendelkezésére. A felséges urunk itten lévő banko cassájában 5. procento interesse beadott nyolcz ezer renens forintaim, pediglen holtam után, oly alázatos kérésem mellett, menjen a reformatum consistorium atyai gondviselése alá, hogy azoknak folyo interesseit, melyek esztendő alatt mennek 400 r. forintokra, a hazában minden vallás és nemzetbeli tekinteten kívül, oly husz kineve-

zendő nyomorultaknak adattassanak, a kik betegség vagy más isten látogatás által oly állapotban helyeztetek, hogy minden-napi élelmeknek megkeresésére éppen alkalmatlanok.»

Ezen pontnál meg kell jegyeznem, hogy a báró Daniel Samunak kölcsönzött 8000 m. forintot ennek örökösei, a báró Rauberek, a ref. főconsistoriumnak befizetvén, annak felügyelete alatt kezeltetik. A szegény nyomorultak részére tett 8000 forintról, Jakab E. is tesz említést Kolozsvár történetében,¹ azt írva, hogy az unitáriusok is élvezték. A főtanács által ajánlott szegényeket az ev. ref. főtanács elfogadta.²

3-szor N.-Szebenben a rétutczában 225. sz. a. házáat az odavaló reformata ekkleziának hagyja. Az ott lévő butorait «kotyavetyén» eladatni rendeli, melyekből bejövő pénz adassék kamatra jó helyre, és a kamat «minden esztendőben. adattassék azoknak a nyomorultaknak, a magyarok közül minden vallásbeli külömb-séget köztök félre tévén, a kik a n.-szebeni ispotályban vagy másutt a városon nyomorognának.

4-szer. Ezüstneműjét, ékszereit, köntöseit felsorolva hagyja Daniel Károly öcscsének.

5-ször. A készpénzéről, mely a n.-szebeni ref. pap Pápai Istvánnál állani szokott ezüstös ládában van, nagyakozik. Úgy az íróasztalában s más helyt található pénzeiről. Kifizetvén előbb cselédeknek egész évi bérét, 2—4 arany jutalmat úgy fedezve temetési költségét, a megmaradott összegnek felét öreg nénje báró Rejászné két leányával kapja, más felét Daniel Károly. Kérven utoljára az erd. reformatum consistoriumot :

¹ III. k. 838. l.

² Még van említés a b. Danielnek adott 8000 frtról az okt. l. 590—596. úgy az alapítványról l. 610.

6-szor. «Alázatosan, hogy leirt kevés rendeléseimnek telyesítéseket magok keresztyéni közbevetések által elősegélyeni, meg emlékeztvén az embernek utolsó sorsáról, méltoztassanak.»

A második végrendelet 1-ső pontjában a 12 ezer forintból, mely az erdélyi «filial B. cassában» van elhelyezve, nyolcz ezer fordítottassék a fennemlített alapítványra. 2-szor, A nyolcz ezeren felül maradott négy ezernek fele kamatja, mely évi 100 frt. a n.-enyedi, kolozsvári, marosvásárhelyi és sz.-udvarhelyi iskola részére egyenlőleg adassék ki, a végett hogy az «adas-sék két oly akár mely classisban tanuló gyermekeknek, kik legjobb tanulók közül valók, de oly szegények, hogy nem alkalmasok megszerezni illendő ruházatjokat és megkivántató könyveiket.» 3-szor. A még hátra levő 2000 r. forint kamatjából állíttassék a n.-enyedi iskolában három «álumnia» azon kikötéssel, hogy míg a szebeni ev. ref. pap Pápai István fiai Enyeden tanulnak és deákok lesznek, abból 60 m. forint adassék egynek egynek. A fenn maradandó összeg iránti részesedésre a tanárok jeleljenek ki álumniust, úgy ha Pápainak nem lesz fia az enyedi iskolában, a felszabadult 60 m. forintra is két álumniust.

Mind két végrendelet nagy ovatossággal és részletesen van írva, mely kiterjed azon módoszatokra, melylyel az alapítványi összegeket, ha azok kifizetetnének, kezelni kell. A főfelügyelet az erd. ev. ref. püspökre, főtanácsra és az álumnusok kijelölése a tanárookra van bízva.

II. Éva.

III. István és gróf Bethlen Éva leánya gyerőmonos-tori báró Kemény Sándor második neje, kinek első neje volt báró Diószegi Krisztina, harmadik pedig Eperjesi Juli. Sokaig nem élhettek együtt, mert mint láttuk anyjának 1778-ban kelt végrendeténél, akkor még leány volt; azonban 1784-ben kelt adata szerint már Keményné volt.¹ Elhalt 1793-ban szüret után, mint írja IV. D. Zsófi I. D. Samu fivérének 1794 jan. 15-én kelt levelében.² Ezen Keménynek apja volt báró Kemény Zsigmond, ki szintén három feleséget vett rendre, u. m. Suki Krisztinát, Turoczi Katát és gróf Vass Évát.

II. Károly.

I. Sándor és bikali báró Vitéz Éva fia. Születési idejét 1766 körül tehetjük, még pedig azon elismervény után, melyet ő mint kadét 1785 jul. 12-én Kolozsvár-t állít ki, melyben igazolja, hogy Daniel Imre bátyja bizonyos 30 r. forint marha árát, melylyel neki tartozott, 50 r. forintra kipótolta «és e szerint a nemes regimentet in florenos rhe. ötven én érettem excontentálta».³ Adat nem áll előttünk, hogy meddig katonáskodott; azonban feltehetjük hogy nem sokaig. Úgy látszik, hogy bőven költekezett, mert a kir. fő-kormány-szék 1801 jun. 26-án kelt rendeletével, mint illetlen magaviseletűt és tékozlásra hajlót, jószágai gondozására

¹ Okt. l. 579—581.

² Ered. cs. ltárban.

³ Eredetije a cs. ltárban.

elégtelennek találván, gondnokság alá helyezi.* Azonban ezen rendelet nem lett végrehajtva, melyet igazol II. Eleknek a kir. főkörmányszékhez beadott azon folyamodványa, melyben előadja, hogy Daniel Károlynak sikerült a tisztségtől oly bizonyítványt szerezni, mely szerint ő gazdaságát helyesen folytatja, sőt áprilisban eskettetett is, és a részrehajló tanuk vallomásaikkal ezt megerősítik. Mind ezt II. Elek valótlannak nyilvánítja, és elősorolja II. Károly adósságcsinálásait, úgy ezekkel kapcsolatosan, hogy egy év alatt nyolczszor cserélte kocsiját stb. A végén kéri az 1801-beli rendeletnek fentartását, melyre a kir. főkörmányszék 1806 május 23-ikán ezt válaszolja: «tudtára adatott mai napon mind a nemes bardóczfiúszéki tisztségnek mind vargyasi Daniel Károlynak, hogy a kir. főkörmányszó tanács a nevezett könyörgőre nézve tett előbbeni rendelkezéseitől el nem állhat».

E közben azonban II. Károly nőül vette érsekujvári Gyarmathi Ágnest, a Gyarmathi Sándor és surányi Török Justina leányát, alkalmasint 1805-ben, legalább ezt következtethetni azon kötelezvényéből, mely irt év május 23-kán II. Károly által kiállított, mely szerint midőn Gyarmathi Ágnest házastársul vette, a kolozsmegyei farnasi rész jószágát 5000 r. forintig lekötvén, mely «jegybe kötését» újból megerősíti, mert hitvesével való páros életének folyása alatt hozzá viseltető nagy szeretetét, igaz hűségét tapasztalta, ki vele együtt fáradozott az üdvezült Daniel Imre bátyjáról «reá szállott igen summás adósságoknak» lefizetésében, a vargyasi és farnasi jószágait 10,000 r. forintokba leköti, oly módon,

* Okt. 1. 626.

hogy örökösei csak azon összeg lefizetése után vehessék birtokukba.¹

Azonban házaselete nem volt a legkedvezőbb. Több nyoma van a cs. levéltárban a felesége elleni zugolódásainak; volt-e erre elég oka, vagy sem, nem tartozik feladatunkhoz megbirálni. Különben is II. Károlyban több fogyatkozás volt, a mellett el is betegesedett. Elhalt 1819-ben.

III. Imre.

II. Károly és Gyarmathi Ágnes fia született Bicalon 1809-ben, és ott is kereszteltetett meg azon év szept. 10-én, ev. ref. lelkész Viski Márton által.² Azonban később Rudnay Sándor vagy báró Szepesi Ignác erd. róm. kath. püspök unszolására anyja katholizáltatta, és neveltetését ezek valamelyike elvállalván, tanulmányait a bécsi Teréziánumban, később Kassán folytatta. Rudnay 1819-ben primássá neveztetvén ki, utánna Szepesi következett és így nem tudva az áttérés idejét, bizonytalan, hogy az melyiknek püspöksége alatt történt. Elég annyit kimutatni, hogy a reformáció óta a család vargyasi ágában, melyben oly buzgó unitárius és református egyénekről lett említés, az első róm. katolikus III. Imre, kinek utódai szintén ezen vallást követik.

III. Imre 1834 jun. 25-én anyjával kelt kölcsönös megegyezés után átveszi a vargyasi és ahhoz tartozó fiat illető birtokokat, és a kolozsvári majort, de 13,680 r. forint és 13 kr. adóssággal, melynek kifizetését illető-

¹ Okt. l. 633—636.

² Bikali anyakönyvi kivonat szerint.

leg betáblázását magára vállalja. Az alig 24 éves fiatal embert hihetőleg ezen adósság elvállalása és a kamatok pontatlan fizetése sodorta azon rossz anyagi helyzetbe, mely később még anyja halála után örökölt összes birtokaitól is megfosztotta. Ha ez egészen nem is elfogadható okozat, de részben minden esetre hozzájárult anyagi bukásához.*

Tanulmányai végeztével közszolgálatját Kolozsvártt a kir. főkörmányszéknél kezdette meg, de azt félbe hagyva, Vargyason telepedett meg, és a bardóczzséki alszéken mint bíró szolgált, melyről pár év múlva lemondván, élt Vargyason, mint nőtlen ember. Szerette a jó társaságot és víg életet.

Az 1848-iki és reá következő események ötet mintegy önkénytelenül a császári pártra kényszerítették lépni. Előbb Sz.-Udvarhelyt mint kerületi biztos működött, az ötvenes években a N.-Szebenben székelő helytartóságnál tanácsosi minőségben szolgált. Azután nyugalmazott állapotban újból Vargyason lakott. 1862-ben gr. Kálnoky Dénes főkirálybíró lemondásával Háromszék főkirálybírói helyettesének neveztetett ki, és minekutánna 1865 vége felé az alkotmányos élet hajnala bekövetkezett és az állásokról lemondott főkirálybírák és főispánok állásukba vissza helyeztettek, nyugdíjaztatott.

Házasságra lépett 1859-ben széplaki báró Petrichevich Horváth Rózával, a báró P. Horváth Albert és zágoni Szentkereszti Zsuzsa idősebb leányával, ki 1830-ban született.

III. Imre elhalt 1869 ápril 29-ikén, Vargyason,

* Eredeti adatok cs. Itárban.

özvegye pedig 1891 május 28-án Baczka-Madarason, mind kettő elhalálzási helyeiken nyugalomra.

III. Polixena.

II. Károly és Gyarmathy Ágnes lánya. Született 1807 tájott, férjhez ment altorjai Szabó Farkashoz 1840 körül, kinek apja volt Szabó Károly, anyja homorod-szentmártoni Biró Zsuzsa. Bikalon lakva, mint derék szorgalmas nő, birtokait igen ügyesen kezelte.

VII. István.

III. Imre és báró Horváth Róza fia született 1860-ban. Tanulmányait a kolozsvári unitárius főiskolában kezdette, később a kir. liceumban végezván a jogot szintén az ottani egyetemen halgatta. Szigorlatai letétele után jogtudor lett. Jelenleg kir. albiró.

V. Zsuzsa.

Szintén a III. Imre és báró Horváth Róza leánya, született 1862 decz. 12-én. A bécsi Sálesi szent-Ferencz-rendű apáczáknál neveltetett 1874—1880-ig, hol alapítványt nyert. Kitünő képzettséget sajátított el, onnan kijöven, az anyja oldala mellett élt, és ápolta azt utolsó beteges éveiben teljes odaadással, mint nemes szivű leány, ki nagy ragaszkodással és szeretettel viseltetett anyjához. Kinek elvesztése után a zárdai életre vágyván, vissza ment 1891-ben Bécsbe, hol ötet az apáczák tárt karokkal fogadták. 1892 nov. 21-én Marie de Chantal név alatt letette a szent fogadalmat. Jelenleg a növendékek

oktatásával és nevelésével foglalkozik, még pedig 1893 febr. 4-ike óta mint első mesternő, melyre teljes minősítéssel bír.

I. Béla.

III. Imre és báró Horváth Róza fia, született 1864-ben; már mint fiatal tanulónak nagy kedve volt a katonai pályához. Anyjának sikerült is a n.-szebeni kadét-iskolába beadni, melyet kitűnő sikerrel végzett. Azután fokozatosan felvitté cs. és kir. főhadnagyságig. Azonban szolgálata, a közbe jött kellemetlen surlódások miatt, félbe szakadt.

IV. Imre.

III. Imrének 1869-ben történt halála után pár hónap múlva báró Horváth Rózától született fia. Tanulmányait Kolozsvárt a piaristáknál végezván, az ottani egyetemen a jogot hallgatva, szigorlatait sikerrel tette le. Jelenleg kir. törvényszéki aljegyző.

Ezzel végezve a III. Mihályról származó ággal, térjünk vissza az I. István fia V. Ferencz és Suki Sára gyermekeihez.

VI. Ferencz.

V. Ferencz és Suki Sára első fia, ki apjának elhunytá után a vargyasi és ahhoz tartozó fiat illető birtokokból I. György és II. László fivéreivel 1749 ápril 14-én osztozván, ezen eredeti osztálylevél szerint: «1. A felső curia fundussa a gyümölcsöskert nélkül juta az urfinak Daniel László uramnak. 2. Ennek párja pro parte secunda az also

curia fundussa egészen mint eddig birattatott, juta az urnak Daniel Ferencz uramnak. 3. Ennek párja pro parte 3-tia a Pánczél Szakács joszága féle a Sos István joszága félével, a néhai Sos Ferencz joszága féle, nem különben a néhai Kelemen Gergely joszága féle, rajta lévő házzal, cum suis appertinentiis ad eandum sessionem pertinentibus, a Kovács János joszága féle, a hol most Molnár Máté lakik, és a felső nobilitáris curiához való gyümölcsös kert, a csűrös kerten alol, juta az urfinak, Daniel György uramnak.» Az épületekről később ez áll: «A felső curialis helyen való udvarház, ugy minden kő és fa épületek, kertekkel együtt, jutának Daniel György és László urfiaknak. Az also curialis helyen való udvarház pedig, egyéb épületekkel együtt, juta Daniel Ferencz urnak.» Ezután következnek a külsőségek és jobbágyok felosztása, melyek felsorolását mellőzöm. Hanem e helyett érdekesnek tartom megemlíteni hogy 1748 decz. 2-kán bölöni Tako András és Gazdag Györgyöt a fivérek felkérvén, hogy velük menjenek Brassóba, az atyjukról maradott értéktárgyak felosztására, ezt az erről irt időben kiállított bizonyítványban következőleg említik fel: «el mentünk nemes Brasso várossában Czako Danielné asszonyom házához és az die 3-tia septembris producáltatván előnkben egy zöld ládában bizonyos számu pénzek az meg irt pársoknak ő kegyelmeknek egy egy részre juta körmöczi arany Nro 35. Császárok aranyai Nro 100. Hollándus aranyok Nro 72. Nagyobb aranyok facientes ducatos minores Nro 20. Tallérok facientes fl. 165. 84. Máriás pénz vonás forint 966. Léven in super némű némű asztali készületek ezüst poharak, kések, kalánok, sótartó, credentia, gyertya-tartó kettő, egy csésze, melyek között egy nagy fedeles aranyos pohár divisio felett néhai édes uri asszony anyjok dispositiojából marad Daniel György és László urfi részére, hogy abból magok kardhoz való ezüst készületeket suppléálják.»*

* Ered. cs. levéltárban.

VI. Ferencz ezen időben már nős volt. Első felesége lévén a Kénosi Sándor Gergely ítélőmester és Szent-iványi Mária leánya Klára, mely házasságból született egy leánya.

III. Klára.

Kittoroczko Toroczka Mihály elszöktetett, aztán nőül vett és apósával 1758 körül kibékült.¹ Elhalt 1763 május 9-én, férjével csak négy évet és 9 hónapot élt. Három gyermeke maradt, u. m. Toroczka Károly, Mózes és Klára.²

VI. Ferencz másodszor házasságra lépett, 1752-ben gagy Pálffy Julival.³

Ezen házasság gyümölcse egy fiú és négy leány, kikről később lesz említés, most folytassuk tovább a VI. Ferenczről feltárt adatokat. Hivatalt nem viselt. Birtokait jól kezelte és rendezett viszonyok között élt, mint buzgó vallásos embert említi a jótevők között Székely Sándor unitárius püspök.⁴

A frátai, szopori, botházi, szent-királyi, egerbegyi és lónai úgy a saját földein termett gabonából, valamint jobbágyságtól járó tizedet 1757-ben mint adománylevelében kifejezi: «az isten dicsőségére» rendeli, «a szegény kolozsvári unitárius collegium számára.»⁵

Az egyházi főtanács 1773 jun. 12-én II. József császárhoz N.-Szebenbe követséget választ, melynek jun. 28-án kellett megjelenni ő felsége előtt. Ezen

¹ Reg. 1810 fasc. 6. Nr. 7.

² Lásd az Uzoni F. István által 1763 jul. 3-án felette tartott gyászbeszédet a kolozsvári unit. főtanoda könyvtárában.

³ Vargyasi anyakönyvi kivonat 171.

⁴ Unit. vallás tört. I. 183.

⁵ Ökt. I. 548.

követségbe Horváth Boldizsár főcurátor mellé többekkel ő is bevásztatott.¹ 1774 jun. 18-án jelen volt a hévizi zsinaton.² 1778 jan. 17-én szintén megjelent az egyházi főtanácsban.³ Tehát élénk részt vett az unitárius egyház életében. Legtöbbet Vargyason lakott, hol 1777 január 27-re virradólag csüre, gabonája, gabonása úgy egyéb «portékája» elégvén, a község ellen pert támasztott az iránt, hogy vagy a gyujtogatót adja ki, vagy a tűzvész által okozott kárt fizesse meg, hivatkozván egy hasonló esetre Felső-Fehérmegyében, melyre a kir. táblának ítélete kedvező volt. De mind e mellett a continua tábla elutasítván a felperest, a falut a kereset alól feloldotta. Különben a perfolyamból az tűnik ki, hogy inkább valamely cseléd pipatüzétől mint gonosz embertől eredett volna a tűz.⁴

Szintén ő is ad 1778 decz. 25-én egy tirót és 15 m. forintot.⁵

VI. Ferenczet eltemették Vargyason, 1780 február 2-dikán.⁶

De már szóljunk a Pálffy Julitól született fiáról és négy leányáról.

VII. Ferencz.

Katona-pályára lépett. Az akkori szokás szerint 1773-ban kapitányi rangot vesz, mely alkalomkor atyjá-

¹ Prot. gen. cons. II. l. 357.

² U. o. II. l. 392.

³ U. o. III. l. 1.

⁴ Bardoczszéki jkőnyv 1777-ből.

⁵ Bardoczszék con. tábla jkőnyv 1778-ból.

⁶ Vargyasi anyakönyv szerint.

tól 5000 frtot kölcsönözvén, a szept. 22-iki kötelezvényében ezt írja: «én itten Olaszországban lévén comandoba felséges Ferdinánd herczeg szolgálatában, jövődöbéli szerencsémét s előmeneteletem nézvében benne, itten levő commendásom tanácsadásából nemes Osveria regementjében lévő Bán Zsigmond kapitány urtól carecterét megvásároltam.» Leköti a vargyasi birtokát azon esetre, ha ő atyjának életében ezen összeget nem fizethetné meg, leány testvéreinek, oly módon hagyja, hogy a fiú örökösök csak ezen összegnek megfizetése után vehessék át a birtokot.* 1775-ben Milánóban kelt kötelezvényével hasonló biztosítás mellett nővérei javára újból 5000 frtig megterheli a fiú jószágait. Később elbetegesedvén, alezredesi ranggal nyugdíjba lép és Vargyasra jött lakni, hol a II. Elek feljegyzése szerint 1792 febr. 6-án elhalt. Azután a fiú és leány örökösök közt, a 10,000 frt követelés miatt, hosszas perlekedés fejlődik ki, melyről később lesz bővebben említés.

II. Teréz.

Nagybarcsai Barcsai Jánosné, kinek fia szintén János, leánya Róza, P. Horváth Károlyné. II. Teréz meghalt 1818-ban.

I. Juli.

Született 1767-ben. Ábrahámfalvi Ugron Lászlóhoz ment férjhez, 18 éves korában, kivel házasságban élt 26 évet, kitől a halál 1811-ben választotta el. A Mező-

* Okt. I. 558.

ségen Záhon lakott férjével. Két fia lett — megkülönböztetésül — ugynevezett záhi Ugron István és Ferencz.¹

IV. Zsuzsa.

Barcsai Lászlóné. Piskiből 1798-ban decz. 20-án férje által kiadott gyászjelentés szerint született 1776-ban, házasságban öt évet sem élt egészen, mert a halál irt év november 18-án a kedves, fiatal szelid nőt kiragadta a férje karjai közül, 22 éves korában.²

VI. Mária-ról csak azon feljegyzést találtam, hogy gyermekkorban halt el.

Ezeknek anyja Pálffy Juli 1809 jul. 8-án — hat hónapig tartó betegség után — halt el Záhon, és temetett a Szentkereszti kriptába, mint leánya Juli irja, kinél azon időben tartózkodott.³

Ezen ág VII. Ferenczcel a fiakban kihalt. Térjünk át tehát az V. Ferenczére, kinek Suki Sárától második fia

I. György.

Tanulmányait a kolozsvári unitárius iskolában folytatta, mely időből maradt fenn, egy az apjához intézett latin versezete, 1735 évszámmal jelezve. Tehát akkor azon időbeli beosztás szerint «poéta» lehetett. 1749-ben mint nagykoru osztozott fivéreivel és azután

¹ L. az I. Juli feletti halotti beszédek 1811-ből Szász Mózes és Molnos Dávid által mondva. Kolozsv. nyom. 1811.

² Okt. l. 608—609.

³ u. o. l. 627.

pár évvel házasságra gondolt. Erre mutat Sárosi Györgynek egy 1752 május 9-ről hozzá intézett levele, melyet ezen sorokkal kezd: «Ha senki réám nem bizta is, mind a Méltóságos urfihoz való kötelességemből kívántam a Méltóságos urfinak notificálni, hogy valamint most az urfinak úgy másoknak is religionkba való házasságokat javallottam s javallom, minthogy mi a rendetlen házasságok miatt fogyunk meg inkább, mint egyéb miatt, nevezetesen az asszonyokat P. Horváthné asszonyékat ugyan dorgáltam, hogy vallásokból ki ne adják leányokat, mely szerint Horváth Boldizsárné asszonynak vettem észre oly elméjét, hogy szép hajadon leányát a méltóságos urfinak most oda adná.»* Azonban nem ezen Horváth leányt vette el feleségül, hanem 1752 október 25-én a P. Horváth Kozma és Benkő Mária leányát, Borbálát. Vargyason gazdáskodott, később azonban Árkosra — neje birtokába — tette át lakását. Ugyanott tetetett 1761 koporsóba és temettetett el Vargyason. Kiről özvegye egy régi bibliába ezeket jegyezte fel: «Emlékezetre méltó dolgok. Az én istenemnek böles tetszéséből házastársul adattam az én néhai édes férjemnek Méltóságos vargyasi Daniel György urnak az 1752-dik esztendőben mind sz.-havának 25-dik napján. Lakadalmi solemnitásunk lévén Széplakon a néhai édes atyám M. Petritjevich Horváth Kozma ur uri házánál. A honnan is hozattam Vargyasra néhai Méltóságos férjem vargyasi Daniel György ur vargyasi uriházához.

Mivel az urnak örökségi a fiak és az asszonyi állatnak méhének gyümöltse jutalom. Soltár 127. v. 3. Én is nyertem fiakat az urtol. Első szülöttem Daniel Lajosom született az 1755-ik esztendőben februáriusnak vagy böjtelő havának 8-ik napján.

Második fiam Daniel Elekem született az 1759-ik esztendő-

* Ered. cs. ltárban.

ben juliusnak vagy sz. Jakab havának 3-ik napján, mely is Cornelius napja.

Néhai kedves férjem M. ur Daniel György meghal Brassobol Árkosra menő utyában Bolonya és Szász Hermány között a mezőben, az 1761-ik esztendőben áprilisnek vagy Sz. György havának 25-ik napján, kit Árkosra vitetvén koporsoba tettünk azon hónapnak 26-ik napján. Testét hozták Vargyasra azon hónapnak 28-ik napján. Eltemettettem azon 1761-ik esztendőben juniusnak vagy Sz. Iván havának 21-ik napján Vargyason a Méltóságos vargyasi Daniel familia temető boltjában.»

P. Horváth Boldizsár naplójának 96-dik lapján ezen szomorú esetről ezeket írja: «1761. 13. juni voltam synoduson Vargyason, hol ott is 21. ejusdem temettük el Daniel György kedves öcsémet, kinek is édes anyja Suki Sára édes anyámmal Suki Klárával testvér volt.»

I. György a Sárosi tanácsát követve, ha szintén nem is az általa ajánlott Horváth leányt, de még is azon buzgó unitárius házból valót jegyzett el. Ő is válásához ragaszkodott. Áldozott annak céljaira. A többek között 1749-ben febr. 22-én 100 m. forintot adott a Zsoltárok kinyomására. (Benczédi szt.) Különben hivatalt se nem keresett, se nem viselt.

Horváth Borbála csak kilencz évet és pár hónapot élt férjével, kinek véletlen halála után nem kis gondot adott két fiának nevelése és birtokainak kezelése, melynek ő teljesen megfelelt. Szelid, jótékony és tevékeny természete mellett, vallásához is buzgósággal viseltetett. Az árkosi unitárius egyháznak 1787-ben egy kokusdióhéjból ezüst talpra aranyozva, készíttetett úrvacsorapoharat, ugyan azon év ápril 7-én egy szószék-takarót adott, mely fehér selyemből készült, kivarrva az alján

virágokkal.¹ Vargyason 1789 ápril 5-én Lázár István unitárius püspök vizsgálatot tartva, az úrasztali készletek vizsgálatánál ezen feljegyzés áll: «Pohár No 2. Ez a teks Fekete Pál ajándéka, de megvásván és megromolván a régiség miatt, Daniel György a ki feles kölcséget és aranyat azon pohárnak a mostani szép és leirt formában való tételére nagy szorgalmatossággal nem sajnálta.» Tehát I. György s özvegye is járultak valamivel az úrasztali készletekhez.

A kegyes nő, minekutánna 45 évet élt tisztességes özvegységében, 1806 május 8-án elhalt Árkoson.²

II. Lajos.

Ki minekutánna 1775 februárban (saját feljegyzése szerint) az atyjáról maradt leveleket lajstromozta, tehát tanulmányai végeztével, a katona-pályára lépven, a bécsi testőrseregben szolgált, mely évtől kezdve s meddig, megfelelni — adatok hiányában — nem tudok. Azonban 1777-ben, 22 éves korában már mint katonáról van említés. 1792-ben októberben a törökök elleni hadjárat idejében vette nőül a sepsi-szent-györgyi Daczó József és réthi Antos Mária leányát, Máriát. Ki férjét a francziák elleni hadjáratba kísérte. II. Lajosról az 1793-dik évről mint székelyhuszár alezredestől az «Egyetértés» 1890. évi folyamának 149-dik számának a «párbajt vivó székhuszárokról» írt tárczájában ez áll: «Irt év szeptemberében Schweigenheimnál a Rajna partján néztek farkas szemet egymással a szövetségesek és

¹ Árkosi ed. jegyzőkönyve szerint.

² Lásd a es. ltárban Ürmösi János, árkosi papnak felette tartott gyászbeszédét.

a francziák. Amolyan fegyverszünetféle volt, mikor kard nem csattog, puská nem ropog, ágyú nem dörög, hanem a legénység pihen. Ekkor érdekes párbaj történt az ő és egy francia őrnagy engedélye és jelenléte mellett. Ugyanis Lemouton francia őrmester híres vivó provokálta Csató Pál székelyhuszár káplárt. » A párviadal eként van leírva: »Mikor elhangzott a harmadik taps, a két paripa nagyot horkanva ugrott szemközt egymással. A két kard gyorsan villant, mint két villámsugár s abban a pillanatban Csato Pál lova összerogyott s lezuhant gazdájával a földre. A francia kardja gyorsabban és nagyobb erővel csapott, hogy sem ellenfele felfoghatta volna. Csato szerencséjére azonban a francia hamarabb sujtott, mint elérhette, s így a halálos csapás csak lóva fejét érte.»

Mindenki azt hitte, hogy vége van Csato Pálnak is, de már a következő pillanatban talpon állott az elveszettnek vélt ember. Mindegy! Vége van így is -- gondolták a nézők -- mert csak egy második kardcsapás s veszve van Csato káplár. A francia mint a szélvész oly gyorsan csapott a gyalog maradt huszár fejének. A két kard összeesendült, szikrát vetett és abban a pillanatban Lemouton őrmester a földön feküdt haldokolva. Mialatt Csato káplár kardjával leütötte a francia csapását, baljával megragadta lábát és lerántotta lováról s a másik pillanatban markolatig döfte kardját a földön fekvő francia mellébe s azután egy ugrással a francia lován termett s onnan üdvözölte kardjával a meglepett nézőket.»

Különben a székelyhuszárok a francziák elleni hadakozásban vitézségüknek és bátorságuknak nem csekély jeleit adták, mint ezek részletesen meg vannak írva az Östr. Militär-Zeitschriftben, melyből egy pár II. Lajosról szóló adatot megemlítek. Daniel Lajos, székelyhuszár alezredes 1794 júniusban Schweigenheim és Weingarten között megeresztett kantárszárral vágott be osztályával

az ellenség lovas csapatja elé, melytől már csak egy pisztolylövésnyi távolság választotta el. Az ellenség utat nyitott lovassága ágyuinak. Az ágyuzás eredménye a székelyhuszároknál 10 halott és 20 sebesült, mire egy kis rendtelenség támadt. Azonban Bora József székelyhuszár ezredes a hátra hagyott két osztálylyal előnyomulván, egyesült, és megfeszített erővel a székelyhuszárok a francziákat megverték. Különbön mindkét fél vitézül harczolt. A székely huszároknak nagy részük volt a győzelemben. Az ellenségnek 207 halottja maradt a csatatéren, ennél még többen megsebesültek, 65 foglyul esett. A huszárok 38 lovat vittek el magukkal. De a székelyhuszár ezredis sokat szenvedett. Daniel Lajos alezredes is sebet kapott.¹ Csak hamar a francziák összeszedték magukat és július 2-án Schweighenimnál csatát fogadtak el, melyben a székelyhuszárok a Bora és Daniel vezénylete alatt újabb dicsőséget arattak, és még nagyobb veszteséget okoztak a francziáknak.²

A Manheim előtti csatákban, 1795 szeptember 23 és 24-dikéről kelt leírásban is dicsérőleg említették II. Lajos, kinek czélszerű rendelkezése, az ellenséget mindenben megelőzte és annak felül muló nagyobb ereinek ellen állott.³

Nürnberghez rendeltetvén az ezred, Daniel alezredes 1796 augusztus 24-én osztályával, mint előcsapat, utjára indult azon feladattal, hogy a várost véletlen lepje meg, és az ellenségnek ott lévő készletét foglalja le. A véletlen megsejtetés sikerült. Az ellenség néhány biztosát és több

¹ Oest. Mit. Zeitschr. 1847. évf. III. k. 122. l.

² U. o. l. 123., 124.

³ U. o. l. 131.

lovasát elfogta, többeket szétugrasztott, több zsákmányt ejtett, úgy néhány láda fegyvert foglalt le. Ez által meg lett mentve Nürnberg az ellenség által kivetett sarcz fizetésétől, melyet már pár óra múlva teljesíteni kellett volna. E közben a más két huszár-osztálylyal az ezredes megkerülte a városnak a Pegnitz jobb partján fekvő részét, és látva az ellenséges lovasság közeledését, azokat tartoztatta, míg Lichtenstein hadteste annyira előnyomult, hogy az ellenséget megtámadva megverhette.¹

Nem kísérem tovább ezen uton, elég volt ennyit a székelyhuszárok és II. Lajos jellemzéséről felhozni. Különben nem soká a székelyhusároktól áthelyeztetett — mit neje 1797 jun. 12-én Öfteszhaimból II. Elekhez írt levelében így említ fel: «Már a magunk dolgáról írok; édes bátyám írja, valahogy kívánná, hogy az uram már valahára azt írná, hogy obrister, de itten majd bételnék az, mi példabeszédben vagyon, hogy adtál uram essőt de nincs köszönet benne. Az uram obrister, de nem a székelyhuszár regimentbe, hanem a Szervisz szabad corusnál, igaz hogy ennél nem marad ő sokáig, mivel békességbe reducálják minden corusokat.»² Ugyan ő II. Elek sógorához — kit bátyjának szólít — írt év szept. 12-ről Stuttgartból kelt levelében panaszolja, hogy férjének lábai ámbár a «Wild Baden»-i fürdőt használta, annyira fájnak hogy már 16 hét óta alig tud járni, mely alatt csak háromszor ült lován, akkor is székről hágott fel. Ezen lábfájást családi nyavalyának nevezi. Levelét így végzi: «Hát édes bátyám nem kap-e még egy szép asszonykára, nem kellene elmulatni lelkem, hogy lenne ki kenné fájos podágrás lábait, az legalább igaz lélekből kenné, ha jószívű volna,

¹ Oest. M. Z. 1847. évf. k. III. l. 295.

² Okt. l. 596.

olyan a milyent kedves bátyám uram megérdemelne, hanem az olyan — közöttünk maradott szó légyen — igen ritka.»¹

Perauból, mely Carinthiában Villach mellett fekszik, 1797 decz. 18-ról irt levelében II. Elek fivérével tudatja ezeket: «Most nagy urnak tevének, mert öt batollion van brigádam alatt, melyre az adott alkalmatosságot, hogy az Olaszországban kötött békesség ratificatioja már megesvén, ezen armádiától vagy 51. batallion és 12. divisio lovasság rendeltetett a velencei tartományokban kapott új birodalmainknak elfoglalásokra bémenni, s ezekkel az itt való generálisok is menvén, míg más rendelkezések lesznek, addig nekem egy helyett itt kell maradnom. Elég dolgom szaporodik ugyan ezen uraság által, de mégis örvendem nemcsak azért, hogy becsületemre szolgál, mint egy ilyen ifjú obesternek, hanem nevezetesen azért, hogy nem kell nekem is ezen haramiasereggel oda mennem.» Tovább írja hogy első obesternek sehová sem tehetik, mert néhány öregebb van nálánál és így akár hová is csak másodiknak teszik. Végre panaszol a katonai életre, méltatlanságra, melyhez nem csak hozzá kell szokni, «hanem az emberi érzékenységet is magunkról levetkezni és mint oktan állatoknak olyanoknak lennünk, hogy a hová befognak, ott huzzuk a jármat. Boldog ki ezen háládatlan sorsban életének jobb idejét el nem töltötte.»²

Pozsonyból 1800 jan. 20-áról II. Samuhoz intézett atyafiságos és érdekes leveléből az alábbiakról értesülünk. Házasságából egy leány született, de ez másfél éves korában elhalt. Úgy él mint gyümölcstelen fa, de ez nem zavarja házas élete boldogságát. Sorsáról ezeket írja: «ez már szinte másfél esztendő óta nem a legkellemesebb

¹ Okt. l. 598—600.

² U. o. l. 603—608.

réám nézve, mert minekutánna már a jövő áprilisbe harmadik esztendeje leszen a székely huszároktól, a hol a török háborútól fogva, minden megkülönböztetett reputációval, szolgáltam, az utóbszori velem ott szolgált fátális ostoba és málitiosus paraszt születésű s lelkű Barra obester huntzvut factioja miatt, kit az ördög ugyan azon időben, midőn egy fátális processus a regimentnél minnyájunkat összezavart volna, elvitt, onnan mint obester a szervizfreu corpushoz transferáltattam vagyis inkább avanciroztam volna, sok kedvetlen situációkon mentem által, melyeket ezen igazságtalanul réám következett sors magával hozott.» Tovább írja hogy a reductioval ő már októberben elmúlt egy éve — tehát 1798 október óta — több pajtásaival s a cancellarián a zavaros számadások kidolgozásával foglalkozik. Várja, hogy a császár ígérete szerint tegye egy lovas regimenthez, mi ha közelebb nem következik be, tavasz felé ismét felmegy a császárhoz.

A levél többi része II. Samu leányairól szól. Ohajtaná valamelyiket Daczó János sógorának elnyerni. Inkább Polira céloz, kiről ezt írja: «a szép Polixena képe most is otthon az édes anyám szobájába függ.»¹

Hihetőleg zörgetett is ügyében, mert nem soká késett az ő kedves székelyhuszáraihoz való áthelyezése, hol 1801-ben brigáderos generális lett, Sepsi-szentgyörgy székhelylyel, de neki meg volt engedve, hogy a szomszéd Árkos községében lévő birtokán lakjék. A brigád állott: egy székelyhuszár és két gyalog székely ezredből.²

Katonai szolgálatját 1809-ben betegeskedése miatt már nem teljesíthette. Gyógyítása végett alkalmasint

¹ Okt. 1. 621—626.

² 1804-iki katonai sematismus szerint.

Brassóba huzódott, legalább ezt következtethetjük az ott 1810 január 17-én kelt végrendeletéből, melyben II. Elek fivérének lelkére köti feleségét, kivel mint írja, «eddig is minden világi boldogságomat feltaláltam». Továbbá intézkedik azon módokról, mikép fizetessék ki a 20,920 r. frt adóssága, melyet sem ő sem az igazságos világ soknak nem tarthat, a ki tudja hogy 33 évek alatt idegen országokban szolgált, és csak abból élt, mit magának szerezhetett.¹

II. Lajos elhalt 1810 jan. 19-én, eltemettetett Árkoson jan. 22-én, életének 55-dik évében. Özvegye a szomorú tudósításában ezt írja a többek közt: «Tizennegyedik esztendő alig voltam a midőn a mindenható, egy ily okos nevelőmnnek szívét rendelte életem vándorlásába, vezetőmnnek, a szeretet férjemmé tette és e lelkesítette benne barátomat. Szeretet és hívség volt minden léptében kísérője. A betegség elzárta hivatalának utolsó idejében szolgálatjától.»²

II. Elek fivérének meghagyását követvén, adósságainak elvállalása mellett, 1811 ápr. 8-án kelt egyezmény szerint az özvegyével az árkosi és ahhoz tartozó birtokok használatára nézve kiegyezett.³ Az özvegy pedig, ki férjével 17 évet élt, később gróf Mikó Györgyhez férjhez ment.

II. Lajos utódot nem hagyott hátra, mert leánya:

V. Borbála,

ki a Daczó Máriával való egybekelésük után nemsokára született, 1794 aug. 12-én másfél éves korában elhalt.

¹ Okt. l. 652—655. ² u. o. l. 643—644. ³ Ered. cs. ltárban.

II. Elek.

I. György és P. Horváth Borbála fia, született 1759 jul. 3-án. Mint buzgó unitárius szülők gyermeke kétségen kívül Kolozsvárt az unitáriusok főtanodájában tanult. Alig volt huszonegy éves, midőn 1780 febr. 22-én P. Horváth Terézzel K.-Széplakon esküvőjét megtartotta. Ezen házasság alkalmasint az anyja közbejárására történt, kívánván hogy fia családjából nősüljön. Horváth Teréznek apja volt P. Horváth Miklós, anyja bágyoni Váró Erzsébet, testvérei Zsófi, P. Horváth Ferenczné, és P. Horváth Miklós.¹ Ez a kir. táblán mint ülnök szolgált. II. Eleknek nem csak sógora, hanem bizalmas rokona (mint ő nevezte öccse) volt. Kit azért említek itten, mert később gyakran találkozunk nevével.

II. Eleknek Horváth Teréztől 1783 jul. 13-án született fia, Elek, és 1794 május 12-én leánya, Teréz. Azonban az anya ezen szülés következtében ugyan azon év jun. 14-én elhalt. A bánatos férj többé nem is nősült, mind végig özvegységben élt. Elhalván Váró Erzsébet anyósa 1799-ben, ennek birtokaiból a két életben lévő testvér és az elhalt Teréz gyerekeinek apja — mint természetes gyám — megcsztoznak, jutván ezeknek a magyar-frátai, somogyomi és dicső-szent-mártoni azon birtok, «mely addig is az alsó udvarhoz biratott» úgy az akkori Felső-Fehérmegyében fekvő mihályfalvi, hidegvizi, vessződi és korniczeli részbirtokok.²

Ezen birtokokkal is nevekedvén II. Elek birtokállománya, a mellett még II. Lajos fivérének — ki hosz-

¹ Cs. lt. adatai szerint.

² Ered. oszt. levél cs. ltárban.

szas ideig katonáskodott — gazdasági dolgait is felügyelte, elég foglalkozást adott. Hivatal után nem is járt, hanem szorgalmasan gazdáskodott, birtokaiban épített, ahhoz szerezgetett s erdőket nevelt, szőlőket állított be, közbe vadásztatott, még sólyommadarakkal is. Szóval oly tevékenységet fejtett ki ezen téren, mikép az akkori rendszer szerint méltán tartatott a legkitünőbb gazdák egyikének.

A vargyasi udvarházát 1797-ben átalakította. Az erre tett kiadásairól pontos jegyzéket hagyott hátra. Cserepet a fedélre Brassóból hozatta, hol ezerét 5 m. forinttal és 50 pénzzel vétette. A hires gelenczei deszkának szála 20 pénz, buzának vékája 50 pénz, egy kupa bor 10 pénz, egy fertály pálinka 8 pénz, és ebben az arányban van a kőműves, ács munka stb. felsorolva. Természetes hogy a munkások élelmet is kaptak, de az sem került sokba, mert olcsók voltak az élelmi czikkek, úgy a hús is, például: Bardóczszéken 1790-ben a széküléskor megrendeltetett a mészárosoknak, hogy a marhahús fontját 5 pénznél, a juhhúsnak pedig 3 pénznél feljebb «adni kemény büntetés terhe alatt ne merészeljenek».¹

Nagyobb építkezést tett a somogyomi birtokában — melyet mint írja — nagyon elpusztult állapotban vett át. Az ottani épületek becsértéke a 10,000 r. forintot meghaladja² a mellett, minthogy többnyire ott lakott, szép kertet rendezett be, úgy nagy szőlőt is ültetett.

Birtokaiban mindenütt szorgalmának nyomait hagyta hátra.

¹ Bardóczszéki prot. 1790. l. 73.

² Ered. becsü levél cs. lt.

Az állattenyésztésre is figyelmet fordított, különösen kedvelte a lovakat, melyekből szép ménest is alkotott.

Mint buzgó unitárius 1792 jan. 23-án az udvarhelyi esperesi körben felügyelő gondnoknak, 1802 jun. 17-én a Toroczkón tartott zsinaton (Toroczkai Mihály helye megürülvén) főgondnoknak választatott, mely tisztet haláláig viselt.

A hol valamely birtokhoz jogát érezte, keményen lépett fel. Ugyanis az olasztelki ágban a báró Daniel Lőrincz fiában I. Samuban a fiág kihalván, ennek nővérét, Daniel Jóséfát, báró Rauber Miklósnét 1807-ben perbe fogta. Szintén a vargyasi ágban egyik fiág VII. Ferencz alezreddessel kihalván — nem vétén tekintetbe ennek azon rendelkezését, mely szerint addig a fiág nem veheti át a birtokot, míg a kihalt leány testvéreinek a birtokra fektetett 10,000 forintot ki nem fizeti — hatalmasul elfoglalta. A miért is a leányok 1809 jun. 14-én törvényesen megintették.* Mindkét esetben — a régi perlekedés rendszere szerint — hosszadalmas perlekedés fejlődött ki.

Az 1809-iki lustráról érdekes adat maradt fenn Ferenczi Istvánnak, II. Elekhez — irt év okt. 10-én Sz.-Udvarhelyről — intézett levelében, melyben a bevezetés után ez áll: «Udvarhelyszéken 40. faluk nem lustráltak, azonban a lustráltak közül nagyobbára a szabad székelvő comunitások a mustrán egyenesen megvetették az insurrectio-beli kötelességet. Udvarhelyen lármás tumultust tettek, egy postulatumot adtak be a permanens deputationak, mely ebből állott: a nemesek tovább ne uralkodjanak, a szabad székelvő

* Okt. I. 639—640.

renddel æqualisaltassanak és a jobbágyok szabaduljanak fel átaljában s hasonlólag æqualisaltassanak stb.» Tovább megemlítti a főkormányzó megjövetelét, ki mindent elkövetett a kötelesség teljesítésére való rábeszélésével, de eredménytelenül. Így végrehajtás jött a székre, a «renitensek» ellen. Most csendesség van kéntelenségből, mint írja. Többeket a korifeusok közül elfogtak, vasra vertek, s «meghivattak, mint status rabjai, a királyi táblára. Az insurrectio szinte készen van 300 lovas és egy batalion gyalog.» Ezután felsorolja részletesen a II. Elek által állított lovas zsoldos felöltöztetése költségeit, mi azon olcsó időben is 256 r. frt és 27 kr.-ra ment.*

II. Elek podágrával vesződött, a mellett vízkórságba is esvén, érezte halálának közeledését, azért 1810 decz. havában végintézkedést tett, mely oly körütekintéssel, részletesen van írva, hogy abból az egész gondolkozása, jelleme előnkbe varázsoltatik és mintegy tükörben meglátjuk a vallásosságát, apai gyöngéd érzését, jóságát, melynek keretében cselédei iránti jó indulatát is beilleszti. Érdeemes ezen végintézkedésnek némely részeit szó szerint idézni, u. m. «1-mo. Hogy ha az isten a fiamnak fiu magzatokat ad, természetesen azt ő neveli az unitárius vallásba, hogy ha pedig a fiam előbb megtalálna halni (melytől isten őrizze) a menyemnek lelkire kötöm, hogyha isten nekik fiu magzatokat ad, azokat nevelje a mi vallásunkba istenesen, a mi szokásunk szerint Horváth Miklos kedves öcsém urammal lett megegyezéssel, melyet ha elmulatna, bizonyosan félhetne az isten haragjától. 2-do. A leányom dolga kényes lévén vallására nézve, mégis a lehetőségig tarcsa magát ahhoz, a mit már sokszor megmondottam neki, azonban Horváth Miklós kedves öcsém uramnak lelkire kötöm sorsát szerencsét-

* Okt. I. 641—643.

len leányomnak, a legnagyobb atyafisággal és barátsággal kérem, mind testvérével való osztályára, mind egyéb körülményeire nézve legyen neki oktatója és apja.» A következő 15 pontokban birtokai gyermekei közötti felosztásának mikéntjéről intézkedik, úgy cselédei megjutalmazásáról. Végre életének tökéletesítésére kéri Horváth Miklóst «tökéletes bizadalommal, mint ezen a világon legkedvesebb» vérének és barátját.»¹

Életének 53-dik évében, 1812 jan. 23-án elhalt Somogyomban és oda is temettetett el.²

Két gyászbeszédben emlékeztek meg róla Szász Mózes, kolozsvári pap, és Molnos Dávid, kolozsvári tanár.³

Hogy az V. Ferenczről leszármazás világosabbá legyen, vissza kell térnünk ennek és Suki Sárának harmadik fiára.

II. László.

Kiről fájdalom nem sok kedvezőt jegyezhetünk fel, lévén kissé boldogtalan. Mely évben született és miként tanult a kolozsvári iskolában nem tudhatjuk. Gyenge elméleti tehetségének tulajdonítható azon fellépése, mely I. György ellen — alkalmasint némelyek biztatásából — vezette, melyre indította azon hiedelme, mely szerint I. György és VI. Ferencz fivérei, midőn 1743-ban az apjuk elhalván, a róla maradott birtokaikat felosztották, őket megrövidíték. Ekkor (t. i. 1749-ben) a felső udvarház neki jutott György testvérével, azonban György az ő részét belső telkekkel megcserélte 1754-ben, de azt

¹ Okt. l. 646—651.

² U. o. l. 662.

³ Nyom. Kolozsvártt 1812.

még sem akarta átadni, miért I. György özvegye, P. Horváth Borbála, 1762 decz. 17-én kénytelen volt ötöt törvényesen megintetni.

Különben I. György gondnokság alá akarta tételni; ezen eljárással szemben védekezett II. László, ki 1753 márcz. 23-ról Maurer István és P. Horváth Mózesről — kikkel együtt tanult — bizonyítványt szerez, kik ép elméjűségét igazolják. Irt év és hó 27-ről kiállított bizonyítványban az olasztelki ágbeli II. Gábor és IX. Péter, úgy Cserei János és Samu ezt írják róla: «semminemű cselekedetei oly helytelenek, melyekből bolondnak ítélné akár ki is, nem voltak, sőt még valami judiciumat nem observáltuk, az egy mélankoliánál és szótalanságnál egyebet.» II. Lőrincz (bárá) I. Györgyhez intézett levelében értesíti, hogy II. László szüntelen hozzá jár, méltatlan bánásmódról panaszol és az udvarház részéről szerződést fel akarja bontani, ajánlja ezen ügynek atyafiságos elintézését. VI. Ferencz fivére is pártfogásába veszi. 1759 ápr. 27-én egy esketést vitet véghez II. László, melyben a tanuk egyhangulag olyan magaviseletűnek vallják, ki képes saját ügyeit vezetni és nem tudják oly magaviseletét, melyért bolondnak lehetne tartani.¹

A végén nem került gondnokság alá, hanem élt csendesen, mint aggregény. Ő is adott 1778-ban egy tirót és 15 m. firtot.²

Elhalt 1808 január havában.³ Legtalálóbban jellemzi II. Samu II. Elekhez 1808 szept. 28-án irt azon válaszszában, melyet ennek azon levelére irt, melyben

¹ Cs. ltárbeli adatok.

² Bardoczszéki jk. 1778-ból.

³ Vargyasi anyakönyvi kivonata szerint.

II. László halálát tudatta ezen szavakban: «a milyen ártatlan életet élt, lehetetlen is, hogy az boldog életre el ne jutott volna, az hová az ártatlanok hihetőképben leginkább juthatnak, azért nyugodjon békével és csendesen pora, addig is, mig mi is oda eljuthatunk!»*

II. Klára.

V. Ferencz és Suki Sára nagyobbik leánya. Születési idejét 1718 körül tehetjük, férjhez ment 1737-ben az olásztelki ágbeli III. Jánoshoz. Ezen házasságból született gyermekekről III. Jánosnál már megemlékezvén, itt csak II. Klárát érdeklő némely adatokat említtek fel. Kiházasításával nem lévén megelégedve, zugó-lodásai a testvérek között némi egyenetlenséget idéztek elé, fel is lépett ezek ellen, és 1748-ban követelte törvényes megintés által a szerzeményekből és az anyai birtokokból részét, ő nem tekinti magát «émarita» leánynak, mert a kiházasítást csak az anyaiából kapta, annyi abból mindegyik testvérének jutott, de kellett volna azt az apaiból is adni. Panaszolja továbbá fivéreinek az atyafiságos megegyezéstől való idegenségét. Azután így folytatja: «mihelyt az anyámat eltemették, másnap alig várván, hogy ebédet egyem és uram ő kegyelmével haza mehessek, mindjárt a nagyobb öcsém (két testvéreim praesentiajában) gyermekeimmel együtt a házból kivetett, kezeimet . . . megrongálta. Végre kijelenti, mikép a fiat illető birtokból részt nem kíván, most is atyafiságosan találja meg fivéreit, kik őtet kényszerítették a tisztekhez folyamodni. Ezen egyenetlenség

* Okt. 1. 637—638.

1748-ban és 1749-ben különböző esketések véghezvitelére ad alkalmat, melyeket a felek a kiházasztás mikéntjéről álláspontjaik szerint vitetnek véghez. Azonkívül 1750-ben a II. Klárának adott ezüstnemük és ékszerek értékének becslését is fiverei véghezvitetik.¹ Az anyai birtokot 1751-ben felosszák a testvérek, VI. Ferencz, I. György és II. Klárának jut a magyarfrátai és botházi, II. Zsuzsa és II. Lászlónak a borsai birtok. Azonban ezen osztálylyal nem lett az egyenlenség megszüntetve, mert 1760 november 24-én M.-Vásárhelyt megjelennek II. Gábor mint néhai III. Jánosnak, néhai II. Klárától született Samu, Zsófi és Mari gyermekeinek «Curatora és tutora» és báró Szentkereszti Sámuel mint II. Zsuzsa «plenipotentia-rusa» más felől I. György, VI. Ferencz, II. László és báró Szilágyi Samu lakásán választván, e mellé még más békebirákat is, kik előtt a fiú testvérek kötelezik magukat a még fenmaradott leányt is illető birtokokból, úgy mindenféle ingó javakból a leányoknak részeit kiadni, és a fiat illető birtokokból illendő kiházasztást adni. Ezen közbirói végzésen, ha valamely fél meg nem nyugodnék, élhet egyszer a kir. főkormányshoz felfolyamodvánnyal. Mely nem következett be, úgy látszik a testvérek közötti egyenlenség ezzel véget ért és a fivérek, a mennyiben időközben II. Klára és férje is elhalt, az ellene elkövetett bántalmakért, gyermekeinek adtak elégtételt.²

¹ Okt. I. 518—520.

² Cs. ltári eredeti okmányok szerint.

II. Zsuzsa V. Ferencz és Suki Sára ötödik gyermeke.

Férjhez ment 1752-ben a zágoni báró Szentkereszti András Fogaras vidéki főkapitány és gróf Korda Mari fiához, Samuhoz. Ezen házasságból születtek: b. Szentkereszti András — a Toskánai herczeg lovasezredénél ezredes — Samu — székelhuszár százados — és egy leány, Katalin.

II. Zsuzsa kisasszonynak «köves arany marháit» 1748 okt. 21-én VI. Ferencz, Déesi István és Gyulai Márton kolozsvári ékszerészek által megbecsülteti, melyeket ő testvérének átadott. Melyek eként soroltatnak fel: «1-mo. Van egy arany nyakszorító rubinttal rakott ad fl. 74. 2-do. Egy pántlikára való kis médály, egy gyémánt melyben van 8. apro rubin és fityegőben apro gyöngy fl. 22. 8. 3-tio. Egy boglár rubintos egy pár galamb fityegője fl. 16. 12. 4-to. Egy pár öreg gyöngy fülbevaló, az also része el van takarva, hogy hibája ki ne tessék, melynek is két rubintos foglalás a fityegője, az öreg gyöngy felett apro gyöngyből fűzött pántlikája mely is æstimáltatott ad fl. 25. 5-to. Van egy ezüst pántlika rozsa, melyben van rubint Numero 43. mely is æstimáltatott ad fl. 29. 6-to. Egy arany pillango mely is rontani valo ad fl. 7. Egy arany reszkető szár nyom duc. $1\frac{1}{8}$ ad fl. 4. 7-mo. Kilencz rend fejr és jóféle igen szép gyöngy, nyakravalo fl. 210. 8-vo. Kézre valo gyöngy nyom duc. $5\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$ ad fl. 28. 70. 9-no. Két boglár apro gyöngyből valo pántlikája fűzött fl. 10. 10. 10-mo. Van egy szép gyöngyel rakott pártá, melyben van 3. boglár egyikben egyikben van 3. rubin æst. ad fl. 90. 11-mo. Van egy más pártá is alább való ad fl. 40. Summa florenis hungaricarum 556. 30.» Utóirat «Item Gyulai Márton uramnál van munkában 33 arany Corona aranyul mely is teszen fl. 122.»³ Nagyon szűk pénzhez van mérve ezen éksze-

* Ered. cs. ltárban.

rek becsűje. Ugyan 1748 decz. 7-én Brassóban megméri Mester György ötvös az V. Ferenczről osztozásra hátra maradt ezüstportékát és azokat e szerint sorolja fel: «Egy nagy fedeles aranyos pohár, ez osztozásba nem jött, nyomott lothot 177. Három egymásban járo poharak. A. a nagyobbik 67. B. a második 60. C. a harmadik $52\frac{1}{2}$. D. Egy felyül megaranyozott asztali pohár 50. E. Egy hasonló pohár 50. F. Egy kis kívül s belől megaranyozott pohár 14. G. Kis csappos pohár kettő $20\frac{1}{2}$. J. Egy ezüstben befoglalt szerecsen dio fedéllel $37\frac{1}{2}$. K. Egy csigás forma csésze $27\frac{1}{2}$. L. Egy sőtarto 9. M. egy hasonló sőtarto $8\frac{1}{4}$. N. Egy övre valo esatt $7\frac{1}{2}$. O. Egy káffé kanácska $36\frac{1}{2}$. P. Egy credentia 41. Q. Egy gyertyatartó 18. R. Egy hasonló gyertyatartó $17\frac{3}{4}$. S. Egy nádméztartó 15. Két megaranyozott boglár Loth 3. 13. kalán $49\frac{1}{2}$. 14 pár ezüst nyelű kések 84. 6. Káffé kalánka $5\frac{1}{2}$. Summa Loth 851.»¹ Mindezeknek felsorolását érdekesnek tartottam, főképp az azon időben használt elnevezések és becsértékekért. Az ezüstnemüekből is a leányok bizonyosan megkapták részüket, úgy a kiházásítás pótlékát is, legalább erre vall II. Zsuzsának Zágonból — tehát már férje birtokából — 1752 aug. 27-én kelt nyugtája, melyben elismeri, hogy I. György és II. László fivérei e czímen neki 736 m. forintokat fizettek.²

Több adat ezen nőkről nem lévén, térjünk más nőkhez.

III. Zsófi VIII. Péter és Sárosi Ilona első leányuk.

Született 1711-ben, 1729-ben ment férjhez Hallerkői gróf Haller Jánoshoz, kinek ő harmadik neje volt,³

¹ Ered. cs. ltárban.

² U. o.

³ B. Apor Péter Lusus Mundi I. 63.

a báró Apor Péter leányával Haller 1716 nov. 3-án kelt egybe, ki első neje lehetett.¹ VIII. Péter az unitárius valláshoz való ragaszkodása miatt ellenezte ezen házasságot, mint II. István (báró) önéletrajzában írja, csakis az ő rábeszélésére egyezett bele. Haller erdélyi főkormányzó lett 1734 nov. 22-én, és viselte ezen akkor Erdélyben legfőbb méltóságot 1756 okt. 18-kaig, tehát haláláig.²

Ezen házasságból született gyermekei: Anna gróf Kornis Zsigmondné, Zsuzsa gróf Mikes Antalné, Borbála báró Bornemisza Jánosné, Karolina gróf Gyulai Ferencz generális neje, és Mária, ki leánykorában halt el.

III. Zsófia nem csak alakjára nézve volt szép, de lelkületileg is, lévén jótékony, szelid természetű, és okos nő.

Férje életében megmaradt az unitárius hitben, de annak halála után áttért a r. katolikus vallásra. Tehát beteljesedett apjának aggodalma. Erről, minthogy neki jutott az anyai birtokból Szökefalva, a báró Szepesi Ignác rom. kath. erdélyi püspök által 1830-ban a szökefalvi rom. kath. egyházmegyét illető «*Decretum Parochiæ Szökefalvensis*» cím alatt ezen feljegyzést találjuk: «1757. Sz. Iván hó 22-én Daniel Sofia Gubernatorgr. Haller János özvegye a katholika vallásra térvén az unitáriáról, az unitárium templomot, melyet eldödei alapítottak, catholicum templommá alakítja, maga is azon vallásra térvén saját jó ösztönéből.» A collationális szerint Daniel Zsófia nagyapja volt Sárosi János. Egyidejűleg a tizeden kívül 1000 m. frt alapítványt tett.

¹ Erd. Muzeum XII. k. l. 20.

² Kővári Erd. tört. VI. k. l. 233.

Ezen kívül a kolozsvári rom. kath. convictus részére 2400 m. forint alapítványt tett, maga és férje rokonai számára, ha ilyen nincs szegény nemes ifjak, kivált olyanok részére a kik a róm. katolikus vallásra térnek át.¹

A szökefalvi udvarházat alkalmasint férjével együtt építtették, annak jeléül áll ennek homlokzatán — kőből kifaragva — kettős címerük, mely szintén látható a nagy ebédlőbeli díszes kályhán is. Mind kettő év szám megjelelés nélkül. De ennél díszesebb a dévai úgynevezett «magna curiá»-ban lévő színezett nagyméretű kandalló, melynek rajza s leírása a Pulszky-albumban 1884-ben (lap 140.) be lett mutatva. Ezen is ott áll egyesítve a Haller és Daniel címer. Meg kell azonban itt jegyezni, hogy a szöveg téves, mennyiben Daniel Mihály és Haller Judit címereinek vélte az író, holott ezeknek kezén a dévai uradalom nem volt.

A dévai uradalom megtartása érdekében III. Zsófi bécsi útját, és ottani eljárását gróf Gyulai Ferencz tábornok — ki Karolina leányát birván nejéül mint veje — igen érdekesen írja le emlékiratában, melyből némely vonást kell közölnem.²

A nagy kiterjedésű dévai uradalmat VI. Károly adományozta Viscontinak, erről ezeket írja: «a kinek nagy merituma volt boldogult emlékezetű VI. Károly császár előtt, mert midőn említett felséges urunk kijött spanyolországból az ausztriai birodalomba, a melyet megláthatni ennek historiájából és constál abból, hogy mindenütt batallion charréban hozta ki ármádiája ő felségét, mondam Visconti ur akkor nagy szolgálatokat tett és pénzivel is sokat segítette ő felségét.»

¹ Jakab. Kol. tört. III. k. 831. 1.

² Hazánk k. VI. 1886. évf.

Visconti az uradalmat 150,000 frtéért gróf Hallernek adta, «résztint barátság fejében, de ha az igazat kell irni adta abban az időben mikor a törökkel a hadakozás vala s mintegy bizonytalan vala Erdélyben a jószágok dolga.»

III. Zsófi férje halála után a dévai uradalom birtoklási czíme iránt meg lévén (mint Gyulai írja) a felséges kamarától támadva, 1768-ban Bécsbe indult vele, úgy feleségével, hová január 19-én megérkezve, fenn voltak 1769 okt. 3-áig. A hosszas és több rendbeli tárgyalásokon, melyek a kamarával és az erdélyi udvari kancellarián tartattak, az anyossát Gyulai képviselte. Ő járt szüntelen hol Kaunicz és Starenberg hercegekhez, hol a kamara elnöke gróf Hanczfeldhez, Schlickhez, Festetichhez Bruckenthalhoz ezen ügyben. Folyamodott az e tárgyban alakult bizottság határozata ellen Mária Terézia császárnéhoz, kinél anyósával együtt többször volt kihallgatáson, melynek egyikéről ezeket írja: «Melyre 10-ma augusti ejusdem anni (t. i. 1769. sz. Lőrincz napján estve 6. orakor felséges asszonyunk orát adván audientiára a városi residentiába az asszony ő nagyságának, a mely audientiában, valamint a többiben is nekem is jelen kellettennem a tolmácsolás kedvéért is, minthogy ő nagysága németül nem tudott, a régi időben nem tanulván az erdélyi kisasszonyok a német nyelvet, a mint már most tudják, tanulják nem csak a németet, hanem a francia nyelvet is; ezért is a régi kisasszonyok gazdasszonyságot *tanultanak*, a *mostaniak* pedig pompát, külömb-külféle figurás tánczokat, comédiát, operát ect. valóságos igazságban kiürván a dolgot, ő felsége oly kegyelmes volt ő nagyságához és én hozzám is, hogy azt lehetetlen leírni, mert két versben is átölelte ő nagyságát s magához mintegy kapcsolta s megcsokolta ő felsége ő nagyságát és csak azon volt ő felsége, hogy ő nagyságát maga mellé leültesse, látván ő nagysága gyengeségét is.» Volt is az utánjárásnak

eredménye, mert főkép a császárné óhajtására az uradalom (némely részbirtokok kivételével) még 50 esztendeig meghagyatott a 150,000 frtba III. Zsófi és örökössei részére biztosítatván, az adománylevélben a lejárat után ezen zálogösszegezen kívül az építkezések és javítások megtérítései. Holott azelőtt a kamara és az erd. cancellária véleménye az volt, hogy az uradalom becsültesék meg, és a becsüösszegnek százötvenezer forinton felül eső értéke után 5°/_o kamatot fizessen az özvegy és csak 30 éven át birhassa.

III. Zsófi tisztességes özvegységét 1783 november 12-én bekövetkezett halálával végezte be, melynek egyik emlékéül látható Maros-Vásárhelyt a selyemre festett kettős czímerrel ékített temetési zászló, melyen a latin szövegű feliratban megtaláljuk jellemének rövid leírását.*

IV. Anna.

VIII. Péter és Sárosi Ilona második leánya, ki 1743 előtt ment férjhez szárhegyi gróf Lázár Ádámhoz, a gróf Lázár Ferencznek gróf Csáky Zsuzsától született fiához. Ezen házasságból született gróf Lázár Anna leányuk, ki tövisi báró Bálint Györgyhez ment férjhez.

IV. Anna is katolizált, ezt igazolja az 1757-ben kelt végrendelete, melyben Anna leányán kívül megemlékszik az egyházakról, hagyományozván azoknak különböző mennyiségű gabonát, bort és marhákat részint azért, hogy lelkéért halála után misét mondjanak. Ezek a következők: Vásárhelyi franciscanusok, mikházi klas-

* Okt. I. 576.

trom, segesvári residentia, medgyesi klastrom, kolozsvári convictus, deési klastrom, szovátai pater, köszvényesi és S. P. Káli plebános. Ezen végrendelet szövege után fel vannak sorolva IV. Annának ékszerai, köntösei stb. melyek ennek halála után leltározattak, melyből azt is megtudjuk, hogy 1757 okt. 20-án, midőn ezen leltározás véghez vitetett, már nem élt, mert itt néhányan iratik.¹ P. Horváth Boldizsár is feljegyezte naplójában IV. Anna gróf Lázár Ádámné halálát, ki 1757 okt. 20-án halt el Jobbágyfalván, ki is feleségének testvére volt, eltemettetett a mikházi kriptába november 14-én,² Gróf Lázár Ádámnak, ki 1779-ben halt el, második neje volt Bőjtke Teréz.

IV. Judit.

Szintén a VIII. Péter és Sárosi Ilona leánya, ki 1741-ben apja halálakor mint hajadon említettik, tehát azután mehetett férjhez Petrichevich Horváth Boldizsárhoz, kinek naplójából több adatot idéztem. Ezen házasságból született három fiú, kikről érdekes feljegyezni a Horváthék elágazását. Az elsőről Horváth Farkasról — kinek neje volt Daczó Roza — jön le: a báró Horváth Albert ága, a másodikról, Daniról és gróf Lázár Éváról, származik: a gróf Tholdi fiág kihaltával gróf Petrichevich Tholdi Horváth ága, a harmadikról Zsigmondról a báró Inczédi fiág kihaltával: báró Petrichevich Inczédi Horváth ág, mindegyik megtartván a széplaki előnevet. Ez református, a másik két ág katolikus vallásu.

¹ Okt. l. 541—548.

² P. Horváth B. napló l. 94.

II. Krisztina.

VIII. Péter és Sárosi Ilona legfiatalabb leánya, ki 1744 elején mehetett bethleni gróf Bethlen Ferenczhez férjhez, a gróf Bethlen Samu és gróf Lázár Mária fiához. P. Horváth Boldizsár naplójában (l. 91. és 96.) ezeket jegyezte fel róla: «1745. 4. mart. G. Bethlen Ferenczné Daniel Krisztina sógorasszony Teréziája keresztelőjében voltam Zalaknán» Viszont: «1763. 29. mái temettük el Bonyhán G. Bethlen Ferencz sogoramat». II. Krisztina ezután özvegységben élt, leányát pedig Terézt férjhez adta gróf Tholdalagi Zsigmondhoz.³

Sárosi Ilona leányait, kik közül férje életében csak III. Zsófi ment férjhez, a más három annak 1741-ben történt halálakor hajadonak voltak. VIII. Péternek fiutóda nem lévén özvegye a fiukat illető birtok után, némi hasznót ohajtván kapni, a vargyasi birtokot az ahhoz tartozó részbirtokokkal eladta III. Istvánnak 4000 m. forintokért, melyet az özvegy halála után 1743 aug. 10-én kelt egyezés által a négy nővér is megerősített. III. István be is ült a birtokba. Azonban VI. Ferencz és II. István szintén mint törvényes örökösök nem ösmervén el az ősi birtokbeli részüktől ily módon való megfosztásukat, mint az e tárgyi esketésben Máté András vallja: «felgyűjtven maguk jobbágyaikat és cselédjeiket oda menének, én is mint udvari inas ő nagyságokkal együtt bemenvén a palotára és ott azt kérdék az emptor urtól: ide kegyelmed öcsém uram a mi hirünk és akaratunk ellen miért szállott bé? mert itt kendnek sincs több jussa mint nekünk. Erre azt felelé az emptor ur: ezt én bátyám uram megvásároltam Daniel

* Nagy Iván II. k. I. 88.

Péterné ángyom asszonytól és a hugom asszonyoméktól, pénzem után az enyém. Erre ő nagyságok ezt mondták: innen kedöcsém uram mindjárt takarodjék ki, mert a mig nem subdividáljuk együtt, itt addig tovább nem szenvedjük, hogy kegyelmed üljön. Ezen præmonitiojokra is ő nagyságoknak nem akaráván ki menni, megfogták az urak kartön és onnan kivezették az udvarra. Az után megosztották az aviticalis jóságot három részre. Az acquisitumokat pedig specificalván és juxta valorem kezénél hagyák az emptor urnak.»¹ Így ezen örökösödési egyenetlenség rövid úton el lett intézve.

Nemcsak III. Zsófi, de a más három nővéreiről is feltételezhetjük, hogy szépek voltak és jeles tulajdonságokkal bírtak, ezért léphettek ily előkelő urakkal házassági frigyre. Különben birtokot is vittek magokkal, úgymint: III. Zsófi — mint fennebb említők — a szökefalvit, IV. Anna az illyefalvit, IV. Judit a vámos-udvarhelyit, II. Krisztina a jobbagyfalvit.²

Azonban ezzel egészen nem lévén a leányok kielégítve, a fiú örökösöktől a fiút illető birtokokból kiházásítás czímén még 1600 m. forintokat kívántak, melyeket VI. Ferencz II. és III. István az 1743 okt. 7-én kelt egyezmény alapján ki is fizettek.³

Végezvén a fiakban kihalt VIII. Péter ágával, térjünk át a hasonló sorsot ért II. István báróéra.

Már elébb volt említve, hogy II. Istvánnak (báró) gróf Pekry Polexinától kilencz gyermeke született, kik névszerint a következők:

¹ Cs. Itárban.

² 1744-iki osztálylevél szerint.

³ Okt. l. 750—752.

I. Lajos.

Midőn szülei a Rákóczi szabadságharcz végén Moldovában huzódtak a Bisztricza folyó mellett fekvő Bodest községben a Bohus udvarába, 1710 okt. 3-án született. Szüleiivel a szatmári békekötés után hazájába jöven, minekutánna annyira nevededett, a n.-enyedi tanodában folytatta tanulmányait. Ennek végeztével M.-Vásárhelyt a kir. táblán a törvénykezésben gyakorolta magát. 1729-ben onnan a kir. főkormányshékhöz ment át. Azonban a polgári pályától a katonaira vonzódván, szülei beleegyezésével, mint önkéntes, 1730-ban belépett a gróf Khevenhüller ezredbe. Főkép Turócz és Nyitra vármegyékben elhelyezett ezrednél szolgált. Tisztjei nagyon kedvelték mint jó nevelésű előkelő fiatalot, ki mindig azok társaságában forgott. Ezredese maga mellett alkalmazta. Mindezek mellett (mint apjához 1730—1732 decz. 15-kéig kelt leveleiből olvashatni) állapotával nem volt megelégedve, óhajtott volna magyar ezredbe vagy a lengyel király szolgálatjába átlépni, de mint engedelmes fiú az apja óhajtására megmaradt a német ezrednél. Elégületlenségének egyik okául vallását hozza fel, mely miatt előmenetelre alig számíthat. Másfelől a reductiót, mely az előlépést éppen meggátolja. A többek közt mint buzgó református ember 1731 december 16-án Unginból (így) az apjának ezeket írja: »holott is néha történhető kedvetlen állapotomban, egyedül consolatiomat ezen vita spiritualisnak paragrafusaiból szedgetem. Vallásban lévő tentatiótskáim is nagyon szüntelen valok, melyeket is secundum obvenientiam loci et personarum, kit tréfával, kit pediglen halgatással szoktam elűtni, vétetni; noha gyakran (secundum morem adversariorum consuetum) vallásunknak

gyalázatos rágalmazásit magamban kell elemésztennem; de én mindazokat istenre hagyván, isten segítvén magam lelki exercitiumában napról napra erősödni kívánok.» Csáczkotzból 1731 márcz. 16-ról apjának ezt írja: «itt nem oly könnyű az életnek modja mint Erdélybe, szintén mostanában kellett communicio kedvéért vallásomon való paphoz éppen a Dunáig feljárnom, mivel itt a környékbe hírül sem hallatnak reformatusok.» Leveleiben gróf Révai Péterről elismerőleg nyilatkozik, kinél gyakran időz és irányában nagyon szíves. Érdeklél írt a katonai mozgalmakról, úgy az érdekesebb politikai napi eseményekről.

Felette hosszadalmas lenne leveleit bővebben ismertetni, azonban oly érdekesnek tartom a Sárospatairól 1730 aug. 7-ikéről kelt levelét, hogy abból az alábbiakat hallgatással nem mellőzhetem, ugyanis midőn Nyitra-megyébe menetelt, ezeket írja apjának: «utunkban becsületes Sréter nevű főemberre akadván, kinek is anyja Bezzegh Éva a szegény nagy asszonyhoz (érti ez alatt gróf Pekry Lőrincznét) járos lévén, több sok szép munkái közül ilyen nemű munkáját közölte velem a szegény asszonynak.

Mindenféle nyavalya ellen való Recipe.

Vegyed a hitnek gyökerét, reménységnek levelét, tisztaságnak virágát, békességéstürésnek liliomát, engedelmességnek rózsáját, törd meg az ártatlanságnak mozsárjába, ezeket szűrő által a megfontolásnak rostáján, tedd az alázatosságnak fazékjába, tölestd rá a könyhullatásnak vizét, főzd meg vig szívvvel, ha meg fő hűtsed meg felebarátodhoz való szeretettel, egyed a penitentia tartásnak kalánynyával, így élj vele és nagy hasznát fogod érezni.»*

Katonai pályáján, mely az I. lovas ezrednél négy évre terjedt, a már érintett akadályok miatt, minden jeles tehetség mellett, sem haladhatott elé. 1733 febr.

* Ered. levelei cs. ltárban.

16-án hat napi betegség után — minden jó ápolás mellett is — a Perényi báró uradalmához tartozó Bzenit (magyarul Alsó-Boczfalva) községben hólyagos himlőben elhalt. Katonai szertartás szerint ugyanott a lutheránus templom mellé eltemettetett.

Az elkeseredett apa síriratot is írt emlékére.¹ Néhány részvétlevél, úgy az elhunyt halála körülményeiről szólók, az okmánytárban feltalálhatók. Melynek egyikéből látjuk, hogy haláltusájakor egy jelen volt katolikus pap a katolikus vallásra téríteni igyekezett, de ő ezt felelte: «a mint születtem és a mely vallásban neveltettem és oktattattam úgy kívánom életemet bevégezni».²

Emlékezzünk most meg II. István és gróf Pekry Polixenának azon hat gyermekeikről, kik alig éltek egy-két évet. Ilyenek:

III. László.

Született és el is halt 1713-ban, élvén 10 napot.

IV. László.

Született 1714 deczember 17-én, elhalt 1717 július 16-án.

III. Zsuzsa.

Született 1716-ban febr. 25-én, azon évben decz. 7-én el is halt.

I. Imre.

Született 1719 január 9-én, elhalt irt év április 4-én.

¹ Okt. l. 497. és 498. ² u. o. l. 734.

II. Erzsébet.

Született 1722 nov. 16-án, elhalt ugyanazon év decz. 27-én.

III. Mária.

Született 1728 január 30-án, elhalt 1729 február 25-én.

IV. István (báró).

Született 1724 május 27-én a gondos szülők, kik annyi gyermekeiket vesztették el, kitünő nevelésben részesítették. Mint apjánál II. Istvánnál említém 1760-ban «coadministrator» volt. Érdekes írt év nov. 9-kéről kelt azon válasza, melyet Barcsai László bibarczfalvi gondviselője Simon György dulló ellen a többek között két köböl buza megfizettetése tárgyában kiadott, mely kérés így volt czímezve: «A méltóságos L. Báró idősebb vargyasi Daniel István urhoz, nemes udvarhelyszéknek nagy érdemű főkirálybirájához és a méltóságos L. Báró iffiabb Daniel István coadministrator urhoz ő nagyságokhoz» stb. a válasz ez: «Committatit vice tiszt uraiméknak ezen dolognak szorosan valo investigatioja és törvényesen valo prosequálása. Sig. Udvarhely 9-a 9-bris 1760. J. Báró Daniel István s. k. Nemes udvarhelyszéknek fő coadministratora.»¹

Ezen coadministrátorsága tartott az apja haláláig, mely 1774 márcz. 24-én következett be,² a reá következő év május 15-re³ tüzetett ugyan ki az 1774 julius

¹ Bardoczszéki judiciale protocolum 1761. l. 1000.

² Okt. l. 559.

³ u. o. l. 563.

5-én kelt főkirálybirói diploma erejénél fogva az udvarhelyszéki főkirálybiróságba¹ leendő beiktatása, de az 1775-iki marcale protocolum szerint az május 29-én történt meg. Mely alkalommal beiktató biztosok voltak: báró Bánffy Farkas főkormányszéki tanácsos kamarás, és báró Henter Ferencz Háromszék főkirálybirája szintén kamarás. Sz.-Udvarhelyt a székházat ő építette, melynek egyik ajtója felett kőből kifaragva állott családi hattyus czímere, a mely alatti feliratban az építkezés ideje és neve említettik 1772-ből.² Ő még az apja életében lett kamarás, még pedig a bécsi főkamarási hivatal adatai szerint 1751 jul. 30-án neveztetett ki, és az esküt 1753 junius 15-én tette le gróf Khewenhüller főkamarás kezébe. Minthogy már 1760-tól kezdve inkább ő vitte a főkirálybiróságot, a székelység egy részének határőri szolgálat alá vonását, illetőleg katonai szolgálat alá vételét, mely ugyan a II. István (báró) főkirálybirósága idejére esik, de az említett körülmény miatt itt tartom helyén fel-
említeni, még pedig Benkő József szavait használva:³
«A felséges romai császárné és erdélyi fejedelem asszony anno 1762. a csiki, gyergyoi, háromszéki és erdővidéki székelyeknek is, Erdélyben némely városiaknak s vármegyeiknek (az unitus oláhoknak is) fegyvert osztatott vala, hogy azok a régi mod szerint katonaságokkal szolgáljanak. De a székelyek a fegyvert lerakván vissza adták és sok gyűléseikben mind a háromszéki némely falukban, mind a mezőkben, (s a minemű gyűlések volt az erdővidékieknek a bodosi és köpeczi erdők között egy mezőben, hová minden faluból sokan mentenek volt) azon forgolodtanak hogy ők katonákká ne tétessenek. Voltanak a dologban

¹ Okt. 1. 761.

² u. o. l. 557.

³ «Filius posthumus» 1770. lásd kéziratban az erdővidéki ev. ref. kerület irattárában 16. fiók 16. csomó.

némely előljárok vagyis corifusok, kik 13. punctumokból álló irást jártattak minden falunként a végre, hogy a székelyek a fegyvert semmiképpen fel ne vegyék. De ezen punctumoknak honnan és kitől való származását szépen eltitkolták. Mind e pedig bolondság volt és veszedelmes dolog, hogy a királyi kegyelmes rendelés ellen rugdoloztanak némelyek. Mert midőn már a székelyeket katonaságra bééskető commissio elérkezett volna Csíkba, instántiát készítették az iránt hogy ők a katonaságra ne kényszerítettessenek. Elmenvén azért háromszéknek talán minden faluiból a követek, nagy sereg tölt belöllek, mely sereget midőn látott volna a méltóságos királyi commissio, izént az elébe a székely követek seregének, hogy mi végre mennek (mivel tartott a székelyeknek támadásoktól) amazok mondották, hogy ők instántiával mennek. De vissza izént a commissio, hogy az instántiát két három ember is felviheti s resolutiot ad a commissio, a több nép pedig oszoljék haza. Mondották amazok hogy az instántiájokban valami hibát találtnak és addig fel nem adják az m. commissionak, míg meg nem igazítják. Ugy is csak kérte azt a commissio, egyebet gondolván a székelyek elméjében lenni; noha azok valósággal instántiájokat akarták jobbitani valamely t. plébánusnak javallatára; de nem adván fel az instántiát: parancsolt sok rendben az M. Commissio, hogy oszoljanak el, parancsolt volt a lakosoknak is hogy szállást azoknak ne adjanak. A székely követek és egész sereg azért Mádefalvára menvén háltni, ott contra mandata befogadták és megszállottak, ettenek, ittanak, vigan és bátran voltnak, végezödtének etc. Anno 1764. januáriusnak 7-ik napja előtt való éjszakán, mint contra expressum mandatum oda gyűlt népet nem szenvedhetvén meg, nagyobb gonosztól való félelem miatt a mélt. commissio (melynek tagjai voltak Lázár János ur ő nsga, Mélt. grof Bethlen Miklos ur ő nsga és mélt. gubernialis secretarius Halmágyi István ur; militare brachium pedig Mélt. Siskovics generalis ur a magával lévő katona sereggel együtt) parancsolt a militaris német seregnek,

hogy sok ágyukkal és egyéb fegyverekkel a tumultuándó népet lőnék, vágnák etc. Kik is Mádéfalvának egyik szélén lőni kezdtek, mely miatt égés is indult és ekkor sokan az oda gyűlt székelyek közül elestének, sokan megsebesültenek, sokan elszaladtanak, sokan elfogadtattanak. Az elesteket halomba temették, az elfogadtakat fogva tartották, némelyeket kevesebb, másokat több ideig. És szorgalmasan vizsgálták, kik voltak indítói a népnek oda gyűlésének. Ekkor Udvarhelyszéken is mind a nemesség mind a köznép részéről estenek fogságba; noha némelyek méltatlan vádra.

Eképpen osztán megcsendesedvén minden tumultuatiótól a székelyek, a commissio is csendesesen folyt. Lejővén csíkból kezdi Vásárhelyre, onnan Uzon felé s utolján Erdővidékére kerülvén és egy állások Nagy Ajtán lévén.»

Benkő József ezen kéziratban lévő művében közli a kirendelt bizottságnak a fegyverfelvétel iránt kiadott magyar szövegű rendeletét, mely szerint egyelőre csak a határszálon fekvő Csík-, Három- és Bardóczzséken lévő székelyekből állíttatott fel két gyalog ezred mindegyik 18 és egy lovas ezred 8 századból álló.

Azonban nem tartozván célomhoz a székelység fegyverfelvételének részleteit ismertetni, áttérek arra, mi ez alkalomból IV. Istvánt illette, melyet érdekesen ír le Konrád Mihály, ki jegyzője volt azon bizottságnak, mely a fegyverfelvétel elleni izgatással vádoltakat kihallgatta, és némelyeket fogságravetett. A többek közt az Udvarhelyszék nemeseinek jeles fiatal sarját Borsait Buccow gyanura elfogatta, Szebenbe vitette, ki sokáig katonai fogságban tartatván, később — lehet-e miatt halt is el.

IV. István Udvarhelyszék főkirálybirája szintén fel volt adva.

Erről ezeket írja Konrád: A kihallgatás előtti nap

hozzá ment titokban és megkérte, hogy a kihallgatás alkalmával — tekintettel állására — kiméletesen járjon el. Én megígérttem ezt, azon kijelentéssel, hogy a kérdéseket nem én teszem fel; hanem a katonai auditor, én azokat csak lefordítom; hanem az utolsó kérdés az lévén: tud-e a vádlott mentségére még valamit felhozni? az erre adandó feleletében mindent elmondhat, mi szívében fekszik, felhozhatja úgy elődei, valamint saját érdemeit és a hazának tett szolgálatait, én mindezt felveszem a jegyzőkönyvbe. Ő megígérte utasításom szerint eljárni. De idézem Konrád feljegyzését szó szerint ezekben: «Den folgenden tag nach beendigten Verhör hielt er vor der commission auf die vorgedachte letzte Frage eine herrliche Rede für das Vaterland und für sich.» Ezzel kezdvén: «Ira Principis est mors Subditorum, und fügte unter anderem bei, dass er für die beförderung des Dienstes so sehr beseelt sei, dass er im nächsten siben jährigen Krieg aus eifer vor den Dienst der Kaiserin bekantermassen aus eigenen antrieb und auf eigene kosten 100. remunde-pferde geschenkt habe, und sein einziger sohn und erbe in kaiserlichen militair diensten stehe, welche rede dann umständlich von mir eingetragen im protocol erhalten ist.»

A kihallgatás után a vádlott elment Konrádhoz megköszöni utasítását és eljárását, melyet iránta tanusított. Együttal felajánlotta viszonti szolgálatját. Ezen elbeszélését ezen sorokkal végzi: «Es musste freilich dem adel, der dergleichen behandlung nicht gewohnt war, schwer fallen vor einer militairischen, nicht legalen Commission constituirt zu werden, wo man sie nach der ordnung der criminal verhöre, onerachtet man gut wusste wer sie waren, auch die generalia fragte, wie er hiesse, wess standes er sei u. s. w.»*

* Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge XV. Band I. Heft 1879. Seite 140—141.

Ezen kihallgatás után az ügy IV. Istvánt illetőleg be lett szüntetve, alkalmasint a vád is alaptalan volt. Ámbár szóhagyomány szerint, nyíltan rendelte volna a fegyverfelvételt, de másfelől kéz alatt ellenkező utasítást adott volna, midőn ez iránt Udvarhelyszéken is kísérlet tétetett, de az ahhoz tartozó bardóczszéki székelység mégis felvette a fegyvert.

Tárgyaljuk a közpályán követett további eljárását, és csak azután térjünk át magánélete adataira. Azok között figyelemre méltók a II. József császár korára eső események, főkép az Udvarhelyszéket érdeklők.

A IV. István elnöklete alatt 1781 okt. 1-én tartott marchalis széken teszik le Udvarhelyszék rendei II. József császár részére a hódolati esküt.¹

Ugyan Sz.-Udvarhelytt 1782 márcz. 7-én tartott marchalis széken tárgyalatott az unitáriusoknak azon kérésük, melyben panaszojják a hivatalnokok választásánál mellőztetésüket. Holott az e tárgyi királya leirat 3-ik pontja szerint a közhivatalok a keresztény vallásuak által tekintettel főkép az érdemre és képességre töltendők be, mégis daczára annak, hogy ő felsége a bevett vallások jogait megerősítette, az unitáriusok mellőztetnek, mely kérés folytán a folyamodók közüli kijelölés elhatároztatik.² Jellemző ezen eset is épp oly szabadelvű uralkodó idejében milyen II. József volt.

1781 augusztus 21-én tartatott II. József alatt az egyetlen országgyűlés N.-Szebenben, mely tárgyban IV. István ezen rendeletet küldi: «Tekintetes Continua tábla! Bizodalmas jo Uraim! Szükségesnek tartom, hogy országgyűlésére menedő deputátusok választására marchalis

¹ Ud. marc. prot. ² u. o.

congregatio tartassék, de a melyre való fundus iránt előre a felséges királyi gubernium előtt instálni vagy pedig elmulatni a tekintetes tábla ádtributumára hagyom, hanem hogy azon congregatoria idején competens terminus rendeltessék, a szükséges legyen.

Én magam helyett a marchalis congregatio præsessének denominálom V. királybíró Török Pál uramot. Deputátusoknak meo voto választom kb. Török Pál uramat Borsai Jozsef urammal, vagy pedig ha azok nem mehetnének v. k. Kando uramat Török Elek urammal vagy Nagy János urammal.* Különösnek találtam ezen rendeletet nemcsak az abban tett szokatlan intézkedésekért, hanem azért is, hogy kimaradását semmivel sem indokolja.

Még van nyoma az 1782 okt. 7-ik és 8-ik napjain tartott marchalis széknek, de arról a levéltárban nincs meg a szokásos jegyzőkönyv, csak némű feljegyzések vannak, főkép a megejtett alkirálybírói, pénztárnoki és más tiszti választásokról. Így a sem tudható vajjon a IV. István elnöklete alatt történtek-e ezen választások.

IV. István nemsokára, alkalmasint 1783 közepén, fő-kormányzéki tanácsos lesz, melyről II. Imre 1797 febr. 22-én N.-Szebenben összeállított genealogiájában ezen jellemző sorokat írja: «Utoljára midőn II. Jozsef császár Erdélyben megfordulván, Udvarhelyt is megjelent volna a fő-tisztnek Daniel Istvánnak magaviselete, helyes feleletei ő felségének úgy megtetszésének hogy Udvarhelyről való eltávozásával csak hamar megparancsolta a főigazgató tanácsnak hogy István a főtisztii hivatalból legottan a főigazgató tanácsba (vagy mint közönségesen nevezzük guberniumba) mint consilarius bevétessék. Ezen hivatalt ugyan igazságoson, de sokáig nem folytat-

* Ered. Udv. m. ltárban.

hatta, mivel az ő valóságos magyar indulata a gyorsan jövő rendeletekkel ellenkezni kezdenek, mely körülállások miatt hivatalától elbucszván a belső titok tanácsos nevezetével az az excellentias titulussal nyugodalomba menni bocsátatott. Sok emberek dicsekedhettek ennek a hazafinak keresztényi segedel-mével minden vallásbeli tekinteten kívül.»³

Az így ürességbe jött főkirálybirói választás a főkormányshéktől elrendeltetvén, 1784 ápril 16 és 17-én megtartatik e végett a marchalis szék, melynek jegyzőkönyvét nem találtam fel az udvarhelymegyei levéltárban, csak egy egykorú kimutatást, melyet Tibád Ferencz rendes jegyző állított össze, melyben mind azok fel vannak jegyezve, kik csak egy szózatot is kaptak a megjelent 515 szavazótól. Ezek közül csak azokat említem fel, kik a hármas számba — mint legtöbb szavazatot nyertek — bejutottak. Ilyenek a katolikusok közül: Báró Orbán Antal 131. Gróf Haller Gábor 62. Báró Henter Antal 60 szavazattal. A reformátusok közül: Gróf Tholdi Zsigmond 250. Ifj. gróf Bethlen János 109. Daniel Imre 95 szavazattal. Az unitáriusok közül senki sem kapott a főkirálybiróságra szavazatot. Ezen közgyűlésen az alkirálybirói tisztre is keresztül vitetett, a választás, e szerint a katolikusok közül: Török Pál kap 144. Tibád Ferencz 78. Nagy János 57 szavazatot. A reformátusok közül: Ugron János 80. Lukácsfi László 25. Ferenczi György 18 szavazattal jutnak a hármas számba, az unitáriusok közül pedig Pálfi Dénes 152. Pálfi Antal 35. Biró Zsigmond 10 szavazattal.

Azonban a helyett, hogy a megválasztottak közül valamelyik kineveztetett volna főkirálybirónak, Udvar-

* Ered. cs. ltárban.

helyszék is mint olyan megszünttetett, mert 1784 aug. 17-én 7558. sz. a. kelt főkormányszéki rendelettel Csík-székekkel egyesítve egy kerületté alakíttatik, még pedig oly módon, hogy Csík-széktől Kászonszék, Udvarhely-széktől pedig Bardóczy-szék Háromszékhez csatol-tatik.

Sz.-Udvarhelyt 1784 okt. 11 és 12-ik napjain mar-chalis szék tartatik, hol Udvarhelyszék Kereszturfi-szék-
kel, Csík- és Gyergyószékekkel egyesítése, báró Bánffy
Farkas statusok elnöke belső titkos tanácsos, és báró
Kemény Farkas főprovinciális commissárius, főkormány-
széki biztosok által keresztül vitetik. Mely alkalommal az
újmegye főispánjává csík-szentdomokosi Sándor László
— Csík-szék eddigi főkirálybirája — beiktattatik. Az
egyesült megye czímere az eddig külön használt szék
czímerei szerint egybeolvadólág megállítatik.

A rendek a kényszernek engedtek ugyan, de a királyi
biztosokhoz feliratot intéztek, melyben sérelmül felem-
lítik Erdélynek 11 kerületre lett felosztását, melyekbe
a székely székek is beosztatván, a székely kivált-
ságok és szokások gyakorlata megszünttetett, kéri a
rég, illetőleg előbbi állapot helyre állítását.*

Természetes, hogy ezen előterjesztés az akkori leg-
felsőbb hangulattal ellenkezőn, figyelembe nem véte-
tett. Annál nagyobb volt az öröm 1790 márcz. 22-én
tartott közgyűlésen, midőn gróf Bethlen János elnöklé-
te alatt olvastatik a guberniumnak böjtölő 23-án 1334.
sz. a. kelt leirata, mely szerint tudtul adatik néhai fel-
ső urunknak azon «meghatározása, melyben meg-
engedni méltóztatott, hogy mindenek az 1780-iki esz-

* Udv. m. Itári adatok szerint.

tendőben folyásban volt administratióinak állapotjára a miképpen tudni illik Mária Terézia fels. királynénk alatt volt — állíttassanak vissza.» Egyúttal kilátásba helyeztetett az országgyűlésnek 1791-re leendő összehívása.

Ez alkalommal megtétettek a tiz évig tartott törvénytelen állapot megszüntetése alkalmából szükséges intézkedések, tekintettel a régi területi felosztás helyreállítására is.

A közgyűlési jegyzőkönyv 4-dik pontja szerint az elnök indítványára a törvénytelen állapot megszüntetéseért, mint közbejáróknak köszönet nyilvánítatik: herczeg Kaunicz ő eminentiájának, Pálffy Károly fő-, gróf Teleki Sámuel alkancellárnak, és gubernátor gróf Bánffy Györgynek.³

Ezen kitérés után tárgyaljuk IV. István magánéletét.

Első neje volt losonczy gróf Bánffy Ágnes, a gróf Bánffy György és gróf Toroczkai Ágnes leánya (a gróf Bánffy György gubernátor unokája), kivel egybekelt 1750-ben. Ettől született három gyermek. Az elsőnek neve nincs feljegyezve, alig is élt pár napot, a második V. István, a harmadik Ágnes. Ezen házasság boldogságát megzavarta a szeretett nőnek 1754 július 23-án alig négy évi együttlét után bekövetkezett halála. Kit Vesszősen 23 éves korában Ágnes leányával együtt — ki az anyja után csakhamar elhalt — egyidőben temettek el. Írt év augusztus 18-án «végtisztesség tételének napján» tartott felette gyászbeszédet Vesszősen Incze István, kinek szavai szerint: «Édes anyát a minden élőknek

* Udv. széki march. prot.

után nyomba követvén te kiseded Daniel Ágnesecskéd is.» A más beszédet ugyan az nap tartotta Szatmári Pap Zsigmond.*

IV. István 1779 februárban másodszor nősült, elvévén id. gróf Mikes István és gróf Petki Róza leányát Annát, báró Bornemisza Pál özvegyét, kinek első férjétől való gyermekei: Bornemisza Anna, tinkovai Macskási Pálné, Bornemisza Borbála: gróf Gyulai Sámuelné és Bornemisza József.

Azonban ezen házasság, minthogy az özvegnő katolikus vallásu volt, nem kis akadálylyal ment véghez. Azon időben a vegyes házasságok ellen a katolikus papság türelmetlenséget tanusítván. De sikerült ezt IV. Istvánnak, hivatkozással magas életkorára, azzal elhárítani, hogy nem remélhető mikép gyermek születhetnék. Ennek daczára az egybekelés után neje áldott állapotba esik, mely a katolikus papságnak tudomására jutván, midőn már a szülés ideje közelgett volna, egy katolikus pap lett a IV. István udvarába rendelve, kit hetek óta szívesen látott vendégül tartatott. Azonban egy éjjel, midőn az éber vigyázó pap a jó vacsora után nyugodtan aludnék, a szülés bekövetkezett, a kis fiú gyermeket a titokban értesített református pap megkeresztelte. Így lett kijátszódva az éjjeleket virrasztott katolikus pap, ki nagy meglepetéssel értesült, midőn reggel felkelt, a megtörténteokről.

Gróf Mikes Anna is a református vallásra akart térni, mely tárgyban férje IV. István II. Samuhoz 1783 május 17-én ezt írja: «14-a ápril költ levelét átvettem szokott kedvességgel. Bizonyosan későségét minapi válaszomnak bajaim

* Nyomtatott Kolozsvártt 1755. Mind kettő Mike halotti beszédek gyűj. I. köt.

okozták s ugyan ezek hoztanak bé ide Szebenbe is, mivel Grofném mind a gubernium előtt úgy az Méltóságos Püspök előtt meg 5-a Martii declárálta magát, hogy reformáta kíván lenni, azért az kir. kegyelmes rendeletekhez szabotott rendelés tétessék iránta, de az olta mind hurczoltatik, sőt a Püspök ur ő exlja e dolgot Bécsben is meghordozta, noha onnan kedve szerént való választ nem nyert, de mégis ő exlja a hat héti tanítását Fejérvárra akarja, az grofném oda menni telyességgel nem akar, már megvállik ha találjuk-e itt Szebenbe ki a kir. rendeléseket és az kik ahoz ragaszkodnak azokat manuténéáljak.» Levelének a végén kéri tudósítani, hogy kik folytatják Bécsben a cseh és morva protestánsok vallási ügyeit ő felsége előtt, «hogy azoknak oly boldogul s oly előmenetellel foly dolgok, mivel oh fájdalom minálunk igen akadozva sinlődve folynak mindenek mind religionk, mind hazánk dolgai.»¹

Valószínű hogy IV. Istvánnak sikerült nejeinek átállását keresztül vinni.

IV. István apjának jeles tulajdonait örökölte. Kiváló tehetséggel és szorgalommal folytatta hivatalát. Eljárásaiban igazságos volt, személyválogatás nélkül. Sok jót tett a szegényekkel. Kik iránt az anyagi segélyezésben bőkezűleg járt el, melyet leginkább úgy szeretett tenni, hogy mások mit se tudjanak róla. Azonban családi élete nem volt szerencsés, mert mindkét nejétől született gyermekei még életében elhaltak. És így utódokat nem hagyott hátra.

Midőn a főkormányzéki tanácsosságról lemondott, 1786 jan. 23-án belső titkos tanácsossággal lett kitüntetve.² Mely után a közügyektől visszavonultan élt még pár évet.

¹ Okt. l. 574—575. ² Udvari ltári adat szerint.

Birtokait nemcsak jól kezelte de szaporította is. Mint rendszerető gazda, halála esetére is intézkedett, úgy csak fi-, valamint a leányágot illető birtokokról és ingóságokról, még pedig a nejével 1783 febr. 14-én kelt kölcsönös egyezményben (mutua fassio) mely szerint mindkét fél kötelezte magát arra, hogy birtokai haszonélvezete, az előbb elhaló házastól az életben levőt illesse, ki akarván kerülni annak ezen szavai szerint, hogy: «a mi utánunk maradandó vagyonainknak szállása felett viszongások és illetlen s czélunkkal ellenkező kérdések perlekedésre való alkalmatosságok ne következzenek, sőt mind azok eltávoztatnának.»

Mint vallásos ember, ki a nevelés és tanügy iránt melegen érdeklődött, azt anyagilag is előmozdítani törekedett. Minden birtokaiból a buza- és bordézsma, melyet szülők a maros-vásárhelyi és sz.-udvarhelyi ref. collegiumoknak rendelték, utódainak azokat a megjelölt részesedés aránya szerint mindig kiszolgáltatni kötelezi. Ezeken kívül az udvarhelyi collegiumnak hagyja örökösön, az udvarhelyi és a ramocsabeli szerzeményeit. Az ottani ősi részbirtokait pedig csak addig, míg azokat az illető rokonai a zálogösszeget letéve, kiváltanák. Öt ezer m. forint alapítványt tesz ezen kifejezéssel: «Mely summa pénz leváltassék és annak interesséből tartassék egyenlő proportióval az udvarhelyi gymnasiumban oly tiz tanuló gyermek, a kik valóban igaz nemes szülőktől származtanak, valóságos igaz árvák, de azonban valóságos jó igyekezetű ifjak.»

Minden birtokai haszonélvezetét nejének biztosította, míg nevét viseli vagy elhal. Annak bekövetkezése esetére e szerint intézkedik: «Minekutánna vagy nevemet váltóztatná, vagy meghalna, ekkor minden fiu ágat illető josa-

gaim, azokban való építéseim, jobbitásaim, szaporításaim, ugy ezek között és azok körül tett keresményeim és egyszerűen azokban akkor találtató möbiliak, naturák, marhák maradjanak mind ezek az én Daniel fiu ágon való közelebbi véreimre ingyen és örökösön.» A leányágot illető jószágait az ingóságokkal hagyja testvére báró Polixena egyenes maradékaira, ménesét osztályon kívül huga báró Wesselényi Zsuzsa, báró Bánffy Györgyné gyermekeire és ezen kívül ennek Zsuzsa nevű leányának két ezer forintot.

Minthogy az egeresi udvarházat és az ahhoz tartozó épületeket nejével együtt, sok költséggel építtette, neje halála esetére hagyja ennek első férjétől származott kisebb leánya báró Bornemisza Borbálának.

Viszont gróf Mikes Anna, ha férjénél előbb halna el, annak haszonélvezetét a birtokaiból biztosítja életéig. Az egeresi udvarházat pedig osztályon kívül hagyja báró Bornemisza Borbála leányának, ezt pedig ezzel indokolja: «Kisbete leánykám nevetlenül hét esztendőskorában tőlem elvétetett, nevelésre nekem vissza nem adatott, hanem idegenek által neveltetik és a miatt hozzá nem lehettem annyi jóval mint a többiekhez, mégis mind azonáltal ez a többiek felett mutatja s mutatta hozzám való engedelmességét.»*

Daczára ezen a fiúágra vonatkozó intézkedésnek az özvegy halála után (mint később fogjuk látni) a fiú és leány örökösök közt perpatvar keletkezik.

A fenn említett dézsmát a leányágoni maradékok megváltották, még pedig a kutyafalvit, dátosit és veszszösit, gr. Degenfeld örökösök 3631 forintokkal, a dátosinak más részét báró Rudák István 1000 frttal, a veszszösinek egy részét báró Bánffy Albert 1890 frttal.

* Okt. l. 763—774.

A vargyasi és rákosi dézsmákat báró Wesselényi Miklós 1817-ben megtagadta.¹

IV. István életpályáját 1788 jan. 7-én végezte be, melynek emlékére a n.-enyedi iskola, melynek főgondnoka volt, emlékiratot adott ki, melyben a családi leszármazás mellett nemcsak érdemei méltatnak, hanem a tanulók közül többen versekben fejezik ki iránta való hálájukat.²

Gróf Mikes Anna a kesergő özveggy 1799-ben a gróf Bánffy örökösök által perrel lett megtámadva, IV. István első neje gróf Bánffy Ágnes hozományáért, azonban ő evictióra szólíttatta fel a leányágoni örökösöket; minekutánna ő magát mint «simplex dotalista» tekintette. Ezek aztán 20,000 m. f. fizetésre lettek a kir. tábla által elítélve.³

Gróf Mikes Anna 29 évet élt özvegységben. Elhalt Kolozsvártt 1817 ápr. 8-án.

V. István báró.

IV. István báró, fia gróf Bánffy Ágnestől. Ez utóbbiról még fel kell jegyeznünk, hogy szülői halála után gróf Gyulai Ferencz generális özveggye gróf Bánffy Mária nevelte és tartotta férjhezmeneteléig. V. István született 1751 október 4-én. Három éves korában anyja nélkül maradván, apja nevelte. Először francia nyelvre taníttatta. Hét éves korában bízta nevelését nővérére báró Daniel Polixenára, báró Wesselényi Istvánnéra, ki az anyát sok tekintetben pótolta.

¹ Egyh. adatok.

² Okt. l. 774—797.

³ u. o. l. 611—621.

A n.-enyedi iskolában Kovács József tanár felügyelete alatt 1768-tól kezdve harmadfél évig kitünő előmenetellel tanult. Üres óráiban francziából magyarra fordította Bélisár életét Marmonteltól.¹ 1770 júniusban vizsgáit letévén, az iskolából kilépett.

A katonasághoz vágyván, generális báró Barkóhoz mintkadét belépett, honnan 1771 októberben a Bethlen-huszárokhoz mint hadnagy tétetett át. Gróf Bethlen generális gondozaása alatt szolgált, míg ezen ezred is 1772 július havában Lengyelországba indula, követvén Wrantsits Pál ezredesét. Apjától elbucsúzni ideje nem lévén, ez N.-Szebenből Szigetre ment tőle bucsút venni, nem sejtván, hogy ez lesz végső bucsúja egyetlen fiától.

Báró Wesselényi Miklós bátyjával gróf Hadik András főhadvezért felkereste. Kedvező volt az alkalom, mert Wesselényi épp egy öreg századossal svadrona iránt alkudozott, mi nemcsak akkor, de később is szokásban volt. Maga a főhadvezér kérdést tett V. Istvánhoz az iránt, hogy nem lenne-e szintén kedve egy ily vásárra, mert egy öreg századossal ezt meg lehetne ejteni. Erre nemcsak hajlamát nyilvánítaná, de apjának jóváhagyását is megnyerte. El is ment az illető ezredhez, hol a tisztek előzékenyen fogadták.

Visszatérvén onnan Lembergbe az ezredhez, azzal együtt Pocutia nevű helységbe indula, a hová menő útjában közel Stanislauhoz 1772 okt. 25-én hólyagos-himlőt kapván, november 2-án, minekelőtte századossága megjött volna, elhalt és Tizmenitz város mellett katonai tisztességgel eltemettetett.

* Nyomtatásban cs. ltárban.

Sirja fölé a megszemorodott apa családi czímerrel ellátott sírkövet állíttatott saját terve szerint, az általa fogalmazott latin szövegű sírirrattal, melynek magyar fordítása ez: «Állasz utonjáró oly köoszlop mellett, mely alatt az ő életének virágában elenyészett vargyasi báró Daniel István nyugoszik. A ki Erdély országában régi és fényes familliából vette eredetét, ugymint atyától vargyasi báró Daniel István urtól, annyától grof losonczy Bánffy Ágnes asszonytól. A mikor a hadi dicséretes dolgoknak ösztönétől gerjedezne és elméjében győzedelmet és hadi tisztességeket forgatna, s a császár vitézlő seregeiben hadnagyi hivatalt serényen viselne, nem sokáig állá strázsát, mert mérges nyavalyával viaskodván hirtelen elesék és e földi strázsa helyéről kimozdulván a mennyei nyúgvó helyekre felemelteték. 1772-ik esztendő nov. 2-ik napján. Éle 21. esztendőket. Ezeket tudnod szükséges vala utonjáró. Menj immár utadra és kinn kinn légyen akár fegyver-viselő akár honjában nyúgvó, oránként mi történhették emlékezzél meg.¹

Az elkeseredett apa I. György özvegyéhez Vesszős-ről 1772 nov. 20-án írt levelében, a többek közt ezen szavakban ad fájdalmának kifejezést: «az én egyetlen egy és jeles magaviseletével mindenek szeretetét magához édesítő kedves fiam; kiben állott az én nevem és házam és a ki vala világi életemben lelkemnek elérhető dicsőségének fővebb czélja; dicsőségesen uralkodo királyunknak szolgálatjában, mostani Lengyelországi tölem távol lételében ez most folyó hónapnak második napján, a rajta sűrűen kiütött himlőknek miatta réá áradott forro betegségében, teremő és megváltó istenéhez felhocsátott könyörgései között lelkét istenének megadván, az örökké valósággra által költözött.»²

¹ «Emlékezet köve» írta Kovács József tanár, ny. Kolozsvártt 1775.

² Okt. l. 558.

I. Ágnes báróné született 1754-ben.

IV. István és gróf Bánffy Ágnes leánya, ki anyja után szintén 1754-ben elhalt. Mint fennebb említők, a végtisztesség mindkét halottnak egyidejűleg adatott meg.

IV. János báró.

IV. István fia gróf Mikes Annától. Sem születése, sem elhalálozása idejéről nincs adat. Hihetőleg mint gyermek halt el, pedig ő lett volna hivatva a vargyasi bárói fiúág fentartására, halálával a család ezen fiága elenyészett.

Még ezen ágazathoz tartozó kiváló nőről kell megemlékeznünk és ez:

I. Polixena báróné, a II. István és gróf Pekri Polixena leánya.

Született 1720 január 14-én. Szülői gondos nevelésben részesítették. Ki nemcsak több nyelveket sajátított el, hanem a tudományokban is nemét felülmuló jártassággal birt. Elhalván anyja, mint serdülő leányt vette magához III. Zsófi gróf Haller Jánosné. I. Polixena nem csak külsőleg volt szép, hanem nemes érzés lengte át egész lelkületét. Vallásos érzése s tudományossága mellett mint gondos háziasszony háztartását is kiváló pontossággal és körültekintéssel kezelte. Szóval egyike volt életkorában az erdélyi nők legjelesbeinek. E tekintetben elég lesz, ha a legilletékesebb bíráló Bod Pétert idézem, ki így ír róla: «Daniel Polikséna lib. baronissa, a felyebb leirt vargyasi Daniel István urnak édes leánya, a hadadi

lib. báró Wesselényi István urnak pedig törvény szerént való házastársa. Egy tudományokat szerető és követő erdélyi Feniks. A ki ifju idejében sok nyelveket azok között a déák és görög nyelveket magáévá tette; annak utánna istenhez való háládatosságának megmutatására és az asszonyi nemhez való szeretetének megbizonyítására nagy anyját Petrötzi Katát kívánván ebben követni, déák nyelvből magyarra fordította a Piktet Benedek génévai pap és professor szép könyvét és világra bocsátotta ilyen titulus alatt: «A keresztyén Éthikának summás veleje». nyom. Kolozsvártt 1752-dik eszt. 8. r. Jelesen vagyon mind fordítva s mind kiadva. Magyarra fordította a déák nyelvből amaz nagy könyvét édes atyának «Paterna Monita» nevezett alatt világgal közlött gyönyörűséges szép practica theologiáját.»¹

Minekutánna I. Polixena az írói hajlamot nemcsak apjáról, hanem nagyanyjáról is örökölte, nem lesz felesleges, ha Bod Péternek erre vonatkozó sorait is ide iktatjuk: «Petrötzi Kata Szidonia, Petrötzi István leánya, gróf Pekry Lőrincz házastársa irt ilyen könyveket:

1. Kereszt nehéz terhe alatt el bágyadt sziveket élesztő jó illatu XII lilium. Melyeket az Árnd János írásából szedett és férjéért való szebeni fogságában annak emlékezetére s keseredtek vigasztalására kiadott. Kolozsvártt 1705-ik eszt. 12. r. Az előljáró beszédében beszéli maga férjéért való méltatlan rablásának alkalmatosságát. Ujjulag ezen könyvet kinyomatta 1764-ik eszt. Daniel Polikséna ur asszony, a grof Petrötzi Kata unokája néhai l. b. Wesselényi István urnak pedig kegyes özvegye.

2. Jó illattal füstölgő igaz szív. Melyet a világ szeretetében szunyodozo sziveknek felserkentésekre az Árnd János írásából fordított, Lötsein 1708-ik esztendőben.

3. Majer János sz. i. m. doctor irt egy könyvecskét, mely-

* Magyar Athenas I. 55., 56.

nek magyarra fordítva ez a titulussa: «A pápista vallásra hajlott lutheránusok lelkek esméretinek kinja,» melyben mutogatja hogy az olyan ember mindenkor kétséges idvessége aránt. Hamburg 1690-ik eszt. 8. r. Ezt németből magyarra akkor fordította volt, mikor férje Pekry Lőrincz holmi világi méltóság eléréséért vallását változtatta: a ki élete vége felé halála előtt a romai vallásrol le is mondott.»*

Ezekén kívül sok szép magyar verset írt, melyeket az eredeti kéziratokról ismertetett és kiadott Thaly Kálmán 1885-ben: «Irodalmi és műveltségtörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból.»

Ott említi azt is, hogy mily kitünő és nagy műveltségű nő vala Pekry grófnő.

Báró Wesselényi István a szintén jeles tulajdonságokkal felruházott katonatiszt, megismerkedvén I. Polixenával, 1742-ben nőül vette. Kivel Zsibón megelégedett, házasságban élt 16 évet. Nagy bánatjára, 1758-ban elragadta a halál szerető férjét, és mint özvegy gyermekeinek nevelése és az egész háztartás gondja, melyet eddig férjével megosztott, reá nehezedett, úgy a terjedelmes birtokok felügyelete, valamint más nemű ügyek is. A tizenhat évig való együttélésnek tizenkét gyermek lett jutalma, kik közül István, Pál, Samu, első második és harmadik Kata, úgy Ferencz gyerekkorukban elhaltak. Nagy kort ért a más öt, u. m. Polixena, Zsuzsa, Mária, Miklós és Anna, kiknek nevelése 1758 után, tehát a szeretett férjnek halála után egészen az anya intézte, melyet egész odaadással teljesített és annak meg is felelt. Ennek jeléül 1761 szept. 28-án azon alapítványt — melyet néhai id. báró Wesselényi István a rendek elnöke, és gróf Bánffy Kata tettek — 1000 frtra

* Magyar Athenas I. 222.

kiegészíti azon alkalomból, hogy Miklós fiának tanítóját Cornides Dánielt a kolozsvári collegiumba a német nyelv tanárának választották. Még pedig oly módon, hogy míg fia Miklós a kolozsvári collegiumban folytatja tanulását, Cornides élvezze annak kamatját, azután pedig a gondnokok rendelkezzenek hová fordítása iránt.¹

I. Polixena 1775 ápril 28-án két évi betegség után elhalt. Zsibón lett eltemetve. A felette Incze Mihály és Szatmári Pap Mihály által tartott gyászbeszédek eléggé kiemelik jeles tulajdonságait.² A kiváló nőben a fiúág után a Daniel-leányok is kihaltak a báró Daniel Istvánok ágazatában.

Özvegy báró Wesselényi Istvánné, báró Daniel Polixena halálakor éltek leányai közül báró Kemény Simonné és Zsuzsa, báró Bánffy György alezredes neje, (kinek fia szintén György és ennek az ezelőtt évekkel elhalt báró Bánffy Albert.) Mária gróf Teleki Ádám doboka vármegye főispánjának neje, (kinek leányairól jő le a gróf Teleki József erdélyi gubernátor ága, lévén ennek apja gróf Teleki László, úgy az anyja is Teleki-leány, és gróf Degenfeldék). Anna az anyja halála után ment férjhez gróf Bethlen Lajoshoz, ki a keresztény vallásra való útmutatás című művet fordította francziából.³

Báró Wesselényi Miklós, ki Anna előtt született 1775-ben, már a Barkó-huszar ezredben százados volt, ennek nagyjait Cserei Ilonától való fia, szintén a híres publicista s hazafi Miklós, ennek két fia él: Miklós fő-

¹ Okt. I. 760.

² Nyomt. Kolozsv. 1775., 1776.

³ Nyomt. Kolozsv. 1774. Benkő J. hist. II. k. 513. l.

ispán és Béla. Ezen leszármazást azért említém már itt fel, mert ezekkel keveredik perbe a IV. István fiát illető birtokáért, annak özvegye halála után, az életben volt vargyasi fiúág.

IV. István özvegyének 1817-ben történt elhunytakor a család fiágában csak III. Imre — kiről elébb megemlékeztünk — és III. Elek éltek. Tehát a családnak ezen két tagja volt hivatva annak fentartására.

III. Elek, apja II. Elek, anyja P. Horváth Teréz.

Született 1783 jul. 13-án. Tanulását egy német tanítóval a háznál kezdette, heted éves korában, úgy-mint 1791-ben ősszel, a kolozsvári unitárius főtanodába küldötte az apja, kinek tanítási költségeiről pontos jegyzéke maradt fenn, az 1799-ik évig terjedőleg. Bámulatos csekélynek tetszik a mostani kiadásokkal szembe. Ugyanis oda érte a kosztot, magán tanítót és ruházatot 254 m. firtól 323-ig váltakozik az évi kiadás. Természetes hogy fehérmű és a háztól kitelt apróságok ezen jegyzékbe nem vétettek fel. 1799-től 1802-ig a felsőbb osztályokba jutván, ezen időről kiadásairól nincs jegyzék. Ezen három év alatt jó eredménynyel tanulta a theológiát, geographiát, logicát, metaphisicát, philosophiát, jus naturæ-t, universalis historiát, Erdély historiáját, geometriát, görög és német nyelvet, arithmetiát, álgebrát, és phisicát.¹ A jogot ugyan Kolozsvárt a királyi Lyceumi Akadémián hallgatta 1802-től 1804-ig, még pedig az 1804 augusztus 17-én kelt bizonyítvány szerint kitűnő eredménynyel.² Már azon év augusztus 18-án a

¹ Eredeti isk. biz. 1802 nov. 11-kéről cs. ltárban.

² Eredetije cs. ltárban.

kir. főkörmányszéki irnokok sorába felvételre. És alkalmaztatott a kezelés elsajátítása után, a Koszta tanácsos. bürójába, hol 1808-ig szolgált, természetes csak mint tiszteletbeli gyakornok és mint ilyen nem is volt folytonos szolgálatban. Hanem 1805-ben felesküvén az erd. kir. táblához, hol Sala Samu ítélőmester cancelláriáján — mint irnok — a peres ügyi eljárásokban gyakorolta magát az 1809-ik évig. Szolgálatját Küküllő megyében, mint rendes székbíró kezdette 1811-ben. Pataki Sándor alispán betegeskedése miatt hivatalát nem folytathatván, annak egészsége helyreálltaig 1814-ben, mint helyettes alispán, szolgált. Ezután 1820 nov. 3-án gróf Mikó György alkirálybíró elhaltával miklósvárszéki alkirálybírónak helyettesítettetett. Később megválasztatván az alkirálybíróági hivatalt 1827 junius 12-kéig viselte. Érzékeny búcsú sorokat intézve Miklósvárszékhez, mely szolgálatának elismerésével felelt.¹ Innen Maros-Vásárhelyre az erd. kir. táblához mint rendes ülnök távozott, melyre még 1826 szept. 14-én kelt diploma² által ki volt nevezve. Ezen birói tisztelet 1832-ig viselte, mikor is szept. 3-án kelt diplománál³ fogva Felső-Fehérvármegye főispánjává lett kinevezve. Melybe Szász-Mártonfalván — mint a vármegye hivatalos székhelyén — nagy ünnepélyességgel iktattatott be. Mindkét minőségben jelentékeny kiküldetéseket végzett. Alkirálybírói minőségben vezette a «Balintiana» commissiót, mely hosszabb időt vett igénybe. Mint főispán elnöke volt egy vegyes bizottságnak, mely 1832 decz. 1-ről lett a főkörmányszéktől elrendelve a Bocskor Ádám ügyvéd feladására, ki a csík-

¹ Okt. l. 676—678.

² Ered. cs. ltárban.

³ U. o.

széki katona szószólót Csiki Mózes, László Sándort és Székely Eleket egyenesen az udvarhoz intézett feladásában terhes vádakkal illette. Ezen nyomozat keresztül vitelét a katona részről kinevezett elnöknek más helyre rendelése késleltette, míg helyette más egyén neveztetvén ki, 1833-ban Csíkban elintézését nyert. Felső-Fehér-megye akkori beosztás szerint Erdély nagy részén végig huzódott, N.-Szeben környékétől Felső-Rákosig, még pedig összefüggését más törvényhatóságokhoz tartozott községek megzavarták. Két alispáni kerületre lévén osztva, a földrajzi fekvés tekintetbe vételével, egyszer a külkerületben Sz.-Mártonfalván, máskor a belkerület valamely községében, tartatott a rendes közgyűlés. A külkerületiek gyakran felszólaltak ha belkerületben tartatott közgyűlés, mert nékiek alkalmatlan volt, a lakásuk távolsága miatt, másfelől a gyűlésre vitt iratokat az elveszés veszélyének találták kitéve. A belkerületiek ezzel szemben hivatkoztak az eddigi gyakorlatra. Ilyen vita fejlődött ki a III. Elek főispán elnöklete alatt — Hévizen 1838 jan. 29-én — tartott utolsó közgyűlésen. Különben ezen közgyűlések azon időben igen érdekesek voltak, nemcsak az ellenzéknek már évek óta tartó fellépése, de azon mondhatni patriárkális összejövetelért is, melyen a vármegye színe-java részt vett. És gyakran a zöld asztalnál egymással szembe állott felek barátságos egyetértéssel mulattak a fehér asztalnál. Lévén legtöbb megyében a főispáni asztal vendégei, melynek fenntartására a főispán által száz forint asztalpénzt nem kis mértékben pótolták azon élelmi szerek, melyek a megye különböző részeiből, a főispáni konyhára jutottak. Az szintén természetes volt, hogy ily összejövetelt félig meddig hivatalos vadászat és halászat is megelőzött.

Azonban mind ez nem tekintetett visszaélésnek, mintegy önkéntes hozzájárulás volt azok részéről, kik úgy is részt vettek a lakmározásban. A több napokig tartó közgyűlés faluhelyen, hol vendéglők nem voltak, a főispánoknak nem kevésbe került. A mellett a közgyűlés tagjai is a falusi lakásoknál nem részesültek kényelmes elszállásolásban.

N.-Szebenben 1837-ben az Estei Ferdinánd főherczeg királyi biztossága alatt megnyitott országgyűlésen (mely más évre is át ment) az ellenzék nem csekély erőt fejtett ki. Különösen a főkormányzó választásnál. A rendek egy részét rávették, hogy Ferdinándra szavazzon. Azonban ez balul ütött ki, mert ő nem kapott annyi szavazatot hogy a hármas számba juthasson, hanem a szavazatok száma szerint csak a negyedik helyet érte el. Törvény szerint a négy bevett vallásból csak a három legtöbb szavazatot nyertek voltak felterjesztendők. Így lett gróf Kornis János főkormányzónak, tehát egy hazafi kinevezve. Ugyan ezen országgyűlésen történt meg az erd. kir. táblai elnökségre a választás. A három nemzetre és a négy bevett vallásra való tekintettel a legtöbb szavazatot nyert tizenkét egyén lett felterjesztve, kik közül III. Elek lett az 1838 jan. 19-én kelt diploma által kinevezve, ki a hivatalos esküt N.-Szebenbe ápril 2-án tartott kir. táblai ülésben tette le.* Ezt az országgyűlés sérelmesnek találta, és felszóllalás tárgyát képezte, még a későbbi országgyűlésen is, mert az eskü letételének helyét ott és nem a kir. táblán állították némelyek illetékesnek; minthogy a kir. tábla rendes tagjai az országgyűlésnek is rendes tagjai voltak, és annak elnöke a

* Okt. l. 797—799.

karok és rendek elnöke mellett foglalt helyet. Azonban ezen kívátnak felsőbb helyt nem lett elégtéve, alkalmasint félretétetett, nem is volt azután ezen kérdés megoldására szükség, mert III. Elek halálával a leirt módon választott, vagy helyesebben kijelölt kir. táblai elnökség megszűnt, ő volt az utolsó ily módon választott erdélyi kir. táblai elnök.

III. Elek a konservatív párthoz tartozott ugyan, de mindenkben annak irányát nem követte. Az igazságszolgáltatás tartozván főkép hivatásához, a politikával csak annyiban foglalkozott, mennyiben azt nem kerülhette el mint az országgyűlés tagja és Erdély főbb hivatalossainak egyike. Azon időben is a kinevezett hivatalnok a kormány nézetét követte.

Unitárius egyházi tanácsosnak 1811-ben választott, mely idő óta tevékeny részt vett az egyházi élet mozgalmaiban. Melynek elismerésül lett előbb egyházköri gondnoknak, az 1820 július 1-én Dicső-Szent-Mártonban tartott zsinaton pedig egyházi főgondnoknak megválasztva, 1839-ben Székely Miklóst, később Székely Mózes, 1845-ben pedig Székely Sándort — mint főkormányzéki biztos — iktatta be püspöki hivatalaikba.

Vargyason a régi templom — mely Alszegben volt — megromlodozván, egy újnak építése elkerülhetetlenné vált. III. Elek óhajtotta volna az új templomot a réginek helyére emeltetni, melynek közelében feküdt a papi és mesteri lakás. Azonban az egyház tagjainak többsége a község felső részén akarta azt elhelyezni, mert a hívek többségének úgy inkább lenne közelébe. Mely kívánságnak nemcsak engedett, hanem három évre a költségeknek részbeni fedezésére a felső malmának jövedelmét

át is adta. Az új díszes templom építés 1814-ben kezdetét vette az alapzat lerakásával. Ugyan azon évben a nagyobb harang elhasadván, 1815-ben újra öntetett, még pedig 421 fontosról 660 fontosra megtoldatván. Melyen ezen felirat áll: «Fusa sum ut sonem in honorem solius veri Dei et Filii ejus Jesu Christo. Sumptibus Ecclesiae unitariae Vargyasiensis. Me fecit Joannes Kis. Anno Domini 1815. 21. junii Patrono III. Alexio Daniel.»¹ 1831-ben épülvén az árkosi unitárius templom, a szószék feletti koronát III. Elek és második neje Cserei Krisztina saját költségükön készítették.²

Az ő segedelme és erélyének tulajdonítható az unitárius egyháznak M.-Vásárhelyen történt megalapítása. Kezdeményezésére vásároltatván egy épületes telek, hová a hívek összegyűlhettek imádkozni.

A nevelés ügyet is pártolta, ennek jeléül 1817-ben 3000 r. frt alapítványt tett a kolozsvári iskolába tanuló szegény fiúk részére.³

Az ő kezdeményezésére jött létre Vargyason 1846-ban egy oly falusi iskola, milyen a vidéken nem volt. 1845-ben segéd tanító részére 500 r. frt alapítványt tett. Mely példa többeket áldozatra unszolván fejlődött ezen iskola oda, hogy több vidéki szülők gyermekeiket ott taníttatták. Mely igen jótékonyan hatott az azon időben elhanyagolt népoktatásra.

De térjünk át már III. Elek családi életére.

Feleségül vette sepsi-szentiváni báró Henter Klárát — a báró Henter Antal udvarhelyszéki főkirálybíró és gróf Haller Anna — 19 éves leányát, 1809 aug.

¹ 1815-iki vizsgálószerk jegyzőkönyv szerint.

² Árkosi egyh. jegyzőkönyv szerint.

³ Jakab, Kolozsv. tört. III. k. 840. l.

hóban. Kitől hat gyermeke született. Ezek közül fiai gyerekek korukban elhaltak. Csak Anna leányuk ért nagy kort. A fiúk ezek:

VIII. Ferencz.

Született 1810 jul. 10-én, melyet nagy örömmel jelent III. Elek édes apjának,¹ de öröme nem soká tartott, mert az első szülött ugyan azon év október havában eltemettetett Somogyomban.²

VI. István.

Született 1811-ben, alkalmasint szeptemberben, mert azon hónap 8-án a nagyapa III. Elekhez intézett levelében örömét fejezi ki e felett, azonban azt jegyzi meg, hogy miért nem keresztelték Ferencznek, «de ti nem tudom mi okból nem akarjátok, ám lássátok legyen István de ne Pista».³ Ez is elhalt hat éves korában 1818 január 2-án, nyugszik Dicső-Szent-Mártonban a családi sírboltban.

III. Gábor

mint csecsemő Ferencz után rövid időközben elhalt.

III. Lajos

mint gyermek fivérével

II. Györgyel

1818 augusztus végén és rá kövekező szeptember elején — nyolcz nap alatt — haltak el, és eltemettettek Vargyason a családi sírboltban.

¹ Okt. 1. 645. ² u. o. l. 656. ³ u. o. 660. 661.

Az erre következő év ápril 26-án a kiváló lelki tulajdonnal megáldott, de gyenge testalkotású szép nő a bánattól megtörve Maros-Vásárhelyen elhalt. Hült tetemei Dicső-Szent-Mártonban István fiának koporsója mellé lettek elhelyezve.

A nagy csapás által megtört férj és apa érzékenyen önti ki bánatját, neje szomorú jelentésében a többek közt ezt írva: «Meg hala szeretett hív párom; az ő szelid és nemes lelke a dicsőség halyékába repüle, azokhoz az ártatlanokhoz, kiket maga előtt elbocsátott a minden lelkek áttýának dicsőítésére: egyenetlen az osztály; sokakat vitt el magával, csak egyet hagyott mellettem. De nem vádoló. Mi mennyünk hozzája, nem ő jön hozzánk. Ismét miéink lesznek, a kik miéink valónak». Tovább ekként folytatja: «Kilencz esztendőök és annyi hónapok alatt volt pálya futo társam; ezen idő alatt természetes kellemeinél, ártatlan nyájasságánál, tiszta erkölcsi érzéseinél s hajlandóságánál fogva mint hív feleség, gondos anya és igaz emberbarát örömet sokat adott; szomorúságot, halálát kivéve, semmit se okozott nékem. Maga vallásához buzgosággal, az enyimhez és minden keresztényekhez tisztelettel, felebarátjaihoz szeretettel jó indulattal teljes volt.»*

VI. Anna.

III. Elek leánya báró Henter Klárától, született 1815-ben. Anyjának jeles lelki tulajdonaival örökölte testi gyengeségét is. Férjhez ment 1840-ben zagoni báró Szentkereszti Istvánhoz — a báró Szentkereszti György erdélyi kir. táblai ülnök, és gróf Mikes Mária fiához. — Ezen házasságból született gyermekei: György, Stephanie, Andor, Ferencz, Mária, Zsigmond és Irén. Az

* Okt. l. 667—669.

egymásra következő gyermekek a gyenge szervezetű nőt elgyengítették, a mellett még leány korában 1835-ben erős ideglázat állott ki, 1845-ben gyermekágyban Szamosfalván tüzet fogván zsindelyel fedett házuk, csaknem a lángok martaléka lett, melyet tetézett azon ijedség melyet 1848-ban kiállott, midőn Hosszúaszon az oláhok éjjel házukat megrohanván, férjét elfogva Balázsfalvára hurczolták. Azonban testi gyengesége a hű nőt nem akadályozta meg abba, hogy a felizgatott oláh tömeg között férjét fel ne keresse, s megszabadítása körül ne fáradjon. Erőt és bátorságot öntött gyenge szervezetébe férje iránti szeretete. Siker is követte fáradozását. Ő ezután is egészen családjának élt. Szeretettel ápolta s nevelte övéit. Szívjóságát érezték mind azok, kik családi környezetéhez tartoztak. A szegényeket sem zárva ki abból, jóságos lelkében ezeknek is jutott hely. Azonban a művelt, eszes, kedves nőt megtörte a sors mostoha keze. Évek mulva elméje homályba borult, és az övéinek nagy bánatjára gyógyítás végett Bécsbe kellett szállítani, hol üdülés helyett 1862 október 6-án a halál örökre elválasztá szeretett családjától. Mária leánya még 1857-ben elhalt. Irént pedig — a Kelemen-
telken lakott vendégszeretetéről az egész országban ismert — báró Henter József és neje Gál Anna neveltették. Kit a jó nagybácsi örökbe fogadván a kelemen-
telki birtokát ráá hagyta. A sokat szenvedett jó lelkű nőnek férje báró Szentkereszti István 1879 augusztus 10-én hosszas özvegysége után az ötöt a legnagyobb odaadással és szeretettel ápoló Stephanie leánya karjai között elhalt.

III. Elek másodszor nősült nagyajtai Cserei Krisztinával 1819 okt. 8-án. Kinek apja volt Cserei Farkas

kir. táblai ítélőmester, ennek pedig nagyapja János a híres történész Cserei Mihálynak fivére, ki jeles unokákat hagyott az utókornak. Ugyanis Farkason kívül, ennek fivéreiben, kik mind jeles emberek voltak: Imre n.-szebeni plébánus, János fiscalis director, József apátúr M.-Vásárhelytt, Elek kir. főkormányszéki tanácsos és Mihály erdélyi kincstári tanácsos. Ezen hat fiúnak apjuk volt szintén Elek, anyjuk bérovói Boér Krisztina. Cserei Farkas első neje volt a honfiusított rawensteini Römer Jozséfa, kitől született leányai: Josepha Czobelné, Mária Hollaki Antalné, és az említett Krisztina, fia pedig Farkas kir. főkormányszéki tanácsos. Elhalván első neje Römer Jozséfa, másodszor nősült, a francia émigrans gróf Bey leányával Claudiával. Ki a franciaországi forradalomkor menekülván, Maros-Vásárhelytt telepedett meg. Ettől születtek: Louis az igazi őszinte ember, ki mint Marosszék egyik derék székbírája fedhetetlen, és igazságos eljárásaiért köztiszteletnek örvendett. Elhalt férfikora delén. Róza a kiváló szép és szellemes leányt uzoni Béli Albert vette nőül. Kati Turman Antalné, István nyugalmazott cs. és kir. huszárezredes. A derék és szellemes francia nő gróf Bey halála után franciaországi birtokait vissza nyervén, hosszabb ideig tartzkodott Louis fiával és Róza leányával Franciaországban, míg birtokaihoz juthatott, és azokat eladhatta. Ezen időt főkép Nancy és környékén töltötte rokonainál, egyuttal felhasználva az időt Louis fia gyógyítására, ki mint gyerek egyik lábára megsántult. Haza jöven vette meg a jeddi birtokot. Egészen beletalálta magát helyzetében. Szóval magyar nőnek érezte magát. Mint özvegy élt tizenkét évet. Elhalt Maros-Vásárhelyt 1831 szept. 18-án, mely után gyakran hetekig időztek, főkép a

két árva leány III. Elek házánál Dicső-Szent-Mártonban.

III. Eleknek második neje Cserei Krisztinától két leánya és egy fia született, kikről később lesz említés, addig tárgyaljuk III. Elek birtokviszonyát, gazdasági és peres ügyeit. Nagy figyelmet fordított a lótenyésztésre, átvévén apjától még 1810-ben bizonyos feltételek mellett ménességét, mely részben a híres dátosi, részben gróf Béli Venczeltől vett tenyész anyagból állott.* Telivér arabs ménektől szép és jó utódak származtak, azonban midőn legjobb karban állott, a ménest néhány fiatal kanczát kivéve, melyek Vargyason voltak, Dicső-Szent-Mártonból 1848-ban az oláhok elrabolták. Csak pár vén anyakanczát hagyván hátra. Szorgalmas keresés mellett sem lehetett egy lónak sem nyomára jöni.

A II. Lajos halála után özvegye férjhez menvén, az említett adosságokhoz még az özvegy kielégítése is járulván, nem kis terü háromlott III. Elekre, kire dicső-szent-mártoni, sövényfalvi, Háromszéken sepsi-szent-iváni, perutján a k.-széplaki birtokok mind P. Horváthéktól jutottak az azokhoz tartozó részbirtokokkal együtt. Nővérevel 1812-ben megosztozván, ennek jutott a leányt is illető birtokokból a sepsi-szent-iváni és somogyomi birtok, minden terü nélkül, az azokhoz tartozó részekkel. Később lejárván a k.-széplaki birtok iránt a Horváth fiág elleni per, ennek nővérét illető fele részét III. Elek megvette.

Az elszortan fekvő birtokok kezelését és gyakori felügyeletét III. Elek, ki mint láttuk fiatalkorától kezdve hivataloskodott, nem teljesíthetvén személyesen, a keze-

* Okt. 1. 658—659.

lők visszaéltek jóságával. Előbb Árkoson lakott, de már a mint kir. táblai bíró lett, a szünidőket dicső-szent-mártoni birtokán töltötte, hová 1828-ban igen kényelmes úrilakot, mellék épületekkel ellátva, építtetett, a mellett a kertet is jó ízléssel elrendezte. Nagy gyümölcsöst állított. Szőlőit szaporította. Szóval ezen birtokában — mely kedvencz tartzkodási helye volt — elég jól folyt gazdasága. Annál inkább elhanyagolták tisztartói és bérlői a többi birtokait. Melyekbe a vargyasit kivéve ritkán jutott el. Tisztjeit nem számoltatta több éveken át, mi alkalmat nyújtott azoknak a visszaélésekre. A mellett állása úgy a leányok nevelése, télire valamely városba terelte. Előbb Maros-Vásárhely, főispán korában — országgyűlések alatt — Kolozsvár, kir. táblai elnökségében újból Maros-Vásárhely voltak hivatalához kötött lakás helyei. A hivatalos állás igényelte háztartáshoz pedig nagyon távol állott a fizetés, mint főispánnak 1200 frt rendes és 400 frt asztal pénzből állott javadalmazása, mint kir. táblai elnöknek pedig 2500 forint és lakás. Ezt azonban utólagosan a kincstár megakarta téríteni, de ő hivatkozva elődeire — kik szintén azon lakást, a kir. táblai épületben ingyen élvezték — addig huzta halasztotta a fizetést, hogy közbe jövén halála — sem ő sem az utódok nem fizettek semmit. De eltekintve ettől a nyílt háztartás nem kevésbe került, mihez járulván a fennebb említett körülmények melyeknek következménye lett hogy előbb a m.-frátai, később a nagyobb árkosi birtokot és más kissebbségeket is eladta, a mellett az örökösök a vargyasi, dicső-szent-mártoni, sövényfalvi és k.-széplaki birtokokat az ahhoz tartozó részekkel nagyon megterhelve örökölték.

Foglalkozását és kiadásait nevelték peres ügyei.

A VII. Ferencz leány örökösei nem ugyan a vargyasi birtokért, de a testvérük által arra fektetett 10,000 frtért perelték. A II. Elek által az olasztelki fiág kihaltával Rauberné báró Daniel Josepha ellen megkezdett örökösödési peren kívül, a szintén az olasztelki más ágon II. Samu halálával ennek leányai Polixena — Ragályi Ábrahámné — és Borbála — Bónis Sámuelné — ellen az olasztelki és ahhoz tartozó birtokokért indított örökösödési pert folytatta. A doboi székely bírosok szintén folytatták a pert, mert a család rendre mindenféle járuléktól megfosztván, csak a magán tulajdonokban megmaradott kaszálók fűtermésének használatát élvezhették; mindezeknél érdekesebb a gróf Mikes Anna báró Daniel István özvegye halála után, a vargyasi birtok felett felmerült egyenetlenség. III. Elek és III. Imre részéről ennek anyja Gyarmathy Ágnes — mint kiskoru fiának természetes gyámja — azon meggyőződésben voltak, hogy azon birtok, mind az örökösödési rend, mind báró Daniel István végrendelkezése szerint, az életben lévő két Danielt illeti s az özvegy csakis özvegyi tartásban bírta. Ez pedig elhalván, a birtokot minden törvényes lépések megtétele nélkül jóhiszeműleg birtokukba vehetik. Azonban Mikes Anna ki akarván játszani a Daniel fiú örökösöket, özvegy báró Wesselényi Miklósné Cserei Ilonának és fiának báró Wesselényi Miklósnak, 1816-ban hét évi ötezer váltó forint bér mellett haszonbérbe adta.

Az özvegy elhalván 1817 április 18-án, mind báró Wesselényiék mind a Daniel örökösök részéről előkészületek tétettek a birtok megtartása, illetőleg elfoglalása iránt. Melynek hírére véve a Wesselényi vargyasi tisztje, a tisztséghez folyamodott az iránt, hogy a Daniel fiú

örökösök figyelmeztessenek minden erőszakos foglalástól. Ha jogokat érzik a birtokhoz keressék azt törvény útján. A megintés ápril 25-én megtörtént. Wesselényi Miklós özvegye a főkormányshékhé is folyamodott ápril 26-án, honnét még azon nap kiadott válasz szerint «a tizshség utasítatott gondoskodni hogy semmi lázadás és tilalmas hatalmaskodás ne történjen.» De ennek daczára 1817 ápril 29-kére viradólag a III. Elek és Gyarmathy Ágnes emberei elfoglalták az udvart, kölcsönös verekedés sebzés közt, mely az ostrom és védelem által egy kis csatához hasonlított. Erről 1820-ban több esketés vitetvén véghez, ezen eseménynek legközvetlenebb elbeszélését a kihallgatott tanuk vallomásaiból nyerhetjük; ugyanis a 23-ik tanu Finta István miklós-várszéki ajtónálló vall a kérdőpontokra: «Ad 1-mum Béczövekeltetett őriztetett és ilyen modon elfoglaltatott az utrizált curia M. akkori volt királybíró Szentpáli Imre ur által vagyis parancsolatjából. Még tudom hogy a báró Wesselényi praefectusa Kelemen Bénjámín ur ide jövéen Szentpáli urnak fáradozásáért, érdemeiért a hitések előtt adott két sessiot.

Ad 2-dum Az őrizetre nevezetesen én az említett Mlgs urtol ki voltam rendelve, hanem praefectus Kelemen Benjamin urat, tiztartó Bodo Zsigmondot a néhai Daniel Sámuel ur tiztartoját Albert Jozsefet, és a báró Rauberné fiát Ferencz urfit tiztartostol hogy ki parancsolta légyen oda, nem tudom, ad

3-m Voltunk a Szentpáli Imre ur emberei, legelsőbben is fenn említett Mlgs Szentpáli ur parancsolatjából, mennyi számból állók velünk együtt? nem tudom, mert gyakran változtak, egy rendbéli elment s más jött helyébe. Második részről voltak az olaszteleki Daniel Josefa asszony ő nga szolgáló emberei, ezek ki parancsolatjából rendeltettek nem tudom. Harmadik részről Mlgs Daniel Sámuel embereiből mennyi számból állók?

azon kívül hogy egyszer is, másszor is felesen voltak nem emlékezem» ad

4-m. Előadja hosszason mikép indultak négyen Baróthról, és megérkezve Vargyasra, Szentpáli is csak hamar megjött, aztán ezt vallja : «a tisztarto Bodo ur házába bé hivatván az embereknek azt parancsolta, kik az udvarban voltanak egy részinek : Legyetek itt ebbe az udvarba jo vigyázzattal, nehogy innét a Daniel Elek ur emberei által az udvarnak megtámadása vagy valami rebellio származzék, más részinek pedig megparancsolta, hogy hozzanak hosszú karokat nem különben tövisseket is a jóság körül levő bekerítésre nézve és azokat mediánte karokat veretetvén az egész jóság körül felrakatta s szintugy bé is töviseltette, né talán ha valami megtámadásbeli proba találna a más udvar által származni és valahol a bėjövetel alkalmatosságával valami nem reménylett szerencsében cásus nehogy történjen. Az emberek pedig voltak bottal, vasvillával vagy egynek lehetett fejszéje is ; de erre nem igen volt szükség, mivel jó kerületbe volt véve az udvar. A fegyverek pedig voltak a tornácza egy fogásra felaggatva, mintegy tíz darabból álló, annak okáért, hogy láttassék távulról a Daniel Elek ur udvara által, mind tisztjei, mind szolgáló emberei által, hogy mi számból álló fegyverek vannak felakasztva a végett, hogy inkább nehogy az udvar által valami proba következék az udvarnak elfoglalására nézve. A mi a töltést illeti : ki parancsolatjából hozatott ugymint puskapor és ki hozta ? én nem tudom ; hanem volt mintegy fontnyi, tányérba kitéve a tornácra, nem különben a lövés végett megtöretett só is egy más tányérba, azért hogy a lövés által halál ne okoztassék, ezek pedig estek a mlgs királybíró és a báró Wesselényi Miklosné præfectusa Kelemen Benjámin urnak rendeléséből s parancsolatjokból, seréttel pedig nem emlékszem három fegyvernél több hogy töltve lett volna ; ad

5-m Az elfoglalás a mlgs Daniel Elek ur parancsolatjából-e vagy pedig udvari tisztjei parancsolatjából esett-e nem tudom.

nem is tudhatom; hanem azt tudom, hogy sötét hajnalban mintegy három és négy ora közt mintegy mennyi számból álló emberek azt sem tudom, hanem felesen voltak a kik a Daniel Istvánné ő excellentiája udvarát körül vévén fejszékkel, a kik is az udvar körül levő sasfákat és a kert dészkaít egész merőben kereken egyszerre vágni kezdték és bérontották, ezeknek ugymint praefectus Gálfi Lajos urnak, tisztartó Derzsi Istvánnak nem különben városhalvi Derzsi Ferencznek kormányzások alatt. A foglalás esett 1817 áprilisben, éppen a datumra, hogy hányadik napján esett nem emlékezem, Daniel Elek ur eljött volt hazunat és csak Daniel Károlyné volt akkor Vargyason a maga curiájában.» A 6. 7. és 8-dik kérdő pontokra adott feleleteit, mint kevésbbé lényegest mellőzve folytatom a 9-dikre tett vallomásával: «Lárma elég volt melyet mind a két fél okozott, hanem hamar vége lett s az elfoglalás kevés időre megesett; mivel Mlgs Daniel Elek ur részin volt emberek a nélkül, hogy nekünk hirt adtak volna rohantak az udvarra. ad

10-m Minekutánna a kopácsolás hallatott a megmondott mod szerént az a négy vagy öt ember felköltött, azon álmosan az embereknek mind elfutott egy része, a kik pedig a házban voltak, azok álmosan hirtelen puskát akasztottak le a fogasrol és azzal lőttek. Tudom hogy biztatta az embereket a lövöldezésre Kelemen ur, a ki maga is lőtt pisztolyal ad

11-m Nem okoztatott félszege és dologtehetetlensége senkinek, mert meggyogyultunk istennek hálá! mindenikünk. A mint egyszerre berohanának, a tornácza felszorittattunk, praefectus Kelemen ur Bodo a tisz tarto s én és ottan elsőben is a praefectust jól megverték, annakutánna a tisz tartot, melyre én mindjárt megfutamodtam az istáloba, mert féltem nehogy megverjenek, de onnan se tudtam kimeni, mivel az ajtok nagyon bé voltak belőlről czövekelve s annak utánna nem mehetvén ki az ajton, vissza tértem, hogy a bérontott kerten valahol kimenjek s minekutánna mentem volna az udvar köze-

pén lévő körisfánál megragadtak, úgy megverték hogy alig maradhattam meg. ad

12-m A megverettetés után megfogattattak a praefectus, a tisztartó s én hárman bévittek a m. Daniel Elek ur tisztartója házába, de vasma egyikünk se tétetett, oda pedig járulhattak külsők is, volt a vargyasi papné tiszteletes Küsné asszony is és pálinkával mosogatta testünket, annak utánna két vagy három óráig az említett udvarban ülven a praefectus rendelkezésből elbocsáttattam én egyedül, praefectus Kelemen ur és a tisztartó ottan maradtak meddig ? azt nem tudom.»* Ezen esketés a Wesselényi részére vitetett véghez. A másfél által 1817 aug. 12-én és következő napjain teljesített esketés szerint a foglalás elmérgesedését annyiban a Wesselényi emberei okozták, hogy az udvar megrohanásakor a foglalatokat lövésekkel fogadták. Elég a számos tanuk közül a 22-diknek Derzsi Ferencznek vallomását idézni ezekben : «Én igaz hogy a kérdésben fenforgo joszágnak elfoglalásában jelen voltam, a mikor is praefectus Gálfi Lajos ur a vargyasi, rákosi és árkosi embereket négy részre szakasztá és azt mondá hogy minyájan legyünk hivek urunk mellett ; de azonban kinél puská volt mindennek az ónját kivevé a fegyveréből és arra kéri, hogy senki, senkit ne bántson, hanem csak szépen ki kell üzni a néhai Daniel Istvánné asszony ő exeja jóságából az embereket, erre én egynegyedrés emberrel kiindulék a kapun a mlgs Daniel Károlyné asszony kapuja felé, azonban hátulról hallék nagy puskaropogást, az alatt én is az ablak alatt két láb kertet lehuzaték, de addig is a puská erőssen ropogott az ablakon ki réánk, azzal bémentünk a joszágra, hát egy ur jó nekem egy kihuzott kardal, én kérdém : az ur ki ? felelé én Kelemen plenipotentiárusa ő nagyságoknak, de te ki vagy ilyen teremtette ? én is felelék : én is vagyok nemes ember s egyszersmint udvari szolgál, azonban hozzám vága s én is kardját félre csap-

* Ered. cs. ltárban.

ván a karját megragadám és mondám: kérem szépen az urat menjen ki az udvarból, de csak erőszakoskodván, azon emberek oda érkezének, a kik közül egyet halálra döfött volt s a kezemből kivevék és jól elpallák, a tisztarto urat is láttam hogy ütötték, mivel láttam hogy halálra lőtt és vágott nem akarta magát megadni, egy Finta nevezetűt is láttam hogy ütötték, ez is a mint mondták erőssen lőtt, vágott a mig megfoghatták. A mlg's Daniel Elek ur emberei közül egyet erőssen megdöfött kardal a plenipotentarius, megint másnak láttam homlokán, orczáján a sebét, meg másnak kalapját, czondráját megjuggatva.»*

A foglalok részéről mintegy 150 ember lehetett, az ellenfél részéről kevesebb. Minekutánna a leány ágon lévőktől azoknak emberei is részt vettek az oltalomban, az egész esemény a fi- és leányág közti harc színezetével birt. Végre is a birtok a fiúág kezébe került, mely ellen 1817 május 10-én Wesselényi özvegye a fő-kormányshékhöz folyamodott, honnét azon hó 17-én kelt válaszszaal törvény utjára utasítatott. Azonban nem sokáig lehetett az elfoglalt birtokat a Danieleknek kezükben tartani, mert még azon év június 14-én az özvegy Wesselényiné felség folyamodványára az udvari kancellária a birtokat nékie átadni rendelvén, a fiú örökösöket utasította per utjára, egyuttal fenhagyatott, hogy a hatalmaskodásért és okozott kárért az illetők ellen perrel felléphessenek. Ezt meg is tették, azonban a kir. tábla 1821-ben kelt itéleténél fogva elutasította, főkép azon indokból, hogy ily nyilvánvaló örökösödés esetében a törvényes örökösök, ha erővel is foglalják el az örökséget, hatalmasságot nem követnek el; másfelől azért is, mert az örökösödési kereset megindíttatván, ennek kimenetelétől függ a hatalmaskodás minősítése, avagy

* Fred. cs. ltárban.

elejtése. Ezen kir. táblai ítéletet a vesztt fél a királyi főkormányshékhez felvivén, az annyiban megváltottatta, hogy a hatalmaskodás iránti keresetet nem szüntette be. Tehát folyt a perlekedés egyfelől a hatalmaskodás tényének megállltásáért, másfelől a törvényes örökösök részéről a fiat illető birtokért. Addig folyt a perlekedés ügyvédi visszahívás, és az akkori törvénykezés által engedett menedékek felhasználásával, hogy annak bevezését sem III. Elek, sem özvegy Wesselényi Miklósné, nem érhatték meg.

III. Elek az övéinek nagy szomorúságára elhalt Maros-Vásárhelyt 1848 márcz. 12-én. Másnap indítatott teste — a m.-sz.-királyi és m.-vásárhelyi unitárius pap Kelemen István által felette tartott könyörgés után — Dicső-Szent-Mártonba, hol márcz. 14-én reggel első neje és István fia tetemei közé a családi sirboltba elhelyeztetett.

Jellemzéseül idézem az «Erdélyi Hiradó»-nak 1848 márcz. 17-iki számából ezen közleményt: «Vargyasi Méltóságos Daniel Elek ur, az erdélyi törvényes kir. táblának egy évtizeden keresztül szeretve tisztelt elnöke nincs többé! Folyó hó 12-kén egy az előtt hét nappal véletlenül megrohanó gutta ütés miatt előállott fulladás következtében élte 65-ik évében, elhalt a humanus előljáró, melegkeblű emberbarát, szelíd férj, religiosus édes apa s fedhetetlen bíró.

Cui pudor et justitiæ soror
Incorrupta fides, nudaque veritas
Quando ullum invenient parem ?

Nyugodjanak békével a fedhetetlen elnök porai.»

III. Teréz, a II. Elek és P. Horváth Teréz leánya.

Született 1794 május 12-én. De nem soká anyátlanná lett, mert az anyja irt év június 14-én gyermekágyban elhalt. Apját is 1812 január 23-án elvesztvén, teljes árvaságra jutott. II. Elek végrendeletében sorsát P. Horváth Miklóstra bizta, két aggodalmát fejezte ki ebben, egyfelől nehogy az osztályba megrövidüljen és másfelől nehogy férjhezmenetelével bal lépést kövessen el. Úgy látszik már akkor szépelt neki a nyalka, de könnyü vérü ürmösi Maurer András. Ki miatt más szolidabb kérőit, kik nem jártak oly szép fogatokon hozzá, visszautasított. És 1812 december 1-én Dicső-Szent-Mártonban örök hűséget esküdött Maurerrel.* Az apának aggodalma nem volt ok nélkül. Tévedett a 18 éves szép leány férje megválasztásában, mert ezen házasság boldoggá nem tette. Néhány év múlva el is váltak. A könnyelmű férj mind a maga, mind neje vagyonát elverte. Szerencséjére ez még annyit megmenthetett, mennyivel beérte haláláig. Ezen házasságból született Maurer Antonia, ki mint leány elhalt és Gábor ki nőül vette karatnai Könczei Annát.

V. Zsófi, a III. Elek és Cserei Krisztina leánya.

Született Árkoson 1820 július 27-én. Férjhez ment uzoni gróf Béldi Ferenczhez 1842 július 27-én. Béldi igen művelt és sokat utazott férfi volt, ki Angol- és Olaszországon kívül, hol huzamos ideig tartozkodott, bölöni Farkas Sándorral Észak-Amerikát is beutazta,

* Dicső-szent-mártoni unit. anyakönyv.

ki ezen utazásáról irt jeles művében örökítette meg nevét. Mert ebben nem csak az amerikai institucziókat ismertette, de oly szabadelvű irányban irta művét, hogy az akkori kormányt annak betiltására vezette. Különben már maga az észak amerikai utazás nevezetessé tette ezen két férfit, mert a harminczas években Erdélyből alig járt valaki az oczeánon túl.

Béldi határozott jellemmel birt, jó hazafi, nemes érzésű, őszinte ember volt. A mellett kitünő lovas, vivó és vadász. Részt vett Erdély hazafias mozgalmaiban Wesselényivel, gróf Kendeffi Ádámmal, gróf Teleki Domokossal, szóval mind azokkal kik az ellenzékét alkották. Angliából egy híres telivér mént és pár kanczát hozván, szép és jó félvér lovakat nevelt, gazdaságát mintaszerűleg kezelte, tagosított és a tavakat lecsapoltatva azoknak helyein kitünő réteket nyert. Az ő birtokaiban kitünő rend uralkodott. Embereit szigoru de igazságos fegyelem alatt tartotta. Mint férjéről is csak jót lehet róla írni.

Ezen házasságból két fiú született: Ákos 1846 decz. 19-én, Kolozsvármegye és Kolozsvár főispánja, és 1851 junius 3-án Kálmán a kitünő gazda.

I. Emilia, a III. Elek leánya, Cserei Krisztinától.

Született 1821 nov. 12-én. Férjhez ment miháldi báró Splényi Antalhoz 1855-ben. Kitünő jó testvér és feleség volt, ki úgy ezekhez, valamint szülőihez folytonos szeretettel és gyöngédséggel viseltetett. Jóságos cselekedete kiterjedt egész környezetére. Betegeskedése daczára házi dolgait kiváló renddel kezelte. Valódi segéd-társa volt férjének. Öcsei nevelését akarta Kolozsvártt

felügyelni, szándéka lévén azokat magához venni. Azonban egészségi állapota ebbe megakadályozta, 1865 jun. 13-án Pánádon mellvízkórban hirtelen elhalt övéinek kifejezhetetlen bánatára. Alig élt férjével 10 évet, és már Pánádon lelte örök nyughelyét.

IV. Gábor, a III. Elek és Cserei Krisztina egyetlen fia.

Született Árkoson 1824 ápril 21-én.

Tanulását a háznál kezdette, folytatta a kolozsvári unitárius főtanodában, hol 1842-ben befejezte. A jogot M.-Vásárhelyt a református főtanodában hallgatta 1842 szeptembertől kezdve 1844 június végéig. Ezután fel esküdött a kir. táblai irnokok közé, és mint kancellista 1845 június 25-én a jogtudományból a vizsgát jó eredménnyel letette. Még ezen évben Marosszéken úgy Küküllőmegyében a tiszteletbeli jegyzők közé felvétetvén, mint ilyen a közigazgatás és törvénykezés terén gyakorolta magát.

E közben 1843-ban a Béldi Albert és neje úgy ennek fivére Cserei Lajos társaságokban, kik anyjuk rokonait keresték fel Franciaországba, Német- és Franciaország nagy részét beutazta. Mely érdekes utazásáról terjedelmes útinaplót vezetett. Mely kéziratban megvan a családi levéltárban.

Az erdélyi főkormányshéknél mint irnok 1845 július 7-én vétetett fel. 1846 május 4-én neveztetett ki tiszteletbeli fogalmazó gyakornoknak, és alkalmaztatott a báró Bornemissza János főkormányshéki tanácsos bírójába. Azonban már ugyan azon év július 30-án Bécsben az erdélyi udvari kancellárián praktizált. A szokásos kezelési osztályok megismerése után 1846 szeptember

16-án kineveztetett tiszteletbeli fogalmazó gyakornoknak, és Czák udvari tanácsos büroájában nyert alkalmazást.

Ezen szolgálatát félbeszakította az 1848-ban márcz. 13-án Bécsben kiütött forradalom. Melyben ha az erd. kancellárián lévő erdélyi fiatal emberek tetlegesen részt nem is vettek, de osztoztak a bécsiek örömében midőn az engedményeket kivívták. Tetézte az örömet midőn a pesti márcz. 15-iki esemény közhírré lett. Minden magyar fiatal ember el volt ragadtatva, midőn a pozsonyi országgyűlés fényes küldöttsége a Kossuth Lajos vezetése alatt megjelent, kik a velek jött patvaristákkal Bécsben újjabb meg újjabb demonstrációkkal az egész székvárost felvillanyozván, nem csekély segítséget nyújtottak a bécsi forradalmi pártnak. A lelkesedés tetőpontját érte, midőn az első magyar felelős miniszterium kinevezése megtörtént. A kor igényelte reformok elismerése a magyarországi ellenzék vágyainak teljesülése által a fiatalság, a haza újra születésének öröm ünnepét ülte. Mindezeknek azonban az udvari párti conservatívek nem tudtak örvendeni. Többen féltették állásukat. A szabadelvűen gondolkozók egy része azt mondotta bizalmas körben: most a német szorultságból megadta ezen engedményeket, de mihelyt alkalma lesz visszavonja. Természetes hogy a fiatalság ezt nem hitte. Mi később csakugyan a haza nagy romlására bekövetkezett.

Mely idő alatt IV. Gábor is az újjabb vívmányoknak egész lelkesedéssel örvendett édes apja néhány napi betegeskedés után szélhűdés következtében elhalt. Az akkori egybeköttetés és a nagy távolság miatt már csak temetésének megtörténte után értesült ezen ötlet és

családját ért nagy csapás felől. Mely a különben is beteges fiatal embert rendkívül lesujtotta. Rögtön leindult márczius 22-én Bécsből. Végre a tavaszi időjárás által megrongált utakon csak néhány nap alatt érkezett meg Kolozsvárra, hol anyját és nővéreit a bánattól megtörve találta, egyedüli vigaszt nyújtott, hogy most már együtt bánkodhatnak kesereghetnek az őket ért nagy veszteség felett.

A család anyagi helyzete zilált volt, melyről volt ugyan neki tudomása, de a részletek ismeretével sem ő sem anyja nem birt. Nem kis gond és munkásság várt az alig huszonnégy éves fiatal emberre. Egész odaadás kellett ügyei rendezésére. A vargyasi és ahhoz tartozó fiú birtokokat (követve apjának végakarátát) kezelése alá vette. De szintén ő kezelte a küüllőmegyei birtokokat is, melynek jövedelmét anyja és leány testvére élvezte. Főgondot kellett fordítnia az adosságok összeírására, és arra hogy a hitelezők megtámadásait kikerülje, mi neki sikerült is.

Gazdaságának szorgalmas folytatása mellett a családi elnöki teendőkkal is foglalkozott. Mely állott az osztatlan f.-rákosi erdő-terület, regale- és vámos-hid kezeléséből, melyet nevelt még a doboi osztatlan erdő-terület kezelése is. Ezekre pedig nemcsak a felügyelet volt szükséges; hanem hosszas perlekedést is kellett folytatni, főkép a f.-rákosi felszabadult urbéresekkal, kik az urasági erdőben a legeltetés tetleges birtoklásában voltak. Végre sikerült hosszas perlekedés után a kérdést békés úton megoldani, melyet követett az erdőnek a családi tagok közötti felosztása.

A doboi prædium határának kijárása — mely évtizedek óta elhanyagoltatott — nem csekély feladat volt.

Elenyésztek a határhalmok a végén is csak mintegy találomra lehetett a szomszédos községekkel a határt — kétségkívül terület vesztéssel — megállítani. A székely birtokosságnak II. Elek korában kezdett pere a legfőbb helyt végelintézést nyert, még pedig a család hátranyára, megítéltetvén az erdőlés, makkolás, irtás és legeltetés jogának élvezése. A végrehajtásnál sikerült IV. Gábornak oly akadályokat gördíteni, melyek a nyertes félnek az említett szolgálmányok élvezetét hátravetették. Időközben pedig létre hozta a két fél közti békességet, mely szerint az egész prædiumnak harmada a székely birtokosság tulajdonába ment, két része pedig maradt a családnak. Az elpusztult falu helyén lévő részek érintetlenül hagyattak az akkori tulajdonosok birtokában. Szintén IV. Gábor eszközölte a család birtokában maradt területnek annak egyes tagjai közötti felosztását.

Nem lesz érdektelen pár szóban megemlékezni az elpusztult Dobó községről. Ez Füle községen felül feküdt. A legrégebbi adat róla a családi levéltárban az 1566-ik évről szól. II. János Zsigmond írt év július 11-én Gyula-Fehérvártt kelt adomány levelében a többek közt Daniel Péternek a hadjáratban teljesített hű szolgálataért «Udvarhelyben», tehát Udvarhelyszékben fekvő Dobóban tizenegy ház jobbágyot adományoz. És minthogy ezen okmányban Dobó közvetlen Kis-Bacson után említetik, hol Daniel Ferenczet hasonló szolgálataért nyolcz ház jobbágyal jutalmaz, kétségtelenül a Fülén felül fekvő Dobó és nem a most is Udvarhelymegyében létező Dobó községről volt szó.*

* Okt. I. 10.

Ezen állítást megerősíti a Boér György és Balázs részére fejedelmi rendeletre véghez vitt beiktatásról 1591 ápr. 28-án kelt, és Báthori Zsigmondhoz intézett jelentés, melyben Vargyas, Kis-Bacson, Bardócz, Olasztelek, Száldobós, Dobó, Füle, Udvarhelyszékben fekvő birtokrészek vannak felsorolva.¹

Orbán Balázs a Székelyföldről írt munkájában azt írja, hogy Dobó község a Forgács járásakor «per prædones et latrones» pusztítatott el. Ez lehetett a Báthori Gábor alatti polgárháborúkor, midőn Forgács a fejedelm ellen fegyvert fogott, és Weiss segítségére jött.

Egy 1647-ben véghez vitt esketésben fülei Boda Márton azt vallja, hogy apja Daniel Ferencz és István engedelmeiből Dobóban egy szénafüvet birt. Továbbá ezen esketésből kitűnik, hogy a miriszlói veszedelem előtt — mely 1600-ban történt — Dobó már «pusztahely» volt, és ott a Danieleken kívül a Dobai és Csog fiak birtak.²

Bethlen Gábor 1621-ben kelt adomány levelében az egész dobói prædiumot I. Daniel Mihálynak adományozván kétség kívül, hogy akkor a község el volt pusztulva.

Benkő József «Filius Posthumos» czímű műve 196-ik lapján ezt írja: «Fülén felyül esik Dobó nevű hely, holott régen valamikor azon nevű falu volt, most pedig van egy elromlott, ismét más, épen álló templom és mellette lévő házak a remetéknek (kik hol ketten hol hárman vannak) hová is esztendőnként keresztelő

¹ Okt. I. 39—45.

² Cs. It. R. 1731. f. VII. Nr. 58.

szent János napkor sok felől processióra a római valláson lévők összegyűlnek. Olyankor szokadalmacska forma is esni szokott.»

A remetétet gróf Haller János — kinek neje Daniel Zsófia volt — csíki főkirálybirósága idejébe telepítette. A romladozó kápolnát restauráltatta, házat is építtetett, melléje udvart és kertet szakítatván ki ahhoz. Azonban a remeték minthogy «Kápolna bércz» erdőrészben foglaltság tettek, és korcsomároltattak is II. Daniel István idejében perbe fogadtak.¹

Bajtai József erd. r. kath. püspök 1771 jun. 14-én intézkedik a remeték által elfoglalt terület visszaadása iránt, megbízván Donát Györgyöt és Gál Antal miklósvári plébánost, hogy a család által kijelölt megbízottal járjanak el ezen ügyben.²

Melyről II. Daniel Istvánt is értesítvén, ennek megbízottja Fekete Pál ugyan 1771 jul. 8-án a hely színén a püspök által kirendeltekkel megjelenvén, konstatálták a remeték újjabb építkezéseit, foglalásait és — azoknak kihallgatása rendén — a szeszes italok árulását is, melyre az ügy, a remeték eltávolításával, befejeztetett.

Dobó község a Gerend patakától a Sugár réhig terjedt. Hol a Kormoson való átkelésnél állott a Sugár János háza.

Ezen területen még közelebb láthatók voltak a kőpinczék romjai, és a belső telkeket határolt némely gyümölcsfák. Meg van a hegyen a templom és kápolna romja is.

A belsőségekhez tartozott külsők határait több helye-

¹ 1771 május 14. kelt ered. facti species szerint cs. l.

² Ered. a cs. ltban.

ken mesgyék képezik, melyek mutatják hogy valamikor ekével is művelték.

A jelenlegi birtokviszonyokról következtetni, hogy Dobó elpusztulásával az ottani lakosok nagy része Füle, Száldobos és Olasztelek községekbe telepedett, kiknek utódai máig megtartották a doboi prædiumbeli ősi magán birtokaikat.

A Danieleknek a fenn irtak szerint az 1621-beli adományozás előtt is volt Dobóban birtokok, azonban a beiktatáskor hihetőleg csak azoknak birtokaira teheték kezüket, kik elpusztultak, vagy özvegységre és árvaságra jutván, tehetetlének voltak jogaik védelmére.

A javadalmak élvezéséért a székely birtokosság 1805-ben indított pert, mely 1855-ben lett befejezve, tulajdonkép a zárlat miatt 1863-ban fejeztetett be békés uton a birtokba vétel, melyet nyomban követett 1864-ben a szabályozás és kiszakítás, mely alkalommal a családi tagok között a megmaradott terület felosztása is megtörtént.

IV. Gábor az úgynevezett hatod birtokosságnak is választott elnökségét több éveken át folytatta. A hatod birtok állott egy tizezer holdon felüli erdőterületből, mely egyfelől Csíkszékkel másfelől a bardóczszéki faluk erdőségei közt huzódott végig. A birtokosokat pedig képezték a bardóczszéki kilencz községben lakó nemes és székely birtokosok. A Hatod birtokosságnak a szomszédos csíki községekkel a határszéle iránt hosszas perlekedése volt, úgy szintén a kilencz község birtokossága közül azon községek, melyek a közös területtel szomszédosok voltak, a határ felett, a más községek birtokossáival évtizedek óta perben állottak.

IV. Gábor elnöksége alatt Csík felől megállítatott a határvonal. Az úgynevezett fel- és alfaluk közt a határ egyenetlenség békés uton megoldatván a kilencz község birtokossága között a tizezer holdat meghaladó erdőterület — tekintettel a népesség és a Csíkszék községei ellen folytatott peres kiadások arányára — felosztatott. Minekutánna az osztály részek az egyes községek kezelése alá ment, az úgynevezett hatod birtokosság is megszűnt, úgy azzal az elnökség is.

IV. Gábor III. Imrével a leány ág elleni pereiket folyamatba tették, azonban úgy a Rauberék valamint a Bónis ellenieket, az ösiségi patens mint hosszú folyamú öröklési pereket, melyekben derekas ítélet nem volt hozva, megszüntette. Hasonló sors érte a Wesselényiek ellen folyt pert is.

Mind a mellett hogy ezen perek hosszason nem folytak, nem csekély utánjárást igényeltek. Legérzékenyebben hatott azonban a VII. Ferencz leány örökösseinek, végítélettel eldölt követelésük, kikkel IV. Gábor csak néhány ezer forint lefizetésével békülhetett ki.

Minekutánna a peres ügyekkel foglalkozunk, röviden felemlítendő itt IV. Gábor gazdálkodása, ki úrbéri kárpotlásaival birtokait megkészserezte a mellett Vargyason, Olaszteleken és F.-Rákoson jelentékeny építkezéseket tett.

1853 jan. 18-án vezette oltárhoz az 1831 augusztus 24-én született báró Rauber Máriát nyug. ezredes, báró Rauber Károly és Potsa Verona leányát. A jó nő egész áldás volt családi életére. Ki önfeláldozólag osztozott férje fáradtságába, a mellett takarékosságával nagy mérvben segítette elé férjét a birtokszerzésbe és gazdagságba.

Mindketten 1861-ig Vargyason családi körben éltek télen, nyáron gazdaságoknak és családjoknak.

Ezen házasság gyümölcse négy fiú, kikről alább lesz említés.

A derék nő 1887 szept. 15-én Olaszteleken hirtelen agyszélhűdésben az övéinek nagy bánatjára elhalt, a nélkül hogy övéitől bár végbúcsút vehetett volna.

Ő volt a Csík és Udvarhelyszékből alakult 26-dik honvéd zászlóalj anyja, Mikó Antal Csíkszék akkori főkirálybíró nejével együtt, melyet tanúsít az együtt készített díszes zászlószalag is.

IV. Gábor az agyagfalvi székely gyűlés után mint segéd-kormánybiztos működött, miért is a szabadságharcz után üldözőbe vétetett, a nagyobb büntetés alól csak úgy menekülhetett, hogy az erdő vidéki alkirálybírószágot el kelle vállalnia, melyet alig hat hétig viselt, de azon idő alatt sem felejtkezett meg hazafi kötelességéről.

1861-ben Udvarhelyszék ideiglenes főkirálybírájának neveztetett ki, azonban az alkotmány ellenes kormányt szolgálni nem akarván, állásában alig egy évig maradt.

1863-ban a híres n.-szebeni landtagra a homorodi kerületből több ízben követnek választatott. Először ugyan elment N.-Szebenbe, de a többi magyar s székely képviselőkkel egyetértve ama törvénytelen gyülekezésbe részt nem vett.

1865-ben a Mailáth-Sennyey kormány az udvarhelyszéki ideiglenes főkirálybírószágra vissza helyezte. 1867-ben az új felelős miniszterium ezen állásban megerősítette, 1869-ben az ideiglenességet megszüntetvén, főkirálybíróvá nevezte ki 1875-ben. Ezen kívül Székely-Udvarhely és Oláhfalú városok főispánjává is tétetett.

1876-ban a legutóbbi rendezés alkalmával Udvarhelymegye főispánjává neveztetvén ki, lett ezen megye első főispánja, s Udvarhelyszék utolsó főkirálybirója.

1870-ben a Búnon pusztított árvíz alkalmával mint kormánybiztos működött, melyet nemcsak az érdekeltek, hanem Ő Felsége legmagasabb megelégedésének kifejezése követett.

1891-ik év végén lépett nyugdíjba.

1886-ban midőn a vármegye 25 éves jubileumát feltartotta, úgy fogván fel szolgálati éveit, hogy ezen időközben is midőn nem volt főkirálybíró a közügyeket szolgálta Ő Felsége a Lipót-rend kis keresztjét adomá, nyozta, nyugdíjba lépése alkalmával a Szent István-rend kis keresztjével tüntette ki.

Mint a haladás barátja a kulturális közgazdasági s ipari törekvéseket nem csak pártolta, de mennyiben ereje engedte, anyagilag is segítette.

1860-ban, midőn gróf Széchenyi István emlékére Vargyason gyász isteni tisztelet tartatott, a Széchenyi alapot össze hozta, részint adakozásból, részint a Thaly Kálmánnal együtt kiadott «Történelmi Kalászkok» című mű jövedelméből. Ezen alap rendeltetése oly szegény, vargyasi székelyfiú segítése, ki közép tanodában folytatja tanulmányait.

Ő fedezte fel a Dávid Antal Mózes-féle alapítványt. Melyet ez a 40-es években egy a székelyföldön felállítandó reáliskola részére tett. Mely kezdeményezésre alkalmat adott a Sz.-Udvarhelytt elhelyezett főreáliskolára.

Tisztázta az ügynevezett sarcpénzt és élelmezési czikkek árát, melyet a császári kormány Udvarhelyszék községeire kivetett az abszolút rendszerbe s a császári s

muszka katonaság ellátására felhasznált. Ez tette lehetővé a díszes udvarhelyi kórház felépítését, melyhez nem kis összegben járult Ő Felsége egy jótékonyczélú sorsjegy részletének engedélyezésével, melyet szintén ő eszközölt ki.

A Mária Valeria kisdédóvoda létesítését adakozásával is elősegítette, mely ösztönül szolgált másoknak is. Végleges elhelyezését az általa kieszközölt Ő Felsége kegyessége eredményezte, szintén egy jótékonyczélú sorsjáték részletének engedélyezésével.

Az ő közreműködésével létesült Sz.-Kereszturon a tanítóképezde.

Báró Eötvös vallás- és közoktatásügyi miniszter kezdeményezésére létre hozta az udvarhelymegyei népnevelési egyletet, mely jótékonyágát most is gyakorolja.

A sz.-keresztúri unitárius középtanoda épületének kibővítését ő eszközölte, elől járván az adakozásban, úgy a mostani könyvtár létesítését.

A megyei gazdasági egylet, a házi ipar-egylet, az udvarhelymegyei takarékpénztár, a héjasfalva-székely-udvarhelyi vasut, Székely nemzeti muzeum, mind az ő nevével vannak kapcsolatba.

Mind ezen egyleteknél mint elnök nem kis fáradtsággal és sikerrel működött. A takarékpénztári elnöki díjjait alapítványokra és jótékony czélokra fordítván.

Alapító tagja az erdélyi muzeum, erdélyi gazdasági és Székely művelődési és gazdasági egyletnek. A főispánok közül az első volt az EMKE alakulásánál, ki mint alapító tag belépett. Mint annak udvarhelymegyei választmányi elnöke is tevékenységet fejtett ki.

Mint buzgó unitáriust 1861-ben az udvarhelyi köri,

1870-ben a székelykereszturi közéletanoda felügyelő gondnokának lett megválasztva, 1876-ban az árkosi zsinaton pedig egyházi főgondnoknak. Mint ilyen tagja a főrendiháznak, nyugdíjba lépése előtt mint főispán annak ülésein gyakran vett részt.

VIII. István, a IV. Gábor és báró Rauber Mária fia.

Született 1853 november 12-én Vargyason. Elhalt K.-Széplakon 1856 jun. 29-én, és az ottani szőlőhegyben lett eltemetve.

V. Gábor, a IV. Gábor és báró Rauber Mária fia.

Született 1854 december 2-án. Tanulását a háznál Vargyason kezdette, folytatta a sz.-keresztúri unitárius közép tanodában, honnét a kolozsvári unitárius főtanodába menve az érettségi vizsgát letette. A jogot előbb Kolozsvártt hallgatta, később Pestre jöven az egyetemi kurzust ott végezte. Vizsgáit letéven jogtudor és ügyvéd lett. 1878 óta országgyűlési képviselő.

1880-ban márcz. 1-én nőül vette Korányi Malvint, egyetemi tanár dr. Korányi Frigyes és tolcsvai Bónis Malvin leányát.

Ezen házasságból született egy fiú és egy leány, úgy mint:

VI. Gábor.

Született 1880 december 19-én, jelenleg VI. gym-názista.

VII. Anna.

Született 1883 május 31-én.

IV. Lajos, a IV. Gábor és báró Rauber Mária harmadik fia.

Született 1856 január 2-án. Ő is tanulmányait Vargyason kezdette, Sz.-Keresztúron, a sz.-udvarhelyi ev. ref. főtanodában folytatta. Onnan a kolozsvári unitárius főtanodába menvén az érettségi vizsgát ott 1874-ben letette.

Az 1874-ik év szept. havában a magyaróvári gazdasági iskolába lépve a tanfolyamot végezte.

Belyén az Albrecht főherczeg uradalmában mint gyakornok működött, 1876 deczembertől kezdve 1877 október haváig. Ugyan ez év deczember 2-án M.-Óváron a diploma vizsgát letette, és okleveles gazdász lett.

Azonban az önkéntesi kötelezettség miatt a bélyei gyakornokságot abban kelletvén hagynia, mint önkéntes belépett az 1878-ik évben a Brassóban állomásozó I. huszárezredbe, és 1879-ik év szept. havában a tiszti vizsgát letette.

Mint katesteri biztos volt alkalmazva Udvarhelymegyében 1879 novembertől kezdve, az 1885-ik év junius 30-dikáig. A katesteri eljárás befejezése után a vargyasi ősi birtokot kapván osztály részéül, ott gazdálkodik.

Az 1884 február 19-ik napján vette nőül az 1867 majus 21-én született Pálffy Mártát, a Pálffy Dénes és báró Bánffy Josepha leányát; ezen házasságból született gyermekek:

V. Lajos.

Született Székely-Keresztúron 1885 január 4-én.

IX. Ferencz.

Született Vargyáson 1887 márczius 5-én.

II. Margit.

Született Vargyason 1893 február 19-én.

V. János.

Született Pozsonyban 1895 február 25-én. Idő előtt jöven ezen világra, addig betegeskedett míg azon év május 2-án el is halt.

IV. Lajost nagy csapás érte, mert 1895 év decz. 4-én Pozsonyban véletlen elhalt kedves neje.

IV. Elek, a IV. Gábor és báró Rauber Mária negyedik fia.

Született 1857 február 13-án, mint fivérei úgy ő is tanulmányait Vargyason a háznál kezdette. Folytatta Sz.-Udvarhelyt az ev. ref. főtanodába, honnét Kolozsvárra vágyván az ottani unitárius főtanodai tanulmányok végeztével az érettségi vizsgát tette.

Azután a m.-óvári gazdasági intézetet végezte.

MÁSODIK RÉSZ.

BÁRÓ DANIEL ISTVÁN ÖNÉLETLEIRÁSA.

BEVEZETÉS.

A családi iratok között találtam báró Daniel István önéletrajzát kéziratban bekötve. Melyen a Szász Péter neve volt felírva. Szövege latin lévén, 1862-ben lefordítottam Marosi Gergely akkori sz.-keresztúri unitárius középiskola tanárával. Ezen kézirati példányon az 1762-dik évszám áll. Tehát azon évben írhatta báró Daniel.

Megjelent ezen munka nyomtatásban is az 1774-ik évben, de minekutánna az megtoldatott a protentánsok vallási sérelmei tárgyában az uralkodóhoz intézett felirattal, a szerzőnek meggyült a baja.

Ezen körülmény, mely az akkori sajtóviszonyokat ismerteti, megérdemli hogy ezen eljárással bővebben foglalkozzam.

Báró Daniel István művének kinyomatása végett Sárdi Samu n.-szebeni nyomdászt találta meg, ki 1762-ik év szeptember 1-én az említett szerzőhöz intézett levelében sajnálatát fejezi ki, hogy ezen munkát a kezéből vissza kell bocsátani. Tovább így ír: «A munkát G. Lázár ur ő excellentiájának még eddig nem mutattam meg, hanem csak szóval tettem említést egy jó tanácsnak hallása iránt, mely szerint azt javallotta ő Excellentiája is, hogy igen szükséges volna mind a változtatás benne, mind pedig olyas nehezebb machinájú Sentimentumoknak telyességgel való

kihagyattatások.» Később így folytatja: «Mert ha úgy hagyná Nagyságod, a mint már írva vagyon és a szerént nyomtatnok, tehát mind Nagyságodnak nem szolgálna becsületére, mind pedig nékem is bajt okozna.» Több mentegetések után a kéziratot a szerző által hozzá küldött Borbély János «nagyságod expressusától» vissza küldi.

Ezen a családi levelek közt lévő eredeti levélre báró Daniel István sajátkezűleg ezen sorokat írja: «Szebeni Typographus Sárdi uram levele: melyben írja, hogy a mián, hogy a Religiosa Gráváminak includáltattak azért az *Életemet* nem bátorkodott kinyomatni; dissvádéálván azt principalisai. De azután istennek kiváltképpen valo kegyelmessége járulván hozzám, annak is kívánatos végét elértem. Dicsértessék a Seregeknek Jéhovája!»

Mégis megjelent ezen mű az 1764-dik évben ezen cím alatt: «Descriptio vitæ Stephani liberi baroni de Daniel et Vargyas, saceratissimæ Imperatoriæ Regiæque Majestatis et Principis Transilvaniæ ac inclitæ Sedis primariæ siculicalis areopolitanæ Judicis Regii supremi diplomatici: illustris Colegii iktaro-bethleniani in oppido N.-Enyed residentis legitimi; nec non Gimnasii areopolitani ordinarii Inspectoris Curatoris».

«Impressum 1764 sumptibus authoris.»

Negyedrét, a kezdő lapon a hattyús Daniel címerrel 156 lap, ezen végsorokkal: «Præsens opusculum Author præmemoratus dum essem ætate octuogenarius; sed impersitabili divinæ bonitatis consilio adhuc superstes propria manu scriptum prælo submitto.

Anno Aeræ Cristianæ 1764.»

Ezen az erdélyi muzeum könyvtárában 720 sz. alatti példányt összeolvastam a nálam lévő kézirati példánnyal, melytől több tekintetben eltér. Ugyanis a nyomtatott példányban ki van hagyva a segesvári megtámadtatása, a gyerekeinek születési és elhalálozási évei és

több az ő családi életéről szóló adat. Ellenben a kézirati példányból egészen hiányzik a protestánsok sérelméről kelt felterjesztés. Mi előbb a műnek megjelenését és később elkobzását vonta maga után.

Épp ezért érdekesnek tartom ezen sérelmek, kívánságok és engedmények rövid ismertetését is.

Báró Daniel István Erdélynek akkori összes bajait a protentánsok elleni gyűlöletre vezeti vissza.

Az 1741-dik évben a Felső saját kezdeményezésére megengedte a karoknak és rendeknek, hogy úgy polgári, mint vallási sérelmeiket trónja elé terjeszszék, még pedig választott küldöttségek által. E czélból a három nemzet helvét és ágostai vallású karai és rendei a vallási sérelmeket tárgyzó consistoriális gyűlésöken örömmel járultak a felterjesztéshez.

Minthogy pedig szokás volt, hogy a vallási ügyeket érintő tárgyak megfogalmazása a protestáns vallásuak számára, egy a guberniumnál a protestáns vallás ügyei előadására választott titkárra bizassék, a consistorialis ülés két küldöttet menesztett báró Alvinczi Gáborhoz, a protestáns ügyek akkori előadó titkárához, felkérve: a protestánsok által összeállított vallási sérelmeknek fogalmazására még pedig közlött adatok alapján. Alvinczi a közlött adatokat vissza utasította. Ennek folytán a mint báró Daniel írja: «a Consistorium eltekintve az én gyenge tehetségemtől reám bízta ama nagy fontosságú adatokat kidolgozás végett». Elkészülvén a felterjesztés fogalmazásával, a Consistorium elé terjeszti művét, ez pedig tájékozás végett Alvinczihez fordul vele.

Itt nevezetes momentum adja magát elé: Alvinczi a munkát elolvastván, oda nyilatkozik, hogy Daniel az ő

fogalmazványát csente el, és azt írta le. De ez mikép lehetett, mert Alvinczi nem is fogadta el a hozzá küldött adatokat. Azonban így írja ezt báró Daniel.

A teljes consistorium azonnal össze hivatván, a báró Daniel fogalmazványát felolvastatta és egyhangulag elfogadta.

Ebben nyolcz pontban foglaltatnak a protestánsok vallási sérelmei.

Erdély alkotmánya a három nemzet és négy törvényesen bevett vallás ú. m. a rom. katolikus, ev. református, evangélikus és unitárius vallás egyenjogúságára volt alapítva. És ezen jogoknak fenntartására illetőleg védelmére alakult a három nemzet uniója.

Ezen egyenlőség évszázak folyama alatt fenntartott. Törvényeink által biztosítottak és midőn Erdély a törökökön vett győzelem után, az ausztriai ház uralma alá adta magát, nem csak az 1686-ik évi bécsi tárgyalás alkalmával elismertettek, hanem I. Lipot, 1691-ben kiadott diplomája által, mintegy szerződésileg kötelezte magát és utódait azoknak épségben való megtartására. És Erdély ezen feltétel alatt fogadta el az osztrák ház fenségét.

Mind ezeknek daczára több templomot a protestánsoktól elfoglaltak. Név szerént a gyulafehérvárit, a református fejedelmek által alapított iskolával. Elfoglaló lévén Steinville tábornok. A borbándit, Kendit, Motsit, elfoglaló volt ez utóbbinál Frenk István. Kolozsmonostori új templomot a jezsuiták lerontatták. Szamosfalvit, erkedit, katonait Ó-Tordán a kisebb templomot elfoglalták. A Kálit elfoglalta Kun Mátyás, a maros szentgyörgyit gróf Petki, a megyesfalvit gróf Kornis Zsigmond, a Miklósvárit gróf Kálnoky Ádám. Úgy elfoglalták az

ebesfalvit, balázsfalvit, maros-keresztúrit, legközelebb a kerülő sz.-pálit, Szebenben a Riskása-utczabeli téren álló templomot, Kolozsvártt az ó-várban álló iskolát a hozzátartozó templommal és Gyulafehérvártt a Báthory féle templomot az alsó iskolával.

Titkon a katolikusok II. Lipot császárhoz fordulván, Kolonics bibornok által öt pontbeli kedvezményt eszközölnek ki, melyek törvényeinkkel nagy részben ellenkeznek, de mennyiben a katolikusoknak előnyösek, ragaszkodnak hozzá és a melyek a protestánsoknak némileg előnyösek lennének mellőzik, a többek közt a protestáns papokat a negyedtől (quarta) megfosszák, holott ez nem a földes úr tetszésétől függő jövedelmüket képezte.

A templom építéstől a protestánsok eltiltattak, jelesen Gyulafehérvárot. Így folytatva: «Alázattal kérjük Ö Felségét: vajjon nekünk a haza ős polgárainak Ö Felsége hű alattvalóinak, a jövevény zsidók, örmények, bolgárok, románok, görögök és mások, kik a török birtokokról özönlenek Ö Felsége tartományaiba élénk teendők-e a vallás szabad gyakorlata tekintetében?»

Az ország rendei által a négy bevett vallás papjai részére a Felség jóváhagyásával biztosított jövedelmek közül a reformált egyház által évi 6689 renusi tallérban élvezett javadalmat a tisztek felére szállították, ellenben a katolikusoknak tiz százsz községbeli dézsmát juttattak.

A protestánsok már 40 év óta el lettek tiltva sérelmeik orvoslásáért egyenesen az udvarhoz folyamodhatni, ezt csak előleges engedély megnyerése után tehetik.

Úgy a kanczelláriánál, valamint a guberniumnál, a főbb állomásokra nem juthat egy református se. Nem tartatik meg a katolikusokkal 1694 decz. 4-én tekin-

tetben kelt kölcsönös egyezmény. A tanácsosok számánál sincs az arány megtartva. A főispánok és főkirálybírák közül katolikus 12, nem katolikus csak 5 van. Mind ezen visszaélésekért a katolikusokat vádolja, kik gyűlölik és üldözik a protestansokat és azt állítják, hogy nem is számba veendők, mert csak is az alsóbb osztályhoz tartozók nem követik a katolikus vallást, kiket könnyű szerrel lehet a katolikus vallás követésére szorítani, vagy mint eretnekeket — a hogy mondják — a közbéke veszélyeztetése nélkül kiírtani.

Pedig gróf és báró van Erdélyben a megyék- és székelyszékekben, katolikus 28, református 51. Előkelő nemes, katolikus 39, református 90, birtokos nemes, katolikus 131, református 736. A szász nemzet előbbkelőinek száma a 6 királyi és 12 mezővárosban sem csekély.

Az unitáriusok főnemesei, nemesei hiveinek egyetemével a katolikus rendek számát, ha egészben nem is, fele részben bizonyára megüti, kivéven a grófokét és bárókét, mennyiben ilyenek az unitárius valláson nincsenek.

A belbéke megzavarása könnyen veszedelembé sodorhatja Erdélyt, mint a kereszténység elővárát, sürgeti a törvényes rendnek helyre állítását, jelesen a nem katolikusok igényeinek kielégítését.

A kívánalmak ezek: Adassék vissza a gyulafehérvári Bethlen tanoda, superintendesi, papi, tanári lakásokkal és az egyházi alap. A Báthory féle templom és a kissebb tanodaért (mint Steinville az elfoglaláskor ígerte) a katolikusok részéről kárpotoltassék.

Tiltassanak el a tábornokok az alájok rendelt császári katonasággal a protestáns iskolák megszállásától és elfoglalásától.

A Kolonics féle öt pont tétessék hatályon kívül.

A templomok és iskolák építésébe ne gátoltassanak. A gyulafehérvári templom és maros-vásárhelyi iskola kiépítésében történt megzavarásért kártalanítassanak.

A református papságot illető javadalmazás hiány nélkül adassék meg, és szabassék meg a katolikus papsággal való teljes egyenjoguság alapján.

Engedtessek meg vallási ügyekben Ő Felségéhez — valahányszor szükséges — küldöttséggel járulni.

Az udvari kancellária a vallási sérelmek iránti felterjesztéseket ne tegye ezután félre; hanem Ő Felsége kegyes elhatározása értelmében, haladéktalan lássa el.

A protestánsokat megillető hivatalok az udvari kancelláriánál, Guberniumnál — az Alvinczi féle határozat értelmében — adassanak vissza, úgy ez legyen irányadó a megyei hivatalok betöltésénél is. Ha a most két katolikus ítélőmester közül egy elhal, helyébe unitárius neveztessék ki. A főbb hivatalok rendre katolikus és reformátusokkal töltsenek be, szóval a protestánsok egyenjogúsága a hivatalok betöltésénél vétessék illő figyelembe.

A székelyszékekben a legfőbb hivatalokat a katolikusok birják, pedig a lakosság túlnyomó része nem katolikus, igazságos és méltányos-e ez? ugyanis az egészen katolikus Csíkszékről nem szólva, Háromszék, Udvarhely, Maros és Aranyos-székekben katolikus község van 61, református és unitárius pedig 283.

Minekutánna Erdély alkotmányának alapja a három nemzet uniója és a négy bevett vallás egyenjogúsága, köteleztessenek a haza polgárai ünnepélyes esküt tenni ennek megtartására.

Ezekben nyertek kifejezést az erdélyi fejedelemség

helvét és ágostai vallásu karainak és rendéinek sérelmei és siralmas panasszai, melyeket küldötteik által Ő Felségéhez juttattak.

Ezen felterjesztésre Ő Felsége megengedte hogy a gyulafehérvári templomot a reformátusok felépíthessék. úgy a maros-vásárhelyi tanoda muzeumát.

Királyi rendelettel meglőn hagyva, hogy ezen rendelet kiadásától kezdve senki ne használjon erőszakot a templomok és papházak ellen, és ezeket el ne foglalja. Különben a királyi rendelet ellen cselekvők felségsértőknek tekintetnek.

A hivatalok elnyerésében a Felség a protestánsok javára döntött.

Szerző mind ezek kapcsán erős reményt táplál, hogy a protestánsok sérelmei egyebekben is kegyes elintézést fognak nyerni.

Azonban báró Daniel Istvánnak ezen felirat közléséért öregségére kellemetlenségei lettek.

Mert mint gróf Kemény Józsefnek az erdélyi muzeumban lévő jegyzeteiből láttam, az Udvar 1768-ban január 13-án kelt intézkedésével báró Daniel István önéletleirását elkobozni rendelte. A hozzá kiküldött biztosok nála 26 példányt találva, azokat írt év április 15-én a Gubernium levéltárába szállították. A biztosok azon kérdésére hogy hol nyomatta ki ezen művet? báró Daniel azt felelte: már nem emlékszik erre.

Gróf Kemény jegyzetei fonalán az ujabb időben az országos levéltárban kutatván daczára a 26 példány beküldésének, egyre sem találtam, hihetőleg megsemmisítettek.

Minthogy báró Daniel István magas kora miatt a gubernium előtt — kihallgatás végett — nem jelen-

hetett meg, a gubernium 1768-ban 359 szám alatt kelt rendeletével egy katolikus és egy református hivatalnokot megbiz, hogy az udvar által kijelelt ezen pontokra nézve hallgassa ki: 1-ör vajjon saját munkája-é? 2-or Az ő tudtával is beleegyezésével nyomatott-é ki és ki által? 3-or ki költségén. A vélemény a nyomdászra is kiterjesztendő. Ugyan ezen rendeletben meghagyatik a köröztetés a példányok elkobzása végett.

Ennek folytán Bod Péter magyarigeni ev. ref. lelkész egy példányt felküld, melynek szintén csak nyoma van az 715. 1768. évi gub. sz. alatti iratban.

Báró Daniel kegyelemért folyamodik, mely az 1233. 1768. évi gub. számú iratból kitűnik, ezt irván: «Öregségem gyengeségei közt elhatározám viselt dolgaimat, melyek nem annyira emlékezetre méltók, leirni, s azokkal magamat elfoglalni, azonban megütödvé szemlélem, hogy felséges Asszonyomnak, ki annyi josággal halmazott el s kit 85 éveim lefolyása alatt szinte 40 évig különböző küldetésekben híven szolgáltam s másoknak is hűségem által jó példát szolgáltam, megfeddésére alkalmat szolgáltattam» stb. A gubernium sok és jeles szolgálatai tekintetéből kegyelemre az udvarhoz felterjeszti.

Ugyan báró Daniel — mint látható 1309. 1768. évi gub. sz. alatt — kérelmez az iránt, hogy a feladók az ellene való bizonyság tételtől tiltassanak el. Ez iránt Halmágyi István és Baló Antal kirendelt guberniális titkárokhoz intézkedés tételik ugyan, de az eredményre nézve adat nincs.

Legfelsőbb leirattal báró Daniel Istvánt 500, Páldit a könyv kiadóját 200 darab aranyig a n.-szebeni Teréz-árvaház javára büntetik, (látható 103. 1769. évi gub. szám alatt), a behajtás pedig 3580. sz. a. elrendeltetik.

Báró Daniel az 1398. 1770. évi sz. a. láthatólag kéri az írt összeg megfizetése alól való felmentést, de úgy látszik eredménytelenül, mert 2327. szám alatt a főbiztosságnak kötelességévé tétetik fizetéséből levonatni.

Feltehető hogy báró Daniel a protestánsok sérelmeit nem épp úgy adta ki mint azok Ő Felségéhez felterjesztettek. A felterjesztés — mint előbb megemlítém — saját fogalmazványa volt, és csak azért, hogy azt nyomtatásba — és talán némi bővitéssel — közölte s megtoldotta a felterjesztésre adott engedményekkel, kissé igen szigorú elbánásban részesült.

Különben ilyen volt az akkori idő szelleme. Nem ok nélkül vonakodott Sárdi Samu — n.-szebeni nyomdász — a műnek kinyomatásától.

VARGYASI ID. DANIEL ISTVÁN L.
BÁRÓNAK

A LEGSZENTSÉGESEBB CSÁSZÁRI KIRÁLYI FELSÉG,
ERDÉLY FEJEDELME,
NEMES UDVARHELY ANYASZÉKE DIPLOMATICUS FŐKIRÁLYBIRÁJÁNAK,
AZ IKTÁRI BETHLEN ALAPITOTTA N.-ENYEDI NEMES COLLEGIUM
GONDNOKÁNAK,
NEMKÜLÖNBEN AZ UDVARHELYI GYMNASIUM RENDES FELÜGYELŐJÉNEK

ÉLETE.

Kelt Vargyasi ősi birtokomban május hónapja 22-én 1762-ben.

Uram, az én segítségemre igyekezzél
Es az én segedelmemre siess.

Zsolt. Cap. LXX. vers. 2.

Midőn életemnek nyomoruságos napjait leírni szorgoskodom, nem az az eszem, hogy annak bármi nemű vágyától indítatva az ő mulékony kecségtetéseire elnéző lélekkel gondoljak még vissza. Mivelhogy a mindennapi tapasztalás, és a szent lélek is, a mi lelkünkkel egyetemben azt bizonyítja, hogy ennek a mi testünknek változékony vétkes és mulandó tárháza azért fog majdan feloszlani, hogy egykoron állandó tökéletes és mennyei dicsőségre újuljon fel. Ha tehát valakinek közölünk a boldog örökkévalóság szívéen fekszik, ide minden módon törekednie kell, hogy a jelen való életnek minden bohóságaiból kibontakozzunk, s életünk minden érintkezésében a szent megfontolásnak azon mérsékeltségével járjunk el, miszerint kitűnjék az, hogy mi a világban semmi dolgot akkorára nem becsülünk, mint az Isten szeretetét, és az ő dicsősége keresésének buzgalmát. Valósággal lássák is által azt mindnyájan, hogy a jelenvaló életnek állapotja nem egyéb, mint a legnagyobb terű; hogy ezt megtudva, annál gyorsabban és szabadabban törekedjék magát elkészíteni kiki az örökélet boldogságának keresésére. A honnan lelkemnek és indulataimnak minden vágyával s erőmnek egész megfeszítésével ezen jelen vállalatom czélját is egyedül oda akarom irányítani, hogy midőn az isteni jóságnak egész életem folytában

rám halmozott nagyszerű jótéteményeit háládatos elmével újra átgondolom, mindazokért az idvezítő Istennek az én megmentőmnnek újra halhatatlan hálákat adjak — és soha meg nem szűnő dicsőséget egyedül ő neki, a magasságban lakozó Istennek tulajdonítsak.

S ha csakugyan mindenekelőtt jelen vállalatom fonalát követve származásomnak születés napjaira kell felmennem: Hát születtem én az én legkedveltebb anyám valódi szájhagyománya szerint az 1684-ik esztendőben, a mennyiben végére járhattam, Deczember hava napjaiban, Kemény Zsófia anyámtól, néhai gyermomonostori Kemény Péternek Erdélyben létező nemes Fehérvármegye főispánjának, és Kemény János erdélyi fejedelem testvérének leányától; és vargyasi Daniel István atyámtól, Udvarhelyszék főkirálybirája és fejedelmi tábla ülnökétől, a ki is fia vala a hajdani vargyasi Daniel Ferencznek, ugyanazon Udvarhelyszék főkirálybirájának, Béldi Judittól, amaz életében oly nagy hős Béldi Pál nőtestvérétől születve és leszármazva. De mivelhogy a hely és idővel való gazdálkodást tartom itt szem előtt, a leszármazás fonalát ezeknél megszakasztva, elkezdett beszédem folytatására kell visszatérnem.

Az előbb megdicsért, de különben az Arianus vagy Socinianus tan ragadó nyavalyával megrontott szüléktől születve, tehát nem tagadhatom, hogy engemet is születésem — is szerencsétlen végzetemnél fogva sujtott ez a ragadó kórság.

De mivelhogy az Isten dicsőséges az ő szenteiben, és csodálatra méltó azokban a kik hinni szeretnek a Jézus Krisztus bizonyágtételének (Eph. IX. 3.) ennél fogva ugyanaz a könyörülő Isten a ki mondá, hogy a sötétségből legyen világosság, fényeskedett az én

szivemben is, hogy világosságot nyújtson nekem a Krisztus orczáján tündöklő Isten dicsőségének ismeretére (2. cor. 4. v. 6.) Azonban itt feljegyzésre méltónak vélem azt, hogy az én elől dicsért nagyanyám Béldi Judith, az igazhitű (orthodox) vallásnak egyik nevezetes asszonysága, az én szülőmet, a midőn még életben volt, gyakran intette, hogy engem, az ő magzatai közül a legkisebbet engedne által neki az igazhitű vallásban leendő nevelésre; de midőn süketnek énekelne, az én nagyanyám valóban prófétai szellemmel előre megmondotta, hogy el fog jönni az az idő, a melyben egykoron a reformátusok igazhitű vallása ebben az ő házában nyilván fog vallódni. A mely Isteni jövendölés, működven bennem, és egyben az én nagybátyáim közül az Isten kegyelme és hathatós teljessége aztán végzetszerűleg be is teljesedett.

Miután azonban tanulmányaim folyama az iskolákban lejárván azoktól elváltam és szülőimtől már megfosztva lettem volna, úgy látszék hogy minden remény és tanács nélkül maradtam. De ő csodálatos gondoskodása az övéiről mindig gondoskodó mennyei atya gondviselésének! a ki éppen az alkalmas időben mellettem volt, és az üdvösségnek előre meghatározott napján nekem segített (2. cor. 6. v. 2.) Mert ime az Isten azon időnek felséges királyi kormányzékét, mintegy a Patriciusok árváiról gondoskodó honatyákat, felélesztette. A kik engemet, elhagyott ifjat saját különös parancsolatukkal arra kényszerítettek, nehogy tovább otthon elrejtőzni találjak; hanem magamat a felséges kormányzék előtt késedelem nélkül jelentsem: mert az a rólam való atyai gondoskodást magára akarja venni, és az én ifjú korom kiképzetésében, nekem atyailag akar tanácsával

szolgálni. Én tehát mint hogy előttem semmi elsőb és sürgősebb dolgom nem volt, mint az, hogy a felsőbbek parancsainak engedelmeskedjem, tüstént megjelentem. A honnan ugyan az felséges törvényszék (Dicasterium) valóban atyai gondossággal, engemet a maga különös ajánlata mellett, az akkor szereplő, igen kegyes emlékezetű néhai legkegyelmesebb gróf Bethlen Miklósnak, egy mindennemű tudományosságnak és erényeknek ritka dicsőségével, és nyelvekben való jártassággal jeleskedő férfinak oldala mellé helyeztetett. — A kinek házában az igaz hitről való nyilvános vallástételnek, mind a szent gyülekezetekben, mind a mindennapi isteni tiszteletben, a legtisztább és folytonos gyakorlata volt. A melyeket én — mint a ki hasonló szellemi jótéteményekben azelőtt részes nem vala — bámulással hallgattam, és a legtudósabb egyházi férfiaknak, mély elmében lerakott beszédeit emlékezetembe bevéstem. És ez volt azon első, nekem éppen a maga idejében szolgáltatott alkalom, a melynek segítségével és a szent lélek kegyelméből megvilágosodott lelki szemeket nyervén, a Krisztus Jézus orcáján visszatündöklő igaz isteni tiszteletet izlelni kezdém. (2. cor. 4. v. 6.)

És midőn átalakulásomnak ezen kezdő állásában helyeződtem volna, az ifjúkori vallásom hibáinak megjavítására czélzó és szüntelen való lelkiismeretfurdalások és álomlátásoktól háborgattatám. A tetszést érdemlők és előttem vetélkedve feltűnők védvei magából a dologból, a legnagyobb perczekben fejlődén ki, én magam pedig azoknak szüntelen való szemlélése közt forogván, a maga idejében állott elő azon alkalom, a mely ennélfogva sinor mértékül választám egy császári királyi felséges, és az Isten útáiban legjártasabb fejede-

lemnek ezen ünnepelt jelszavát: «Az az Isten, a ki minden dolognak a maga végét előre elrendelte azon végnek elérésére való eszközöket is előre elrendelte.» A mely állításnak hasonmásai nem ritkák a Proféták és Apostolok írásaiban is. Mások felett lásd a 10-dik rész 23-dik versében értekező Ezsaiást. Mert véget és pedig rövidet fog szerezni a seregek Istene az egész földön — ide czéloz Pál apostól (Eph. I. 4.) mondván: elválasztott minket az Isten a világ fundamentumának felvettetése előtt (4. 5.) a kik felől előre elrendelte, hogy fiaivá fogadjon, hogy lennénk szentek és fedhetetlenek stb. (Rom. 8. v. 29. et 30.) a kiket pedig előre tudott, eleve is elrendelte hasonlókká lenni az ő fia ábrázatjához. A kiket pedig előre elrendelt, azokat hitta is, és a kiket hívott azokat meg is igazította, a kiket pedig megigazitott azokat meg is dicsőítette. De ezeket már egyebütt bővebben elősorolván, vissza kell térnem most beszédem fonalának folytatására.

Mielőtt tehát az Istennek ily nagyságos jótéteményei rám hathatós befolyást gyakoroltak volna, e közben az én ifjú korom különböző viszontagságoknak volt alávetve. — Mert történt, hogy az 1703-ik évben kezdődött, és a néhai Rákóczi Ferencz fiának Ferencznek vezérsége és fejedelemsége alatt nyolcz egymásutáni évek lefolyásán keresztül elnyujtott belháború, mint valamely nagyszerű özönviz elárasztotta Magyarországot és Erdélyt. Ezért hát mivelhogy mindenki átlátta, hogy az uralkodó Fejedelem ellen szántszándékkal elkövetett lázadás vétke Isten és emberek előtt gyűlöletes, és egyszersmint veszedelmes: az említett bellázadás fenyegető zavarai között, mind a Fejedelem iránti hűség fenntartása mind saját magunk biztonsága tekintetéből

a császári katonasággal jól megerősített szabad királyi Brassó várossába vonultunk, nem csekély számú mágnások és nemesekkel, én és a nagyobbik testvérem Daniel Péter, elegendő eleséggel, és kevés ugyan, de válogatott loyakkal ellátva. Azonban midőn a Rákóczi katonaság Erdély belső részeiben is már hatalmat nyerne, s miután annak egy bizonyos részét Segesvárszék, Holdvilág nevű falujánál a császári katonák megszalasztották — és szét-szórták volna, a brassói várórség parancsnoka, báró Vallenstein, egy valóban dicséretreméltó férfiú, a Rákóczi katonaság előcsapatjai az előbbi módon legyőzetvén, nekem és a testvéremnek, mint nőtelen életet folytató ifjaknak házainkba való visszatérési engedélyt adni kegyeskedett, egyszersmint azt is hozzá csatolta, hogy azon belváltozások miatt erősen ártalmas időnek minden körülményeire komolyan figyelmezzünk, s ha azok megnehezednének, azokról nekie legottan valódi tudósítást adjunk; ilyen engedélyt nyerve, én és a testvérem a várórség sorompóiból szabadabb levegőre jöni jónak láttuk, és a mi Rikán innen fekvő vargyasi úri lakunkba visszatérvén, ott alig mullattunk egy hét lefolytaig — és ime az a kedvetlen hír csapja meg füleinket, hogy a Rákóczi kiküldöttjei Csík, Gyergyó és Kászon székelyszékeket, nem különben a három, névszerint Sepsi, Kézdi és Orbai székeknek, székely népek sokaságával leginkább bővelkedő kerületeit a magyar nemzet ősi szabadsága visszaállításának színe alatt megnyervén, és a Rákóczi részére csábítván, mindezek fegyvert fogni készülnek, és ilyen szerződés alatt összetömött nagy székely sereggel síkra szállanak, s Brassó városa környékét tüzzel és vassal ellenségesen megrohanják. S a mint ez a kedvetlen hír hozzánk jutna, egyszersmint az égő Brassói kül-

városnak nagy füstje is szemeinkbe ütközött. A miért is mű, az azon idő követelése szerint mindég készen tartott és felszerelt lovainkra legottan felülvén, azokat gyors lépésekben Brassó felé indítottuk; de az országútból, nehogy történetesen amaz emberek nyugtalan és rendetlen sokaságára bukkanjunk, kitértünk, és az Olt folyóján keresztülmenvén, utunkat a Brassóig megszakadás nélkül tartó erdők alatt folytattuk. De minthogy nekünk több, a minap Vargyason hagyott és hozzánk hűséggel ragaszkodó szolgánk volt, ezek minket követének. Minthogy pedig a védett, és már ostromzár alá veendő városban a szolgák számát szaporítani eszélyes dolog nem vala, csak egy szolgát vévén magunk mellé, a többieket a kiknek a Magyarós falu mellett épült Olt hidján keresztülmenniök kelle, minden eshetőségre nézve Istennek ajánlottuk. A kik miután a hidon átmentek volna, a délről legközelebb fekvő Hidvég nevezetű faluban a Rákóczi neve alatt zajongó csapatokra bukkantak. Ezek a mi szolgáinkat kikérdezvén, bizonyosokká lettek a felől, hogy nekünk a Brassói várőrséghez van szándékunk menekülni s minthogy köztünk és az ellenség közt semmi sem volt egyéb, csak éppen az Olt folyó, azoknak kitünőbbjei a Hidvégi hidon keresztüljönnek, hogy előnkbe kerüljenek és minket Brassóba szándékolt utunktól, a tollük kitelhető módon, elzárni igyekezzenek. Minthogy pedig ez a nyugtalanító sokaság Székely közkatonák és nemesek rendjeiből áll, de a főbb rendüekből még semmi szövetségöttei nem valának, azért nagy kívánságok volt arra, hogy általában mindenkit, de különösen a főrendüeket magukhoz csatolják. — Az honnan minden öndicsekedési viszketeg nélkül legyen mondva, minden fáradságot

megtettek a végre, hogy minket is hálókba kerithessenek. Azonban a felénkszállongó ellenségek törekvéseit még jó elején észrevevén, elkezdett útunk irányát megváltoztattuk s a közelünkbe levő erdők felé tértünk, hogy ott az ellenséges roham ellen rejtékhelyeket keressünk, és pedig azon jó remény fejében, hogy majd a járatlan hegyek és erdők fáradságait leküzdve Fogaras várában menedéket nyerjünk, és ilyen módon a Fejedelem iránti hűségünket épségben megtartsuk. De midőn az ellenség minket üldözni meg nem szünnék, makacsul nyomunkban lévén, és előnkbe a mint a havas alji hegyek gerincze alá hatoltunk volna, a hó roppant vastagsága miatt a mint ez martiusban — a midőn ez az eset velünk történt — lenni szokott, egy felülmulhatlan akadály gördülván, — ez bennünket megállani kényszerítene: akarva, nem akarva, az ellenség becsületszavára — a mint mondják — magunkat megadni kénytelenek voltunk. Ők is a maguk részéről bántatlanságunk biztosítása alatt fogadtak minket és tisztjeik táborába becsületes őrizet alatt vittek le; az ezen táborot vezető tisztek egyike vala csernátoni nemes Kálnoki Péter, a másik Székely Zsigmond Kilyénből.

Azon közben nagy volt az isteni gondviselésnek irántunk való gondossága; mert mindketten elfogott testvérekül, állásunkhoz képest ékes öltözetrel fényes fegyverzettel s illő készülettel felszerelt nemes lovakkal valánk ellátva. S bárha valának némelyek a kik a mi készületünket meglátva, nagyon sovárgottak minket kifosztani; de ellenben jelen voltak a mi Istentől rendelt védőink is, két jeles főnemes Tompa Miklós és Mihály Nagy-Borosnyóról, mindketten nemeslelkű és kipróbált hűségű férfiak, s a minket üldöző katonák vezérei, a kik

mind a nemzetségi égybekövettetés, mind a köztünk azelőtt sok évvel fennálló barátságnál fogva, akkora jó akarattal voltak irányunkban, hogy rossz akaróinknak ellenünk tervezett ártalmas törekvései és boszantásai ellen bennünket épségben és kártalanságban megtartsanak és becsületesen a táborba vigyenek. A kiknek előjárói minket nagy ujongással fogadtak, velünk tisztességesen bántak, és a midőn minden éleségből ki volnánk fogva, nekünk szabad asztalt adtak, és a mi szolgálaink is, még azon nap, a melyen az idő viszontagságánál fogva a fenn elő adott módon tőlünk elválasztódtak volt, a mi oldalunkhoz nagy örömmel visszatértek.

Midőn aztán a nyugtalan időknek ezen zavaros szélvészzeitől a mi ifjú korunk is egészen elborítódott volna, akarva nem akarva a szövetkezett magyarok társaságába belé kellett merülnünk. — Mert azon időtájban Erdély is a szövetség czime alatt Magyarhonnal egyesülvén legkevésbé kerülhetett ki azt, hogy az osztrák ház ellen fegyvert ne fogjon. E közben azok, a kikre a dolgok folytatásának főnöksége a szövetkezettek részéről Erdélyben reá volt bízva, tanácsosnak tartották, hogy a havason túl való Oláhország fejedelmét, a mi szomszédunkat a magyarok szövetségének és felvállalt hadviselésének okairól bizonyossá tegyék. A mely követésnek végrehajtását a szövetkezettek egyhangú szavazattal reám bízták. Az honnan késedelem nélkül a havason túli Oláhországba mentem. Annak legmagasabb fejedelme Bránkován Constantinnal szokott tisztelettel összejöttem, és miután őt a mi szövetkezetteink nevében alázatos esedezésekkel megtiszteltem volna: a fejedelem viszonylagos óhajtással az én főnökeimnek és az ők felvállalt törekvéseiknek, szerencsés sikert könyörög-

vén, miután engem igen kegyesen fogadott és egy akkora fejedelemhez méltó ajándékkal megtisztelt volna, nekem az én előljáróimhoz csendes hazamenetelt engedett.

Közbevetőleg itten megjegyzésre méltónak találom. Vala a fenn dicsért legmagasabb oláhországi fejedelemnek egy római szt. birodalombeli cancellárja Cantacuzen Constantin, a hajdani görög uralkodó Cantacuzenusok nemes törzséből származva le. Ez már előhaladott korú férfiú volt, a ki a maga keleti módon szőnyegekkel ékesített pamlagán ülven, könyvtárával körülkerítve volt, lelkének különös gyönyörűségét a könyvekben találván. Ez a magyarok szövetségén és annak okain aggódva, és már azok felől megbizonyosodva, a szövetség előljáróit intette általam, hogy emlékeznének vissza a boldog emlékezetű néhai Bethlen Gábor végrendeletére, és annak szabálya szerint az ellenséggel nyílt csatában ne ütközzenek meg, mert mivel áll az, hogy a szövetségelt magyarok az ellenségekkel legkevésbé sem egyenlők, ugyan csak őket az ellenség mindég legyőzi, a mint a dolgok kimenetele is ebben az egész hadviselésben ugyan ezt így bizonyítja.

A fenn említett követségből az én előljáróimhoz szerencsésen haza érve, ugyancsak ezen időtájban szabad királyi Segesvár várossába véletlenül egy eset történt rajtam, a melynek felhozása az olvasó nézete szerint egy nevetséges közbe eső jelenet gyanánt tűnik fel; de a mi engemet, és az én életemnek a szemmel látható halál veszedelméből való kiragadtatását illeti, egy nyilvános példát szolgáltat arra, hogy az isteni gondviselés az ő különös választottairól mindég gondoskodik. A történetes eset im ez: A Brassót lassú meg-

szállással körül kerítő tábor parancsnoka, engem a havason túli követség eltelte után ismét elküldött az Erdélyben fekvő Rákóczi katonaság legfőbb tisztjéhez tekintetes Thoroczka István úrhoz, hogy nekie az én előbb említett követségem kimeneteléről tudósítást tegyek, és mellém két útitársat adott. Az én utam iránya szerint keresztül kellett mennem a fenn említett Segesvár várossán, és ott a közebédlőbe ebédelni leszállottam. A királybíró háza a mint emlékszem a Kanna-gyártó György az ebédlőhez tőszomszéd volt, ez a tisztviselő férfiú nekem jó ismerősöm volt a kit emberségi kötelességből meglátogattam. A tisztség parancsolatjánál fogva nyíltan meg volt tiltva, azon idő zavaros állása szerint, nehogy valaki a város falain belül puskázna. Az egyik a hozzám rendelt katonák közül ezen tiszti parancsolatról nem tudva, pisztolyát kisütötte, hogy azt azután jobban töltse meg. Ezért a bolgárok a pisztoly hangjára hosszú karókkal és botokkal versenyezve oda-futnak, és nagy zajt csapnak. A melyet meghallván, a királybíróval együtt a ház pitvarába kijöttünk, s a mint a lépcsőn leszállanánk a dühöngő polgárok reám ártatlanra rohannak, ezeknek ütései ellen kivont karddal akarván magamat védelmezni, a kard a kemény ütések nem tarthatva derékba ketté törött, és én a földre terültem, és a legszemmel láthatóbb halál fenyegetett engem, s nem is tudott engem a királybíró másként megmenteni, hanem legottan reám, már a földön fekvőre feküdt, a ki már a földön feküdtem. Ez a férfi felette elhízott és testes volt, de testének súlyát nem érzettem, a midőn láttam, hogy ő az én égből leesett őrző angyalom, a ki az én életemet a böszült köznép dühétől épségben és bántatlanságban megtartotta. Ekkora az ő választottai-

ról elfeledkezni nem tudó isteni gondviselés gondja, a melynek égi örködése által ezen alkalommal is megvédetve, folytattam az én felvállalt útamat, és Rákóczi katonaság előbb dicsért legfőbb parancsnokának az én havasontúli követségemről jelentést tettem, a ki az én fáradságom és követségre fordított költségem megjutalmazásául két gazdag székely gazdát az évi mezőn való hadi szolgálattól fölmentett. A kik nekem mindketten katonai szolgálatuk megváltása fejében minden hónapban külön-külön négy forintot fizetének. Eltelvén ez a hadi követség is, haza jöttem az elébb említett brassói táborhoz, a hol a podgyászm is hagyva volt. Történt azonban, hogy az Erdélyben levő császári katonaság parancsnoka gróf Rabutin tábornok, gróf Mikes Mihályt Háromszék főkirálybiráját Szebenből — a hová a mágnyások biztonság okáért vonultak volt — a székely székekhez küldé, hogy a szövöttezett magyarok czíme alatt indított mozgalmait a székelyeknek csendesítené le, s őket a felséges ausztriai ház ellen intézendő fegyverkezésről beszélné le, de már ezen időben a székelyek a szövetség czíme alatt a Rákóczi pártjára mentek vala által, és Brassót, szabad királyi szésvárost lassú megszállással körülkerítették volt, s ugyan ők a Brassó felé igyekező Mikes grófot, nyílt ellenség gyanánt tartván, az úton elfogják, a szövöttezettek táborához viszik, és vele a legdurvábban bánva, s ötet elfogva őrizet alá vonczolják. Ezzel a szövöttezettek köznépei a legrosszabbul bántak, és kényszerítették, hogy a Rákóczi fejedelem és a szövöttezett magyarok hűségére a szentséges esküt letéve azok előtt való hódolatát jelentse ki. S a midőn látná Mikes gróf, hogy minden remény, melynél fogva magán segíthessen, elhagyta, alig nyerhette meg a dühöngő

néptől, hogy mint fogoly Rákóczi fejedelemhez vitetőd-
hessék; a mi ugyancsak aztán megtörtént.

Ugyanezen alkalommal, mivelhogy Mikes nekem és az testvérem Péternek közel való vérrokonom volt, mindketten követtük őt egész a fejedelemig, éppen azon időtájban, midőn a fejedelem Esztergom híres várát győztes fegyvereivel bevette volna, (1706) és a Forgách és Eszterházi grófok, s más igen sok magyar mágnás a fejedelem hűsége megnyerésére vetélkedve sietének, elannyira, hogy még az isteni hatalom is a Rákócziak részére látszanék kedvezni: Mikes gróf sem maradott tovább meg a császár hűségében; hanem kezét adott a fejedelemnek, (1704 junius) és annak fejedelmi kegyét elfogadta, és így a testvéremet Pétert a fejedelem oldala mellé helyezte mint fegyverhordozót, az én számomra pedig Forgács Simon general campi Marschalnál a generálsi segéd tisztii hivatalát nyerte meg. (1705.)

Forgách gróf tábornoknak a maga hadtestében tizenkét rendes, jól fegyverzett és csinosan öltözött regimentje volt. Ezen tábornok oldalánál egy év lefolyta alatt az előbb említett hivatalt folytatva, ifjú koromnak nem csekély mivelődését érzettem, de majd a Bercsényi irigysége és cselszövényei miatt, a kinek besugásaira a fejedelem is kelletlenül inkább hallgatott a jeles hadvezér Forgách a fejedelem előtt gyanúba hozódott, és Szepes várossába durva fogságba záródott.* A miért is mi tisztül az ezen tábornokság alatt folytatott hadi kötelezettségeink alól mintegy feloldozottan — mint pásztoruktól megfosztott juhok, elszéledtünk, s kiki közülünk a maga sorsát követte.

* Az 1706-iki esztergomi hadiparancs megszegéseért és éppen nem unokatestvérének, Bercsényinek «besugásaira». D. G.

A mi továbbá engemet illet, én hazámba Erdélybe mentem, a hol midőn az egész Rákóczi katonaság főparancsnoksága Pekri Lőrincz grófra mint General Campi Marschallra és egyszersmint belső tanácsossára lett volna bízva: (1706) s midőn jól tudná, hogy én magamat egészen a katonaságra adtam, és a Forgách parancsnoksága alatt a katonai szabályokba beavatva lettem volna: a Forgács tábornok alatt azelőtt is folytatott hadsegédi hivatalt reám ruházta, és a maga regimentjébe actualis kapitányi hivatallal tisztelt meg. A mely reám a fenn dicsért gróf és General Campi Marschal által ruházott tisztségek előjátékai valának, a melyek által előkészülődném azon időszakra, a melynek eljövetele alkalmával ezen nagy hősnek lennék egykor nem utolsó követője, hogy teljesednék be rajtam az a velős és egy uralkodóhoz valójában méltó jelmondat, a melyről fennebb emlékeztem, a melyet magamnak sinormértékül elfogadtam, és a melyet itt ismételni érdemesnek tartottam: «Az Isten, a ki minden dolognak a maga végét előre elhatározta, azon vég elérésének eszközeit is előre elrendelte».

Miután pedig ezen gróf és Campi Marschall táborkarában, s a fennemlített hivatalban a kellő időszakot eltöltöttem az én Campi Marschallom velem bizalmason bánt.

Mert midőn a tél beálltával mind a tábornok, mind az ő erdélyi katonasága, a császári katonaság rajtok erőt vévén, Erdélyből eltávozott, és Magyarországra indult téli szállásra az erdélyi legényeivel behelyeztetődött, és táborkara számára Zemplén megyében Homonna jelöltetett ki szállásul. Itt a mennyire az idő körülményei megengedték igyekezett magát nyuga-

lomra adni; de mivel a henyeséget nem szenvedhette, s a munkához hozzá volt szokva, különösen pedig az Isten utainak vizsgálásaiban igen buzgó vala, a lüneburgi híres püspök Arnd Jánosnak az igaz kereszténységről írt értekezése olvasása és szemlélésére vetette az eszét és igaz keresztényi buzgalomból elhatározta, hogy azt honi nyelvre lefordítja. Mivel azonban ottan-ottan különböző katonai akadályok merültek fel, és ezek miatt az én tábornokom és grófomnak nem mindég vala ideje a maga szándéka folytatására, akkor a fenn említett értekezés fordítását reám bizá. Ezen elől dicsért fölötté tudós szerző könyve pedig a gyakorlati hittanok ágában minden igaz hitű hittudorok rangfokozatja szerint egy nagyon ajánlott, helybenhagyott és elfogadott mű vala. Mint a mely t. i. a szellemi élet megújítása, gyarapítása és bevégzésének elveit és eszközeit minden ezt olvasók lelkébe velősen benyomja, és az élet tökéletes szentségének folytatására a hiveket kezén fogva vezeti.

És ez a második égből nyujtott alkalom vala reám nézve, a melynél fogva nekem a sötétség hatalmából és a halál töréből megszabadultnak fényeskednék a Krisztus, hogy általa legyek képes az ő orcáján tündöklő igaz isteni ismeretet szemlélni (2. Cor 4. v. 6.). Mert igaz hittel megvallom, hogy én mielőtt a szent lélek különös kegyelme által megvilágosodott lelki szemeket nem nyertem volna, a vétkekbe és tévelygésekbe voltam beléhalva (Col. 2. v. 13.) és a test kívánságaiban forogtam azokat mivelve a mik a testnek és az ő kívánságainak tetszettek (Eph. Cap. 2. v. 1.). Mert valójában természetemnél fogva a harag fia valék, miként a többiek is abban az időben a Krisztus nélkül voltam elidegedelve az Izrael társaságától a szövetség ígéreteit illető-

leg, és reményem nem lévén, Isten nélkül voltam a világban. (Eph. 2. v. 12.).

És most én a ki a Krisztus Jézusban hajdan idegen voltam, annak már atyafia lettem. Mert az Isten, a ki gazdag a könyörületességben, az ő nagy kegyelmessége miatt, midőn a bűnökben meghaltunk volna, megelevenített bennünk a Krisztus által, a kinek kegyelméből megtartattunk. (Eph. 2. v. 1. 2. 3. 8. v. követ.) Innen van, hogy az Apostol is, midőn az ő szent értekezésében tovább haladva, ezen kérdést intézi: «Vajjon nem tudjátok-e, hogy az igazságtalanok nem lesznek az Isten örökségének birtokossai? Ilyenek valátok ti is, de ki mosdolódtatok, de megszentelődtetek, de megigazoltatok a mi urunk Jézus Krisztusnak nevében, és a mi Istenünk lelke által. (1. Cor. 6. v. 9. és 11.) Mi is hajdon esztelenek, Szent írás szerint hitetlenek, pártütők, különbféle kivánságok és gyöngyöröknek szolgálók valánk; de miután az Istennek, a mi megtartónknak jósága és emberek iránti szeretete megjelent, megtartott az minket nem a mi cselekedeteink igazsága, hanem az ő kegyelme következtében az újjászületés fürdője és a szent lélek megújítása által. (Tit. 3. v. 3. 4. 5.) Áldott legyen tehát az Isten, és a mi urunk Jézus Krisztusnak atyja, a ki megáldott minket minden lelki áldással, a mennyekben, a Krisztusban, valamint elválasztott minket ő benne a világ fundamentumának fölvettetése előtt, hogy legyünk szentek, és fedhetlenek az ő színe előtt a szeretet, a ki eleve elrendelt minket fogadott fiaivá a Krisztus Jézus által az ő akaratjának kegyes szándéka szerint, a kiben váltságunk vagy on az ő vére által, és bűneinknek bocsánatja az ő kegyelmessége szerint.

Melyeket így előre bocsátván, és a tiszta lelki-

ösmeret mérő serpenyőjére tévén, könnyű lessz bárkinnek is megítélni, hogy mekkora legyen az isteni jóságnak és gondviselésnek az ő választottaihoz való gondos-sága? mekkorák legyenek különösen az ő reám méltatlanra, sőt harag fiára árasztott jótéteményei, a melyek által engem az Izrael házából elveszett és ezen siralom völgyében remény, hit és igaz Krisztusi esmeret és szeretet nélkül tévelygő juhocskát fölkeresni, s választottai és megváltottainak sorába fölvenni méltóztatott. Ó csudálatos, és soha eléggé nem dicsérhető és magasztalható bősége az isteni jóságnak! Mily csudálatosok és végére mehetlenek a te miveid seregek Istene! a melyek a választott magnak megtartására minden mi felfogásunkon felül vannak reánk árasztva. Ki ne adna neked hálákat, és ki ne magasztalná a te miveid nagyságát. Ó Sion királya!

Midőn pedig a fenn elősoroltak az isteni végzés szerint velem történnének, azalatt Pekri Lőrincz gróf és tábornok a maga szállásán valami kevés nyugalmat lelve, az egész téli napokon keresztül a maga szent elmélkedései és szüntelen való könyörgéseivel volt elfoglalva, s következőleg február 24-én a szent vacsorával való éléssel is magát előre megerősítette, mintha a nemsokára reá következő halált előre sejdítette volna. Azalatt pedig február 28-án torokgyuladást kapván, terhes betegségbe esett, melynek szorongatásaival csak hat napok lefolyása alatt küzködött, és végre ezen kórság által elragadtatva e halandó életből a boldog halhatatlanságra szólítatott el egy csendes halál által Homonnán márczius 6-án a visszaszerzett idvességnek 1709-ik, életének pedig 53-ik esztendejében, ő a ki Magyarországon és a bécsi udvarnál, azelőtt sok éveken át.

időzvé, és ezen század Istenének ámtásai által félre-
 vezetödvén, egyideig úgy tétette magát, mintha római
 katolikus lett volna; de mivelhogy ez a magyarok
 szövetkezése az általános szabadságért intéztetett, és
 a vallás ügyében is a szorongatott lelkeknek nagy köny-
 nyebbülést szerzett. Ezek között gróf Pekri is lelki
 ismeretének szabadságát visszanyervén a nemrég fölvet
 vallástól elpártolt, és mint tiszta és igazhitű református,
 a Krisztusban való igaz hitben szenderült el, s e szerint
 az Úrban azelőtt kevés napokkal elnyugodott grófnéját
 követte: egy úrhölgyet, a ki ritka és a nőnemet felyül-
 haladó szellemi ajándékokkal volt felruházva és a böles
 helybenhagyása szerint is a becses Carbunculus fölött
 becsülendő: valamint az általa német szövegből
 magyarra fordított, és a gyakorlati hittanra és az élet
 szentségének befejezésére igen hasznos három könyve is
 az ő dicséretét eltörölhetlenné teszi.

A Pekri gróf és tábornok leányai, mert a férfi nem-
 ből való vigasztalódástól megfosztódott, hajadon fővel
 hárman maradtak — mert kettőt a midőn még élt férj-
 hez adott — a kik közül egyik Katalina nevű, nem rég
 férjhez ment a Rákóczi fejedelem tanácsossa báró Kemény
 Lászlóhoz. Ez az árvák gondját a grófi apa elhalálozása
 után magára vállalta, és azokról gondoskodott. Midőn
 azonban az isteni gondviselés gondossága és tanácsából
 nekem eszembe jutott volna egyet az árva kisasszonyok-
 ból Polixena nevűt a jövődöbéli elvétel reménye alatt
 eljegyezni, báró Kemény anyai ágon nekem rokonom
 lévén, minthogy az én anyám is ugyanazon Kemény
 családból származott; az honnan az elől dicsért bárót
 mint a kisasszony gyámnokát rokoni bizalommal föl-
 kerestem, és hozzá ilyen kéréssel folyamodtam: Leg-

tekintélyesebb báró uram! Jól tudod, hogy a mi meg van írva az egekben, meg kell annak lenni a földön is. Ha tehát az isteni előelrendeléssel nem látod ellenkezőnek, méltóztassál megengedni, hogy a te gyámnokságodra bizott Polixena grófhölgyet jövődöbeli házasság reménye alatt magamnak eljegyezzem, nem állván ellen a köztünk létező kölcsönös vérrokonság. De a báró hajlandó vala nekem hátat fordítani, talán valami irigységi ösztönből. De miután a kisasszony hajlamát kikémlelve, látta, hogy ez irányomban a legálhatatosabb, s azt is látá, hogy a többi nővérek is az én dolgomban szívesen beléegyeznek, s egyszersmint véteknek is tartá az isteni akaratnak ellenkezni, mindezeknek meggondolása után nekem kedvező választ adott.

Az honnan kevés késedelem után t. i. a fennebb említett esztendő Juniussának 4-én az előtt dicsért szüzet, Pekri Polixena kisasszonyt, a keresztényeknek bevett egyházi szertartásuk szerint a házasság kölcsönös szent jegyeinek gyűrű megváltása és mindkét oldalról letett eskü után a szent frigy által eljegyeztem. A hol különösen engemet illetőleg érdekes lessz megjegyezni, hogy ámbár az elhunyt tábornok és grófnak egész udvara meg vala győződve arról, hogy én az ariánusi vagy sociánusi tanban felette álhatatos vagyok, mégis midőn a mint fennebb nyilvánítottam a szent léleknek különös kegyelme által már előre megszállva és a Krisztusban való igaz hitre komolyan elkészülve lettem volna, a mely dologról az összeeskető papon kívül még csak nem is sejdithete senki semmit, a szent házasságnak megerősítő jelképét a szent esküt a Szentháromság Istennek, az atyának, és a fiúnak, és a szentléleknek nevében tettem le fennszóval. Hogy dicsőítessék az Isten

az ő szenteiben és lenne csudálandó azokban, a kik hisznek a Jézus Krisztus bizonyágtételének (Eph. 1. v. 3.) elannyira, hogy minden körülállók, s maga báró Kemény is bámulatra ragadtatnék, midőn látná, hogy én az igazságnak más hitét vallottam, mint a melyet ő valaha csak gondolt, és így a házasság befejezése is ugyanazon hónap 10-én végrehajtott.

Előhaladván az idő, jelen vala az a végzettelyes korszak, a melyben Rákóczinak és a szövetkezett magyaroknak pártjai hanyatlásnak látszának indulni, mert Rákóczi fejedelem makacs lélekkel látszott szerencsével visszaélni. Mert a midőn az ő és a magyarok ügye az angliai és hollandiai rendek hathatós közbenjárása által a fennebbi években a biztonságnak azt a fokát éri el, hogy a megdicsőült uralkodó Leopold a nagyszombati tárgyalásban Erdély fejedelemségét a Tiszáig nyúló és messze kiterjedő magyarhoni megyékkel egyetemben Rákóczi fejedelemnek engedné által,* oda értve a fejedelem Magyarországon lévő és igen szélesen kiterjedő uradalmainak általa leendő szabad birhatási jogát is; az ő generalissimussa gróf Bercsényinek, kinek neve az uralkodó Leopold előtt éppen gyűlöletes volt, a békéből történt kizáródása miatt, a fejedelem sem Magyarország szabadsága, sem a maga tulajdon javára nem gondolva, csupán a Bercsényihez való szeretetből a legóhajtottabb békét lábbal tapodta és az ő izgatására a had folytatására vetette az eszét, de mindég harezolva és soha sem győzve végtére arra a szélsőségre jutott,

* Tekintetbe véve, hogy báró Daniel István ezen művét ezen esemény után csak évtizedekkel írta, úgy magas életkorát tévedett, mert Rákóczinak Erdélyért külföldi herczegségeket: Leuchtenberget és Burgaut ajánlotta I. József és nem Lipót, ki akkor már nem is élt. D. G.

hogy a folytatott háború nyolczadik évében, a mely az 1711-ik évre esett, Lengyelhonba volt kénytelen menekedni, és Magyarországot, és annak igen virágzó ifjúságát, mint valamely zsoldos . . . és legkevésbé jó pásztor elhagyá, és így az ő makacs és a nagy-szombati egyezménynek legóhajtottabb föltételeit megvető önfejtésének méltó büntetését szenvedé.

Látván ezeket Erdélyországnak a honi földről száműzött főrendei, igyekeztek Moldova határára mint Erdélyhez közelebb lévőkre által szállani, azon reményben bizva, hogy azon részekből majd kényelmesebb leend a hazájokba való visszatérésük, s ennél fogva a számkivetett erdélyieknek nagyobb része ezen helyekre menekült. A kik között én is, mint már új házas családdal oda vándoroltam elég terhes úton, a mely Máramaros megyéből Moldovába vezet, szekerekkel járhatatlan, nyolcz mértföldnyire terjedő, és tolvajoknak nagyon kitett havasokon keresztül. A melyeken mégis a legtöbb valóság segítségével áthatolván, Moldovában a Besztercze folyó mellett fekvő Bodest nevű faluban az isteni gondviselés nekünk jó szállást rendelt. A hol minket egy tekintélyes, Bohus nevezetű, és a mint mondá Magyarországból származó Boér a maga nemes udvarában ingyen szállással és tisztelettellyesen fogadott, és fedele alatt minket jó békességben megtartott. De azonban a moldovai legmagasabb fejedelem kegyét se nélkülöztük, sőt inkább ez is az erdélyi száműzöttek nyomorult sorsán megkönyörülván, szabadságot engedett nekünk arra, hogy a Boéroktól csekély áron kifogadott helyekre és helységekre az Erdélyből menekült paraszttal gyarmatot állíthassunk, és a számkivetett mágna-sok nagy hasznával, és minden adófizetés nélkül, gazda-

ságot folytathassunk. Ekkora vala az isteni gondviselésnek gondossága és nagysága a szegény és tévelygő menekültekhez, hogy a veszedelmes számkivetés aggodalmi között is nem szűnt meg őket az isteni jószág jelenvaló jótéteményeivel kísérni.

Éppen ezen időszakban tetszett az isteni akarat kegyelmének a honából száműzött és még az előbb említett moldovai Bohus udvarban tartózkodó családot férfi magzattal vigasztalni meg, az előbb említett 1710-ik esztendő október havának 3-ik napján, a kinek szent keresztségben *Lajos* nevet adtak. Miután pedig idő folytával és az isteni gondviselés jótékony gondossága által elvégre édes hazánkba visszahelyeződünk volna, a gyermek is nevededett korban, s Isten és emberek előtti kedvességben és a jó reménységnek kíváncsatos jeleit mutatván fel, a fensőbb tudományokra léptetődött elé, s midőn arra a korra jutva a tanfolyamot a tudományok műhelyében dicséretesen bevégzte volna, ennek bevégeztével, nagy kíváncsisággal vonzódott a katonai pálya folytatására. S hogy nehogy a mi fiúnknak ily nemes hajlamát a jó választás törvényei ellenére elnyomjuk, mi szülőkül is beleegyeztünk ebbe. De végzetszerűleg szerencsétlen kimenetellel. Köszöntötte ugyanis a jeles császári királyi katonaságot, és különösen egy jeles Regimentet és ehhez mint önkéntes könnyű lovas besorozódott 1730-ban junius 24-én, s nem sok idő múlva ugyanott zászlótartói hivatallal tisztelődött meg, és Magyarországon, Nyitramegyében, Botfaluban beszállásolva lévén, ragadós himlőbe esett és virágzó ifjúságában kora halállal kimult a visszacszerzett idvesség 1733-ik éve márcziussában életének 22-ik évében, a kinek külföldön és reménytelenül tör-

tént halálán én mint apa nagy fájdalomba merülve, az ő emlékét egy számára fogalmazott sírival gyászosan megültem.

Továbbá, nehogy a többi magzataimat is, a kiket nekem az isteni jószág szent akaratjából adni kegyeskedett, hallgatással elmellőzzem, magának ezen jelen vállalatomnak rendjei is azt kívánja, hogy azokról is a töllem oly korai halállal elragadottakról, valamint az isteni kegyelem által életben maradottakról itt említést tegyek.

Az 1713-ik év január 10-én, miután a szathmári békekötésnek és az ottan kegyelmesen adott és alább bővebben kifejtendő megkegyelmezésnek erejénél fogva hazámba visszatérve a mi ősi jószágainkban csendesen élnénk, született nekem az én legkedvesebb nőm, született Pekri Polixena grófnőtől egy fiam, a ki a szent keresztségben *László* nevet kapott, de tetszett a mindenható Istennek a 10 napos csecsemőt az égiekhez elszólítani.

Az 1714-ik év december 17-én született ugyancsak *László*, és meghalt 1715 július 16-án.

1716 február 25-én született egy leányocskám *Zsuzsanna*, és meghalt ugyanazon évben december 7-én.

1719 január 9-én született *Imre*, és meghalt ugyanazon évben április 4-én.

1722-ben november 16-án született egy leánykám *Erzsébet*, és meghalt ugyanazon évben december 27-én. Ez az öt legközelebb felhozott magzat el van temetve a vesszősi templomban.

1728-ban január 30-án született *Mária* leányocskám — meghalt 1729 február 25-én, és elhelyeződött

a száldobosi templomban épült sirboltba az én néhai nagyanyám Béldi Judit oldalához. Ez a számszerint hat magzat pedig, az Isten akaratjának kifürkészhetlen elő elrendeléséből mindnyájan gyermekségök gyöngé korában ragadtattak ki az élők közül, mielőtt első szülőknek Ádám hasonlatosságára bünt hagynának hátra, hogy a Jéhova áldottai magvának szaporodása is áldott legyen (Esai. 65. v. 23.) nem különben, hogy a szent gyökér ágainak is szenteknek kell lenniök. (Rom. 11. v. 16.) Ámbár azonban ezek mindnyájan az égiekhez szállítottak el, még sem akart az isteni kegyelemnek megmérhetlen jósága minden magzatbeli vigasztalás nélkül hagyni, hanem méltóztatott nekem a család reménységére, és nekem vén apának vigasztalásom és igen szükséges gyámolításomra két jeles magzatot életben meghagyni, a kiket mindjárt bővebben megismeretek.

1720-ban január 14-én született a leány, a kit az édes emlékezetű anyja is, egész örömmel hordozott méhében, és éppen nem is ok nélkül, s javasolta, — hogy azt az ő tulajdon nevére *Polixénának* nevezzék, a mi nekem is óhajomásom szerint történt. Mert növekedvén a leányocskára, mind képire nézve egészen az anyjához hasonlított, mind pedig annak erényeit egészen utánózta. A ki aztán az ő elmés anyja szorgalmas nevelése által nemcsak a német nyelv tökéletes ismeretébe avatódott be, hanem az irodalomnak miveltebb tanaiban is, a hazában valósággal hallatlan példaképpen rövid idő alatt az előmenetelnek arra a fokára jutott, hogy más segítsége és minden nyelvtani hiba nélkül, mindeknek bámulatára, a hallásra gyönyörűséges beszédeket fogalmazna, a milyenek még nálam vannak, és néhány

azok közül ritkaság okaért a nagy-enyedi könyvtárba is letevődött.

S miután már férjhez mehető leve, ama nagy hős hadadi l. báró Wesselényi Istvánnak, nemes Erdélyország fejedelemsége karai és rendei elnökének ő császári királyi apostoli Felsége valóságos belső titkos tanácsossának, és nemes belső Szolnokmegye főispánjának ugyanazon nevű fiához ment szülői megegyezésével férjhez; egy ifjúhoz a ki előbb a külföldi egyetemeken történt megfordulása, azután a császári királyi katonaságnál 12 éveken keresztül folytatott kapitányi hivatala és a dolgokbani nagy tapasztaltsága és nyelvekbeni jártassága által kiművelődve vala. Őt pedig ezen asszony-sági állása se vonhatta el a könyveknek már előbb megizlelt édességétől annyira, hogy felhagyna a válogatott szerzők olvasása és forgatásával; hanem a könyvekhez és az azokból merítendő erényekhez való vágy oda vitte őtet, hogy a néhai leghiresebb Pictet Benedeknek a genevai hires eklézsia papja és ugyanott a szent theologia rendes professorának latin nyelven kiadott keresztény erkölccstanát saját erején magyar nyelvre fordítá.

Eléhaladván ezalatt az idő, az urnak isteni jósága az én előbb dicsért leányomat megáldotta, az égből küldött nevezetes áldással, és termékennyé tette őtet magzatok sokaságával szülői meglegedésökre, a kik közül némelyeket az isten az ő akaratjának jó tetszéséből a mennyei társaságba magához közelebb szólított, az ő kedvelt és soha el nem feledhető férjével egyetemben a sujtott özvegynek kimondhatlan keservére és bánatára, azonban még sem engedte az Isten könyörülő igazsága, hogy ő a maga mérhetetlen fájdalmai által

fölemésztődjék, és minden vigasztalástól megfosztva legyen, hanem a jeles életben maradt örökösök megtartása — és vigasztalása által — mint mennyei vigasz által — az ő özvegységének keserű keresztjeit enyhítette.

Mert él az ő egyik férfi örökösse báró Wesselényi Miklós a család második reménye, a kinek gyöngé korából kitündöklének a majdan leendő nagy léleknek látható jelei. Élnek leányai, a kik nem kevésbé testi szépségek mint jeles elméik előjelei által kitűnők, és a kiknek szemlélésével senki sem tud annyira kielégedni, hogy bennök új gyönyörök okait ne lelné még föl. Mert mind a két nem a magok nemében kitűnően élnek, és különösen be vannak avatva az istennek igaz hitű esmeretébe és vallásába, és az ő szeretete és félelmébe, s azonkívül a latin, német, és francia nyelvek tanulására, anyjuk példáját követve — egészen ráadták magukat. A leányok közül az első szülött a ki, hogy unokáinkban se enyészék el egészen ezen sok jóval összekötött névnek használata, Polixena nevet kapott és az érintett fegyelmek és tanulmányokban igazán tanítva és nevelve van, az isteni gondviselés gondossága folytán férjhez is van adva, a néhai erdélyi fejedelem gyermónostori Kemény János másod unokájához, ugyancsak gyermónostori I. báró Kemény Simonhoz, a ki egy ily nagy hősi törzshez éppen nem méltatlan unoka.

Az isteni kegyelemből életben maradt magzataim közül a második István, 1724 május 27-én született, s a tudományok műhelyében tanulása folyamát dicsérettel elvégezvén, s egyszersmint a német nyelvet is tökéletesen megtanulván égett a katonai pálya folytatásának vágyától; de minthogy az én házamban egyedül

maradott férfi hős, az ő hajlamához mi szülők beleegyezésünket adni vonakodtunk, hanem törvénytámulás okáért a fejedelemség nagyobb cancelláriájához, a mely a guberniumi, neki nyilást szereztam, és több izben jó alkalmat nyujtottam nekie, hogy szélesebb tapasztalás okáért a felséges bécsi udvart is meglátogassa, a hol sok udvari mágnások ismeretségét kiérdemelvén, az isteni gondviselés sáfarkodása útján az történt, hogy gróf Braun General Campi Marschal látván az én fiamban a jó indulatnak jeleit, őt különös kegyeivel árasztotta el. A ki az akkor folytatott harcznak elsőrendű vezére lévén, a maga magas tekintélyénél fogva a legkegyelmesebb királyné előtt kivitte azt, hogy az én fiam vargyasi l. báró Daniel István, a legkegyelmesebb császári királyi fejedelem asszony kegyéből, a maga udvari kamarássainak jeles collegiumába fölvevődnék 1752-ben. És ugyan ezen alkalommal ugyanazt a méltóságos hivatalt nyerték el a legnemesebb urak gróf Bethlen Miklós és l. báró Korda György, a ki nem olyan rég a belső titkos tanácsosi kegyelmes állomás címét nyerték már el, az isteni kegyelem hozzájárulásával.

Továbbá idő folytán, hogy az én hanyatlásnak indult korom mentől nagyobb teljességét nyerné el a királyi kegyelemnek, kegyeskedett ő császári királyi felsége irántami anyai jóságának gyöngédségét növelni ezen úton is: hogy az én megnehezülő korom miatt az én támogatásomra méltóztatott az én fönnemlített fiamat kegyelmesen mellém csatolni és rendelni, mint Udvarhelyszéki főkirálybirói segédet. (Coadministratorem).

Miután pedig az én fiam már érett korra jutott volna, szívesen feküvék nekem, atyjának, hogy mind az isteni, mind a polgári törvény parancsolatja szerint.

az ő házasságáról előre gondoskodjam. Minthogy pedig a házassági szövetség szerencsésé tételére szükséges áldás az isteni gondviselésnek különös ajándéka, én egyedül ezen isteni hatalom segítségére támaszkodva, minden erőmet oda fordítottam, hogy az én kívánságomat teljesítse, s megsegítetve az isteni végzés előrendelése, továbbá a legkitünőbb grófnő Daniel Sophia közbejárása által, a ki legkedveltebb élettársa volt a néhai legkitünőbb, legáldottabb és feledhetlen emlékű gróf Haller Jánosnak, föltett szándékomban óhajtott czélt értem. Mert a néhai legkitünőbb gróf Bánffynak leányát, s a losonczy második Bánffy Györgynek élteben Erdély legóhajtottabb emlékezetű kormányzójának unokáját t. i. Bánffy Ágnes grófhölgyet szerencsés valék jövődöbeli házasság reménye alatt eljegyezni az én említett fiamnak, a ki azt a szent esküvel mint házassági kapocsal — a keresztényi eklézsiákban bevett szokás szerint, — szerencsésen el is jegyezte. Kis idő elteltével t. i. 1750 február 28-án maga a házasság is teljesebb bevezést ért a menyegzőnek ünnepélyes megülése által, a melyet szabad királyi Szeben várossában a legkitünőbb gróf losonczy Bánffy Dénes, mint a menyasszony fivére, és nagyobb idős pompával és nagyszerű fénnel ült meg.

Ezen valósággal nemes házassági összeköttetés alkalmával nyer az én fiam egy olyan élettársat, a ki a veleszületett erényekben, különösen az Isten iránti kegyesség, az embertársak iránti szeretet férje iránti fedhetlen hűség és tiszteletben, nemkülönben a neme feletti derekas okosságban annyira kitünő vala, elannyira, hogy látva ezen veleszületett tulajdonait, méltónak találtam ötöt ezen dicsérő mondatra: hogy én ámbár már öreg

vagyok, és láttam a gyöngébb nemben erényekben jeles hősnőket, de ennél az én menyemnél, Bánffy Ágnes grófhölgynél kitünőbbet igazán megvallom, hogy én sohasem láttam, a ki a böles számítása szerint is a hősnők között a Carbunculáznál méltán elébb becsülendő. És mégis az isteni végzés végére mehetlen tetszéséből az én fiam, az ő szívének kimondhatlan keserve és szomorúságára egy ilyen nyájas és legkedvesebb élet-társának gyönyöreitől megfosztódva, kénytelen vala az ő mostoha sorsát egész nyugodt lélekkel és önmegtagadással hordoznia: a melyet még most is jobb remény fejében türelemmel, ámbár gyászosan hordoz.

Még is ily nagy és nehéz keresztet hordozása közben sem feledkezett meg egészen az isteni jószág mirőlunk könyörületességeit illetőleg, mert ezen óhajtott házassági viszonyt égből küldött áldásával rövid idő alatt termékennyé tette, adván nekünk egy 1751-ben született István nevű fiat. Ez Isten és emberek előtti kedvességben növekedvén szülei gyönyörűségére csakhamar olyan jeleit kezdé felmutatni és napról napra elérkezni, a kegyesség, engedelmesség, jó szorgalom és nemes léleknek, a melyekből kitetszék, hogy ő majdan szülőinek és hazájának nem elfajult fia fog lenni — a kit hogy az isteni jószág szülői és családja vigasztalására, és mindenek felett nevének nagyobb dicsőségére a megismert igazsághoz való hűség és álhatatosságban, az Isten tiszta szeretete és félelmében napok hosszúságával nestori évekig bántatlanul megtartsa, azért az Istent a legforróbb könyörgésekkel imádom.

Leirván eképen az én három meghalt, és három élő gyermekemet sorban, már beszédem fonalának arra a folytatására kell térnem, a mely illeti az Oláhországban

számkivetésben, és elég nyomorultul élő erdélyi mágnások és nemesek állását.

A mi számkivetésünk dolgai ilyenformán előhaladván a Rákóczihoz szító tábornokok közül egy kitünő éles elméjű, és nagy ügyességű hős gróf Károlyi Sándor. Erre bizta volt a száműzött fejedelem a dolgok kétségbe ejtő állapotjában a szövetkezett magyarok ügyét, és őket a hűség hódolatától Károlyi gróf által feloldozta vala. De az isteni gondviselés gondja ezen szélsőségekben sem feledkezett meg a nyomorult magyarokról. Mert a midőn kevésbbé kedves és haddal fenyegető kilátások látszanának fenyegetni a német birodalmat, sőt magának a spanyolok nehéz megszállása által Barcelonában bekerített VI. Károlynak hazamenetele is kétséges vala. Ezen indokok által József császár rábírta a Magyarországon és Erdélyben visszaállítandó békére irányozta a figyelmét, és végre a maga tábornokát Pálfi János grófot, Locher tanácsossal mint királyi biztost és telyhatalmazottat Magyarhonba küldötte, hogy ez a meglegedetlen magyarokkal a lehető jobb és a köztársaságra nézve üdvösebb egyezményt kössön. Ennélfogva ezen királyi biztosok bizonyosokká lévén a felől, hogy mind a száműzött fejedelem, mind a szövetkezett magyarok általános összesége a békealkudozás ügyét tábornok gróf Károlyira bízták, véle a béke előfeltételeiről alkudozás folyt, és az alkudozás helye Károly mezővárosba jelöltetett ki, és pedig azzal a törvénnyel, hogy a biztosoknak a mondott mezővárosban lenne állomások, a meglegedetlen magyarok pedig Szatmár várába gyülnének össze.

Ez a gróf Károlyi, mint a nemes magyar nemzet oszlopa, és annak ezen jelen egyezményben mintegy

telyhatalmazottja, midőn átlátná, hogy a Moldova és Havasalföldön nagy számmal tartózkodó mágnessok, nemesek — és az igen virágzó erdélyi ifjúság ügye éppen veszendőbe fog menni, ha ők az egyezményre kijelölt helyen annak kiszabott határnapján követjük által meg nem jelennek. Ennélfogva gróf Károlyi ezekhez expressust küldvén, és a béke körülményeit kinyilatkoztatván, unszoló őket, nehogy magukat és a honban hagyott javaikat kockára tegyék, hanem a szatmári határnapra követjük által álljanak elő. Ezt látván a mágnessok és az oláhroni részeken időző erdélyi nemesek, a fenn már említett Mikes grófhöz vetélkedve futnak össze a Szatmárba küldendő nyilatkozatról tanácskozandók. A kiknek mindnyájuknak szavazatai mind reám estek, és annyira sürgős könyörgésekkel kértek engemet, hogy annyi mágnessok és nemesek jövődöbeli hasznát és érdekét tekintve, ne vonakodnám megtenni azt az útát, a mely elég terhes ugyan, de mivel hogy annyi rokonok iránti szeretetből kell fellállnom az Isten előtt sem leendő kellemetlen, sőt mint valamely kegyes cselekedet kétség kívül meg fog jutalmazódni. Én ugyan ezen útfellállalására hajlandó lélekkel valék — de még új házás lévén, nehezen mehettem annyira, hogy családomat a számkivetésben elhagyjam — kivált miután látnók, hogy mi Moldovában az egymással ellenkező, és már összeütköző két leghatalmasabb császár hadserege közé esve, nagy veszedelemnek vagyunk kitéve. De mivelhogy a számlázottak közül senki se vala, a ki ezen követséget magára vállalná, én elvégre annyi mágnessoknak, és az én rokonaimnak hosszú és buzgó kérésök által legyőzve, és az én legkedvesebb sógoraimnak báró Kemény László

és báró Bánffy László uraknak biztosításába megbizva, az útát az Úr nevében magamra vállaltam, s midőn mindezen hazájokból száműzöttek és pénz nélkül szűkölködők nekem semmi útravalót nem tudnának adni, saját tulajdon nagy költségemen valék kénytelen ezen nagy útra megindulni 1711 évi ápril 8-án, és velem lévén az isteni segedelem, az egyezményre kitűzött helyre t. i. Szatmárra alkalmas időben megérkeztem. A hol gróf és tábornok Károlyitól nyájasan fogadtatva majd az egyezmény tagjainak gyűlésébe hivattam meg, mint a Moldova és Havasalföldön időző mágnsok és nemesek követe. S hogy az én követségemnek mentől nagyobb súly adódjék, az előbb dicsért tábornok engem a telyhatalmazott Campi Marschalhoz vezetett, s nyilvános indokokat adott értésemre, a melyek által az oláh tartományokban száműzve élő erdélyi mágnsok és nemesek nyomorú sorsát a királyi telyhatalmazott előtt elsíratnám; mert igen nagy hire terjedett volt el annak, hogy a császár hűségében állandóan megmaradottaknak az idegen országokra menekült hazafiak javaiból jutalmak adódnának, különösen pedig a hűségtelenségben meghaltakéból. A miért is, midőn ezen kedvetlen föltétel lekönörgésében a királyi telyhalmazott előtt komolyan el lennék foglalva az én könörgéseim jó eredményt szültek, mert kedvezvén az isteni gondviselés gondossága, nemcsak az idegen tartományokra menekült életben maradottaknak, hanem a hűségtelenségben meghaltaknak javaikat is visszanyerni szerencsés valék, és ezen dolog felől az általános amnestia utasításában is, egy különös pont a miénkek vigasztalására be lön szöve, mert ha a királyi telyhatalmazottnak ezen kegyét ki nem nyerem vala, néhai gróf Pekri Lőrincznek, mint hűtlen-

ségben meghaltnak minden javai és örökségei oda veszték volna; az ő örökössei a törvényes örökségből kiestek — és a legterjedelmesebb Pekri jószágok idegen kezekre jutottak volna.

Előre bocsátván az így folytatkat, és a szatmári egyezmény is szerencsésen bevégezödvén, elvégre az egyezmény pontjai t. i. az általános megkegyelmezés okáért a *pragmatica sanctio* által megszilárdítottak és megerősítödtek, a melyek a legkegyelmesebb general Campi Marschal királyi telyhatalmazott és biztos gróf Pálfi János által nekem kezemre adódtak; és ilyen formálag általam az erdélyi császári hadak legkegyelmesebb urának báró Thige General commendánsnak pontosan általküldettek, s miután az elöl említett egyezménypontokat ő kegyelmességének átadtam, és a fennebbi módon reám bizott követséget letettem volna, a general commendánstól engedélyt nyertem, hogy Moldova határaitra menjek, és a minap Moldovában hagyott családom után nyomazodjam. És ime Háromszéken, Csernáton nevű faluban, tekintetes Bernát János úr udvarában megtaláltam az én keresett és rég óhajtott feleségemet csecsemő fiam Lajossal, és a hozzá tartozókkal, a cselédséggel tudniillik, és podgyásszal meg társzekerekkel. — Legyen az örök Istennek a mennyekben dicséret — a kinek fedező szárnyai alatt mindazokat jó békesség és egészségben, bántatlanul találtam meg, a kiket a minap a külföldi száműzetésben félelem és remény közt hagytam vala el, mostan pedig őket az akkor isteni legfőbb gondviselés alá ajánlottakat a legédesebb hazába visszatérve látom. Mily csudalátosok a te jótéteményeid ó királyok királya, és uralkodók uralkodója, mily megmérhetetlen és a mi felfogásunkat

meghaladó, a te kegyelmességeid gazdagsága — ó mindenekre elégséges és mindenható Isten, ezen egész mindenségnek alkotója és kegyes fenntartója! Ime én nem oly rég indulék el Jákob pátriárával a hazámból, mint nyomorult katona, alig egy két szolga és ló kíséretében; de eltelve a fegyverek zörgései és a had tüzei között különféle viszontagságaim, ime hazavezérel engem legédesebb hazámba az úr, az égnek és földnek nagy jótéteményeivel elhalmozva; egy legkedveltebb, a nőnem feletti bölcs, ékes ábrázat, és termettel jeleskedő és engem tisztelő feleséggel, egy jó reményű fiúval és sokféle szolgálók seregével, barmok és lovak bőségével, és a mi mindenek között a legkitünőbb, mentem vala külföldre, az istenes élettől elidegenedve, Isten és Krisztus nélkül élve — a mint erről fönnebb is emlékeztem — most visszatérek honomba és ősi hazámba úgy, mint a ki megvilágosodott lelki szemeket nyert, a Krisztus orcáján tündöklő igaz isteni esmeret által megvilágosodott, a szent lélekben való igazság — béke és örömmel egészen el van telve, és az Istennek választott edénye.

De ki tudná méltó dicséretekkel kiemelni az Istennek ekkora és a mi felfogásunkat meghaladó ilyen magasztos jótéteményeit! Tehát az idvezítő Krisztusnak dicséretet zengő angyalokkal így kiáltok fel: Dicsőség magasságban Istennek és békesség a földön az Istent szerető embereknek, a ki rólam, az Izrael házából elveszett juhocskáról megemlékezve, engemet visszaszerzett és engem méltatlant a maga választottainak nyája közé betudott, a kinek legyen örök dicséret és tisztesség a ki atya és fiú, és szent lélek, egy a hármóságban és három az egységben az ő Istenségének méltó-

ságában a véges értelemnek meg nem közelíthető, meg nem fogható, élő és uralkodó mindörökké Ámen!

Idő elteltével aztán a béke helyre állítodván, 1713 ev július 6-ikára szabad királyi Medgyes várossába általános országgyűlés hirdetődött, a hová a mágánások és nemesek összesége a községek (törvényhatóságok) követeivel együtt nagy tömegben megjelent. Itt az erdélyi udvari cancelláriának akkor ürességben levő referensi és consiliariusi hivatalára törvényes kijelölést nyertem; de mivelhogy mások valának az isteni tanácsnak felöllem való végzései, az állomást a mint emlékszem — a kegyes emlékezetű Alvinczi Sámuel nyerte el; azon közben pedig a belháboruk évei után minden évben tartódtak a Fejedelemségben a szokott módon általános gyűlések, a melyeknek alkalmával, a karok által egy bizottmány sem jelöltetett ki olyan, a melyben vagy a bizottmány tagjává, vagy éppen annak elnökévé ne tévődtem volna, de alig vala egy is olyan — a sarkalatos hivatalokat sem véve itt ki — a melyre törvényesen ki ne jelöltettem volna. A honnan az igen kegyes emlékezetű elnök báró Wesselényi Istvánt gyakrabban arra kértem, hogy ne emlékeznének meg oly sokszor a kijelölésekben az én méltatlan nevemről, a ki azt felelé, hogy engedj meg édes öcsém; mert meg vannak a te érdemeid, s nem is szününk meg mindaddig emlékezni felölled a felséges udvarban, a míg az Isten jó segedelmével érdemlett vigasztalást nem találtál.

Éppen ezen időszakra esett az, hogy a legkegyelmesebb cs. kir. felség az én őseimnek fejedelemeik és honuk iránt tanusított jeles érdemeit, és az én ámbár méltatlan tényeimet is, a melyek a jelenlegi báróságom jellegéről kiadott királyi diploma szövegében bőven

kifejtve vannak, látván engemet az ő alattvalóját, és a fejedelem iránti hűségben senki után sem következőt a liber báróság tisztével kegyelmesen megtisztelni méltóztatott. És ez által engem és az én utódaimat a fejedelem iránt tartozó hódolati szolgálatok teljesítésére, és az ausztria kegyességei dicsőségének soha el nem évülő dicsérettel leendő hirdetésére kegyelmesen alkalmasabbaká és ügyesebbeké tette.

Történt azután bizonyos időszak elmúltával, hogy Erdélynek legkegyelmesebb királyi kormányzója néhai Haller János engedélyt nyervén rá legfelségesebb Mária Terézia királynőnk királyi szent kezének megcsokolására Bécsbe menne, és az én fiamat is magával vinné. Ez a nagy hős irányomba a legjobb indulattal viseltetett, és nekem különösen jeles pártfogóm volt. Mert a midőn ez az én testvérem Daniel Péternek nagyobbik leányát el akará venni feleségül, az én testvérem, mint atya nem akará egy ily kitünő házassági szövetséghez beleegyezését adni, csupán az ő unitárius vallás iránti makacságából, s midőn beleegyezni vonakodnék, én közbevettem magamat, és az én kisasszony nénémnek ily felséges szerencsétől különben sem idegen elméjét, könnyen józanabb tanácsokra hajlítottam. A miért is gróf Haller megtudva ezekből az én ő irántai őszinte szíves készségemet, az arra való háládatos megemlékezés folytán irántami háláját akármely alkalom előfordultával bebizonyította. Mert a midőn Bécsben az ő nem régiben nyert legkedvesebb feleségével, nem keveset időzne, a felséges udvar meghittjei által ő felségéhez közelebb jutván, személyemet az ilyen helyeken azon helyzetbe hozta, hogy midőn a legközelebb következő évben a királyi szent kéz csokolására kellett mennem, hogy az

udvarhelyszéken ürességben levő főkirálybirói hivatalra törvényes kijelölést nyervén, ennélfogva az ő legkegyelmesebb felségének válasszát a legalázatosabban kinyerjem. Nekem ugyan, a ki már a 60-dik évet élém, úgy látszik hogy nem igen illik ezen átmeneti élet előléptetésein, hanyatló koromban kapkodnom. De mivel az én legkegyelmesebb pártfogóm és kormányzóm, Bécsből hazatérve az én előléptetésemnek jól elrendelt eszközeit ott hagyta volna; nem szünék meg engem, az én legkedvesebb, és a hivatalra rábeszélte feleségem és az ő jeles érdemekkel ékes javadalmi tisztje által unszolni arra, hogy netegyek kárt magamnak, hanem a már ismert tisztí hivatalnak törvényesen réám ruházott kijelölését, most alkalom elé álltával a mint mondani szokták, két kézzel ragadjam meg; a melyet mégis kevésbbé ragadtam volna meg, ha egy ekkora pártfogó ismételt javaslatait vissza utasítani nem félttem volna. Ennélfogva mintegy erőltetve látszottam ezen út folytatására magamat reá szánni. És valóban nem is más föltétellel; hanem az isteni hatalom segítségével, ezt a nevet híván Mózes profétával segítségül, hogyha az isteni előre meghatározás kevésbbé egyez meg az én szándékommal; az isten se legyen kegyelmes kísérőm nekem ezen utat felvállalónak, hanem cselekedje meg azt, hogy még lábamat se mozdíthassam meg ezen útra.

Ezen föltétel alatt tehát, s az isteni segedelemben bizva, útnak készültem, s megindultam az én vesszősi udvaromból 1745 év ápril 3-án és utamat folytatva elértem Bécsbe az én legkedvesebb feleségem és István fiammal május 1-én, a hol midőn előttem semmi sem volna elsőbb és sürgősebb, mint a legkegyelmesebb.

erdélyi udvari cancellarius gróf Gyulafi urat mint velem legközelebb levő vérrokont az én városba érkezésemről személyesen bizonyossá tenni, ennek megtörténtével elég szerencsétlen fátum ért engem, mert a következő napon, s az én városba érkezésemnek első kezdetén a cancellarius gróf megizentette nekem, a nemes cancellária titoknoka Boér András által, hogy szállásomból meg ne mozduljak, mielőtt a felséges miniszteri tanácsban el nem határozódik vajjon szabad lesz-e nekem Bécsben valamely lépéseket tennem, annyival is inkább ott időznem. Mert a nemes karok nevében olyan levelet hoztam magammal ő felségének, a melynek előterjesztése különös királyi végzés által meg van tiltva, és ilyennél ő felségét megszóllítani nem lenne másként üdvös dolog előbb, hanem csak az ő felségétől való engedelem nyerés által. A mely nehézség mindazon által nem egyebünnen eredett, minthogy a legkegyelmesebb cancellár, a kinek elnökségét én — rokonsági viszonynál fogva — felhasználni reméltem, irántam ellenséges indulattal viselteték. Mert a midőn ő kegyelmessége főkirálybirói hivatalának megürültével és törvényes kijelölés által történt reám ruházása után, az erdélyi udvari cancelláriusi hivatalra előléptetődött, és az ő előbbi hivataláról, t. i. az udvarhelyszéki főkirálybiróságról lemondott volna, a maguk hivatalaikban szereplő udvarhelyszéki catholikus clerust biztosította volt a felől, hogy ő soha sem szenvedí, hogy neki utóda református főkirálybíró legyen! A mely irántami ellenséges érzelmek alább világosabb érvekkel fognak ki nyilvánulni.

Midőn mégis a főnndicsért cancelláriusnak ilyenszerű ellenem tervezett szándékai az isteni végzés

határozataival meg nem egyeznének, hogy mindezek füstbe mentek, az alább felhozottakból ki fognak tűnni, mert az én érdekemben a cancellárnak, bárha nem önkéntes gondnoksága alatt a miniszteri értekezés megtartatott, de olyan a mely engem kegyelmesen felhatalmazott a szabad sürgetésre, mind az én magán aggodalmaimat, mind a tekintetes karoknak ő felségéhez küldött levelét illetőleg a mely levél t. i. a Zarándmegyei legfőbb hivatalnak visszaállítását ő felségétől jobbágyi engedelmességgel kéri.

Midőn pedig a dolgok tovább haladnának, az erdélyi ügyekben tartott miniszteri értekezletnek elnöke vala gróf Starenberg, a kivel Gyulafi benső barátságba volt, minden udvari miniszterek felett, de ennek segítségével sem tudta tovább szőni leselkedéseit a cancellár, mert a halál által hirtelen eltűnt láb alól. A ki után gróf Ubfeld következett, a ki az ő napának, özvegy gróf Wirmondnőnek ajánlata által a mi különös pártfogónk lett.

Az én dolgainnak eléhaladása azonban napról-napra halasztódott a cancellár által, a mely által is bizonyította azt, hogy ő irántam nem jól érez. Az honnan már három hónap is eltelvén az én sürgetésem a cancellár nyilvános üldözése miatt semmi eléhaladást nem tehetne, az ő gyámnokságával szakítanom kellett, és az én dolgain eléhaladása érdekében, egy más az Istentől rendelt útra tértem, hogy az én fönnebb említett jelmondatomnak igazsága szégyent ne valljon, a mely azt tartja: «hogy az Isten, a mely minden dolognak a maga végét előre elhatározta, az azon vég elérésének eszközeit is előre elrendelte», mert előre elrendelt vala az isteni gondviselés gondossága nekem egy véd-szellemet mintegy az ő felsége családjához tartozó

dámák közül, a kire ő felségétől bizva volt, hogy az audenciát szorgalmazók könyörgéseit ő királyi felségének sorjába juttatná be, és azokat engedelnyyerés után ő felségéhez vezetné be. Ez a grófhölgy a Cocorsovi családból származott volt. A ki ő felségénél engemet bejelentvén a mellettem álló fiamnak kijelentette, hogy ő felsége nekem a kihallgatást kegyelmesen megígérte, ennél fogva nekünk a körülményekre kell figyelmeznünk. Augusztus 3-án össze valánk gyűlve egy ünnepélyes parlament (így) alkalmával a tágas és minden kellemetességet illetőleg jól rendezett schönbruni kertben, a hová nekem is feleségemmel, a királyi jószívűség ritka kegyéből sz. abadbemenetelem vala, a miről alább bővebb említés leszen. Ennek téreस्कéin a királynő sétálva úgy látszott, hogy lépéseit felénk irányozza akihez a legalázatosabban hozzá siettem, s térdeimet meghajtva, a szokott jobbágyi hódolattal nyujtottam át legalázatosabban az erdélyországi nemeskarok levelét a Zaránd-megye két legfelsőbb kerületének ügyében ő királyi felségének küldöttet, ezen szavakkal könyörögvén neki: hogy méltóztassék ő királyi felsége, az ismert vármegyének már megtörtént széltagolása után, a mondott két kerület jövőndöbeli állása és annak törvényhatósága érdekében kegyelmesen körülnézni, intézkedni, a melyre ő felsége latin nyelven, az én bámulásomra így méltóztatott felelni: «Még az én nemző apám idejében történt vala határozás a vármegyének ilyen elválasztásáról». Ezekre én a legalázatosabban így felelek: Valóban igen, legkegyelmesebb felség! Kegyes emlékezetű VI. Károly császár kegyelmesen jóváhagyta ezen vármegye elválasztását, de mégis királyi felséged parancsából a dolog ezen folyó évben hajtódott végre. Ezekre a királyné: «De

mégis Arad vármegyében nem történt elválasztás». A kinek én legalázatosabban felelém: «Hogy Arad-megyében semmi változás nem történt, csak Zaránd-megye osztódott el, a melynek két alsóbb kerülete Magyarországhoz szakadt, és a két felső Erdélyhez, és ezen két felsőbb kerületre nézve kérnek Erdélyország rendei legkegyelmesebb felségedtől gondoskodást és valamely törvényhatósági állást». Ezekre a királynő: «Gondoskodást nyerni fognak: de meglássák mégis, hogy kívánalmaikban újítás ne legyen». Ezek elfolyván én is alázatosan és esekedőleg emlékezetébe hoztam ő felségének az én minapi magánkérelmemet, a legalázatosabban mondván: «Legkegyelmesebb királyi felség! Ne hogy az én annyiszor ismételt kijelöléseim 34 éveken keresztül a fejedelem és haza érdekében saját erszényemből tett költségeim, s annyiszor kiállott fáradtságaim után csak gyanításokkal és sohajtással legyek kénytelen eltávozni ezuttal is királyi könyörületességeid zsámolyától...» Itt félbeszakasztja ő felsége az én beszédemet, és kegyelmesen így szóla: «Talán van valami előterjesztés az én személyemről ő felsége előtt». Ezekre én: «Legkegyelmesebb felség! Igenis ki vagyok jelölve ugyanazon hivatalra, a melyet nem régiben letett felséged erdélyi udvari kancellárja». A melyet ő felsége meghallván; bámuljad kegyes olvasó a legkegyesebb fejedelemnek soha eléggé ki nem emelhető kegyelmességét, a ki nekem ily kegyelmes választ adott: «Az elhatározás idejében önre a legnagyobb ügyelettel leszünk».

Az honnan látván az isteni gondviselésnek ezt az én magányos utazásomban tanúsított jószágát ilyenképen kiáltottam fel: Uram, erős és szánakozó Isten! Te vagy

a királyok királya és azoknak sziveit oda hajtod a hová akard; te, mondom igazságos és különös igazságu vagy menynek földnek ura, a ki a megalázott és kigunyolt szívet nem veted meg, és a te hiveid könyörgéseiről nem feledkezel meg végiglen.

Az udvari nőszobában az udvari legfőbb marschalnő Tiscian grófnő volt; ennek szívét is az Isten a mi ügyünk pártolására hajlította. Voltak nem olyan rég némely erdélyi mágnások Bécsben, mint gróf Székely László, báró Bornemissza vagy Kászoni János, és ha nem csalódom mások is, a kik Bécsben nem keveset időztek, mégis a királyi palotákban az udvari mágnásokkal lehető társalgás, az udvar ismeretes okai miatt nekik megtagadódott. Mindazonáltal a legkegyelmesebb Tiscian grófnő az én feleségemmel, a ki a cseh nyelvet jól értette, akkora barátságot kötött vala, hogy annak közbenjárásával a felséges királynőtől megnyerte, hogy mind nekem, mind a feleségemnek, valahányszor ráérünk, szabad bemenetelünk legyen a királyi palotákba és szobákba, és ott az udvariakkal szabadon társaloghassunk, a mely mégis különben meg nem történhetett, mint mind az én, mind a feleségem nemzetség-fajának leszármaztatása és annak megmutatása által, hogy a mi családunk a mágnások törzséből származott, és az erdélyi fejedelemségbeni legfőbb hivatalok viselését illetőleg, különösen régi. Ezt látván a legkegyelmesebb fejedelem, nekünk általános szabadalmat engedett arra, hogy a felséges udvart látogathassuk.

Az mit nekem ő szentséges felsége augusztus 3-án kegyelmesen megadott kihallgatáson a saját királyi szavával, mind a Zaránd vármegyét illető ügyben, mind saját magánkérélmeim érdekében nekem kegyelmesen

megigérni méltóztatott, mindazoknak beteljesedése szeptember 8-án ment végbe. Mert midőn az udvarhoz tartozók nagygyűlésében a schönbruni palotában én is jelen volnék, és a királyné a szent vecsernye megünneplésére a kápolnába szándékoznék menni, a kamarások rendbe állottak, a szokott módon a királynőt megelőzőn; a királynő pedig a palotán átmenve méltóztatott felém jönni, a ki is engemet, a királyi lábakhoz repültet, régi, és már már csüggedező alattvalóját ezen kegyelmes királyi szavakkal méltóztatott megörvendeztetni: «Már mind a mi királyi kegyünket, mind az ürességben levő hivatalt, mind a többi kérést megfogja nyerni». A királyi szónak három része van. Az első magában foglalja a királyi kegyelem ígétét, a melybe annak nagyobb teljessége tekintetéből az is befoglaltatnék, hogy én valamely ereklét nyerjek, hacsak ez a kegyelmes szándék, a mint azután a referendárius Kozma úr nékem értesemre adta, egy bizonyos valakinek irigysége által előre meg nem akadályozódott volna. A királyi ígétnek második része az udvarhelyi ürességben levő tisztséget illette, a mely a mi cancellárunk hajmeredése és teljes bámulása daczára, az isteni gondviselés gondoskodása, és a királyi jószívűség teljessége folytán, nekem jutott. Aminthogy ezen dolog felől ugyancsak ez a cancellárius a Károly-convent nagyon tisztelendő elnökének egész ilyen siralmasképen panaszolt: «mindent elkövettem — ugymond — a végre, nehogy az udvarhelyi kitűnő tisztség hereticus kezekre jusson; de a királynő szívét nem hajlithattam meg. Miért? mert az legfelsőbb lény kezeiben volt, és adta a spártát annak, akinek akarta.»

A királyi ígét harmadik része Zaránd vármegyének Erdélyhez visszacsatolt két felsőbb kerületét illette,

a mely lépésben is az erdélyi rendek nem csekély bizonyosságait érezték a királyi jószívűségnek; mert nehogy ezen vármegyének még az őskirályoktól adott néven nevezése ezen visszacsatolás által elenyésszék, nem akarta ő királyi felségének kegyelmessége, hogy ez az ősi elnevezés elfelejtődjék; hanem kegyelmesen azt akarta, hogy azon két felsőbb, Erdélyhez vissza kebeleztet és egygyé olvadott kerülete egy egész vármegye rangja és törvényhatóságával megtisztelve maradjon, és ezt egy változhatatlan törvénnyel el is határozta, és e mellett Erdély lakóinak egyformásítása tekintetéből ezen két kerületnek a só szabad használatát is kegyelmesen megengedte.

A mint ezek folynának, elközelgetett az a határnap is, a melyen ő királyi felségének a frankfurti gyűlésre kelle sietnie, hogy ottan a császári méltóságba igtatódjék be. Az honnan az én magánkéréseim ügye is még ingadozó lábon látszának állani. Mert a közpalotában királyi szóval nekem szeptember 8-ára megígért királyi elhatározás, még nem volt a szokott diplomával megerősítve. És mivelhogy gróf Kemény, ő felségének valóságos udvari kamarássa, s egyszersmint a nemes erdélyi udvari cancellária tanácsossa, nekem pedig közlerokonon, talán jó szándékból, azelőtt kevés napokkal ő felsége gyóntatóatyjához menve, azt az én magándolgaimról értesítette volna, én attól úgy féltem, mint a tüztől; nehogy mégis az ő általam való elmellőzését megvetésnek tudja fel, reszketve hozzá közelíttem, és őt, mint az égből számomra rendelt őrző angyalt, irántam nagyon jó akaratúnak találtam. Ennek mindennap az első és bensőbb bejárása van a királynénál, és állásánál fogva ő felsége előtt legbensőbb bizodalomban áll;

a midőn tehát ő felségénél az első kihallgatást nyertem, ennek ő felsége nem gondolva az én csekélységemre, így méltóztatott szólni: «Ezt a tiszteletre méltó öreget ne bocsássuk el vizsgáztatás nélkül a mi trónusunktól». — Ugyanazon gyontatóatya előtt a jezsuiták kolozsvári akadémiájának méltóságos igazgatója Páter Szegedi, a ki irántam a legjobb indulattal volt, rólam minden tudtomon kívül nagyon dicsérőleg emlékezett meg. Ezen indokok által vezéreltetve tehát, a főtisztelendő gyontatóatya engem pártfogása alá vett volt. Midőn tehát a királynénak elkövetkező útja miatt csaknem egészen elcsüggedtem volna, az előbb dicsért gyontatóatya által esedezve kértem ő felségétől: hogy bárcsak ideiglenesen nyerhessem el az ismeretes tisztséget, de a királynő, vele született nagylelkűségénél fogva, így felelt: hogy nekem nem ideiglenes, hanem állandó hivatalt határozott, legyenek tehát jó reménységgel.

De minthogy a kétes dolgok sokféle változásoknak vannak alája vetve, a jelen ügyben sem történik ez másképen. Mert az erdélyi udvari cancellár a frankfurti gyűlésre menni szándékozván, miután Bécsből elindult volna, és gróf Kemény, mint a cancelláriának helyettesített elnöke, ő felségétől különös rendeletet kapna arra nézve, hogy az én diplomámat haladéktalanul kiadassa: a cancellár a felőlem kegyelmesen kiadott királyi elhatározásnak minden áron gátakat akarván vetni, a királyi diplomákra rendesen használni szokott nagyobb pecsétnyomót, magával elvitte, s midőn az sehol sem találtnék, a cancelláriának helyettesített elnöke, ezt az innen eredett nehézséget ő felségének a legalázatosabban bejelentette. Boszankodással hallá a királynő a királyi parancsolatnak elhalasztását és így szólott: valami oka

van annak, hogy miért kellett ezen nyilvános pecsétnek elvivődni, valósággal nem is volt másképen a dolog, mert megírta vala a cancellárius az említett Károly-convent elnökének, hogy ő a nagyobb diplomatiái pecsétet azért vitte el magával Frankfurtba, hogy azalatt az idő alatt a királyi elhatározást a változásnak inkább kitehesse. Azonban ő felsége a helyettesített cancellár gróf Keményt arra figyelmeztette, hogy jöjjön hozzám, és mondaná meg nekem királyi szóval: hogy egész bizalommal nyugodjam meg az ő felségétől nekem kegyelmesen adott válaszbán, mert eltelvén az ő frankfurti gyűlésre tett útja, tüstént gondoskodni fog ő felsége arról, hogy a rólam hangzó királyi diploma is kiadódjék és az én kezeimbe küldődjék, és ezen reménybe megbizva, báró Daniel bizton fog haza menni.

Ugyanezen napon hallottam, hogy Magyarország cancelláriusa, legkegyelmesebb gróf Battyáni Lajos úr, megtudva a királynénak irányomba kimutatott vigasztalását, veleszületett szeretettel, méltósága és egyeneslelkűségével szerencsét kívánt nékem, a mely nagy hősnak (heros) ezen irántami jóságát a legalázatosabban megköszönve és őtet megcsókolva, tőle az úrban búcsút vettem.

Ezek megtörténvén, szeptember 12-én az én legkedvesebb feleségem és István fiammal együtt, megjelentünk az udvari királyi épületben, a mely utolsó udvari látogatást azért tettük meg különösen, nehogy a királyi kegyelemnek irántunk annyiszor tanúsított kegyei után, háládatlanul távozzunk el ő felsége trónusától, ennél fogva az elől dicsért úrhölgy közbenjárása folytán ezen utolsó izben is kihallgatást nyervén, az én búcsúzó

könyörgésemet, a királyi lábak eleibe borulva ilyenképen kezdettem meg:

«Magyar- és Csehország legkegyelmesebb királynői felsége! Midőn legkegyelmesebb fölséged különös és valósággal anyai kegyelmét a legalázatosabb alattvalói hódolattal csókolom azért, hogy az én hosszas és szomorú elmellőzésem után a felséged királyi jósága engem, öreg és hű alattvalóját, a királyi kegyelmek trónusától vigasztalás nélkül eltávozni nem engedett, hanem az ürességben levő és általam mint kijelölt által alázatosan kért udvarhelyszéki hivatalnak kegyelmes rám ruházásával legkegyelmesebb királyi felséged engem elvégre megvigasztalni és megörvendeztetni méltóztatott: egyszersmind soha meg nem szünő hálákat adok felségednek irántam tanúsított ekkora kegyelmiért. Az igaz és könyörülő Isten, aki által a királyok uralkodnak, erősítse meg és tegye örökké tartóvá felséged királyi székét a kegyelem és igazságnak hasonló gyakorolhatásáért, és minden felséges ausztriai háza érdekében kezdett igyekezeteit tegye a legszerencsésebbekké! Én pedig úgy élek és úgy halok meg, mint legkegyelmesebb felségednek legalázatosabb és mindvégig hű öreg alattvalója.»

Ezekre ő királyi legkegyelmesebb fölsége valóban nagylelkűen, és az időhöz képest körülményesen, így válaszolt: «A mi különös kegyelmünkből ruházódott önre a hivatal, és ígérjük önnek további kegyeinket is». A melyek megtörténvén, kegyelmének teljes tetézése fejében nyújtá ő felsége királyi szent kezét, a melyet, miután alázatos csókkal és térdet hajtva fogtam volna föl feleségem és gyermekemmel együtt, ő felsége is a szobát, már beesteledvén, elhagyta.

Itt nem mellőzhetem hallgatással el az én fiamnak irántami különös becsületességét, a ki az én udvarnál történt ilyen nyugtalanságom kezdetitől fogva, mellettem mindig hűségesen állott, és mint nem elfajult fiu, minden serénységgel és tőle kitelhető erővel igyekezett az én törekedéseimet elé mozdítani.

Ugyanazon nap a felseges királynő, a maga felséges császári özvegy anyjánál ebédelvén, délutáni egy óra után megindult Bécsből a frankfurti gyűlésre, nagy ágyúdörgések között. Én a hazámba készülvén, akadályozva voltam abban, hogy a királyi kimenetel ünnepélyességén jelen lehessenek. Feleségem mindazonáltal jelen volt az ünnepélyen, és ezuttal is szerencsés vala a királynőnek szent kezét megcsokolni. Itt pedig méltó lessz megjegyeznem, hogy a mi cancellárunk, mivelhogy a nagyobb diplomáciai pecsétnyomóval, a melyről fönnebb emlékeztünk, a legalább való módon vissza élt, elvesztette azt az előnyt, hogy a cancellária pecsétnyomóit tarthassa, és azok letevődtek a cancellária levéltárába.

Szeptember 16-án délután 2 órakor mi is megindultunk hajón Bécsből Erdély felé. Szilágyi agens úr, barátság kedvéért, kíséronkül csatlakozott Pozsonyig. A hol minket tiszta és igen becsületes ebéddel fogadott igen tisztelendő Milecz Ilyés úr, a ki a nagyobbik fiam néhai Daniel Lajos mellett hét évig nevelő volt, őt a tudományokban kézen fogva vezetvén, és az én oldalom mellett jócska pénzt gyűjtven össze, elment aztán az akadémiákra, és onnan haza jöve, méltónak tartódott arra, hogy a pozsonyi német eklézsiában a papi tisztelteméltó spártával diszítessék föl. Az ügynök úrral az én fiam István visszatér Bécsbe, hogy ott várja meg

a legkegyelmesebb cancellár hazajövetelét, és vegye át tőle az én diplomámat, és egyszersmint a császár és királynő hazajövetelére rendezett ünnepélyeket is megnézhesse. Én pedig az én legkedvesebb feleségemmel utamat a Duna mentében Erdély felé folytatom, miután kölcsönös könyörgések között fiamnak és az ügynök úrnak búcsút mondtam.

Budára érve, ott véget vetettünk a hajókázásnak, és a szárazon mentünk, s aztán szándékunk lévén a mi vejünket báró Wesselényit és az ő kedves feleségét, a mi Polixena leányunkat meglátogatni, eltértünk az útból balra, Zsibó felé, és ott a miénkeket óhajtott állapotban találtuk. És az Istennek a mi egész utunkban reánk árasztott jótéteményeiért örök hálákat adtunk. Azután a reánk viradó nap vasárnap vala, s a helybeli pap tisztelendő Ádám a szószékbe felállván, s a szokott könyörgést előre bocsátván, beszéde alapjául felvette Dan. Cap. 6. v. 21. a Daniel miatt nagyon aggódó és az oroszlánok verméhez, a melybe Daniel vetve volt, közelítő Darius királynak szavait, a ki így szóla: Ó Daniel! élő Istennek szolgája, a te Istened, a kit te állandóan tisztelsz, megszabadíthatott-e téged az oroszlanoktól!? Ez az alapige valóban igen helyesen és szabatosan volt reám alkalmazva, elannyira, hogy nem tudtam magamat a könyvezéstől visszatartani, mert Bécsben valóban ki voltam téve az oroszlánoknak, és pedig előbb Starenberg grófnak, az értekezlet elnökének, a kinek egy szive és egy lelke volt a cancellárral. De az Isten kevés idő mulva őt a maga állomásából a halál által elszólította; a másik, a ki ellenem oroszlán gyanánt leselkedék, vala a cancellár, nekem vérrokonom ugyan, de ellenségem, de a ki mégis az isteni gondviselés gon-

dossága által oly határvonalak közé volt szorítva, hogy az én ügyemet még csak az ujjával sem érinthette. Mert amaz angyali ör, a felséges királynő, megtudván a cancellárnak irántami rossz akaratját, engemet oly biztos helyre helyezett el, a melyet a cancellár cselszövényei még meg sem közelíthettek. Valójában az isteni kegyelem által erős őrizettel voltam megerősítve, a melyet a legkegyesebb és felségesebb fejedelem, az isteni hatalmat utánozva, nekem igen kegyesen nyujtott.

Végre égi jó szellemek kíséretében hazámba szerencsésen haza érkezvén, első gondom az vala, hogy ezen isteni végzés által nekem jutott hivatalba, a szokott beigtatási ünnepélyesség által, ténylegesen beigtatódjam: a melyet diszesítettek számomra gróf Kornis Antal és gróf Bethlen Pál, mint a felséges királyi kormányszéktől e végre kiküldött biztosok. A kik közül az elsőt, nem elég eszélyesen, magam kértem vala meg; mivelhogy nekem vér szerint való atyámfia volt; de a mint azután a következők bebizonyította — a mint a törvénytudósok nevezni szokták — az én vér-árulóm. Mert ez volt, ki az erdélyi udvari cancellár testvérével ellenem veszedelmes cseleket szőtt; báró Orbán Elek ugyanis, a kinek Kornis Antal két ezer forinttal tartozott, körülvette az említett grófot, hogy vigye ki az ő cancellár testvérénél azt, hogy az az Orbán előmbe tevődjék, és ekkor azt a kétezer forint adósságot Kornisnak elengedni. A mit mondott, meglelt, mert a cancellár legnagyobb gyönyörüséget és meglegedését találta mind abban, a mi rám nézve ártalmas és veszedelmes vala. Mert kivitte egy királyi rendeletnél fogva azt, hogy nekem annyi hosszú szolgálati érdemekkel teljesnek, és nálánál kitünőbb törzsből származottnak, előmbe tevődnék, ugyan az az Orbán

báró, a ki nem régiben emelkedett föl a porból, és hozzám semmiképen sem vala hasonlítható. De nagyon fölösleges örömmel, mert egész élete folytában nem nyert alkalmat arra, hogy ilyen előmbetételnek mulékony örömeivel dicsekedhessék. Mert az Isten, a ki a kevélyeknek a maga kegyelmét nem adja, az ő gondviselésének tanácsával kivitte azt, hogy báró Orbán az élő emberek társaságából hirtelen kiszólítva, mielőtt a nyilvános ülésben, a maga elsőbbsége folytán, előttem ítéletet hozhatna, elpusztult. De az én vér-árulóim is, gróf Kornis, szinte hasonló rázkodást vala kénytelen kiállani, mert a midőn az ő tartományi főbiztosi hivatalától jubilálódozott, és az adandó számadás veszélyébe esett volna, sok ezer forintokba marasztalódott el, s e szerint nagy összeg pénzt vesztett el, a melyet összehalmozott vala, s ennyi szorongatásoktól megrongáltatva, végre élni is megszűnt.

1746-ik évben tehát január hónapjában, az elől említett beigtató biztosok által, az egész nemes Udvarhelyszék ünnepélyes gyülekezetében, sőt a külső vármegyéből is nagy számmal és önként oda siető mágnessok karának jelenlétében, a beigtatás a szokott módon megtörtént. Hogy pedig az általános ítélőszék modorából semmi se hiányozzék, a mit egy ünnepélyesség megkívánt, egy s más peres ügy a beigtatás elvégződésével elévevődött, és szellőztetődött. Azalatt a 12 óra elkövetkezvén, nehogy a méltóságos beigtató-biztosok és más jelenlevő mágnessoknak béketűrését az ebéd elhuzódása próbára tegye, a pertárgyalási ülés feloszolván az asztalok az ebéd siettetésére megterítődnek, és nemsokára melléje ültünk. Az ebédet vévén — egy kis szünet beálltával, a vendégeknak kölcsönös üdvözlések között

poharak nyújtatnak, a melyek nem kevesebb vidámságot szülnék, mint a milyen a hasonló ünnepélyeket, a kellő mérsékeltség mellett diszesíteni szokta. A nap azonban, a mely ilyenkor rövid szokott lenni, eltelvén, és az éjszaka már közeledvén, a vendégek közül kiki a maga szállására haza ment, a beigtató biztosok pedig az illő tiszteletdíjakkal ellátva, a következő napon saját tűzhelyeikre mentek vissza, nem különben az idegen mágnások is.

Ilyen formán megtörténvén az én nemes székbe való beiktatásom, úgy gondolám, hogy jó békességben fogom lefolytatni az én tiszti hivatalomat, de mivelhogy a költő állítása szerint a zsarnokok a székely irigységnél semmi nagyobb kényszert föl nem találtak, e szerint ez az uralkodó irigység nekem is nagy bajokat szerzett; mert gróf Kálnoki Ferencz, Csíkszék főkirálybirája, nekem vérszerinti rokonom midőn Udvarhelyszék főtisztsege ürességben vala, a székely nemzet közös pecsétjének ideiglenes tartását magának követelte. Minthogy pedig régi és szokás által szentesített törvénynél fogva a nemzeti pecsét tartásának előnye egyedül Udvarhelyszék főtisztességétilletné, mint fokozatban és kitünőségben a székelyszékek között az elsőt, s mégis gróf Kálnoki az erdélyi udvari cancellárban nagyon bizva, az én gyakran ismételt, sőt a felséges kormányzék által is megújított intéseimre is, a nemzet pecsétjét vissza adni vonakodnék: kénytelen valék magát a felséges udvart fárasztani alázatos esedezéseimmal, a pecsétnek nekem leendő visszaadása végett. Mert ő királyi felsége még a fejedelemségnek ő felségéhez kiküldött követei által is kegyelmesen azt határozta volt, hogy a székely nemzet közös pecsétjének az udvarhelyszéki főkirálybirónál kell tartódni, mint a székelyszékek közt az elsőnél.

Ezek lefolyván, úgy látszék nekem, hogy már ezután hivatalomat nyugodtabban folytathatom. De mivelhogy «Nincsenek a kegyesek soha háború és tusa nélkül, s a jó léleknek mindig akad perelő». Így áll a dolog az én sorsommal is. Mert a midőn az alsóbbrendű tisztí hivatalok természete változó, és a honi törvénynél fogva évenkénti tisztujításoknak lenne kitéve, ezen alsórendű hivatalok változandósága és a hivataskeresők alkalmas és alkalmatlan időben benyújtott kérelmei és csel-szövényei miatt újabb nyugtalanságok származtak reám és az egész székre nézve — s valósággal most is hasonló tömkelegben forgunk le és föl kétséges kedve, és nem fogja fel az eszünk, hogy mit csináljunk? Ha mégis az uralkodó clerusnak szüntelen támasztott csel-szövényei és fenyegetései ellen nem állnának, a székek bevett és törvényé erősödött szokásánál és az osztó igazság parancsánál fogva könnyen kiegyenlítődhetnének a felforgó nehézségek; de oh szerencsétlen sorsa a nyomor-gatott Erdélynek, különösen a mostani időben, oh szerencsétlen korszaka annak, a melyben mi reformátusok legalólról a legfelsőbb fokig mindnyájan és egyenkint olyan helyzetbe jutottunk, mintha szüntelen egy nyakunkat fenyegető rosszat látnánk, a melyet ha az Isten az ő gondviselésének korai tanácsával, és a mi legszentségesebb fejedelmünk, az igazság és egyénesség szeretete, mi rólunk el nem fordít, vége lesz Erdély virágzó nemességének, és az oda ültetett s a Krisztus drága vérével megváltott eklézsiának. De ó szent, igaz, és könyörülő Isten! ne add a vadállatnak a benned bizó lelkeket, és a te szegényeid lelkéről ne felejtkezzél el örökké. Ámen!

Ezeket így előre bocsátván, méltó lesz még valamit,

legalább felültetésen, az én viselt dolgaimról felhoznom. Ámbár a közhivatal folytatása nekem nem kevés bajt adott, még sem engedtem soha magamat a világi és mulékony gondok által úgy elfoglaltatni, hogy az egy szükséges dologra, t. i. az Isten országának és az ő igazságának keresésére (Math. 6. v. 23.) első gondom ne lett volna, az honnan igyekezetemet oda akartam mindig irányozni, hogy az Isten utainak vizsgálására és a boldogság szorgalmatos keresésére minden kitelhető gondot rá fordítsak. Mert a miután az én legkedvesebb emlékezetű feleségemtől, az én ritka erényekkel tündöklő, és a házassági szeretet szent szövetségével hozzám csatolt élettársamnak, legkedvesebb társaságától az isteni akarat bölcs tetszéséből — megfosztódtam volna, miután az én legkedvesebb leányom báró Daniel Polixena is a kiházásnak és a hadadi l. báró Wesselényi István házához történt behelyezésének általa, nemkülönben fiam István, a kegyes emlékezetű kormányzó, néhai Bánffy György unokáját Ágnes grófnőt jövődöbeli élettársul elvévén, ezek mindketten a házasság által az atyai hatalom alól kiszabadultak volna: egyedül maradtam a házamba, — hogy magános életet éljek, és pedig kétségkívül az Isten akaratjából történt ez így, hogy magamat ezenül a szent elmélkedésekre annál szabadabban reá szentelhessem. Az honnan szent használatokra szánt, és az élet szentségének eszközlésére, különösen hasznos könyvek írására szántam el magamat. A minthogy az elsőt «Atyai intések» czime alatt fiam és leányom, s mindazok számára, kik a kegyességet nem szégyenlik, és nem restellik, ki is adtam. A második, a melynek különbféle szent elmélkedések vegyes tárgyai (miscellaniæ), most van sajtó alá rendezve. Ezt a két előfutót rövid időn egy

harmadik is követi, ha az Istennek tetszik nekem erőt és napokat adva, az én igyekezeteimet szerencsétletetni.

Még csak az van hátra: hogy életem rövid, de elég nyomoruságos és már enyészetre hajlandó napjait bevezendő, azt az egyet kérem alázatos könyörgésekkel az én Istenem megmérhetetlen jóságától, hogy ő, a ki engemet öröktől fogva a maga sajátjává kiválasztani, a Krisztus Jézus drága vérével megváltani az ő Krisztus urunk orczáján vissza tündöklő igaz ösmeretére elvezérelni, örök szent lelke által újjá szülni s nem az én jó cselekedeteimért, hanem az ő kegyelméből engem a hit által megigazítani, és teljesen méltatlant fiává fogadni öröktől fogva elhatározta, ne engedje meg, hogy már hanyatló koromban az ő kegyelmének fentartó és megerősítő erejétől a halál árnyékának ezen völgyében elhagyatva legyek, hanem amaz alkalmas időben, amaz idvesség napján mondom, legyen nekem Immánuel, hogy az apostollal, az ő okos hattyudalát én is elfuhaszam a mely így hangzik (2. Tim. Cap. 4. v. 7.). — «Ama nemes harczot megharcoltam, a hitet megtartottam, futásomat elvégeztem». — Végezetre eltévedött nekem az igazság koronája, de nemcsak nekem, hanem mindazoknak, a kik szeretik az ő eljövetelének ama nevezetes napját, a mely napon t. i. a világ idvezítője a Jézus Krisztus a dicsőség országának elvételére kiterjesztett karokkal így fogja hívni az ő megváltottait mondván: «Jertek el én atyámnak áldottai, és birjátok az országot, a mely készítették nektek a világ fundamentumának fölvetődése előtt. Ámen!»

HARMADIK RÉSZ.

A VASVÁRMEGYÉBEN ÉLT DANIELEK.

BEVEZETÉS.

Özvegy Cserei Jánosné, Zathureczky Emilia, a székelly nemzeti muzeum alapítója 1886-ban megküldötte nekem azon levél másolatát, melyet Bucsából (Vasvármegye) Daniel Péter 1766 aug. 28-án irt egy főbiróhoz és sógorához, a mint a felszólításból látható, de hogy ki legyen ez és hová lett intézve ezen levél, a boríték hiánya miatt nem tudhatjuk.

Ezen levél eredetije a székelly nemzeti muzeumban van elhelyezve, mely Csereiné szerint báró Wesselényiék vargyasi bérlője: Kelemen Elektől került hozzá.

Nem lehetetlen, hogy azt az illető, kinek szólt, elküldte az azon korban még életben volt vargyasi báró Daniel Istvánnak, ki nem nagy súlyt fektetvén rá, félre tette. Évek mulva annak halála után kerülhetett a Kelemen birtokába.

Minthogy ezen levél kutatásomnak alapja, egész terjedelmében közlöm:

«Bizodalmas nagy jó uram főbiró, nekem pedig kedves sógor uram!

Minthogy a kegyetlen palatinusa az országnak Thurzó ezen vasvári káptalant expilalta, abban lévő leveleket elégettette legyen, valóban a familiák sok magok igyekezetekben gátlást szenvedvén, s ugyan azért én is ad omnium originem nem

mehetvén, s Erdélyből ide kijött és ezen N.-Vasvármegyében Bucsú nevű helységben bészállott első *Danielt* bizonyosan meg-
 irnom nem tudom, hanem leveleinkből látván, hogy *Daniel György* in anno 1545. a rege Ferdinando szép jóságokat impetrálván következőképpen in anno 1585. *Péter, Lukács, Farkas* és *Boldizsár* fiai, úgy leányai között testamentária dispositiot hagyott, a melyben azt teszi inter reliqua: az őstől maradott jóságokat pedig tudják a fiaim, osszák fel magok között; ebből lehet observálni hogy György előtt is már volt valamely Daniel a ezen földön. Tandem a megnevezett négy fiu, Boldizsáron kívül in anno 1601 osztozkodván, a divisio így emlékezik: «mivel *Boldizsár* öcsénk maga részét nekünk eladta és Erdélybe ment az atyafiak közé», s ellenben sehol fel nem találom a levelekből, hogy vissza jött volna, ha in successoribus élne-é; továbbra, megirt *Péternek, Farkasnak* valának in lineis eorundem fiai: *István, László, György, Lukács* és *János*, de mind ezek tandem deficiáltak; hanem mint már irva van *Daniel Györgynek* lévén fia: *Lukács* ezen *Lukácsnak* fiai valának: *Gáspár, János* és *Miklós, János* és *Miklós* deficiálván, *Gáspártól* származott *Gábor* és *Farkas*, ezen *Farkas* is deficiálván *Gábornak* adott az Ur Isten *Péter, György, Ferencz, Zsigmond, Boldizsár* és *István* mint felnőtt szép fiakat, érdemes fegyver viselő vitézeket, kik közül obester lévén *György* a török fogságból kiszabadulván így irt az édes anyjának: «a karácsonyi ünnepekre fel nem mehetttem, mert Erdélyben az atyafiaknál elkéstem.» Tandem a sok *Daniel* elfogyván, most irt *István* nemze engemet és a nem régen magtalanul meghalt kedves *István* öcsémet, nekem is semminemű gyermekem nem lévén, nekem kell azt megérnem, hogy meghalálózásommal familiám neve, ha csak még az Ur Isten Erdélyből ki nem vezet, itten eltöröltetik, és az én familiám czímere — mely két oroszlánból, azoknak mindenkének első bal lába körmei között egy török fő, másik lába körmei pedig kivont kardot s abban ugyan török fejet vonva tartván — meghanyatlik: bár csak tehát a felséges

Ur Isten oly kegyelmet méltóztatnék hozzám nyújtani, hogy e világban lennék szerencsés egy Danielt látni és megismerni. Én ugyan báró *Daniel Istvánt* circa annum 1741-mum Bécsben láttam, de vele nem szólhattam, halván recenter gróf Niezky Kristof uraságtól, hogy kálvinista lett volna, lévén akkoron Arianus. Itten Vetessi regimentben is *Daniel György* vala, a ki Bucsutól egy orányira marsérozott és rostogolt is, de későn tudtam meg. Ugy hallom, hogy most is szeretnék a katonáskodást, mert itten is majd mind katonák valának; azért szegények el is fogyanak, lévén leginkább barna színű, nagy fekete szemű, vállas, hasas emberek.

In reliquo bizalmason kérem sogor uramat, midőn Palásti János urnak irand ne terheltessék az urnak köteles szolgálatom ajánlásával azt is megírni, hogy már e földön csak magam legyek s tudná és írnia is meg, hogy a bément *Boldizsárnak* vannak-e maradékai és Daniel termék, nekem írának, örülvén egymásnak, hogy egy familiábéliek vagyunk és tudositának, hogy mely időben és *Györgyöt* tartják-e elsőbben kijötnék, avagy más előtte valót, mert én mit irtam, mindenek egy divisionalibus literisque authenticis vannak írva. Én successiot avagy egyéb pretensiot nem formálok, mert ha száz ezer milliom successiom volna is Erdélyben, tiszta igaz szívvél száz ezer milliomszor oda hagyom és a kikhél van, azoknak ajándékozom; mind azon által mivel a vérséget szeretni illik és jó, azért akarnám, ha valamelyik nekem, per Viennam Ginzium Rohonez inde Buesu, írna; én viszont kinek kinek lakását megtudván, örömem leszen az írásom. Feleségem testvér bátyjának is a fia Döry László uram az erdélyi militia között van, bár csak ő kegyelme ismerkedne meg uri véreimmal ugy írna is.

Gróf Mikesné — kinek édes anyjával nagyanyám testvér vala — majd erővel bé kívánt vinni Erdélybe, de még azon időben több fia nem vala az atyámnak, nem adtanak nékie, sőt oly szeretettel és vágyodással vagyok, csak Isten egészségemet

adja, ha megtudnám mely felé kellene utamat venni és melyik Daniel hol lakna, bé is menni kívánnék, avagy ha Pesten conveniálhatnék ugyan akarnám, mert az hamarább lenne. Így tehát reiterálván minden írásomat és kérésemet, magamat uri favoriban bizodalmason továbbra is helyezettve állandosan megmaradok

Bizodalmas nagy jó uramnak s kedves sogor uramnak
Bucu 28. augusti 1766.

köteles igaz szolgája

Daniel Péter m. pr.»

Ezen levél nyomán fordultam Thaly Kálmán kedves barátomhoz, ki a legnagyobb készséggel segített feladatomban, mely főképp abból állott, hogy tájékozzam magamat az iránt, hogy a vargyasi Daniel család volt-e rokonsági egybeköttetésben a Vasvármegyében élt Daniel családdal.

Kutattam több irányban, a végén megismerkedtem Szombathelyen Vajda Bertával, ki anyai ágon a vasmegyei Danielektől származik, kit személyesen felkeresve a legnagyobb szivességgel közölte velem családi leveleit, melyekből meggyőződtem a Daniel Péter levele tartalmának valódiságáról.

Egy régi családi leszármazási táblát is lemásoltam, melyet alkalmasint a levélíró Péter állított össze, és ezt hiteles adatok alapján kiegészítve ezen értekezés végéhez csatolok.

A számos magánegyének mellett a Vasvármegye levéltárából, úgyszintén a Vasvár-Szombathelyi káptalan levéltárából is több eredeti levelet másolt le számomra Balog Gyula megyei allevéltárnok, kit nekem Radó Kálmán főispán ajánlott.

Mindezen utakon nyert adatok közül azonban a két család egybeköttetésére egy sem vonatkozik.

Szóbeli hagyomány szerint valamely erdélyi Daniel ott bizonyos csinyt követett volna el, és a büntetés alól menekült volna Vasvármegyébe.

D. Péter is azt írja levelében, hogy az első Daniel, ki Erdélyből kijött, Vasvármegyében Bucusu nevű helységbe telepedett meg, de sem ennek nevét, sem a megtelepedés körülményeit nem tudta.

Ha ennek némi hitelt adhatunk, úgy ez a régi és azon korban történhetett, melyről sem a vargyasi, sem a vasvármegyei Daniel-család levelekkel nem bir.

Thurzó György nádor a vasvári káptalant feldulatta. Ha lehettek is régibb levelek, melyek a vasmegyei Danieleket érdekelhették, elenyésztek, mint említi a levélíró Péter.

Ha szintén a családunkali egybeköttetés nyomára nem akadtam is, mégis érdekesnek tartom kutatásaim eredményét összefoglalni és felemlíteni az egyes családi tagokról legalább azon adatokat, melyek előttem ösmertetéseket.

Feltűnő, hogy a vasmegyei Danielek közül több oly nevek keresztteltetett, mint a vargyasiban. Ilyenek többek közt: Péter, Lukács, Ferencz, István, György, László, Gábor, János nevek. Ezeknek életkoruk is részint azonos az azon korban élt hasonló nevű vargyasi Danielekkel. Épp ez mutat arra, hogy az egybeköttetés, ha valamikor létezhetett is, megszakadott, illetőleg nem tartatott fenn. Jelesen a II. Rákóczi Ferencz korszakában szerepelt. *I. Ferencz, II. György* bizonyára alighanem találkoztak azon vargyasi Danielekkel, kiknek már feladatoknál fogva is érintkezni kellett azokkal, mint a kik szintén

a szabadság ügyéért küzdöttek, s kivált Péter, a ki mint fegyverhordozó, az udvarnál tartózkodott, közelről ismeré a vasmegyei Daniel Györgyöt, a ki szárnysegéd, az udvari karabélyosok főtisztje, végül ezredese volt.

Vagy már akkor az érintett hagyomány az egybeköttetésre nézve elenyészett. Avagy nem is állott érdekbe ezt kutatni. Csakis az utolsó Daniel Péter keresi az erdélyi Danielekkel egybeköttetést. De ő is főképp az Erdélyben telepedett I. Boldizsár lehető utódaival. De mi történt ezen Boldizsárral? arról nincs adat, úgy arról sincs, hogy hová telepedett meg, nős volt-e és nemzete utódokat? Nyoma ugyan van annak, hogy a család némely tagja az erdélyi rokonokat felkereste, de hogy kik voltak ezek és hol laktak, ezekre adat nincs.

Boldizsár, ha meg is telepedett Erdélybe, a vargyasi Danielekkel egybeköttetésbe nem léphetett. Ellen esetben valami adat legalább magánlevélben szólna erről. Ezen bejövetel 1600-nak az első felére esik, már pedig azon időszaktól kezdve a vargyasi Daniel-család levéltára oly gazdag, mikép valami adatra én — ki azt teljesen átkutattam — akadtam volna.

Az előadottak szerint, ha némi rokonsági egybeköttetés a vargyasi és vasmegyei Danielek között lehetett volna is, az, mint fennebb íram, csakis a régi korra vihető vissza a hagyomány alapján.

Hogy mely Daniel család lehetett, melylyel a vasmegyei Daniel-család rokonságba állhatott nem is képzelhetem, mert Erdélyben többféle Danielek vannak ugyan, kik legnagyobb részben örmény eredetűek, de ezekkel tekintve a régi korszellemét és aristokratikus felfogásokat, a vasvármegyei régi nemes Daniel-család rokonsági

egybeköttetésbe alig léphetett. Hisz ezek egy részét csak Mária Terézia tette nemesekké.

A vasvármegyei Danielek levelei közt sem nemesi, sem címeres levélre nem akadtam, mi némileg székely származásra mutatna. De hátha volt, csak a vasvári káptalan feldulásakor elpusztult. Tehát a család eredetét és az erdélyiekkel való egybeköttetést homály fedi.

Még hátra lenne egy körülmény, mely a vargyasi Daniel-családdal egybeköttetésre vezethetne és ez a családi címér ugyanazonossága. De ennek ép ellenkezője áll. Ugyanis a vargyasi Daniel-család címere a nyakán átlőtt hattyú, a vasmegyeieké pedig két oroszlán, melyek karmaikban kivont kardot tartanak átszúrt török fejjel, melyet a levélíró Daniel Péter pecsétlenyomata után le is vettem. Különben eltérő címerek mellett is a közös származás nem volna kizárva, ha egyéb adat bizonyítaná.

Mielőtt áttérnék az egyes családi tagokról szóló adatokra, felemlítem miszerint rövidség okáért a források idézése e szerint értelmezendő: D. P. l. (Daniel Péter levele), vasv. káp. (vasvári káptalan), vas-m. lt. (vasvármegye levéltár), ered. cs. lt. (eredetije a Vajda családi levéltárban.)

A vasvármegyei Daniel-család eredetéről és egyes tagjairól.

A család eredetéről adatok hiányában mit se írhatok.

Előnevek Szolonokról fordul elé, némely okmányban olykor Bucsuról is, hol a főbirtokuk lehetett. Hagyomány szerint a rom. kath. templomot Bucsuban a család tagjai építették.

Nemesek voltak ők már 1555 előtt, mert ezen évben kelt eredeti okmány szerint I. György Ferdinand király rendeletére a vasvári káptalan megbízottja által «Zolonoki» egy egész, «Drumolyban három sessioban beiktatván már nemesnek iratik, még pedig így: «Nobilis Cheorgy Danjel.»¹ De az előtt jóval birtak ősi birtokokat, mint III. Péter levelében említi.»

I. György.

Erről szóló adatok 1555 —1583-ig terjednek. Végrendelete 1583-ban kelt, melyben Battyány Boldizsárt kéri fel főtutornak.

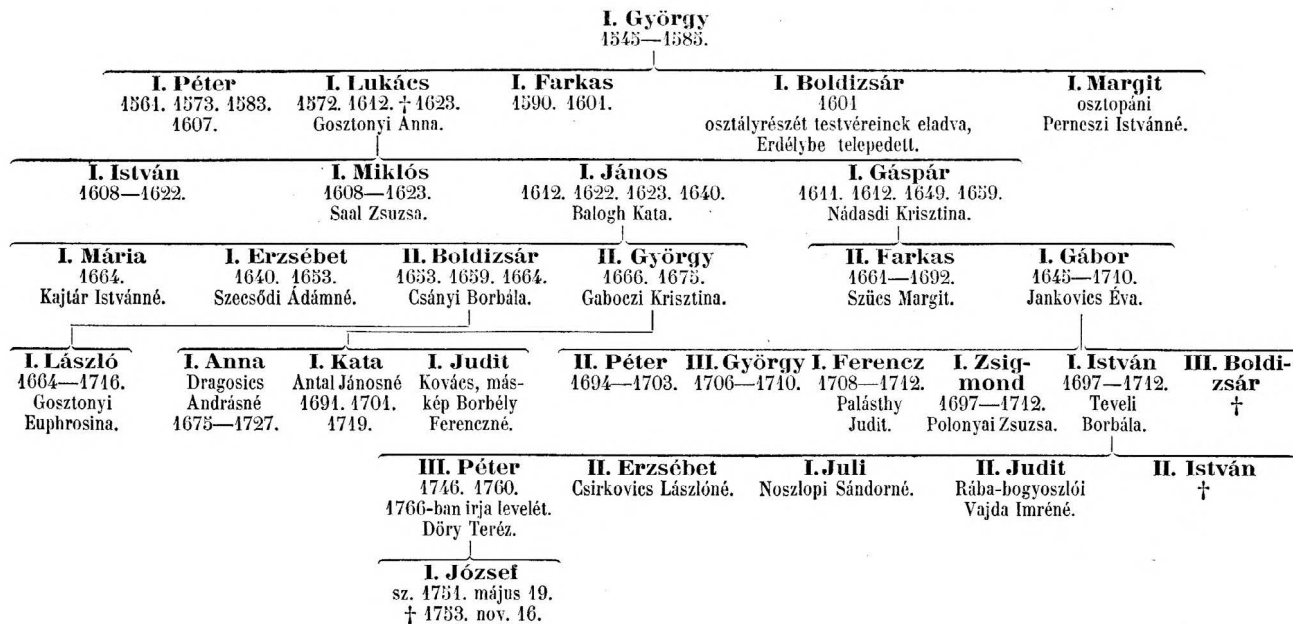
Drumolyban lévő birtokát Farkas fiának hagyja, Boldizsárnak a szoloniki udvarházat, de úgy, hogy együtt osztatlanul birják, hogy ha a két kisebb fiának magva szakadna, a birtok szálljon a két idősebb fiára. Péter és Lukácsnak más birtokokat hágy; de ezek neveit ki nem olvashattam. Különben ezen végrendekezés ezzel záródik: «Az östül maradt jószágot pedig tudják hol vagyon osztozzanak vele.»² Kérdés előttem ezen jószágok holléte, úgy azoké, melyeket Péter említ, mint olyanokat, melyeket Ferdinand király Györgynek 1545-ben adományozott.³ Ezen György és fia Péter 1561-ben Vas megyében felső őri nemes Görög Ambrus és Gergelynek (kik azért, mert atyai vérről szennyezték be kezüket, notáztattak és jószágukat elvesztették, de többek közbenjárására kegyelmet nyertek) 26 forint lefizetése mellett visszaadják a felső őri nemes udvar-

¹ Ered. cs. lt.

² Ered. cs. lt.

³ D. P. l.

Vasvármegyei Danielek leszármazási táblája 1545—1766.

házukat, de oly feltétel alatt, hogy ha gyermektelenül halnának el, azon udvarház ismét reájuk szálljon.¹

I. Péter.

Az I. György fiáról 1561., 1573., 1583. és 1601-ről vannak adatok, azonban ezek közül csak az 1573-beli okmány ismeretes előttem, melyben felső őri nemes Hebel Lukács tiltakozik az ellen, hogy Daniel Péter Vasmegyében néhai Fythos János jobbágyi jóságának középrészét elfoglalta,² tehát jobbágyiban is volt birtokuk.

I. Lukács, szintén az I. György fia.

Felesége Gosztonyi Anna. I. Lukácsról több okmányok vannak a vajda cs. ltárában az 1572—1623-dik évig, mely évtől kezdve Gosztonyi Anna mint özvegy szerepel, tehát férje ekkor már nem lehetett életben.³

I. Farkas, az I. György fia.

Ennek neje Magdolna, kinek vezetékneve nincs feljegyezve, csak az, hogy előbb Csányi Bernárd neje volt. Életkoráról szóló adatok 1590. 1601. évekről említettnek.

I. Boldizsár, az I. György negyedik fia.

Ez 1601-ben junius 4-én kelt egyezmény szerint a «Zalonokbeli» jóságát I. Farkas fivérének zálogba adja,

¹ V. k. 1561-ki jk. sz. 119.

² Ered. v. kap. 1573-iki jk. sz. 23.

³ Ered. v. kap. 1608-iki jk. sz. 249.

még pedig ezen kifejezéssel: «Hogy mikor Daniel Boldizsár eladván itten Zalonokban az ő részjóságát, Erdélybe ment, vett fel az ő bátyától Daniel Farkastól in paratis hung. fl. 40.» zálogba adván oly módon, hogy míg az osztály meg nem lesz, ahhoz ne nyulhasson. Az írt évben az osztály véghez menvén, a testvérek úgy egyeztek, hogy a Boldizsár része becsértékben maradjon Farkasnak. Ugyanekkor az ingóságok iránt is kiegyeztek.*

Mindezen eredeti egyezmény, mind a levélíró Péter szerint, kétségtelen, hogy I. Boldizsár a mint testvéreivel megosztozott, Erdélyben véglegesen letelepedett, hová már az előtt, midőn I. Farkastól a 40 frtot felvette, lement. Azonban feltűnő, mikép a levélíró Péter 1766-ban ennek utódairól mit se tudott. Melynek értelmezése az lehet, hogy I. Boldizsár utódai jóval az előtt kihaltak, és így Péterrel a családi egybeköttetés megszűnt, vagy még az előtt jóval megszakadott.

I. Margit, az I. György egyetlen leánya, férjezett osztopáni Perneszi Istvánné.

I. György négy fiai közül, minekutána a III. Péter által összeállított leszármazási táblában csak az I. Lukács neve után vannak utódok feljegyezve, fel kell tennünk, hogy I. Péter és I. Farkas utódok nélkül haltak el, avagy nem is voltak házasok. I. Boldizsárról pedig nem tudni vajjon Erdélyben alapított-e családot, vagy sem, mert róla az idézett adatokon kívül másokra nem találtam.

* Ered. V. cs. ltárban.

I. István, az I. Lukács és Gosztonyi Anna fia.

Életkoráról szóló adatok 1608—1622-ik évek közötti időről fordulnak elé. Lehet, hogy ez sem volt nős és így utódot sem hagyott maga után.

I. Miklós, az I. Lukács és Gosztonyi Anna fia,

kiről 1608—1623-ig terjedő időszakból szól néhány adat. Ezek között említésre méltó a vasvár-szombathelyi káptalan előtt kötött örökös vásárszerződés, mely szerint 1608-ban Daniel Miklós és ennek neje Saal Zsuzsa, úgy a Miklós testvére, István megveszik Saal Zsigmondnak Vasmegyében Septében lévő nemes udvarházát minden utána tartozó külsőkkel és járulékokkal együtt 250 magyar forintokkal. Ezen okmány szerint Saal Farkasnak Zekel Judittól való leánya: Saal Zsuzsa és fia Saal Zsigmond. Zekel Judit itt mint Csathai Farkas özvegye említettetik.¹ I. Miklósnak voltak fiai, de azok nevei nem fordulnak elő az 1623-beli osztálylevélben, a mikor I. Lukács özvegye Gosztonyi Anna, I. János és I. Gáspár, úgy a néhai I. Miklós fiaival osztozik.²

I. János, az I. Lukács és Gosztonyi Anna fia.

A fennemlített káptalani okmány szerint I. János I. Gáspár testvérevel és az elhalt I. Miklós fiaival 1623-ban osztozik, mely alkalommal özvegy édes anyjuk

¹ Ered. v. káp. 1608-iki jk. sz. 249.

² Ered. v. káp. 1623-iki jk. sz. 293.

is részt kap, e szerint: a gosztoni nemes curia jut az özvegynek, úgy a kánási erdőnek negyedrésze. I. Gáspár kapja a bucsui curiát. De a Bucsuban és Gosztonon lévő szántók, rétek és erdők I. Gáspár, I. János és az I. Miklós fiai között egyenlőleg oszlanak, azonban ezeknek megnevezése és területe nincs megemlítve.

Ezen osztálylevél részleteit mellőzve, megemlítendőnek tartom, hogy Bucsuban 13., Gosztonyban 5 és fél külsőssel bíró jobbágytelek, Németfokiban (így) két hasonló telek lett felosztva. Ezeken kívül Gosztonyban 3 és fél zsellértelek.

I. János ugyan 1623-ban I. Gáspár testvérének zálogba adja a «Zoloniki jószágnak» (így) nevezett egész ősi birtokát, mely bal felől nagyságos Battyányi Ferencz, jobb felől Kuktik György szomszédságában fekszik, minden hozzá tartozó részekkel 100 magyar forintokba, mely összegből 30 frt, német garasokban 70 frt pedig két forintos tallérokban fizettetvén, kötelezi magát a kiváltáskor 30 frt erejéig hasonlóképp német garasok vagy jóféle «Dutkok», hetven forint összegben pedig szintén tallérok fizetésére.* I. János, neje volt Balogh Kata.

I. Gáspár, az I. Lukács és Gosztonyi Anna fia.

Életkorából néhány adat 1511-től 1659-ik évig maradt fenn. Ezek közül én csak azon 1623-iki osztálylevelet ismerem, melyet már előbb tárgyaltam.

I. Gáspár neje volt Nádasdi Krisztina. Végezve az I. Lukács négy fiaival, térjünk át I. János gyermekeire.

* Ered. v. káp. 1623-iki jk. sz. 277.

I. Mária.

I. János és Balogh Kata leánya, Kajtár Istvánné 1664-ben.

I. Erzsébet.

I. János és Balogh Kata második leánya, kiről III. Péter feljegyzése szerint 1640 és 1653-ról vannak adatok, férjezett Szecsődi Ádámné.

II. Boldizsár.

Az I. János és Balogh Kata fiáról 1653., 1659. és 1664-ik évekről lesznek iratok a Vajda-család levéltárában, neje volt Csányi Borbála.

II. György, az I. János és Balogh Kata második fia.

Élt az 1666. és 1675-ik években mint nagykorú, mert ezen évekről vannak róla okmányok. Neje Gaboczi Krisztina, ki másodszor férjhez ment Farkas Pálhoz.

II. Farkas, az I. Gáspár fia Nádasdi Krisztinától.

Erről sok adatot jegyez fel III. Péter, melyek 1661-től az 1692-ik évek közötti időről kelnek. Neje Szűcs Margit.

I. Gábor, az I. Gáspár és Nádasdi Krisztina második fia.

Erről az 1645 és 1710 közötti időszakból több adatok vannak a Vajda-család levéltárában. Érdekes az

1662 február 15-én kelt egyezmény, mely szerint II. György, II. Farkas és I. Gábor örökösön eladják a vasmegyei «Solonok» mező város melletti nemes pusztá curiájokat gróf Battyány Kristófnak, kinek allodiuma dél felől szomszédos, úgy a «Solonoki» várhoz (castrum) tartozó «Drumoly» községben lévő három colonialis sessiójukat minden azokhoz tartozó külsőkkel együtt 600 magyar forintokért.¹ Minthogy I. Gáspárnak csak két fiáról, II. Farkas és I. Gáborról van említés, az ezen okmányban előforduló György, alkalmasint az I. János fia lehet, ki a családi leszármazási táblában mint I. György van bejegyezve, és e szerint unokatestvér lévén II. Farkas és I. Gáborral, az eladás tárgyát képező birtokot közösen birván, együttesen adták el. Különben megjegyzem, hogy ezen okmányban arról, hogy az illetők testvérek lennének, vagy az egyik unokatestvér, nincs említés.

I. Gábor, Jankovics Farkas leányát Évát házastársul eljegyezvén 1666 márcz. 4-én, a káptalan előtt leköti a részére felajánlott 800 frt nászajándékba, ezen ország bármely megyéjében találtató javait és pedig oly módon, hogy ha ő, neje előtt — gyermekek hátrahagyása nélkül — halna el, örökösei nejétől a lekötött birtokokot addig át ne vehessék, míg neki a 800 frt nászajándékot le nem fizetik.²

Ugyan ő tekintettel lévén Német János nevű jobbagya hű szolgálatára, és meggondolván azt is, hogy tőle 80 magyar forintot felvett, őt és nejét, Szalay Annát úgy ezeknek gyermekeiket: Istvánt, Györgyöt és

¹ Ered. v. káp. 1662-iki jk. sz. 9.

² Ered. v. káp. 1666. évi jk. sz. 103.

Ferenczet, és ezeknek mindkét nemű utódait, földes-
 úri jogánál fogva a jobbágyi állapotból felszabadítván,
 engedélyt ad arra, hogy a királytól nemeslevelet
 (literas armales) kérhessen, s ha nyer, azt szabadon
 használhassa.¹

De mielőtt I. Gábor és Jankovics Éva hat gyer-
 mekeiről szólnánk, térjünk vissza II. Boldizsár és
 II. György gyermekeire.

I. László, a II. Boldizsár és Csányi Borbála fia, kiről nincs
 adat, hogy nős lett volna.

Életkorából 1664-től 1716-ig vannak okmányok a
 Vajda-család levéltárában, melyeknek tartalma előttem
 ismeretlen. Neje Gosztonyi Euphrosina. I. László és
 neje 1693-ban tiltakoznak a Vasdinyei Judittal — ki
 előbb Gosztonyi Péterné volt, most pedig a Polány
 Menyhért özvegye — mint anya és anyóssal kötött
 szerződés ellen.

Tiltakozók elismerik ugyan, hogy Vasmegyében
 Gosztonyban lévő nemesi udvarházukat Vasdinyei Judit
 asszonynak 200 magyar forintokért bizonyos feltételek
 mellett kezébe bocsátották, de mivel az erről kiállított
 szerződés némely pontja reájuk nézve sérelmes, azt
 egészben és részleteiben visszavonják és semmisnek nyil-
 vánítják.²

I. László szorult helyzetben lehetett, midőn 1698
 szept. 21-én Józsa Péter nevű jobbágyát, ki előbb a
 gosztonyi jószágban volt, most pedig Maraczon tartóz-

¹ Ered. v. káp. 1675. évi jk. sz. 22.

² Ered. v. káp. 1693-iki jk. sz. 67.

odik. Mihály, György, István és Péter fiaival és ezek utódaival 20 magyar forintokért eladja Surányi Sigray Józsefnek, és neje Sárkány Magdolnának, kötelezvén magát, hogy annak birtoklásában minden törvényes háborgatók ellen megvédi.¹

I. László 1700 ápril 23-án újból megjelenvén a káptalan előtt — szorult helyzete miatt — a következő örök vásári szerződést teszi, melynek kivonata ez: Daniel László kinek apja volt Daniel Boldizsár, anyja Csányi Borbála — a Csányi György és osztópáni Perneszi Borbála leánya — azon két nemestelket, melyeket nagyapja néhai Vaspöri Miklósnak 24 tallérokért zálogba adta 12 forint, ráadásával összesen tehát 60 m. forintokért örökösön eladja nemes Nagy István és Ferencznek, a Nagy János és Vaspöri Ilona fiainak. Ezen Ilona apja volt az említett nemes Vaspöri Miklós.

Ezen két telek közül az egyik Vaspör községében, a más Zalavármegyében Belencze Csátárvize nevű praediumban fekszik, mind kettőnek szomszédja a nemes Ányos Zsigmond jobbágy telke.²

I. Anna.

A II. György és Gabóczi Krisztina leánya, férjezett Drágosics Andrásné.

I. Kata, Antal Jánosné.

¹ Ered. v. káp. 1698-iki jk. sz. 131.

² Ered. v. káp. 1700-beli jk. sz. 35.

I. Judit, Kovács, másképp Borbély Ferenczné.

Mind a három nőtestvérek ugyan a II. György leányai, életkoruk 1675 és 1727 évek közötti időszakra esik. Nyoma nincs annak, hogy II. Györgynek fiutóda maradott volna.

I. Gábor és Jankovics Éva hat fiáról, u. m. II. Péter, III. György, I. Ferencz, I. Zsigmond I. István és III. Boldizsárról alább lesz említés, ezek némelyikéről érdekesebb adatokat sorolhatok fel. Egyelőre megemlítem, hogy I. Ferencz 1687 jan. 11-én megjelenvén a káptalan előtt, ott úgy maga, valamint Zsigmond, György, István, Péter és Boldizsár testvérei nevében kijelenti, hogy tekintettel lévén Posgár Mihály jobbágyának és hasonló nevű fiának bucsui jószágán teljesített szolgálataikra és figyelembe véve némely jó akaróinak érettek tett kéréseiket, úgyszintén azt is, hogy neki bizonyos szükségében 40 m. forintot adott: őt s mindkét nemű utódait mindazon szolgálatok és szolgálmányok alól, melyekkel neki és testvéreinek tartozott, felmenti és szabadnak nyilvánítja, bucsui birtokában lévő testvérei ezután is jobbágyi kötelékben maradván, és engedélyt ad, hogy a királytól nemeslevelet kérhessen, s ha nyer, azt szabadon használhassa.* Ezen okmány teljesen igazolja, hogy hat fiú testvérek voltak. Lássuk már őket rendre.

II. Péter.

Életkoráról vannak adatok az 1694-ik évtől, az 1703-ik évig terjedő időből.

* Ered. v. káp. 1687-iki jk. sz. 3.

III. György.

Ez járt Erdélyben az atyafiak látogatására, a mint a levélíró Péter írja. Obester volt és török fogsága után Erdélyből az anyjának azt írja, hogy a karácsonyi ünnepekre nem jöhetett, mert Erdélyben az atyafiaknál elkésett. Kár, hogy Péter nem közli, hogy mely évben járt Erdélyben, és ott kiknél és hol töltötte az ünnepeket. Ő azt sem írja meg, hogy hol volt obester és mikor esett török fogságba, vagy mikor és minő körülmények közt szabadult meg onnan. Szóval mindezen körülményekre csak rámutat; de az egészet homályba hagyja. Azonban részletesebb és biztosabb adatok azok, melyek III. Györgynek, II. Rákóczi Ferencz szabadságharczának idejéből keltek. Ugyanis 1707 szeptember 3-ról Beniczky Gáspár naplójában ezt írja róla: «Az nap nemzetes Daniel György general adjutánt ő felsége parancsolatjából Munkácsra ment bizonyos török követ-eleiben, kit Homonnán excipiálni fogja ő felsége.»¹ Október 24. «Mai nap generál adjutánt Daniel György Egerben Viza püspökkel küldetett.»² Az 1708-ik évről ezen feljegyzések fordulnak elé róla, január 1. «Az nap Daniel György general adjutánt postán küldetett Lőcsére.» Január 3. Az nap egy bizonyos lengyel és tekintetes Ráday Pál, Szalay Pál és gen. adjut. Daniel György Lubomirszky Herczegtől érkeztek, az kiknek audentiájok leve ő felségénél.» April 4. «Gen. adjut. Eger-felé küldetett.» Május 14. «Daniel György is gen. adjut. postán Egerből visszajött.» Aug. 13. «Mai

¹ Rákóczi-tár, kiadja Thaly K. 1866-ban I. k. l. 42.

² Ugyanott l. 58.

nap nemzetes vitézlő Daniel György gen. adjut. visszajött.»¹

III. György nem csak general adjutántja volt Rákóczi-nak, hanem utóbb hadseregében is mint alezredes szolgált. Ugyanis Thaly Kálmán a «Tényleges létszámok és hadi felszerelés Rákóczi hadseregének ezredeiben» című értekezésében a többek közt ezt írja, lovasság: «ezredes volt Mitéczi és Liszkai Ordódy György alezredes Daniel György.»² Itt kihagytam Daniel Gy. neve elől a vargyasi előnevet, melyet Thaly tévedésből használhatott, mert a vargyasi Danielek közül csak egy György élt, de az nem szolgált Rákóczi Ferencz alatt. Különben is életkora annál közelebb időre esik.

Thaly Kálmán, a Rákóczi kor legalaposabb írója, III. Györgyről ezeket írja nekem: «Daniel György egyik hadsegéde vagy fegyverhordozója volt Rákóczi fejedelemnek, ki őt aztán utóbb a saját udvari karabélyos ezrede őrnagyává tette, majd jól viselkedvén, Pázmándy Pál alezredes halála után alezredessé léptette elő. 1710 elején pedig a karabélyosok addigi parancsnoka Ordódy György érsek-újvári parancsnok lévén: Daniel György ezredessé lőn, és az udvari karabélyos ezred vezénylete reá bízott u. m. márczius végén, vagy április elején. Ő vezénylet aztán ezen ezredet egészen a szerencsétlen elestéig.»³ Melyről újból ezen alábbi érdekes jelentést közölt, melyet Dancs István kurucz lovastiszt Tamásiról 1710 szept. 2-dikáról irt gróf Eszterházi Antal tábornoknak: «A tegnapi actusról kívántam Excellen-

¹ Ugyan Rákóczi-tár I. k. l. 83. 84. 113. 123 és 152.

² Hadtört. Közlemények 1891. évf. l. 164. szerk. Rónai Horváth Jenő.

³ Thaly K. ered. levele 1872 decz. 6-ki kelettel.

tiádat voltaképpen tudósítanom, a mint Sip (Zsip) nevű helységről csoportostúl kiindultam, lévén circiter 130 katonával, találkoztam felső Batkánál (Gömörben a Balog völgyében) össze Daniel György urammal, az ki is beszélgetvén véllem, úgy végeztük, hogy ha ellenségtől valamit értünk: egyik a másikat tudósítsuk. Én Balog (t. i. a falu) felé utazván, ő kegyelme maga veszedelmére, az mellette lévő szép hadat (udvari karabélyos ezred) három faluban úgymint Radmócz-Újfaluban és Sipben dislocálta, — maga pedig némely tisztekkel és egynéhány katonával Czakóban, (Gömör, Rima-Szécshez északra, félórányira) minden strázsa állítás nélkül (?) beszállott. Valamiként Kurdis (somosközi labancz kapitány) nevű labancz kapitány hatvanharmad magával — rima-szécsiek olvasták meg — rája ütven és nagy könnyen széllal vervén, maga Daniel György uram ugyan fegyvert kapván s két lövésben holtan a földre esvén, azon ellenség maga szándékát inye szerint perágálta, az felül irt falukról az oda osztott katonaság, árnltság* későn secundérozván s mi is egy mélyföldről mig oda értünk: az derék nyereséggel annyira lódult Kurdis, — semmiképpen be nem lehetett érni. A mint érthettem, circiter 1000 tallérig készpénzt nyert, 55 lovat. Szent-Györgyi nevű tiszt is esett el Daniel uram mellett, és trombitássát elvitték (rabul), de reliquo semmi rabot nem vittek.

Gyalog katona feles maradott, (t. i. kiknek lovukat elvitték.) Cseh-Brézonál mondják Viardot cs. tábornok, a ki ellen Daniel küldetett volt a Sajó mellől az ongai

* Az udvari karabélyos ezrednek volt egy árnltokból és álbánokból álló százada. Th. K.

táborrol, Eszterházy Antal által igen hányja a cselt, már Divényig fel ment volt, meg visszatért. Most arra lévén Deszpot Tamás nevű hadnagyunk, bizonyoson meg hozza hollétit nékie, kirül Excellentiádat tudósítani éjjel-nappal fogja kapitány uram, (Jeszenszky Ferencz alezredes) vagy pedig magunk is arra sietünk, ha az alatt összevehetjük a katonaságot. Kivánván ezen levelem stb.¹

III. György híven és kitünően szolgálhatta Rákóczit, mert különben nem lett volna megbízva az udvari test-őrző karabélyosok vezényletével. Életét is a csatamezőn végezte. Még két érdekes adatra akadván róla, azokat egész terjedelmükben közlöm, e szerint: «Én alább irt recognoscalom hogy tekintetes nemzetes Daniel György uram ő kegyelmétől vettem fel a felséges fejedelem számára kölcsön, háromszáz, id est numero 300 rhenens forintokat, cum tali conditione hogy mikor ő kegyelme fogja kívánni annak megadását, én vagy ő felsége akár mely komornikja intacte meg adni tartozik annak idejében ezüst vagy is arany pénzül. Actum Héviz die 27 jan. 1710.

V. Komornik, Fogarasi István s. k.
p. h.»²

A más szintén azon évben kelt, de már III. György eleste után, melynek szövege ez: «Az minemű negyvenöt idest f. r. 45 forintokkal tartoztam tekintetes nemes vitézlő Daniel György uramnak felséges fejedelem karabélyos Regimentje oberstlejdinantjának (így) mén

¹ Eredetije a Thaly Kálmán gyűjteményében, szintén ő tette hozzá a zárjel közötti sorokat.

² Eredeti Vajda cs. ltárában.

ő kegyelme az ellenség miatt elesvén, azért azon pénzel tekintetes nemes vitézlő Daniel Sigmond uramnak a mikor ő kegyelme kívánni fogja tartozni fogok, melynek nagyobb bizonyására adtam ezen recognotionalis leveletem. Felső-Sz.-Györgyi Táborban 13. 7-bris 1710.

idest f. rh. 45.

Pázmán Péter s. k.

p. h.»¹

I. Ferencz.

III. György fivére szintén II. Rákóczi Ferencz alatt szolgált, erről két adat áll rendelkezésemre az 1708-dik évből. E szerint I. Ferencz alezredes volt, még pedig kurucz hajdu alezredes (vice-kapitány) a Vasvármegye által állított előbb b. Cziráky László s utóbb (1707-től fogva) Benkő Ferencz ezredessége alatt állott gyalogezernél.² Az egyik adatot Beniczky Gáspár naplójából irtam ki. Ennek szövege ez: «1708 jul. 4. mai nap Méltóságos generalis Károlyi Sándor ur curirja nemzetes vitézlő Daniel Ferencz a sibói táborról ő felségéhez érkezett, kinek is válasza más napra haladott.»³ A második így szól: «Recognoscalom præsenti bus hogy tekintetes nemes és vitézlő Szentgyörgyi Horváth József vice ispány uramtul ő kegyelműtől negyvenkilencz hajduinknak való deli csizmák árában vettem fel negyvenegy forintot hatvanöt pénzt, mely pénzt is Vidos János nemes Vármegye egyik deputatus commissariususa szedett.

¹ Ered. Vajda cs. ltár.

² Thaly K. 1886-iki levele szt.

³ Thaly K. Rákóczi-tár I. k. 141. l.

Melyről említett vice ispány uramat quietalom.
Sabariæ (Szombathely) 28 7-bris 1708.

Daniel Ferencz,
Vice kapitány l. s.

Én alább megirt, Daniel Ferencz vice kapitány uram parancsolatjából, felyebb irt vice ispány uramtul vettem fel tizenkét pár deli csizmára tiz forintot husz pénzt id est fl. 10. d. 20.

Actum Sabariæ 21. 8-bris 1708.

Lecta et cum originalibus comporata per me Franciscum Farkas juratum assessorem committatus.

Benkő László vice hadnagy.»¹

Sajnálatomra I. Ferencz alezredesi szolgálatjáról több adatra nem találtam, úgy a többi Danielek katonai szolgálatairól sem, pedig III. Péter az értekezésem elején közölt levele szerint többnyire katonák voltak.

I. Zsigmond.

Az I. Gábor és Jankovics Éva fia, kinek Polonyai Zsuzsa nejétől gyermekei nincsenek feljegyezve. 1712-ben még életben volt.

I. István-ról,

ki szintén az I. Gábor fia, 1697-ről és 1712-ből vannak adatok, neje Teveli Borbála, kitől két fiú és három leány származott. Ezekről alább lesz említés.

¹ Ezen h. másolat Koltai Vidæcsalád Itárában van.

III. Boldizsár.

Az I. István testvére, még pedig a hatodik, ez alkalmasint nem volt nős és 1712 előtt halt el.

Érdekesnek találván azon osztálylevelet, mely 1712-ben kelt, melyből az is kitűnik, hogy a hat testvér közül akkor csak I. Ferencz, I. Zsigmond és I. István voltak életben. II. Péter 1703 után halt el, III. György, Rákóczi alatt, mint fennebb láttuk, 1710-ben elesett, III. Boldizsárról meg az van feljegyezve, hogy kihalt.

Ezen osztálylevél szövege ez :

«Anno dui 1712 die vegesima mensis januarii Bucsuban, Vasvármegyében nemzetes vitézlő Daniel Ferencz uram egy részről, más részről pedig nemes és vitézlő Daniel Zsigmond és István uramék között, néhai üdvezült Daniel Gábor ur és néhai boldog emlékezetű Jankovics Éva asszony a fenn irt pársoknak atyuk és anyjuk halála után maradott ingo és ingatlan jobbul kezek beadásával lett ilyen atyafiságos alku és osztály.

Et primo fönt jegyzett Daniel Ferencz uram előttünk cédált mindennemű kéznél lévő s most osztályra menendő ingó és ingatlan joknak akár mi névről neveztesse; Lter jus successiois, mely (egy szó itt olvashatatlan D. G.) és megmutatott atyafiságáért a fenn irt két atyafi is ad ő kegyelmének Daniel Ferencz uramnak négy száz rénens forintokat melynek is defalcatiojába in instanti adták és cedálták ő kegyelmek per manus ugyan itt Bucsuban megirt megyében lévő helységben nemes és vitézlő Enyedi András uramtól executionaliter birtak volt két egész helyet, nevezett szerént: Buzás Mihályt és Kotai Györgyöt, szolgáló jobbágyokat száznoyoltzvan forintban, a restáns kétszázhuz forintokat pedig a dato præsentium Sancti Georgii napra, sine nullo interesse ő kegyelmének Daniel Ferencz uramnak, vagy hæresseinek, de facto sine omni, letenni tartozzanak, holott a két nevezett atyafi, quo quo modo

letenni a terminált napra elmulatnák, ő kegyelme authore quocunque judice rajtok megvehesse.

2. A malmot ugyan itt Bucsuban azt irt vármegyében ketten eképpen fogják ő kegyelmek birni, ugymint egy részt a proventusbol Daniel Ferencz uram, a más hasonló részt a fenn irt két atyafi fogják percipiálni, sub ea cautela prætendálván Daniel Ferencz uram, azon malomnak kiváltásakor superflue egy néhány forintot, melyeket ex propria bona tett le ő kegyelme, superflue ezen summa verificaltatván, tartozik a két atyafi letenni és a malomnak építésére egyaránt költeni jövőendőben.

3. Lévén száztizenkilencz juh és hat kecske, melyeket is a két atyafi in instanti előttünk, in usu rebonificationis Daniel Ferencz uramnak, per manus, assignáltak. Ezekhez adtak ismét Daniel Ferencz léányainak: egy tehenyet és egy tinot.

4. Az erdőkben lévő favágás és makkolás egyarányos lészen, csak csupán extra notabilem necessitatem, egyik rész se merjen, a másik atyafi hire nélkül vágatni, sub pœna florenorum huszonnégý, authore quocunque judice desummen-dorum.

5. A minémű sörtéles marhái vannak Daniel Ferencz uramnak a két atyafi sörtelési között, circiter 56. azok ő kegyelménél maradnak, a többi pedig, a két atyafinál. Ehez adván Daniel Ferencz uram egy dolmányra való ezüst öreg gombokat in instanti, melyeket percipiált.

6. Lehetett volna nemzetes és vitézlő Daniel Ferencz uramnak néhai Daniel Péter, György és Boldizsár haláluk után maradott aquisitumaiabol bizonyos prætensioja, mind azokat a két atyafinak hagyván, ha mi találná és hátra volna, minden prætensioit mortoficálván (így) cassálván és annihilálván ő kegyelmeknek engedte, semmi just magának nem tartván.

7. A minémű házban most lakik Daniel Ferencz uram és a minémű jóságot bir ő kegyelme, jure sibi incumbente, kezénél marad ő kegyelmének és hæresinek.

8. A légalis evictiot és mutua legalis successiot fönt tartván a pársok.

9. Az adosságok megfizetésében semmi onust vagy terhet nem hagytak a két atyafi Daniel Ferencz uramon, hanem ketten fizetik meg, melynek nagyobb bizonyosságára és erősítésére adtuk invicem ezen osztály levelünket sub propriis sinograffiis az ide alább subscribált uri emberséges emberek és atyafiak jelenletivel. Actum loco; die et anno quibus supra.

Daniel Ferencz s. k. (p. h.)

Daniel Sigmond s. k. (p. h.)

Daniel István s. k. (p. h.)

Coramme Ladislao Jászfalusi s. k. (p. h.)

Coramme Ladislao Palásti s. k. (p. h.)

Coramme Ladislao Saller de Jakabháza s. k. (p. h.)

Coramme Joanni Svartficz s. k. (p. h.)

Coramme Stephano Szarka de Lukácsfalva s. k. (p. h.)

Coramme Baltasaro Hollóssy s. k. (p. h.)»¹

Ugyan ezen osztályos egyezményre irva I. Ferencz 1732 szept. 21-én elismeri kielégítését, átvévén egy jobbágyot 200 frtba, kit öcseinek, mikor azok az írt összeget leteszik, ki fog bocsátani.

A Danielek pecsétjein ép oly czímer van, milyent III. Péter levelében leír, ú. m. a paizsban és a korona felett is egy-egy oroszlán, mely egyik karmában török fejlet tart, a másikban kivont kardot egy átszúrt törökfejjel.²

A most felsorolt hat fivér közül csak I. Istvánnak Téveli Borbálától maradtak utódai, említsük fel azokat röviden, ú. m.:

¹ Ered. Vajda cs. ltárát.

² D. G. az eredetiről jegyezte.

II. István-ról

jegyezte fel III. Péter, hogy közelebb, tehát 1760 előtt, midőn a fenn közölt levelét irta, kevéssel elhalt. Ott mint öccsét említi, de, minthogy a testvérek közül bővebben III. Péterről fogunk szólni, már most említsük fel a három leánytestvéreket, kik szintén I. Istvántól származtak.

II. Erzsébet, Csirkovics Lászlóné.

I. Juli, Noszlopi Sándorné.

II. Judit.

Rábabogyoszlói Vajda Imréné, kinek utódai Vasvármegyében most is élnek. Azok egyike a művelt Vajda Berta Szombathelyti, kinél a vas-vármegyei Daniel-család levelei vannak, kinek szivességéből azokat átnéztem, és némelyeket ezen értekezésemben fel is használtam.

III. Péter, az I. István és Teveli Borbála nagyobb fia.

Minekutána elvesztette II. István fivérét, úgy József fiát, családjának fiága kihaló félbe lévén, irta ezen értekezés elején egész terjedelmében közölt levelét, melyben panaszolja, hogy családjában mint fiú egyedül áll, és óhajtana vagy egy Danielt az erdélyi rokonai közül fedezni.

III. Péter hivatalos állására némi adatot szolgáltat gróf Battyányi Ádám, ki mint «Capitaine aux service de

S. M. la Reine d'Hongrie et de Boheme.» 1744 szept. 27-én Daniel Péterhez Bucsuba azt írja, hogy ne terheltesse a nemeseket sürgetni a «companiájához», mert azért halasztatott el a mustra a jövő holnap 5-dik napjáig, hogy a nemesség teljes készülettel és nagyobb számmal álhasson elő.¹

Ugyan III. Péter 1746 decz. 11-én kelt egyezmény-nél fogva cserébe adja Bucsuban két pusztahelyének fele részét Horváth Boldizsárnak, kapván azért ennek azon szántóföldjét, mely a «dozmáti» útban az «egyház szántóföldei mellett fekszik».¹ Más okmányok is szólnak róla az utolsó 1773-ban kelt, alkalmasint azután nem-sokára el is halt, és vele a vasvármegyei Danielek kihaltak, kik leányágon egybeköttetésbe jöttek több vasvármegyei családdal, a többek között Széll, Szabó, Vajda, Rummy, Csontos, Bertha-családdal, kik közül némelyek Daniel-ágon birtokosok Bucsuban. Széll Miklósnak, ki a mult század vége felé élt, Daniel Anna volt a felesége.³ A családi egybeköttetést a leszármazási táblában említett Danielek feleségeik után még terjesztették. Hát még hová növekednék, ha III. Péter nemcsak a fiakat, de a leányokat is feljegyzí a leszármazási táblán. Hagyomány szerint ezek száma nem volt csekély, midőn csak egy Danielnek kilencz leányáról van emlékezés. A nemzedékrend szerint és hiteles adatok alapján a Danielek házasodtak vagy a leányok férjhez mentek ezen családokba: Gosztonyi, Perneszi, Saal, Balogh, Nádasdi, Kajtár, Szecsedí, Csányi, Gaboczi, Szűcs, Jankovics, Drágosics, Antal, Borbély, Palásthy, Polonyai,

¹ Ered. Vajda cs. ltár.

² Vasvármegye levéltárából szerződések és egyezések 4. k. 24. sz.

³ Nagy Iván X. k. 274—276. l.

Teveli, Dőry, Csirkovics, Noszlopy. III. Péter levelének még azon része figyelemre méltó, melyben ezt írja: «Feleségem testvérbátyjának a fia Dőry László uram, az erdélyi militia között vagyon, bár csak ő kegyelme ismerkedne meg uri véreivel úgy irná is: Gróf Mikesné kinek édes anyjával nagy anyám testvér vala, majd erővel bekivánt vinni Erdélybe, de még azon üdöben több fia nem vala az atyámnak, nem adtanak neki.» Ha az apai ágoni nagyanyját érti, úgy Jankovics Éváról lehetett Mikesékkal a családi egybeköttetés.

Még vannak 1572-től az 1703-dik évig terjedő időközről okmányok a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárában a vasmegyei Danieleket illetők, azonban mint-hogy ezek sem tartalmazhatnak már a czímeknél fogva is a vargyasi Daniel-családdal való egybeköttetésről adatokat, azokat nem is másoltattam le.

I. József, a III. Péter és Dőry Teréz fia.

Született 1751 május 19-én, elhalt 1753 november 16-án, mely e szerint van a dozmati anyakönyvben az írt napról bejegyezve: «mortuus est Josephus filiolus per illustris domini Petri Daniel.»*

Ezen József lett volna hivatva Vasvármegyében a Daniel-család fentartására, azonban minekutána ő még apja életében elhalt, nem tarthatjuk a Daniel-család utolsó férfi tagjának: hanem a pár évtized után elhalt III. Pétert, a levélíró.

Ezzel végzem is ezen értekezésemet, hálás köszönetet nyilvánítva mind azoknak, kik kutatásomban segédkez-

* Kiadta Nagy Sándor dormáti plebánus 1886-ban.

tek ezek közül különösen ki kell emelnem Thaly Kálmán régi jó barátomat, kitől nemesak útbaigazítást nyertem, de néhány érdekes adatot is, úgy csász. és kir. kamarás Radó Kálmán Vasvármegye főispán úr ő nagyméltóságát, ki a legnagyobb készséggel másoltatott le a vasvár-szombathelyi káptalan és Vasvármegye levéltárából több okmányt és végül Vajda Berta ő nagyságát, ki a legszívesebben bocsátotta rendelkezésemre mind azon okmányokat, melyek a vasvármegyei Danieleket illetik, és lehetővé tette több eredeti levelek lemásolhatását is.

NÉVMUTATÓ

A VARGYASI DANIEL CSALÁDRÓL IRT MŰ ELSŐ RÉSZÉHEZ.

(A számok az illető családi tagról előforduló évszámokat jelzik.)

	Lap
Előszó...	3—10
A vargyasi Daniel család eredetéről	13—20
I. Balázs (1400)	21
I. Lukács (1499)	21
I. Péter (1444)	21
I. Miklós (1500)	22
I. Ferencz (1551—1579) neje Daczo Anna	22—25
II. Balázs (1551—1554)	26
I. Bálint (1590)	27
II. III. IV. Péter (1525)	27—28
I. Zsigmond (1571—1586) Báthori István főkapitánya	28
II. III. IV. Péter, ez bardoczszéki királybíró, neje Miko Borbála folytatás (1566—1632)	28—29
V. Péter	35
II. Ferencz a IV. Péter és Miko Borbála fia, elesett Brassónál Székely Mózes alatt	35
I. Mihály a IV. Péter és Miko Borbála fia (1606—1641) Három- szék főkirálybírája. 1621-ben új adomány-levéllel szabályozza az örökösödést a vargyasi és ahhoz tartozó birtokaiban. Neje Mihácz Borbála	36—56
I. Anna a IV. Péter leánya. Bethlen Gábor udvarhölgye. Telegdi Mártonné (1625)	56
I. Margit a IV. Péter leánya Donáth Mihályné	57
I. János az olasztelki ág alapítója. I. Mihály fia. Háromszék fő- királybírája. Neje Gerendi Zsófi (1620—1653)	57—75
II. Mihály az I. János fia. Háromszék főkirálybírája. Neje Haller Judit (1662—1687)	76—81
II. János a II. Mihály fia. Neje Barcsai Judit (1678—1700)	81—82
II. Mária a II. János leánya, gróf Rhédei Ferenczné	82

	Lap
<i>I. Lőrincz</i> a <i>II. Mihály</i> fia. Neje gr. Teleki Borbála (1681—1721)	82—85
<i>I. Borbála</i> az <i>I. János</i> leánya, Kendeffy Gáborné (1667—1680)	85
<i>I. Sofi</i> a <i>II. Mihály</i> leánya (1692 előtt) gubernator gr. Bánffy György neje	86
<i>I. Judit</i> a <i>II. Mihály</i> leánya (1692—1700) Kendeffy Mihályné	87
<i>I. Éva</i> a <i>II. Mihály</i> leánya (1692) Kendeffy Gáborné	87
<i>IV. és V. Mihály, III. Judit és I. László</i> az <i>I. Lőrincz</i> és gróf Teleki Borbála kis korban elhalt gyermekei	88
<i>II. Lőrincz</i> az <i>I. Lőrincz</i> fia. 1751-ben báróságot nyert. Ezredes, neje báró Gudenus Eleonora (1732—1780)	89—94
<i>I. Kata</i> az <i>I. Lőrincz</i> leánya, Mara Lászlóné. 1795-ben özvegy	94
<i>I. Samu</i> báró. <i>II. Lőrincz</i> (báró) és báró Gudenus Eleonora fia, 1761-ben hadnagy, nőtlen. † 1801	94—97
<i>I. Josepha</i> báróné, <i>II. Lőrincz</i> báró leánya, szül. 1757-ben, † 1822. Báró Rauber Miklósné	97—101
<i>IV. Ferencz</i> <i>I. János</i> fia Gerendi Sofitól (1674—1707). Udvarhelyszék főkirálybírája. Neje Bánffy Erzsébet báróné	102—104
<i>VII. Péter</i> <i>I. János</i> harmadik fia, szül. 1644 körül, † 1695 után. Neje borsai Nagy Sofi	104—106
<i>I. József</i> <i>VII. Péter</i> fia, Nagy Sofitól, sz. 1676, † 1730. Aranyosszék főkirálybírája. Első neje Mácsesdi Mária, második: Toroczkai Anna	106—111
<i>I. Gábor</i> <i>VII. Péter</i> fia. Mint Rákóczi híve elesett Fogarasnál (1706)	111—112
<i>II. Borbála</i> a <i>VII. Péter</i> leánya (1698) gróf Nemes Jánosné	112
<i>I. Mária</i> a <i>VII. Péter</i> leánya, Sárpataki gróf Keresztes Mártonné (1729)	112—114
<i>I. Elek</i> az <i>I. József</i> fia, Mácsesdi Máriától. 1737-ben kapitány. † 1757 előtt. Neje Wagner Anna Krisztina	114—117
<i>IV. Mária</i> <i>I. Elek</i> leánya. Nádudvari Elekné	118
<i>II. Zsófia</i> <i>I. József</i> leánya, Mácsesdi Máriától. Csongrádi Farkasné (1730)	118
<i>III. János</i> az <i>I. József</i> és Mácsesdi Mária fia (1712—1754), neje <i>II. Daniel</i> Klára	118—121
<i>II. Gábor</i> az <i>I. József</i> és Toroczkai Anna fia. Nagykorú 1731-ben. † 1785. Kapitány. Neje Bánffy Krisztina báróné	112—125
<i>III. Erzsébet</i> <i>II. Gábor</i> leánya. gróf Kun Györgyné. † 1780	125
<i>IX. Péter</i> az <i>I. József</i> és Toroczkai Anna fia (1741—1768), neje Bánffy Druzsiana báróné	125—129
<i>III. Kata</i> <i>IX. Péter</i> leánya. Mara Lőrinczné. † 1795	129
<i>V. Anna</i> a <i>IX. Péter</i> leánya (1785) gróf Korda Ádámné	129
<i>I. Druzsiana</i> <i>IX. Péter</i> leánya	130
<i>I. Teresia</i> <i>I. József</i> leánya, Toroczkai Annától (1772)	130

	Lap
I. <i>Krisztina</i> I. József leánya, Toroczkai Annától, gróf Tholdi Ádámné...	131
II. <i>Kata</i> I. József leánya, Toroczkai Annától (1730)...	131
II. <i>Samu</i> a III. János és Daniel Klára egyetlen fia (1762—1805) kapitány, neje Szentpéteri Borbála...	132—141
V. <i>Mária</i> a III. János és Daniel Klára leánya (1762—1795). Sombori Györgyné...	141
IV. <i>Zsófi</i> a III. János és Dániel Klára leánya. † 1795...	142—143
II. <i>Polixena</i> a II. Samu és Szentpéteri Borbála leánya, szül. 1778, † 1851. Ragályi Ábrahámné...	144
III. <i>Borbála</i> a II. Samu és Szentpéteri Borbála leánya (1837—1851). Bónis Sámuelné...	145—147
III. <i>Ferencz</i> az I. Mihály és Mihác Borbála második fia. Vargyasi ág alapítója. Udvarhelyszék főkirálybírája. (1600—1680), neje Béli Judit...	147—162
VI. <i>Péter</i> az I. Mihály és Mihác Borbála harmadik fia (1632) 162—163	
I. <i>Erzsébet</i> az I. Mihály leánya, Mikes Boldizsárné...	163
II. <i>Anna</i> az I. Mihály leánya, Hadnagy Jánosné...	163
II. <i>Ilona</i> az I. Mihály leánya, Kálnoki Istvánné...	163
I. <i>István</i> a III. Ferencz és Béli Judit fia (1639—1688) Udvarhelyszék főkirálybírája, neje Kemény Sofi...	163—192
III. <i>Mihály</i> az I. István fia (1690—1704), elesett mint Rákóczi híve Kolozsvár mellett. Neje Kun Sofi...	192—202
V. <i>Ferencz</i> az I. István és Kemény Sofi fia (1674—1747). Neje Suki Sára. Kir. táblai elnök...	202—205
VIII. <i>Péter</i> az I. István fia, II. Rákóczi Ferencz főfegyverhordozója, neje kis-sárosi Sárosi Ilona (1699—1741)...	205—212
II. <i>István</i> az I. István fia, gróf Pekri Lőrincz hadsegéde (1684—1774). Udvarhelyszék főkirálybírája, neje gr. Pekry Polixena. Báróságot nyert 1734-ben...	212—219
II. <i>Judit</i> az I. István leánya, br. Bánffy Lászlóné (1689—1692) 219—221	
I. <i>Klára</i> az I. István leánya, Biró Samuné (1676—1729) 221—222	
I. <i>Zsuzsa</i> az I. István leánya, Petrichevich Horváth Boldizsárné (1712)...	222—223
III. <i>Anna</i> szintén az I. István leánya, elhalt mint fiatal leány 1695 előtt...	223
III. <i>István</i> a III. Mihály és Kun Zsófi fia (1703—1780), első neje gr. Teleki Judit, második gr. Bethlen Éva...	224—227
VI. <i>Mihály</i> III. István és gr. Teleki Judit fia, neje: farnosi Keczei Borbála (1731—1782). Doboka megye pénztárnoka...	227—228
IV. <i>Borbála</i> a VI. Mihály és Keczei Borbála leánya, Józsinicz Mihályné (1736)...	228—229

	Lap
I. Sándor a III. István fia, gr. Teleki Judittól (1767)...	229
I. Károly a III. István fia, gr. Teleki Judittól (1784) ...	229
II. Imre a III. István fia, gr. Bethlen Évától (1761, + 1804) királyi tanácsos ...	229—232
II. Éva III. István leánya, gr. Bethlen Évától, báró Kemény Sándor második neje (1778—1793) ...	233
II. Károly I. Sándor és báró Vitéz Éva fia. Neje Gyarmathi Ágnes (1766—1819) ...	233—234
III. Imre a II. Károly és Gyarmathi Ágnes fia. Helytartósági tanácsos, főkirálybírói helyettes. Neje br. P. Horváth Róza sz. 1809, + 1869 ...	235—236
III. Polixena II. Károly és Gyarmathi Ágnes leánya. Szabó Farkas neje (1807—1840) ...	237
VII. István a III. Imre és br. Horváth Róza fia, sz. 1860, albíró ...	237
V. Zsuzsa a III. Imre és báró P. Horváth Róza leánya, sz. 1862-ben, apáczs ...	237
I. Béla a III. Imre és br. P. Horváth Róza fia, sz. 1864-ben	238
IV. Imre a III. Imre és br. P. Horváth Róza fia, sz. 1869-ben tszéki aljegyző ...	238
VI. Ferencz V. Ferencz és Suki Sára fia, első neje Kénosi Sándor Klára, mások Pálffy Juli (1749—1780)...	238—240
III. Klára VI. Ferencz és K. Sándor Klára leánya (1758—1763)	240—241
VII. Ferencz a VI. Ferencz és Pálffy Juli fia, nőtlen, alezredes (1773—1792) ...	241—242
II. Teréz a VI. Ferencz és Pálffy Juli leánya, Barcsai Jánosné + 1818 ...	242
I. Juli a VI. Ferencz és Pálffy Juli leánya, Ugron Lászlóné (1767—1811)...	242
IV. Zsuzsa a VI. Ferencz és Pálffy Juli leánya, Barcsai Lászlóné (1776—1798)...	243
VI. Mária a VI. Ferencz és Pálffy Juli leánya + gyermek korban	243
I. György V. Ferencz és Suki Sára második fia, neje P. Horváth Borbála (1735—1761) ...	243—246
II. Lajos I. György és P. Horváth Borbála első fia, sz. 1755, + 1810, tábornok, neje Daczo Mária ...	246—252
V. Borbála a II. Lajos leánya, Daczo Máriától, mint gyerek + 1794 ...	252
II. Elek I. György és P. Horváth Borbála második fia, szül. 1759, + 1812, neje P. Horváth Teréz. Unitarius főgondnok	253—257
II. László V. Ferencz és Suki Sára fia, nőtlen (1743—1808)	257—259
II. Klára V. Ferencz és Suki Sára leánya, III. Daniel János neje (1718—1760) ...	259—260

Lap

II. Zsuzsa V. Ferencz és Suki Sára ötödik gyermeke, báró Szentkereszti Andrásné (1748—1752) ...	261—262
III. Zsófi VIII. Péter és Sárosi Ilona leánya, gróf Haller János gubernator harmadik neje, sz. 1711-ben, † 1783 ...	262—266
IV. Anna a VIII. Péter és Sárosi Ilona második leánya, gróf Lázár Ádámné (1743—1779) ...	266—267
IV. Judit a VIII. Péter és Sárosi Ilona leánya, Horváth Boldizsárné (1741) ...	267
II. Krisztina szintén a VIII. Péter leánya Sárosi Ilonától, gróf Bethlen Ferenczné (1744) ...	268—269
I. Lajos II. István (báró) és gróf Pekry Polixena fia, szül. 1710-ben, † 1733-ban mint kadet ...	270—272
III. László, IV. László, III. Zsuzsa, I. Imre, II. Erzsébet és III. Mária ugyan a II. István (báró) és gróf Pekry Polixena gyermekei, alig éltek egy évet (1713—1728) ...	272—273
IV. István (báró) a II. István (báró) és gróf Pekry Polixena fia, neje gróf Bánffy Ágnes. Udvarhelyszék főkirálybírája. Később főkormányshézi tanácsos, cs. és kir. kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, sz. 1724, † 1788 ...	273—287
V. István (báró) a IV. István (báró) és gróf Bánffy Ágnes fia. Huszár hadnagy, sz. 1751, † 1772 ...	287—289
I. Ágnes a IV. István és gróf Bánffy Ágnes leánya (báróné), sz. 1753-ben, † 1754 ...	290
IV. János báró a IV. István (báró) fia, gróf Mikes Annától, mint gyermek † ...	290
I. Polixena (báróné) a II. István (báró) és gróf Pekry Polixena leánya, sz. 1720-ban, † 1775 ...	290—294
III. Elek a II. Elek és P. Horváth Teréz fia, sz. 1783-ban, † 1848, főispán, később királyi táblai elnök, unitarius főgondnok. Első neje báró Henter Klára, második Cserei Krisztina ...	29—300
VIII. Ferencz III. Elek fia, báró Henter Klárától, sz. és † 1810 ...	300
VI. István III. Elek fia, br. Henter Klárától, sz. 1811-ben † 1818 ...	300
III. Gábor III. Elek fia, br. Henter Klárától, csecsemő korban elhalt ...	300
III. Lajos III. Elek és br. Henter Klára fia, mint gyermek elhalt ...	300
II. György a III. Elek és br. Henter Klára fia, szintén gyermekkorban elhalt ...	300—301
VI. Anna a III. Elek és br. Henter Klára leánya, sz. 1815-ben, † 1857, báró Szentkereszti Istvánné ...	301—302
III. Elek életrajzának folytatása és második neje Cserei Krisztináról ...	302—312

III. Teréz a II. Elek és P. Horváth Teréz leánya (1794—1812), Maurer Andrásné	313
V. Sofi a III. Elek és Cserei Krisztina leánya, sz. 1820-ban. Gróf Béli Ferenczné	313—314
I. Emilia a III. Elek és Cserei Krisztina leánya, sz. 1821-ben, † 1865. Bárány Antalné	314—315
IV. Gábor a III. Elek és Cserei Krisztina fia, sz. 1824-ben. Udvarhelyszék utolsó főkirálybírája és Udvarhelymegye első főispánja. Unitarius főgondnok. Neje báró Rauber Mária	315—326
VIII. István a IV. Gábor és br. Rauber Mária fia, sz. 1853-ban, † 1856	326
V. Gábor a IV. Gábor és br. Rauber Mária fia, sz. 1854-ben, országgyűlési képviselő. Neje Korányi Malvin	326
VI. Gábor az V. Gábor és Korányi Malvin fia, sz. 1880-ban	326
VII. Anna az V. Gábor és Korányi Malvin leánya, sz. 1883-ban	327
IV. Lajos a IV. Gábor és br. Rauber Mária fia, sz. 1856-ban. Neje Pálffy Márta	327
V. Lajos a IV. Lajos és Pálffy Márta fia, sz. 1885-ben	328
IX. Ferencz a IV. Lajos fia, Pálffy Mártától, sz. 1887-ben	328
II. Margit a IV. Lajos és Pálffy Márta leánya, sz. 1893-ban	328
V. János a IV. Lajos és Pálffy Márta fia, született és elhalt 1895-ben	328
IV. Elek a IV. Gábor és br. Rauber Mária fia, sz. 1857-ben	328

TÁRGYMUTATÓ A MÁSODIK RÉSZHEZ.

A báró Daniel István önéletrajzához, bevezetés id. Daniel Gábortól	331—340
Vargyasi id. Daniel István L. bárónak élete (1762-ben írva), latin- ból fordította 1862-ben Marosi Gergely a sz. keresztsuri unitarius középiskola elhunyt tanára	341—397

TÁRGYMUTATÓ A HARMADIK RÉSZHEZ.

	Lap
A Vas vármegyében élt Danielekhez bevezetés	--- --- --- 401—407
A <i>vasvármegyei Daniel</i> család eredetéről és egyes tagjairól	407—430

Az első részhez melléklet a *vargyasi Daniel család* leszármazási táblája
az 1396-ik évtől az 1896-ik évig terjedőleg

A harmadik részhez melléklet a *vasvármegyei Danielek* leszármazási
táblája az 1545-ik évtől az 1766-ik évig terjedőleg.

Lényegesebb sajtóhibák.

Lap	32.	3-ik bekezdés 9-ik sorban	<i>nan</i>	helyett	<i>non</i>
«	34.	6-ik sorban	<i>derék</i>	«	<i>derékszék</i>
«	69.	3-ik bekezdés	<i>Duo</i>	«	<i>Dno</i>
«	74.	4-ik «	<i>látunk</i>	«	<i>látnak</i>
«	89.	1-ső «	<i>1632</i>	«	<i>1732</i>
«	94.	2-ik «	<i>Maria</i>	«	<i>Mara</i>
«	95.	2-ik «	<i>tordásfalvi</i>	«	<i>tordátfalvi</i>
«	106.	az 1. számú idézésnél	<i>Bardonovszki</i>	«	<i>Bardoczszéki</i>
«	110.	7-ik bekezdésnél	<i>II. Krisztina</i>	«	<i>I. Krisztina</i>
«	114.	2-ik bekezdés I. Krisztina tévedésből iratván a VII. Péter leányának a róla írt két sor törlendő			
«	116.	1-ső bekezdésnél	<i>rendelet</i>	helyett	<i>rendeletet</i>
«	118.	10-ik «	<i>fiát</i>	«	<i>fiat</i>
«	119.	1-ső sornál	<i>II. Krisztina</i>	«	<i>I. Krisztina</i>
«	122.	5-ik bekezdésnél	<i>Gróf</i>	«	<i>Griff</i>
«	123.	1-ső «	<i>Grof</i>	«	<i>Griff</i>
«	131.	1-ső «	<i>II. Krisztina</i>	«	<i>I. Krisztina</i>
«	148.	első idézés soránál 3. u. o. l.	<i>192</i>	«	<i>199</i>
«	257.	alulról kezdve 3-ik sornál	<i>őket</i>	«	<i>ötet.</i>